

X. ÉVFOLYAM, 2021/2. SZÁM

BÜNTETŐJOGI SZEMLE

Tartalom

- BARÁTKI LÁSZLÓ ATTILA:
A fatf standard és nemzeti szintű végrehajtása / 3
- JÓZSEF BEKE:
The impact of the Balassagyarmat hostage-taking incident
on the establishment of the special service branch of the
Hungarian police / 12
- BICZÓ ANDRÁS:
Egy 17. századi osztrák tartományi büntetőrendtartás
processzuális szemléletének vizsgálata / 16
- FÁZSI LÁSZLÓ:
Az elfogultság bírói bejelentésének etikája / 25
- PROF. DR. GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ:
A befolyással üzérkedés mint speciális csalás néhány aktuális
elméleti és gyakorlati problémaköre / 31
- HURTONY ALEXANDRA:
A materiális és a processzuális igazság ütközése a gyermekek
sérelmére elkövetett nemi élet szabadsága és nemi
erkölcs elleni bűncselekmények miatt folyamatban lévő
büntetőeljárássokban / 38
- KNOLL-CSETE EDIT – DR. VARGA NORBERT:
Olvadó jégmezők, terjeszkedő sivatagok / 44
- KUHL ANDREA:
Gyermek tanúk kihallgatása és a
gyermekbarát igazságszolgáltatás / 52
- MAKAI KRISZTIÁN:
A jogosulatlan vadászat büntetőjogi
jogkövetkezményei / 58
- NAGY MELÁNIA – RIPSZÁM DÓRA:
Informal payments in healthcare, as an issue
of Hungarian national security / 66
- PAPP ESZTER:
Az Európai Unió áldozatvédelmi szabályai a nemzetközi
dokumentumok tükrében, valamint a nemzetközi elvárásokra
reflektáló hazai jogalkotás / 71
- CSIZMADIÁNNÉ DR. PETHŐ TÍMEA:
Bírák a társadalom szemében / 78
- DR. STEINER GÁBOR:
A befolyással üzérkedéssel kapcsolatosan felmerülő kérdések a
jogalkalmazásban / 87
- SZABÓ ANDRÁS:
Impact of the Act XC. of 2017 Criminal Procedure on
mediation proceedings / 93
- DR. SZILOVICS CSABA – DR. SZÍVÓS ALEXANDER:
Az adócsalás elleni küzdelem helyzete
Romániában és Magyarországon / 100
- TUBA ISTVÁN:
A becsület büntetőjogi védelme közszereplők
esetén az utóbbi évek kúriai és alkotmánybírói döntéseinek
fényében / 106

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Gál István László
A szerkesztőbizottság titkára: Dr. Kóhalmi László
A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Bárándy Gergely,
 Dr. Belovics Ervin, Dr. Elek Balázs,
 Dr. Molnár Gábor, Dr. Tóth Mihály,
 Dr. Vókó György

ISSN 2063-8183

Kiadja HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

Cím: 1037 Budapest, Montevideo u. 14.

Telefon: 340-2304, 340-2305, Fax: 349-7600

E-mail: info@hvgorac.hu

Internet: www.hvgorac.hu

Felelős kiadó: dr. Frank Ádám, a kft. ügyvezetője

Kiadói szerkesztő: Bodnár Kriszta

Műszaki szerkesztő: Harkai Éva

Tördelő: Bak Attila

Korrektor: Nagy Márton

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Büntetőjogi Szemle 2022. évi első számában számos kiváló gyakorlati szakember, elsősorban büntetőbírók és ügyvéd kollégák tanulmányai mellett fiatal kutatók írásai olvashatók. Hagyományainkhoz hűen egy angol nyelvű írás is található a jelen lapszámban is. A büntetőjog-tudomány szépsége abban (is) rejlik, hogy nem minden kérdésben értünk egyet egymással, a szakmai viták azonban sokszor nagyon hasznosak lehetnek, közös gondolkodásra sarkallhatják a gyakorlatot és az elméletet. Jó példa erre a befolyással üzérkedésről szóló két aktuális tanulmány. A Szerkesztőség továbbra is várja a bűnügyi tudományok valamennyi területéről érkező tanulmányokat, amelyek közül lektorálás után a legjobbakat megjelentetjük.

Budapest, 2022. március 12.

*Prof. Dr. Gál István László
főszerkesztő*

Tájékoztató a folyóiratban való publikálásról

A szerkesztőség a megjelentetni kívánt tanulmányokat a gal.istvan@ajk.pte.hu vagy a Bodnár.Kriszta@hvgorac.hu e-mail címre várja. A megjelentetésről a lektorálást követően a Szerkesztőbizottság dönt.

A Szerkesztőbizottság fenntartja a jogot a kéziratok korrigálására, szerkesztésére.

A tanulmányokat MS Word formátumban, Times New Roman betűtípussal, 12 pontos betűnagysággal, másfeles sorközzel írva, sor-kizárt igazítással és lábjegyzetmegoldással kell elkészíteni.

A kéziratot kérjük a szerzőktől a név, az esetleges tudományos fokozat, a foglalkozás valamint a munkahely feltüntetését.

A szerkesztőbizottság másodközlésre nem fogad el kéziratot. Terjedelmi korlát – lévén elektronikus folyóiratról van szó – nincsen.

A Szerkesztőbizottság és a Kiadó

BARÁTKI LÁSZLÓ ATTILA¹

A fatf standard és nemzeti szintű végrehajtása

A **Financial Action Task Force**² röviden FATF (a továbbiakban: Szervezet) magyarul Pénzügyi Akciócsoportot jelent, amely a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem nemzetközi standardjait meghatározó kormányközi szervezetként tevékenykedik. Fontos feladata, és talán a nyilvánosság számára legkézenfekvőbb eredménye, hogy identifikálja azon országokat, amelyek az AML/CFT³ vonatkozásában stratégiai hiányosságokkal küzdenek nemzeti szinten. A pénzmosásra és terrorizmus finanszírozására utaló olyan indikátorokat⁴ azonosítanak, amelyek segítik a csatlakozott országokat a küzdelemben. Az azonosításon túl természetesen támogatást nyújt a pénzügyi rendszer integritását fenyegető pénzmosás és terrorizmus finanszírozása kockázataitól történő megelőzéshez jogi, szabályozási és operatív intézkedéseivel. A nemzetközi küzdelem stratégiai elemeként értékelik az országok AML/CFT helyzetét, majd az eredmény alapján a vizsgált országnak akciótervet kell kidolgoznia a Szervezet által feltárt hiányosságok felszámolására és a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem hatékonyságának növelése érdekében. Az országok által megtett intézkedéseket és eredményeket rendszeresen ellenőrzi a Szervezet, folyamatos értékelést végez és felhívásokat tesz közzé a magas kockázatú vagy nem együttműködő országok vonatkozásában. A Szervezet globális szabályozási standardokat készít a pénzmosás, terrorizmusfinanszírozás és proliferáció⁵ területén.

A tartalmi korlátokra tekintettel csak röviden térnék ki a Szervezet létrejöttének előzményeire.

A Szervezetet 1989-ben hozták létre a párizsi G7⁶ csúcstalálkozón a pénzmosás növekvő problémáinak leküzdése érdekében. Jelenleg két regionális,⁷ egy különleges közigazgatási régió⁸ és harminchét ország⁹ teljes jogú tagja van, továbbá társult tag-szervezetek¹⁰ és megfigyelő tagok is részt vesz-

nek a szervezet munkájában.

A fő kiindulópont a Szervezet létrehozása érdekében onnan indult, hogy a szervezett bűnözés korlátlanul mosta tisztára a kábítószer kereskedelemről származó pénzeket a '80-as évek elején. A közismert Pablo Escobar „drogbáró” nevéhez köthető minden idők legelterjedtebb drogcsempészeti kereskedelme és kialakított szervezett bűnözői hálózata. A felszámolás érdekében kialakítottak egy stratégiát a pénzek nyomon követéséhez és így jutottak el az illegális pénzekhez.

Később a 2001. szeptember 11-én elkövetett terrorcselekmény miatt a Szervezet kibővítette hatáskörét a terrorizmus elleni küzdelemre is. Ennek célja, pénz vagy egyéb vagyon terrorista cselekmények elkövetéséhez történő biztosításának megakadályozása.

2012-ben a tömegpusztító fegyverek finanszírozása által a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető veszélyt is felismerték, ezért ennek megakadályozását is beépítették a Szervezet megbízatásába. A tömegpusztító fegyverek fejlesztése és telepítése sok pénzt igényel. Ezek a fegyverek a leginkább károsak a földre nézve, ezért fejlesztésük szigorúan szabályozott és ellenőrzött. A Szervezet harcol a PF¹¹ ellen, hogy megbizonyosodjon arról, hogy ezeket a fegyvereket nem illetéktelen személyek, szervezetek vagy országok birtokolják.¹²

¹ Barátki László Attila doktoranduszhallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. A szerző további munkássága megtalálható a Magyar Tudományos Művek Tárában: <https://m2.tmt.hu/frontend/#view/Publication/SmartQuery/1127/>

² A FATF a globális pénzmosás és terrorizmus finanszírozásának megakadályozása érdekében létrejött nemzetközi szervezet, amelynek célja az illegális tevékenységekből származó pénzek tisztára mosása. Politikai döntéshozó testületként azon munkálkodik, hogy megteremtse a szükséges akaratot a nemzeti jogalkotás és szabályozás, valamint ezek felügyeletének végrehajtásához.

³ AML/CFT – Anti Money Laundering and Counter Financing Terrorism (magyarul Pénzmosás elleni és Terrorizmusfinanszírozást megfigyelő és szankcionáló rendszer).

⁴ A teljes lista megtalálható az alábbi linken: <https://www.fatf-gafi.org/countries/>

⁵ Proliferáció – A FATF reagálása a tömegpusztító fegyverek tiltott elterjedésének veszélyei miatt, aktualizálva szabványait, hogy tartalmazzanak intézkedéseket a tömegpusztító fegyverek elterjedésével kapcsolatos célzott

pénzügyi szankciók végrehajtására. (forrás: [http://www.fatf-gafi.org/publications/financingofproliferation/?hf=10&b=0&s=desc\(fatf_releasedate\)](http://www.fatf-gafi.org/publications/financingofproliferation/?hf=10&b=0&s=desc(fatf_releasedate))).

⁶ 1989-ben a G7 gazdasági világnagyhatalmak voltak: Franciaország, Németország, Egyesült Királyság, Olaszország, Japán, Kanada és az Egyesült Államok. 2006-ban csatlakozott az EU is így lett G8.

⁷ Európai Bizottság és a Perzsa-Öböl Együttműködési Tanács a két régió (forrás: <http://www.fatf-gafi.org/>).

⁸ Hongkong, Kína (forrás: <https://www.fatf-gafi.org/countries/#Hong%20Kong%20China>).

⁹ A teljes jogú tagok és a megfigyelők listája az alábbi linken érhető el: <https://www.fatf-gafi.org/about/membersandobservers/>

¹⁰ Ilyen például az Ázsia/csendes-óceáni térség tagjai vagy a latin-amerikai csoportok tagjai, akik részt vesznek a gyűléseken és szakmai támogatást nyújtanak egymásnak.

¹¹ PF – Proliferation (Proliferáció).

¹² Úgynevezett stratégiai hiányosságokkal rendelkező, kiemelt kockázatot jelentő harmadik ország, mint például Afganisztán, Bosznia-Hercegovina,

A FATF 2019-ben az Európa Tanács¹³ által megerősített célja a pénzügyi rendszer és a tágabb értelemben vett gazdaság védelme az ML¹⁴- és a TF¹⁵-fenyegetésektől. Ennek megvalósítása érdekében kidolgoztak egy olyan rendszert, amely preventív jelleggel lép fel a fenyegetésekkel szemben.

Stratégiai prioritás az EU-ban

Az Európai Tanács 2019 június 20-án elfogadta a 2019-2024-es időszakra vonatkozó stratégiai tervezetét, amely a polgárok és a szabadságok védelmét tűzte ki fő célként. A stratégiai terv részeként olyan szilárd szabályozási keretet alakítottak ki, amellyel az alábbi területeken kívánnak közösen fellépni:

- Technológiai innováció (idetartoznak a virtuális fizetőeszközök is);
- A pénzügyi mozgások növekvő integrációja a belső piacokon;
- A terroriszervezetek globális megfigyelése és felszámolása;
- A nemzeti rendszerek hiányosságainak a feldelemezése és a jogi kiskapuk bezárása.

Tekintettel arra, hogy ez nemzetközi összefogást és együttműködést igényel, ezért az EU a Szervezettel kooperál a nemzetközi előírások kialakítása és végrehajtásának felügyelete érdekében.¹⁶

A Szervezet által kialakított ME¹⁷ szabvány rendszer szerint minden országot más, több tagország szakértőiből álló értékelő bizottság vizsgál, az ajánlások törvénybe történő megalkotásától kezdve azok végrehajtásán át, a kormány külön szervezeti egységeként működő hatóságok tevékenységének eredményességéig. Az értékelés elvégzése után a kapott eredményt a Szervezet tagjai előtt közös szakmai vitára bocsátják. A vita eredménye során elkészített és nyilvánosan közzé tett MER¹⁸-jelentés információt nyújt a vizsgált országok vonatkozásában, hogy milyen intézkedések valósulnak meg – vagy nem valósulnak meg – a pénzmosás és terrorizmus finanszírozásának megakadályozása érdekében. Az országértékelések során elkészített MER-jelentések összehasonlításából tudható meg többek között az is, hogy az országok milyen erős és megbízható rendszert alkalmaznak a pénzmosás elleni küzdelmük során

a bűnözőkkel szemben és mennyire hatékony az AML/CFT rendszerük egymáshoz viszonyítva.

Természetesen nem minden vizsgált ország felel meg teljes mértékben a standardoknak. Azon országok, amelyek nem hajlandók alávetni magukat a vizsgálatnak vagy a vizsgálat eredménye azt állapítja meg, hogy nem működtetnek megfelelő AML/CFT rendszert, azok vonatkozásában stratégiai hiányosságokat állapítanak meg és pénzügyi befektetés szempontjából kockázatosnak ítélik meg őket. Ezekben a stratégiai hiányosságokkal küzdő országokban a pénzmosást és terrorizmusfinanszírozást elősegítő állampolgárai és szervezetei felkerülnek az Európai Unió által elrendelt és hatályban lévő korlátozó intézkedésekkel, és a szankciókkal érintett személyek, szervezetek egységesített listájára,¹⁹ valamint az ENSZ²⁰ által elrendelt konszolidált szankciós listára.²¹ Meg kell említeni, hogy az Európai Unió kívüli országok állampolgárai és szervezetei is felkerülnek ezekre a listákra, ugyanis a 2015/849 EU irányelv²² alapján az úgynevezett kiemelt kockázatú harmadik országok semmilyen vonatkozásban nem működnek együtt a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelemben és ezek veszélyt jelentenek az EU-tagországokra is. Ezen országok állampolgáiraival és szervezeteivel kötött minden pénzügyi művelet során fokozott ügyfél-átvilágítási intézkedéseket²³ kell elvégezni és annak eredményét jelenteni kell a FIU²⁴ részére.

A pénzmosás elleni küzdelem uniós jogi kereteit a 2018/843 számon kiadott EU irányelv²⁵ valamint a 2018/1673 EU-irányelv²⁶ teremtette meg. A stratégiai prioritások felülvizsgálata során az Európai Bizottság 2020 májusában elkészítette a cselekvési tervét az uniós szabályok végrehajtásának, felügyeletének és koordinálásának javítása érdekében szükséges intézkedések megtételéhez. Ezek a szabályok alakít-

¹⁹ Az Európai Unió 2016/1675 bizottsági felhatalmazáson alapuló rendeletben meghatározott országok vonatkozásában a korlátozó lista folyamatosan frissül és a következő helyen érhető el az aktuális állapot: https://ec.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/8442/consolidated-list-sanctions_en

²⁰ ENSZ – Egyesült Nemzetek Szervezete. forrás: <https://www.un.org/en/>

²¹ Az 1956. évi I. törvénnyel kihirdetett ENSZ Alapokmányának 25. cikkében meghatározott, az ENSZ BT által a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében elfogadott határozat alapján az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elrendelt korlátozások kiterjednek a bűnözői csoportok családtagjaira is. A konszolidált szankciós lista regisztrációt követően az alábbi helyen érhető el: <https://www.un.org/sc/suborg/en/sanctions/un-sc-consolidated-list>

²² Forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L0849&from=RO>

²³ Az üzleti kapcsolat létesítésekor vagy az üzleti megbízás teljesítése előtt az ügyfél, annak meghatalmazottja, a szolgáltatónál eljáró rendelkezésre jogosult, továbbá a szolgáltatónál eljáró képviselő, az ügyfél tényleges tulajdonosainak azonosítását, az adatok visszakereshető módon történő rögzítését, az ügyfél kockázati besorolásának meghatározását, a személyazonosság igazoló ellenőrzését, az üzleti kapcsolat céljának és jellegének megismerését és folyamatos figyelemmel kísérését foglalja magában.

²⁴ Financial Intelligence Units – Pénzügyi Információs Egység forrás: <https://www.coe.int/en/web/moneyval/implementation/fiu>

²⁵ A pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló (EU) 2015/849 irányelv, valamint a 2009/138/EK és a 2013/36/EU irányelv módosításáról szól (forrás: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:32018L0843>).

²⁶ A pénzmosás elleni büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről forrás: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2018.284.01.0022.01.ENG

Guayana, Irak, Laoszi Népi Demokratikus Köztársaság, Szíria, Uganda, Vanuatu, Jemen, Irán vagy a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság.

¹³ Forrás: <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/fight-against-terrorist-financing/>

¹⁴ ML – Money Laundering (pénzmosás).

¹⁵ TF – Terrorism Financing (terrorizmusfinanszírozás).

¹⁶ forrás: <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/fight-against-terrorist-financing/>

¹⁷ ME – Mutual Evaluation – kölcsönös értékelési szabvány, amely a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem alapján kockázati besorolásra helyezi a vizsgált országokat.

¹⁸ MER – Mutual Evaluation Report – kölcsönös értékelési jelentés, amely a vizsgált országban az ME szabvány alapján a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás szerinti kockázati besorolását adja az adott ország vonatkozásában.

ják egyrészt a fokozott biztonság iránti igény megvalósulását, másrészt az alapvető jogok és a gazdasági szabadságok védelme közötti egyensúlyt. Emellett az uniós szabályok összhangba kerültek a Szervezet által kiadott nemzetközi standardokkal.

A pénzmosás elleni intézkedések és a terrorizmusfinanszírozás értékelésével foglalkozó szakértői bizottság, a MONEYVAL²⁷ az Európa Tanács állandó ellenőrző bizottsága. Ajánlásokat tesz a nemzeti hatóságoknak az AML/CFT rendszereik fejlesztésére és végzi ezen országok felügyeletét. Az alapokmány a MONEYVAL-t 2011. január 1-jétől az Európa Tanácsban belül egy független ellenőrzési mechanizmusra emelte, amely közvetlenül a Miniszteri Bizottságnak tartozik felelősséggel. A MONEYVAL statútumát 2013-ban a CM/Res(2013)13²⁸ számú EU-határozattal, majd 2017-ben a CM/Res(2017)19²⁹ számú Bizottsági állásfoglalással megerősített független felügyeleti szervezetté szavazták meg.

A Szervezet nemzetközi szabványainak meghatározása

A Szervezet által kidolgozott nemzetközi módszertant FATF-ajánlásnak³⁰ (a továbbiakban: ajánlás) nevezik. Az ajánlás negyven pontban foglalja össze a szabványokat, amely jogi, szabályozási és operatív intézkedéseket határoz meg egyaránt, ezzel átfogó keretet biztosítva minden ország AML/CFT rendszerének alapjaihoz. Az ajánlásokat hét kategóriába sorolták az alábbiak szerint:

1. **Az AML/CFT politikák és koordináció megléte**
Minden országnak meg kell határoznia az ML/TF kockázatokat és együtt kell működnie a Szervezettel, koordinálniuk kell a kockázat alapú megközelítést a kockázatok csökkentése érdekében.
2. **Megelőző intézkedések bevezetése**
Az országoknak biztosítaniuk kell, hogy a magánszektor intézkedéseket tegyen annak megakadályozására, hogy a bűnözők visszaéljenek

²⁷ MONEYVAL – (Council of Europe Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism). Az Európa Tanács szakértői bizottsága, amely egy 47 tagállammal rendelkező páneurópai szervezet. Állandó ellenőrző mechanizmussal rendelkezik, amely közvetlenül annak fő szervének, a Miniszterek Bizottságának tartozik beszámolóval. A MONEYVAL feladata, hogy értékelje a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemre vonatkozó főbb nemzetközi előírások betartását és azok végrehajtásának hatékonyságát, valamint az is feladata, hogy ajánlásokat tegyen a nemzeti hatóságoknak a rendszereik szükséges fejlesztéseivel kapcsolatban. A MONEYVAL tematikus tipológiai kutatásokat is folytat a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának módszereiről, trendjeiről és technikáiról. Forrás: <https://www.coe.int/en/web/moneyval>.

²⁸ Forrás: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000016805c77e5.

²⁹ Forrás: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000001680758cb9.

³⁰ Forrás: <https://www.fatf-gafi.org/publications/mutualevaluations/documents/fatf-methodology.html>.

a pénzügyi rendszerrel vagy egyéb olyan lehetőségekkel, melyek belépési alkalmat teremtenek a pénzügyi rendszerbe a bűnözők számára.

3. **Nemzetközi együttműködés kialakítása**

Az ML/TF bűncselekmények leküzdése nem egyetlen ország feladata. Jellegükénél fogva a bűncselekmények határokon átválnak, ahogy a bűnözők tevékenysége is. Az országok érdekelték abban, hogy együttműködjenek a bűncselekmények leküzdésében információcserével, jogi segítségnyújtással, valamint a felügyeleti szervek bevonásával.

4. **Pénzmosás felderítése és elkobzás**

Az országoknak meg kell határozniuk a pénzmosás bűncselekményét, büntetné kell nyilvánítaniuk az ML-t, és törvényi felhatalmazással kell rendelkezniük arra, hogy a bűncselekményből származó pénzt és vagyont elkobozzák az elkövetőktől.

5. **Terrorizmus és proliferáció finanszírozás**

Az országoknak a TF vonatkozásában szintén kriminalizálniuk kell a cselekményt és az elkövetőkkel szemben különböző szankciókat kell végrehajtaniuk mind a TF-hez és a PF-hez kapcsolódóan.

6. **Jogi személyek és üzleti megállapodások átláthatósága és a tényleges tulajdonos megállapítása**

A jogi személyek, mint például a vállalatok, szolgáltatók és az egyéb üzleti megállapodások során létrejött tulajdonjogok átláthatók kell legyenek, ezért a természetes személy tulajdonosok beazonosítása meghatározó jelentőségű.

7. **Az illetékes hatóságok hatásköre és felelőssége, valamint egyéb intézményi intézkedések biztosítása**

Az országoknak hatósági jogkörrel rendelkező felügyeleti intézményeket kell létrehozniuk, valamint a meglévő intézményeknek biztosítaniuk kell az ML/TF elleni küzdelemhez szükséges független erőket.

Ezek a kategóriák segítenek az ajánlások összefüggéseinek megértésében, ugyanis az összes ajánlás összekapcsolódik és együttesen alkalmazandó az AML/CFT rendszer létrehozásában és hatékony működtetésében. Bármelyik fejezet hiányosságot mutat, nem lesz eredményes az AML/CFT elleni küzdelem. Ezek betartását rendszeresen értékelik a Szervezet felügyeleti egységei és értékeléseket tesznek közzé az adott ország vonatkozásában.

Koordináció, kriminalizáció, elkobzás és megelőzés

Egy-egy kategória több pontot is magában foglal. Az első kategóriába tartoznak a hatóságok együttműkö-

dése és megfelelő koordinációja, az ML/TF kriminalizációja, a bűncselekményből származó pénzek és vagyon elkobzása, valamint a megelőző intézkedések létrehozása. Magyarországon a kockázatok értékelését követően megtett kormányzati intézkedések során kijelölték és létrehozták azokat a felügyeleti hatóságokat,³¹ amelyek rendelkeznek megfelelő jogosultsággal és hatáskörrel az ML/TF felkutatásához és szankcionálásához. Ezek a felügyeleti szervek folyamatosan együttműködnek, valamint állandó információt szolgáltatnak a tevékenységükkel kapcsolatban feltárt esetek vonatkozásában. A kriminalizáció tekintetében hazánkban a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 399–400. §-ában valamint a 318. §-ban meghatározott elkövetési magatartások felderítése során a hatóság jogosult és köteles anyageszköz- és vagyoneklobzást alkalmazni.³² Ezek mind a kormányzati intézkedések körébe tartoznak, azonban a megelőzés vonatkozásában a magánszektor érintő feladatok meghatározása a cél, a FATF-ajánlásnak megfelelően. Ugyanis a magánszektor által elvégzett megelőző intézkedésekkel olyan adatbázis hozható létre, amely nagymértékben segíti a hatóságok felderítési munkáit és a bűncselekmények elkövetőinek beazonosítását. Az ajánlás pontosan meghatározza a magánszektor szereplőit, akik el kell végezzék a megelőző intézkedéseket. Ezek nemcsak pénzforgalmazásával (FIs³³) vagy virtuális fizetőeszközök kereskedésével (VASPs³⁴) foglalkozó vállalkozások, hanem bizonyos tevékenységi körhöz kapcsolódó úgynevezett DNFBPs³⁵ szolgáltatók is. Ezen vállalkozások minden ügyfél vonatkozásában el kell végezzék az ügyfél-átvilágítási intézkedéseket és a dokumentumokat meg kell őrizni.

A megelőző intézkedések keretében végzett ügyfelek azonosításán és az üzleti kapcsolat figyelemmel kísérésén túl, ha felmerül a gyanú az üzleti kapcsolat létesítése vagy üzleti megbízás során, valamint ha nem sikerül az ügyfelek azonosítását elvégezni, bejelentést kell küldeni a szolgáltató felügyeletét ellátó pénzügyi információs egység³⁶ részére.

A bűnözők beazonosításán és büntetőjogi szankcionálásán túl fontos, hogy az így szerzett pénz és vagyon elkobozható. Vagyis elkobozható az elkövető

bűncselekményből származó jövedelme és vagyona – akkor is, ha azt már legalizálta –, a bűncselekmény elkövetéséhez használt eszköz/vagyon, valamint a mosott pénznek megfelelő értékű vagyon. Ugyanakkor az ajánlás szerint az elkövető legálisan szerzett jövedelme nem foglалható le.

Átláthatóság, hatóságok és együttműködés

Az ajánlás, minden országban a jogi személyek nyilvántartása alapján kötelező beazonosítási folyamatokat ír elő az átláthatóság érdekében. A bűnözők egyik gyakori taktikája ugyanis az, hogy gazdasági társaságokat vagy trösztöket hoznak létre, mint a tevékenységük elfedésére szolgáló entitás. Ezek a vállalkozások ugyanúgy néznek ki, és ugyanúgy működnek, mint egy normális üzlet, de valójában úgynevezett piszkos pénzeket mozgatnak. A céljuk, hogy fedve legyenek a tulajdonosi és vezetői személyek. Ezen entitások hátteréről való információ kulcsfontosságú a felügyeleti hatóságok ML/TF felderítése tekintetében. A hatékony fellépés érdekében minden országban biztosítani kell a tényleges tulajdonos megfelelő, pontos és időszerű nyilvántartását, annak érdekében, hogy ne lehessen a jogi személyek – tulajdonosai és vezetői tisztségviselői – jogállásával visszaélni ML/TF cselekményekkel összefüggésben.

A felügyeleti hatóságok hatáskörének, felelőségének, valamint egyéb intézményi feladatainak ellátása kapcsán létre kell hozni a Pénzügyi Információs Egységet, amely a bejelentéseket gyűjti, elemzi és a gyanús tranzakciók vonatkozásában azonnal tud intézkedéseket hozni (STR³⁷). A FIU szabályozó hatósági jogkörrel kell rendelkezzen, amely felügyeli a FIs-eket, VASPs-eket és a DNFBPs-eket. Ki kell jelölni azt a rendvédelmi bűnügyi szervet, amely az ML/TF kivizsgálását és büntető jogi fellépését végzi. Továbbá a határőrizeti hatóság meg kell akadályozza a piszkos pénzek áramlását az országok között.

Nemzetközi együttműködés

Ahogy arról korábban már említést tettem, ezen bűncselekmények leküzdése nem egyetlen ország feladata, éppen ezért nemzetközi összefogásra van szükség. Az országoknak külön nemzetközi megállapodásokat és nemzeti törvényeket kell megalkotniuk az információk megosztása és a bűnözők felderítése érdekében. Az ML/TF elleni globális harc lehetővé tétele érdekében a Szervezet által megfogalmazott ajánlások biztosítják, hogy nemzetközi együttműködés alakuljon ki a felügyelet, a bűnüldöző szervek és az ügyész

³¹ A pénzmosás és terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény (hatályos: 2017. V. 26.) 5. §-ában van meghatározva milyen tevékenységet végző szolgáltató vonatkozásában mely hatóság végzi a felügyeletet.

³² A Btk. 318. §-a és a 318/A. §-a alkalmazásában anyagi eszközön a terrorizmus leküzdése érdekében egyes személyekkel és szervezetekkel szemben hozott különleges korlátozó intézkedésekről szóló, 2001. december 27-i 2580/2001/EK tanácsi rendelet 1. cikk 1. pontjában meghatározott eszközöket, jogi dokumentumokat és okiratokat kell érteni. Az anyagi eszköz a pénz, valamint minden fizetőeszköz, beleértve a virtuális fizető eszközöket is.

³³ FIs – Financial Institutions (pénzüintézetek).

³⁴ VASPs – Virtual Asset Service Providers (Virtuális fizetőeszközök közötti átváltási szolgáltatásokat nyújtó vállalkozások).

³⁵ DNFBPs – Designated Non-Financial Business or Professions (Kijelölt nem pénzügyi vállalkozás vagy szakma).

³⁶ PEI – A pénzügyi információs egység a NAV Központi irányításán belül működő önálló elemzéssel, hírszerzéssel és felügyeleti tevékenységet végző hatóság. Forrás: <https://pei.nav.gov.hu>.

³⁷ STR – Suspicious transaction reports (bejelentések).

ségek között. A nemzetközi együttműködés során a jogi segítségnyújtás, az elkobzás vagy a kiadatás kiemelt jelentőségű a küzdelem eredményessége érdekében. Az ajánlás összetettsége és komplexitása miatt külön segédletet (INs³⁸) adott ki a Szervezet, amelyben szakértői értelmező rendelkezések, valamint konkrét példák is megtalálhatók. Jelen tanulmányban tartalmi korlátok miatt nem kerül részletezésre a teljes ajánlás.

Országértékelés

Az AML/CFT rendszer eredményességének alapja az ajánlásnak való megfelelésen túl a hatékonyság és eredményesség felmutatása is. Nem elegendő ugyanis az ajánlás implementálása az ország jogrendjébe, de a prudenciális felügyeleti hatóságok hatékonyságát és a munkájuk által produkált eredményeket is vizsgálják az értékeléskor. A Szervezet által kiadott módszertan segítséget nyújt abban is, hogy a nemzeti kormányoknak milyen hatásköröket kell biztosítaniuk a felügyeleti hatóságok számára, hogy azok felügyeljék és ellenőrizzék a pénzek útvonalát, megfelelően az AML/CFT rendszernek.

A Szervezet által kiadott módszertan részeként az ME végrehajtását meghatározó technikai megfelelési mutató³⁹ az alapja az AML/CFT rendszer eredményességének. A technikai megfelelési komponens meghatározott kritériumok listájaként határozza meg az egyes ajánlások konkrét követelményeit. Így az értékelők lebonthatják és egyenként értékelhetik az ajánlás minden egyes részletét. Összefoglalva, a technikai megfelelés felteszi a kérdéseket és meg is válaszolja azokat az ME-eljárás keretében.

Attól, hogy egy ország implementálta az ajánlásokat, nem jelenti, hogy hatékony is az AML/CFT küzdelemben, csak annyit jelent, hogy megteremtették egy hatékony rendszer jogszabályi alapjait. A hatékonyság értékelése kulcsfontosságú előrelépés volt, mivel az ajánlások egyszerű végrehajtása helyett az eredményekre összpontosít. Ebben a kontextusban ez azt jelenti, hogy egy adott ország AML/CFT rendszere mennyiben valósít meg olyan hatékony eredményeket, amelyek lehetővé teszik számukra az ML/FT kockázatainak és fenyegetéseinek csökkentését vagy megakadályozását. A hatékonyság tényleges céljának megvalósítása függ ugyanis a politikai akarat, joghézagmentes törvények és a felügyeleti tevékenység végrehajtási eszközeinek meglététől is. A felügyeleti vagy hírszerzési tevékenység a bűnüldözést is támogatja, így ez fontos része a hatékonyságnak. Az ML/TF kockázatok csökkentése, valamint

megakadályozása és a PF elleni küzdelem speciális intézkedések végrehajtásával segíti a hatékonyságot. Az országértékelés során vizsgálják ezeknek a kritériumoknak történő megfelelést. Vagyis a technikai megfelelés vonatkozásában azt vizsgálják, hogy az ajánlások hogyan épülnek a jogrendbe, míg a hatékonyság szempontjából pedig azt vizsgálják, hogy az AML/CFT rendszer gyakorlati szempontból mennyire eredményesen működik az adott országban.

A vizsgálat során feltárt gyakorlati eredményeket az ajánlás azonnali eredménynek (a továbbiakban: IOs⁴⁰) nevezi, és 11 pontban határozza meg az eredményeket. Ezek magas prioritású célok, amelyek a pénzügyi rendszer és a tágabb értelemben vett gazdaság védelmét szolgálják, ezáltal megerősítésre kerül a pénzügyi szektor integritása.

A hatékony AML/CFT rendszer működésének kulcsfontosságú célja az IOs eredményeinek értékelése⁴¹ hiszen ezek túlmutatnak az ajánlások implementálásán.

A vizsgált országok vonatkozásában lefolytatott ME során tett megállapításokhoz az alábbi területeken várnak el azonnali eredményeket:

1. Kockázat, politika és koordináció

Az ML/TF kockázatok megértésre kerülnek és ahol szükséges, összehangolt akciókat folytatnak le politikailag semleges hatóságok.

2. Nemzetközi együttműködés

A nemzetközi együttműködés során megfelelő adatokat, bizonyítékokat szolgáltatnak, valamint megfelelő lépéseket tesznek a bűnözőkkel szemben.

3. Felügyeleti tevékenység

A kijelölt hatóság felügyeli, monitorozza és szabályozza az FI-ket, VASP-ket és a DNFBP-ket annak érdekében, hogy az AML/CTF követelményeknek való megfelelés arányos legyen a kockázataikkal.

4. Megelőző intézkedések

A privát szférában az FI-k, DNFBP-k és a VASP-k kockázataikkal arányosan alkalmazzák az ML/TF megelőző intézkedéseket, továbbá jelentik a pénzügyi hírszerző egységek részére a gyanús tranzakciókat, ügyleteket, üzleti megbízásokat.

5. Jogi személyek és egyéb szervezetek

A jogi személyek és egyéb szervezetek megfelelően védettek kell legyenek az ML/TF célú rendeltetésellenes használattal szemben, továbbá a tényleges tulajdonosi információ hozzáférhető és ellenőrizhető kell legyen.

6. Pénzügyi információs egység

A pénzügyi és egyéb szükséges információkat

⁴⁰ IOs – Immediate Outcomes (azonnali eredmények).

⁴¹ Az IOs-eredmények értékelése alapján kerül megállapításra az adott ország reakcióképessége is, vagyis nemcsak a jogszabályok megalkotását vizsgálják, hanem a végrehajtás során alkalmazott gyakorlati eredményeket is. Forrás: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/methodology/fatf%20methodology%2022%20feb%202013.pdf>.

³⁸ INes – Interpretativ Notes (értelmező jegyzet) Például az összevont folyamatok és a kölcsönös eljárások során alkalmazandó módszertan vonatkozásában kiadott jegyzet elérhető nyilvánosan is. Forrás: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/FATF-Universal-Procedures.pdf>.

³⁹ ME-technikai megfelelési útmutató.

független hatóságként megfelelően felhasználják és elemzik.

7. ML-nyomozás és büntetőeljárás

Az ML-cselekmények és -tevékenységek kivizsgálásra kerülnek, az elkövetők vád alá kerülnek és a büntetőeljárás során megfelelő szankciók alkalmazásra kerülnek velük szemben.

8. Elkobzás

A bűncselekmények eredménye és az abból származó vagyon, valamint az elkövetéshez használt eszköz elkobzásra kerül.

9. TF-nyomozás és büntetőeljárás

A TF-cselekmények és -tevékenységek kivizsgálásra kerülnek és a terrorizmust finanszírozó személyek vád alá kerülnek és a büntetőeljárás során megfelelő szankciók alkalmazásra kerülnek az elkövetőkkel szemben.

10. TF megelőző intézkedések és pénzügyi szankciók

A terroristák, a terrorszervezetek és a terrorizmust finanszírozók akadályoztatva vannak abban, hogy pénzügyi eszközöket gyűjtsenek, mozgassanak vagy felhasználjanak, és nem élhetnek vissza a nonprofit szektor nyújtotta lehetőségekkel sem.

11. PF pénzügyi szankciók

A WMD⁴² proliferációjával érintett személyek és szervezetek gátolva vannak abban, hogy pénzügyi eszközöket gyűjtsenek, mozgassanak vagy felhasználjanak a megfelelő UNCCR⁴³-rendelkezésekkel összhangban.

Nemzetközi összehasonlításban a bűnüldöző szervek eltérőek, ugyanakkor az IOs pontjait tekintve azonos feladatuk van, vagyis a nemzetközi együttműködés, a nyomozás és büntetőeljárás lefolytatása, valamint a pénzügyi információs egység működtetése. Az IOs kulcsfontosságú célja tehát abban nyilvánul meg, hogy a hatóságok hatékonyan végezzék a munkájukat. Nem elegendő tehát az ajánlások jogszabályokba történő implementálása, hiszen az AML/CFT rendszer hatékonysága a végrehajtásban rejlik.

Az országokkal szemben lefolytatott AML/CFT rendszerek ME-értékelése egységes standard alapján történik. Az ME célja egy részről az, hogy folyamatos fejlődést biztosítson a vizsgált országoknak az AML/CFT rendszerük vonatkozásában és hiteles képet adjon a hatékony – vagy kevésbé hatékony – működésről. A másik célja az, hogy tisztességes bánásmódot biztosítson minden, az értékelés tárgyát képező joghatóságnak és egyúttal lehetőséget teremtsen arra, hogy az értékelés eredményéhez hozzájáruljanak. Az értékelés eredményének nyilvánosságra hozása azt a célt szolgálja, hogy a többi FATF-tag nyomást tudjon gyakorolni az adott országra annak érdekében, hogy az teljes mértékben alkalmazza a Szervezet által ki-

adott standardokat. Tekintettel arra azonban, hogy az országok szabályozási és működési struktúrájuk különböznek egymástól, ezért az ME több irányból is támogatja az országokat.

Gyakorlati megvalósítás

Az országértékelés gyakorlati megvalósítása átlagosan 14 hónapot vesz igénybe és 5 vagy 6 főből álló bűnüldözési, jogi és pénzügyi szakértői csoportból tevődik össze. A különböző szakterületek szakértői alkotják az értékelőcsoportokat. A szakértők a Szervezet teljes jogú tagjaiból, illetve az FSRB⁴⁴-tagoktól érkeznek. A Szervezet elnöke nevezi ki az ellenőrző tagokat az alábbi szempontok figyelembevételével:

- a vizsgálat alá vont joghatóság speciális jellemzői,
- értékelési tapasztalat releváns szakterületen,
- a FATF standardok ismerete,
- objektivitás és semlegesség a vizsgált országgal szemben,
- a vizsgálat alá vont joghatóság jogrendszerének ismerete.

Az értékelést végző szakemberek egy FATF-képzetesen vesznek részt és a bizottságban legalább egy olyan tag kell legyen, aki korábban is végzett országértékelést.

Az értékelő bizottság feladata, hogy elkészítse az ME-dokumentációt a vizsgált ország FATF-szabványnak való megfeleléséről. Az ország ML/TF elleni küzdelemben való hatékonyságának felméréséhez széles körű szakértelemre és a szakértők közötti együttműködésre van szükség. Mindegyik szakértővel szemben elvárás, hogy a jelentés minden részében közreműködjön, de elsődleges felelősségük a saját szakterületükre vonatkozó témákban van. Az ME-folyamat szigorúan bizalmas, ezért az értékelő bizottság, az értékelés alá vont ország, a titkárság⁴⁵, a lektorok⁴⁶ (reviewers) és az észrevételeket tevő országok minden információt és véleményt kötelesek titokként kezelni.

Az ME-folyamat az alábbi lépésekből áll:

1. Az értékelés alá vont ország felkészítése

Az értékelés alá vont ország felkészítését a titkárság végzi, melyben az értékelő csapat nem vesz részt. A felkészítés során az értékelés alá vont ország számos tekintetben felkészül:

- az adott ország részéről kijelölt személyek megismerik egymást és felkészülnek arra, hogy nemzetközi szakértők értékelni fogják az országot,
- képzést kapnak a FATF ajánlásairól és arról, hogyan kerül értékelésre a hatékonyság,

⁴⁴ FSRB – FATF-Style Regional Body (FATF-stílusú regionális testület).

⁴⁵ Titkárság – A Szervezet ME megszervezésért felelős iroda, támogatja az értékelést végző bizottságot és az értékelés alá vont országot.

⁴⁶ Lektorok – A jelentést átvizsgáló és szerkesztő személyek, akik egyben a több nyelvre történő fordításokat is elvégzik, majd ezek kerülnek a tagországok elé véleményezésre.

⁴² WMD – Weapons of Mass Destruction (Tömegpusztító fegyverek).

⁴³ UNCCR – United Nations Security Council Resolutions (Az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozata).

- modellinterjút biztosítanak a résztvevők számára.

A felkészítés során a szakértők lehetőséget kapnak arra, hogy megvizsgálják és megtárgyalják a vizsgált ország működési struktúráját, hogy vázolni tudják a megfelelőség értékelését. Ennek az a célja, hogy az elvárások és a határidők tisztázásra kerüljenek az értékelési folyamat zavartalan lebonyolítása érdekében.

2. Dokumentumok vizsgálata

A dokumentumok vizsgálata a technikai megfelelőség érdekében történik. Az ország felkészítési és a helyszíni ellenőrzési lépések között az értékelő bizottság elvégzi a technikai megfelelőség vizsgálatát. Ehhez a TCA-t⁴⁷ használják, amely csatolásra kerül majd a MER-hez. A TCA megmutatja, hogy az egyes ajánlások kritériumai mennyire teljesülnek, és az összes ajánlást egyetlen, végleges minősítési kategóriába foglalja egybe. Minden ajánlás meghatározásra majd elemzésre kerül, majd az értékelők megállapítják a vonatkozó technikai hiányosságokat. Az értékelés alá vont ország megkapja a TCA első vázlatát három hónappal a helyszíni ellenőrzést megelőzően. Lehetőséget kap arra, hogy megtegye az észrevételeit és magyarázatot adjon a feltárt hiányosságokra, hiszen az ajánlásoknak történő megfelelés bemutatásáért az értékelés alá vont ország a felelős.

Az értékelés lefolytatása során az értékelők kizárólag az értékelés időpontjában hatályos, vagy az értékelés időtartamának végéig hatályba lépő törvényeket, rendeleteket, intézkedéseket veszik figyelembe.

A helyszíni ellenőrzés lezárását követően az értékelés alá vont ország már nem nyújthat be új információt. A MER eredménye a helyszíni ellenőrzés időszakában lévő pillanatnyi állapotát mutatja be az értékelt ország vonatkozásában.

3. A fokozott/csökkentett figyelmet igénylő területek azonosítása

Az értékelés során az egyes területek hatókörére vonatkozó jegyzetet (a továbbiakban: SN⁴⁸) készítik el. Az értékelő bizottság ezzel határozza meg a fokozott vagy csökkentett figyelmet igénylő területeket. Ezzel egyidejűleg külső bírálókat kérnek fel, hogy tegyék meg észrevételeiket, amelyek segítséget nyújtanak az értékelő bizottságnak a fókuszálандó területekre vonatkozó döntéseikben. Ennek összeállítása a helyszíni ellenőrzés lefolytatása előtt legalább egy hónappal megtörténik és megküldik az értékelés alá vont ország részére is.

4. Helyszíni ellenőrzés lefolytatása

Bár az előkészületek során nagyon sok terület feltérképezésre kerül úgynevezett „*offsite*” vizsgálattal,

ennek ellenére a helyszíni ellenőrzés meghatározó marad.

A helyszíni ellenőrzés előnyei több szempontból is igazolhatók. Az egyik, hogy az értékelés alá vont ország AML/CFT rendszerének megfelelőségéről a helyszíni tapasztalatok alapján lehet reális képet kapni, ugyanis az értékelő bizottság felméri a hatóságok, felügyeleti szervek és egyéb kapcsolódó szakterületek közötti kommunikációt, működési struktúrát is. Ezek alapján megértik a korábban benyújtott esettanulmányokat, dokumentációkat, egyéb szakmai leírásokat, amiket az értékelés alá vont ország küldött meg a felkészítés során.

A helyszíni ellenőrzés megkezdése előtt a titkárság elkészíti a helyszíni ellenőrzési programot, amit megküldenek az értékelő bizottságnak, valamint az értékelés alá vont országnak, annak érdekében, hogy a MER elkészítéséhez minden információ biztosítva legyen.

Az értékelők az adott ország AML/CFT rendszerében különböző résztvevőkkel találkoznak, a jogalkotóktól, a végrehajtó hatóságokon át, a magánszektor képviselőjét is beleértve. Az értékelés alá vont országnak biztosítania kell, hogy megfelelően felkészült szakemberek vegyenek részt minden találkozón. Tekintettel arra, hogy minden országnak különbözőek a működési körülményei, valamint eltérő kockázataik vannak, ezért különböző megközelítéseket alkalmazhatnak a FATF standardok megvalósításához és a hatékony AML/CFT rendszer kidolgozásához, működtetéséhez. Emiatt az értékelőknek rugalmasnak kell lenniük és el kell határolniuk magukat a saját joghatóságukhoz történő összehasonlítástól az adott ország értékelése során.

A helyszíni ellenőrzés időtartama jellemzően 2–3 hetet vesz igénybe mely során egy kezdeti következtetéstervezetet készítenek el, amit átadnak az értékelés alá vont országnak a helyszíni ellenőrzés lezárásakor. A helyszíni ellenőrzés lezárását követően már nincs mód új információ befogadására.

5. Személyes találkozó

A helyszíni ellenőrzés lezárását követően az értékelést végzők és a titkárság – hozzávetőlegesen hat hét alatt – elkészíti a MER előzetes vázlatát. Ez a vázlat megküldésre kerül az értékelés alá vont ország részére, és olyan kérdéseket is feltesznek, amelyek nem voltak teljesen egyértelműek az értékelők számára. Az értékelés alá vont országnak ezt követően négy hét áll rendelkezésére, hogy elkészítse a választát és ellenőrizze a megállapítások alapján, hogy minden pontosan került-e rögzítésre a MER-vázlatba. Az értékelés alá vont ország az észrevételeit és a kérdésekre adott válaszait megküldi az értékelő bizottságnak, amelynek szintén négy hét áll rendelkezésre, hogy figyelembe vegye azokat. Az így elkészült második vázlatot az értékelés alá vont ország és a külső bírálók ismételtén áttekintik. Ezen szakasz lezárásaként az értékelő bizottság és az értékelt ország személyes megbeszélés útján konzultálnak a még fenn-

⁴⁷ TCA – Technical Compliance Annex (Technikai megfelelőségi melléklet).

⁴⁸ SN – Scoping Note (Meghatározási terület). Ez tartalmazza a helyszíni ellenőrzés során fokozott vagy csökkentett hatókör meghatározását, amely a döntés meghozatalának indoklásában is szerepet játszik.

álló kérdések vonatkozásában. A személyes találkozó célja az értékelő bizottság és az értékelt ország közötti főbb kérdések megoldása, amely lehetővé teszi a végleges jelentéstervezet elkészítését.

6. Plenáris ülés (Plenáris vita és jóváhagyás)

Miután az értékelés alá vont ország észrevételei beépítésre kerültek a MER harmadik tervezetébe, az megküldésre kerül minden FATF-tag, társult tag és megfigyelő részére. A küldöttségeknek két hét áll rendelkezésükre, hogy írásbeli észrevételeket tegyenek és kiemeljenek plenáris megbeszélést igénylő kulcskérdéseket, amit meg kívánnak vitatni. Az észrevételeknek lényeges, sarkalatos kérdésekre kell koncentrálniuk. Az adott észrevételeknek a plenáris ülést megelőzően minden küldöttség számára el kell juttatni.

A plenáris ülésen nem a teljes MER kerül megvitatásra, hanem csak a releváns kérdések kerülnek megbeszélésre. A közel 4 órás megbeszélés a magas szintű és érdemi kulcskérdésekre koncentrál, azon belül is elsődlegesen a hatékonyságra. Technikai kérdések csak akkor kerülnek megvitatásra, ha anélkül nem fogadható el a MER. A vita után a szükséges módosításokat tartalmazó MER elfogadás céljából, benyújtásra kerül a plenáris ülésen, ahol szavaznak. Az elfogadott MER közzétételre kerül a FATF honlapján.⁴⁹

Értékelési módszer

A FATF standardoknak való legjobb megfelelés nem elegendő, ha az adott ország egyebekben nem hatékony az AML/CFT küzdelemben. Ez az oka annak, hogy az értékelésnek két alapvető összetevője van:

1. az ország technikai megfelelése és
2. hatékonysága.

A két kategória összefügg egymással, külön-külön nem valósítható meg.

A technikai megfelelés során azt kell értékelni, hogy egy ország implementálta a szükséges törvényeket, rendeleteket és egyéb kért intézkedéseket, és hogy a támogató AML/CFT intézményi keret megvan és megfelelően, befolyásolástól mentesen működik, avagy sem.

A hatékonyság értékelése során pedig azt vizsgálják, hogy az AML/CFT rendszer hogyan működik, és hogy az adott ország milyen mértékben valósította meg az IO-kat, amelynek eredménye a hatékony AML/CFT rendszer.

Minden egyes országértékelés tartalmazza az adott ország kockázati profilját, strukturális elemeit és az esetleges hiányosságait. Ezek alapján minősítik az adott ország technikai megfelelését az alábbiak szerint:

C	Compliant	Megfelelő, nincs hiányosság.
LC	Largely compliant	Nagymértékben megfelelő. Csak kisebb hiányosságok vannak.
PC	Partially compliant	Részen megfelelő. Vannak mérsekelt hiányosságok.
NC	Non-compliant	Nem megfelelő. Vannak jelentős hiányosságok.
NA	Not applicable	Nem alkalmazható a minősítés. Az ország strukturális, jogi vagy intézményi adottságai miatt nem alkalmazható a minősítés.

Forrás: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/brochuresannualreports/FATF-annual-report-2019-2020.pdf>

A MER elkészítése során külön színekkel vannak jelölve a különböző értékelési kategóriák. A vizsgált ország az alapján kerül értékelésre, hogyan sikerült implementálni a Szervezet ajánlásait és azok milyen mértékben kerülnek alkalmazásra a gyakorlatban. A végső minősítés az összes tényező és az ajánlás egyes kritériumainak mérlegelésével együtt kerül meghatározásra. Ez azt jelenti, hogy a megfelelési besorolást a súlyozás és az ajánlások közötti átfedések határozzák meg.

Az egyes ajánlások értékeléséhez használt egyedi kritériumok nem azonos jelentőségűek, és a teljesített kritériumok száma sem jelzi mindig, az egyes ajánlások teljesítésének általános szintjét. Az egyes ajánlások minősítésének eldöntésekor az értékelőknek figyelembe kell venniük a kritériumok relatív fontosságát az ország esetében. Éppen ezért mérlegelni kell, hogy az esetleges hiányosságok mekkora mértékben befolyásolják az ország kockázati profilját, valamint egyéb strukturális és kontextusos információit. Akár egyetlen hiányosság is elég fontos lehet az NC minősítés megállapításához, még akkor is, ha más kritériumok teljesülnek. Ezzel szemben az alacsony kockázatú vagy a kevésbé használt pénzügyi tevékenységekkel kapcsolatos hiányosságok, csak csekély hatással lehetnek az ajánlás általános minősítésére.

Bizonyos esetekben ugyanaz a mögöttes hiányosság, több különböző értékelést is befolyásolhat. Ugyanis összefüggés van a hiányos kockázatértékelés és a kockázatalapú intézkedések között az AML/CFT egész rendszerében. Ha az AML/CFT szabályokat nem alkalmazzák egy adott típusú pénzügyi intézményre vagy a DNFBP-re, az befolyásolhatja a pénzügyi intézményekre vagy a DNFBP-kre vonatkozó összes ajánlás értékelését. A mögöttes okokat egyértelműen meg kell határozni a MER-ben, hiszen a technikai megfelelés pontosságát ez adja meg. Az ajánlásban meghatározott jogintézményeket és szervezeti struktúrákat összevetik az ellenőrzött országban tapasztalt jogi intézményével, valamint az illetékes hatóságok hatáskörével és eljárásrendjével.

A hatékonyság eltérő módon kerül értékelésre, mint a technikai megfelelés, ugyanis a hatékonyság értékelésének célja az, hogy értékelje az egész

⁴⁹ Forrás: [https://www.fatf-gafi.org/publications/?hf=10&b=0&q=MER&s=desc\(fatf_releasedate\)](https://www.fatf-gafi.org/publications/?hf=10&b=0&q=MER&s=desc(fatf_releasedate)).

ország AML/CFT rendszerét, annak megfelelő működését. Nem vizsgálják, hogy teljesülnek-e az ajánlásban meghatározott követelmények vagy, hogy az ajánlás minden eleme implementálásra került-e. A hatékonyság megítélése az alapján történik, hogy az egyes IO-kat teljesítik vagy sem, valamint azt milyen mértékben teljesítik.

A FATF egyik legfontosabb célja a folyamatos azonosítás azon joghatóságok vonatkozásában, amelyek erőtlenek a pénzmosás elleni és a terrorizmusfinanszírozás küzdelemben, ezért ezek kockázatot jelentenek a nemzetközi pénzügyi és gazdasági rendszer

integritására tekintve. Azok az országok, amelyek nem képesek megbízható és hatékony AML/CFT rendszert megvalósítani és biztosítékokat adni a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemben, valós kockázatot jelentenek a pénzügyi rendszerre és a polgárok vagyónbiztonságára világszerte.

Tekintettel arra, hogy tartalmi korlátok határt szabnak a publikációk közzétételét tekintve, azonban a témában további tudományos kutatás és publikáció indokolt, ezért a szerző a későbbiekben teszi közzé a további kutatás eredményét.

JÓZSEF BEKE

The impact of the Balassagyarmat hostage-taking incident on the establishment of the special service branch of the Hungarian police

Socialist Workers' Party and our political leadership, condemn every form of terrorist activity, regardless of its message. [...] This concept is now also present in the legislation of the Hungarian People's Republic. For the first time the new Criminal Code, entering into force this year, classifies the definition of the act of terrorism and the unlawful seizure of an aircraft and the applicable sentences. These crimes are punishable by criminal law, regardless of the nationality of the offender and regardless of where they were committed. [...]"

Chronologically the first legal source I found during my research, in

Introduction

Terrorist-related attacks became more common during the 1960s, especially in Western Europe. Social and political movements of the time, such as the student protests, activism from far-left groups or the Arab and Palestinian national movements, served as an ideological basis thus sparked a wave of terrorist organizations like the Red Army Faction (RAF), the Red Brigades (Brigate Rosse), the Action directe or the Black September Organization. Military operations used to prevent and counter terrorist attacks have proven to be less effective in areas without an ongoing armed conflict. Furthermore, most states strictly regulated or even prohibited the deployment of their armies during peacetime within national borders. These two factors, namely the legal environment and the terrorist attacks in Europe, have led to the establishment of special police units, developed and trained to combat terrorism.

Until 1973, there was no special police unit in Hungary, which was responsible for preventing or countering terrorist acts and related crimes (for example hostage-takings, aircraft hijackings, bombings etc.). However, these acts were not classified as criminal offences up until 1978, in which year the *Act IV of 1978 on the Criminal Code* entered into force. The results of Hungary's fight against terrorism were reported by Major General Lajos Karasz, Deputy Minister of the Interior, in Prague in 1979 at a meeting of communist interior ministers: „The socialist countries, the communist and workers' parties of the world, including the Hungarian

connection with the special units of the Hungarian police, was *Order No. 586032/1947 of the Minister of the Interior on the regulation of the operation of the special forces*, which entered into force in 1947. However, it is clear from the legislative text that the tasks of the special police force were very similar to normal law enforcement duties, rather than having unique activities related to terrorism. Throughout the course of my research, I found no data or information on a demand of the leadership of the Hungarian police, regarding the establishment of a police unit that would have been trained to counter terrorist acts before 1973. A radical change of this approach was induced by the hostage-taking incident in the town of Balassagyarmat.

The hostage-taking incident in the town of Balassagyarmat

In late 1972 András Pintye (19), and his brother, László Pintye (17), both residents of the town of Balassagyarmat, decided to leave Hungary in order to settle abroad. However, given the fact that their father was a border guard officer, according to the rules and practice of the era, they had no chance of obtaining a passport and ultimately defecting from Hungary. Instead, they started to plan their fleeing from the country. The older brother came up with the idea of putting the Hungarian authorities under pressure in order to allow them to leave the country by taking hostages. The brothers also involved three other local

young men in their plan. However, they found the idea too risky and therefore did not take an active role in the action. The authorities pressed charges against the three later, since they did not report these plans to the police.

On January 7, 1973, András Pintye stole the keys to his father's office safe. He went into the barracks of the Balassagyarmat border guard, and told the officer on duty that he needed to pick up a book from his father's office. The officer on duty let him into the office, where he took out his father's AMD-65 assault rifle with the addition of 80 bullets and a 9-millimeter PA-63 semi-automatic service pistol with the addition of 9 bullets from the safe. He hid the weapons and ammunition under his coat and walked out of the barrack.

Around 10 P.M. that night, the two brothers broke into the 14th room on the first floor of the main building of the Geisler Eta girls' college in Balassagyarmat, where they took 16 girls hostage. Demands were made in exchange for the release of the girls. The brothers' following claims were described on a piece of paper by one of the female hostages:

- 6 pistols with two magazines each with additional ammunition,
- a bus – whose windows can be covered up with curtains – with two drivers,
- 6 submachine guns with two magazines each, 30 hand grenades and 1 radio transceiver,
- and later on, a helicopter and cash in U.S. dollars.

The hostage takers emphasized several times that if the authorities did not meet their demands, they would start executing the girls. However, they had no plans on how to present their demands to the authorities. Meanwhile, the girls asked the hostage takers to let them go to the toilet, which the brothers eventually agreed to. The girls took the opportunity to attempt an escape from the building, which one of them succeeded at. She finally reported the incident to the police. The first arriving patrol officers broke into the dormitory room and ordered the gunmen to surrender, but instead the older brother shot at the policemen and barricaded the room door with bunk beds. The authorities then closed off the dormitory building and its neighbourhood. After reinforcements arrived from the Internal Security Troops of the Ministry of the Interior, the town of Balassagyarmat was also completely closed off. This was necessary because, although the authorities ordered a complete news-ban, the incident came to light and worried relatives of the hostages set out for the town to put pressure on the police.

Since the Hungarian authorities were completely unprepared for a crisis of this magnitude, they had to improvise on the site. First, the parents of the hostage takers were taken to the dormitory room to try to impress their children. However, this method

proved to be completely ineffective, and even led to an opposite effect, – in the form of increased aggression in the case of the older brother – so another „negotiator” was brought to the scene. The police chose Dr. István Samu, the chief physician of the hospital of Balassagyarmat, who had known the boys personally for some time. He negotiated with the hostage takers for several days and even managed to calm the older brother down multiple times. However, he could not get them to surrender. The local police captain, Ferenc Szücs, also tried to negotiate, which also proved to be unsuccessful. There were two clear ideas and goals for the police: on the one hand, to temporize as much as possible thus exhausting the hostage takers, and on the other hand, to protect the lives of the girls at all costs.

As I mentioned, at the time there were no specially trained units within the Hungarian police that would have been able to deal with such incidents. An applicable tactical procedure was also non-existent, so the situation was handled on an ad-hoc basis. The Internal Security Troops of the Ministry of the Interior were ordered to deal with the situation. Their members replaced local police officers in front of the dorm room, as well as around the building of the college. Police officers equipped with sniper rifles were positioned into the building of the town-hall and also on its rooftop, opposite the girls' college. In their case, I deliberately do not use the term sniper, as – although they provided excellent shooting performance even before this operation – they were normal police officers, who had not received any special training before. The same was true for the police officers lined up in front of the dorm room. Apart from their normal police training, they received no specific tactical procedural drill on how to enter a room during a hostage situation, how to eliminate the suspects and how to secure the hostages.

On the morning of Thursday, January 11, hostage-takers became increasingly nervous about the authorities just temporizing without fulfilling their demands. Making matters worse, the negotiating chief physician was unable to reassure the older brother, who eventually fired his machine gun at the adjacent building. The bullets hit just a few inches from the police officers who were taking position there. After the shots, he shouted that this was the last warning and next time, he would execute the girls. At that point it became clear to the officers in charge of the operation that the negotiation attempts have failed, so they decided to eliminate the suspects. Permission was granted that if any of the hostage takers, especially András Pintye, who was considered more dangerous, provided a clear target, police officers equipped with sniper rifles could fire at them. On Friday, January 12, at noon, András Pintye appeared for a few seconds in the window of the dormitory room. Police at the roof of the

neighbouring building noticed this and fired shots at him from three different weapons and positions. As a result, the older hostage taker fell to the ground fatally wounded. At the same time, from the raised platform of a truck parked under the window of the dormitory room and simultaneously from the hallway in front of the room – after the hostages had moved the barricades from the door – the members of the Internal Security Troops broke in and captured the younger hostage taker, László Pintye. All of the hostages were evacuated safely.

Following the successful operation, the authorities launched a series of investigations. These focused mainly on the circumstances of the hostage situation, for example on how the brothers were able to obtain weapons, who knew about their plans and how they were not reported to the police. On the other hand, law enforcement professionals analysed the work and situation-handling of the authorities and the successful elimination. In order to deal with the identified shortcomings, an action plan was developed and criminal proceedings were initiated. Although the hostage-taking was called a terrorist act, this offence was not included in the Hungarian criminal code back in 1973. Therefore, 17-year-old László Pintye was accused of attempted homicide against a public official and against one than more person, attempted illegal border crossing by unlawfully taking an aircraft, misuse of a firearm and violation of personal freedom against one than more person. The court eventually found him guilty of all charges and sentenced him to a maximum of 15 years in prison.

The establishment of the action platoons of the Hungarian police

The Balassagyarmat case also highlighted that there is a real risk of terrorist acts and similar hostage situations in Hungary as well. It has become necessary to set up and train a special police force with the capability of managing and dealing with similar situations. In the meantime, the Internal Security Troops of the Ministry of the Interior were abolished. Within its successor organization, in the Revolutionary Police Regiment, the so-called action platoons were established without a major organizational change. The newly set up system was structured as follows: every first platoon of each company was designated to this specific duty. In the beginning, these special units were exclusively set up in Budapest, only at a later phase was a platoon designated for this task in the town of Miskolc as well. Members of these platoons, in addition to their regular training schedule, also received special trainings with an

extended training period. In additional courses, they were taught self-defence methods, special shooting and special tactical procedures necessary for their missions. At first, the training programme was not standardised at all. Another problem was the lack of experts in the field. However, some specialists from the units of the Hungarian People's Army, mainly from its cavalry divisions, were asked to join to the Revolutionary Police Regiment.

The structure of the action platoons was set up as follows: each platoon was composed of 16 members. This consisted of 1 platoon commander (primarily an officer), 1 deputy commander, 4 snipers, 6 tactical operators and 4 technical specialist warrant officers. In 1985, the Miskolc action platoon was abolished, since it was unnecessary to maintain it, because the action platoons stationed in Budapest could reach any given part of the country within a 3-hour drive from the capital city at any given time.

The establishment and tasks of the Action Subdivision

As I mentioned, the members of the action platoons were initially trained under a non-uniformed programme schedule. Accordingly, the selection system was not standardized either. The so-called Action Subdivision was established in 1979, in order to standardize the activities, training and selection system of the action platoons. The main task of this unit was to train and professionally supervise the action platoons and to coordinate the apprehension of dangerous armed criminals. From that point on, the training and service schemes were built up as follows: every action platoon was on a regular public service duty for 10 weeks, similar to the normal police platoons within the Revolutionary Police Regiment. This highlights the fact that, even though they were specially trained and equipped units, at the same time, they also performed regular public security tasks. During the 10-week period, additional 4-hour training sessions were included on a weekly basis, in order to practice building clearing scenarios, or to train firearms to maintain skills on the long-term. This was followed by a 5-week phase, under the direction and supervision of the Action Subdivision, in which the platoon members acquired the special skills they needed during their missions, following a training plan. Particular focus was put on the practice of apprehending dangerous and armed suspects, specialized firearm handling and shooting skills, pyrotechnic training, rappelling from helicopters and buildings, melee training, fitness training, building clearing tactics, and theoretical – focusing on the tactics and methods of terrorist groups – and psychological training. Improvisation was common during

training, since up-to-date tactics were only available to the drill instructors to a limited extent. They often had to invent, test, and improve new methods during the training sessions. Background documents and materials for the theoretical training were also procured from abroad with the help of other special units of the Ministry of the Interior, mostly by the intelligence agency. In some cases – mainly during the analysis of terrorist tactics – foreign TV news and reports were used as educational materials and were incorporated into the training programme.

Legislation governing the operation of the special service branch of the Hungarian police

In the following chapter, I would like to introduce the era specific legal regulations of the operation of the special service branch of the Hungarian police. As I mentioned before, during my research, I did not find any specific directive or order on the establishment of the action platoons. They were set up from the pre-existing law enforcement body, without any additional organizational change. However, after researching archival records and materials, it is clear that orders and decrees existed, which regulated the operation of the special units of the police. I would like to briefly introduce the most relevant ones.

The norm that regulated the operation of the special service branch of the police was *Order No. 28/1982 of the Minister of the Interior of the Hungarian People's Republic on tasks related to the prevention, detection and response to terrorist acts*. At the same time, the order stated that the territorially competent police headquarters are responsible to begin and maintain the primary police operation in case of terrorist acts on national level, and for the preventive and counter police activities in case of terrorist acts on a local level. If the local forces prove to be insufficient to carry out such a task due to a lack of training or equipment, then the action platoons of the Revolutionary Police Regiment, or even the units of the Hungarian People's Army or the Workers' Militia, must be deployed for the task. Following that, *Decree No. 18/1982 of the Deputy Minister of the Interior of the Hungarian People's Re-*

public on the execution of Order No. 28/1982 entered into force. The implementing decree regulated the role of different police divisions in the prevention and the countering of terrorist acts. The decree also regulated how to request the deployment of the action platoons of the Revolutionary Police Regiment during a terrorist act, and the establishment of a tactical command unit. Finally, the decree also laid down the general rules for commanding and reporting in such cases. Interestingly, according to my information, it was the very first time in Hungary that a legislative text included that methods must be added to the training schedule of the action platoons for the stopping and clearing of vehicles, and also methods for the recovery of nuclear or radioactive materials.

Summary

As in many European countries, an unprecedented violent crime in Hungary, namely the hostage-taking incident in Balassagyarmat, induced the decision that the Hungarian police should have specially trained units. Although the operation was successfully completed overall, police and political leadership recognized that an organizational reform was inevitable. However, the solution had its unique country specific characteristics: instead of creating an independent police unit with a well-defined system of tasks, responsibilities and powers, special action platoons were established within an existing police force, in the organizational framework of the Revolutionary Police Regiment. These action platoons, in addition to their normal police activities, undertook – not always voluntarily – special training. Although in the beginning the initial steps, training methods and tactical procedures were sometimes characterized by instinct rather than conscious professional experience, the specialists of that time successfully laid the foundations of the Hungarian special police service branch. The establishment of the Action Subdivision proved to be the first major step in the standardisation process, – for example on tactical procedures and trainings – which are crucial elements for the successful operation of a law enforcement body. In my study, I also showcased that the Hungarian legislation laid down the necessary legal background, albeit with some delay, for the operation of Hungarian special police branch.

BICZÓ ANDRÁS

Egy 17. századi osztrák tartományi büntetőrendtartás processzuális szemléletének vizsgálata¹

„*Strafrecht ohne Strafprozess ist ein Messergriff ohne Klinge und Strafprozess ohne Strafrecht eine Klinge ohne Messergriff.*”²

Bevezetés³

A jogi normáknak a hatályos jogban létező egyik legalapvetőbb és legfontosabb csoportosítása az anyagi-alaki (eljárás) jogi felosztás. Ezen elhatárolás egyformán fontos a jogalkotás, a jogalkalmazás és a jogtudomány számára és ma már természetesnek tűnhet az a jelenség, hogy az egyes országok jogrendszereiben, egyes jogágak vonatkozásában anyagi és alaki jogi kódexeket lehet találni. Az elhatárolás jelentősége egyáltalán nem elhanyagolható, és nem korlátozható pusztán a jogtudomány területére. Előfordulhat, hogy egy konkrét jogvita eldöntésénél a jogalkalmazóknak kell értelmezni egyes jogszabályi rendelkezéseket és állást foglalni abban a kérdésben, hogy egy adott jogi norma anyagi vagy alaki jogi jellegű-e. Ennek kapcsán talán az egyik legszemléletesebb példaként az anyagi és

alaki jogi határidők problémája említhető, ugyanis az a tény, hogy egy határidő anyagi vagy alaki jogi természetű, a hatályos jogi szabályozásban többek között az adott határidő számítási módja és a határidő elmulasztásának kimentése szempontjából is relevanciával bír. Tehát egy konkrét jogvita eldöntése szempontjából olykor nagy jelentősége lehet annak, hogy egy adott határidő anyagi vagy alaki jogi jellegű-e.³

A büntetőjogra tekintettel a modern jogi gondolkodás számára már szintén evidenciának tűnhet, hogy a tágabb értelemben vett büntetőjogon belül büntető anyagi jogot (szűkebb értelemben vett büntetőjogot), büntető alaki (eljárás) jogot és büntetés-végrehajtási jogot lehet egymástól elkülöníteni.

Maga a büntetőjog is meglehetősen későn, körülbelül a 18. században vált önálló jogággá, így a büntetőjogon belüli differenciálódás is hosszú történeti fejlődés eredménye volt és a mai értelemben vett büntető anyagi jog, büntetőeljárás jog és büntetés-végrehajtási jog is történetileg eltérő időben vált el egymástól.

Ha a büntető anyagi és eljárás jog szétválásának folyamatát csak normatörténeti aspektusból vizsgáljuk, akkor ennek első nyomait a tételes jogi szabályozás szintjén körülbelül a 18. század második felében és a 19. század elején lehet észlelni, bár pontos dátumot nyilvánvalóan nem lehet meghatározni. Mint fentebb már történt rá utalás, a szétválás az európai büntetőjog történetében egy hosszú fejlődés eredménye volt és maga a folyamat sem tekinthető teljes mértékben lineárisnak. A tanulmányban magát a szétválást mint jelenséget az alább ismertetett példa esetében normatörténeti szempontból próbálom megragadni, azaz, hogy a büntető anyagi és alaki jog szétválásának egyik eredménye, hogy a büntető anyagi és alaki joganyagot külön jogszabályokban (kódexekben) szabályozták. Ez a meglehetősen „látványos” kísérőjelenség azonban közel sem tekinthető egyedüli szempontnak a büntető anyagi és alaki jog szétválásának kutatása során.

¹ „Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP–20–3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

² MOMMSEN, Theodor, *Römisches Strafrecht*, Verlag von Duncker & Humblot, Leipzig, 1899, Vorwort. A sokak által idézet híres mondat hatályos jogra vonatkoztatott értelmezését lásd többek között EBERT, Udo, „*Strafrecht ohne Strafprozess ist ein Messergriff ohne Klinge*”. Theodor Mommsen und das „*Römische Strafrecht*”, In: WIESEHÖFER, Josef (szerk.): Theodor Mommsen: *Gelehrter, Politiker und Literat unter Mitarbeit von Henning Börm*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2005, 67. PUSZTAI László: *A büntetőeljárás jog önállósodása*, In: TÓTH Károly (szerk.): *Emlékkönyv dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára*, [Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica, Tomus 41. Fasciculus 1–40.], Szeged, 1992, 448. különös tekintettel a 3. lábjegyzetre.

³ A hatályos jogból és azon belül a polgári jog köréből említhető egy igen fontos példa, a 4/2003. PJE határozat. Ezzel a jogegységi határozattal összefüggésben lásd még a 3/2015. PJE határozat V. 1. pontját és az 1/2017 PJE határozat Rendelkező részét.

Az egyik első példaként a büntető anyagi és alaki jellegű normák szétválasztására a tételes jogi szabályozás szintjén II. József 1787. évi büntetőkódexe említhető. Az 1787. április 2-i pátenssel hatályba léptetett büntető törvénykönyv (*Allgemeines Gesetz über Verbrechen, und derselben Bestrafung*, a továbbiakban StG 1787), bár még nem tekinthető teljes mértékben a mai értelemben vett anyagi büntetőjogi kódexnek, már csak büntető anyagi jogi jellegű rendelkezéseket tartalmazott, míg a büntetőeljárási joganyagot az egy évvel később, 1788. augusztus 1-jén hatályba léptetett büntetőeljárási törvénykönyv (*Allgemeines Kriminal-Gerichtsordnung*, a továbbiakban KGO 1788) szabályozta.⁴ Azt, hogy a fejlődés a tételes jogi szabályozás szintjén az osztrák büntetőjog-történetben nem tekinthető teljesen lineárisnak, jól mutatja az a tény, hogy az 1787. évi büntetőkódexet felváltó, I. Ferenc által kiadott 1803. évi büntető törvénykönyv – amely címe alapján anyagi jogi kódexnek tekinthető – első részében, bár azon belül szerkezetileg jól elkülönítetten, külön fejezetben szabályozta a büntetőeljárási joganyagot („Zweiter Abschnitt. Von dem rechtlichen Verfahren über Verbrechen”).⁵ Természetesen más további példákat is lehetne említeni, azonban általánosságban talán kijelenthető, hogy a felvilágosodás hatása, a francia forradalom és annak nyomán a pol-

gári átalakulás, a büntetőjog önálló jogággá válása, a jog pozitívizálódása, valamint a nemzeti jogalkotás megerősödése és azzal párhuzamosan elinduló kodifikációs folyamatok mind együttesen eredményezhették azt, hogy a 19. század folyamán már jelentős büntető anyagi és alaki jogi kódexeket alkottak Európában.

Jelen kutatás fókuszában a büntetőjogtörténet azon korszaka áll, amikor még a mai értelemben vett büntető anyagi és büntető alaki jogról nem lehetett beszélni, noha a vizsgált korai büntetőjog periódusában már észrevehetőek a szétválás megindulásának bizonyos nyomai. Az alábbiakban egy 17. század közepén keletkezett, osztrák örökös tartomány számára kibocsátott tartományi büntetőrendtartást (*Landgerichtsordnung*) tesztek vizsgálat tárgyává. Amellett érvelek, hogy bár több szerző kiemelte, hogy a rendtartás egyik nagy érdeme, hogy a büntetőeljárási és büntető anyagi joganyagot már bizonyos mértékig elválasztotta egymástól és ez a rendtartás szerkezeti felépítésében is kimutatható, valójában – elsősorban a büntetőrendtartás szerkezeti felépítése és megfogalmazása alapján – egy sajátos processuális, eljárásjogias megközelítés (szemléletmód) hatotta át a normaszöveg egészét. A rendtartás még ha szabályozott is alapvetően mai értelemben vett anyagi jogi jellegű kérdéseket, ezeket is egy általános eljárási keretben helyezte el.⁶

Az elemzés során azt próbálom bizonyítani, hogy a szerkezetileg két részből álló rendtartás pontosabb értelmezéséhez nyújthat segítséget egy olyan megközelítés, amely alapján árnyaltabban szemléljük a rendtartás szövegét és szerkezetét, vagyis nem teljesen úgy fogjuk fel, mint amelyben a büntető anyagi (*materialles Recht*) és alaki jog (*formelles Recht*) már elvált volna egymástól. Tehát a tanulmány kiindulópontja az az állítás, hogy a rendtartás első része még nem a mai értelemben vett büntető eljárásjogot, míg második része még nem a mai értelemben vett büntető anyagi jog különös részét szabályozta.

Az elemzés során alapvetően a jogtudomány két klasszikusnak mondható jogértelmezési módszerére fogok támaszkodni, elsősorban vizsgálva a rendtartás szövegét (*interpretatio grammatica*) és rendszerét (*interpretatio systematica*). A kutatás primer forrásbázisát tehát a rendtartás normaszövege adja, az értelmezés szempontjából mindenképpen lényegesnek tekinthető joggyakorlat vizsgálata nem képezi jelen kutatás tárgyát. Azt a megállapítást kívánom az alábbiakban vizsgálni, hogy az elemzés tárgyává tett 1656. évi alsó-ausztriai büntetőrendtartás egészét egyfajta processuális, eljárásjogias megközelítés hatotta át, mert a mai értelemben vett anyagi

⁴ HUBER, Alfons – DOPSCH, Alfons: Österreichische Reichsgeschichte. Geschichte der Staatsbildung und des öffentlichen Rechts, F. Tempsky, Prag, F. Tempsky Wien, G. Freitag, Wien, 1901, 275. Az StG 1787 és a KGO 1788 közötti kapcsolatot és a tudatos szabályozási koncepciót bizonyíthatja a KGO 1788 szövegét kihirdető pátens megfogalmazása, illetve az eljárás törvény 1. §-a is. *Universalis Criminalis Iudiciarius Codex*. Typis Joan. Thomae Nob. de Trattner, Caes. Reg. Aulæ Typogr. et Bibliop., Viennæ, 1788. / *Allgemeines Kriminal-Gerichtsordnung*, gedruckt bey Johann Thomas Edlen von Trattner, kaiserl. königl. Hofbuchdruckern und Buchhändlern., Wien, 1788. 2. „Promulgata jam universalis sanctione de delictis eorumque poenis, ad iustitiam vindictivam perfecte omnino administrandam, ipsum etiam Codicem iudicium Criminalem hinc elargimur. [...] Relate ad criminalia delicta in posterum non alias, quam ex iudicis officio procedendum erit.” NESCHWARA A, Christian (szerk.): *Die ältesten Quellen zur Kodifikationsgeschichte des Österreichischen ABGB*, Böhlau Verlag, Wien Köln Weimar, 2012, 45. Fontos kiemelni, hogy az StG 1787 a pönalizált cselekmények vonatkozásában egy dichotómikus jellegű felosztást alkalmazott. A büntetendő cselekmények első kategóriája a *delicta criminalia* volt, amelyek esetében az eljárás joganyagot a KGO 1788 tartalmazta, az úgynevezett *delicta politica* esetében pedig az eljárás szabályokat az *Instruction für die politischen Behörden über die Anstrengung einer Inquisition, Aburteilung und Strafvolziehung wider einen eines politischen Verbrechen Beschuldigten* című *hofdecret* határozta meg. FRÜHWALD, Wilhelm Theodor: *Handbuch des österreichischen Strafgesetzes über Verbrechen, Vergehen und Übertretungen, nebst den dazu gehörigen Verordnungen über die Competenz der Strafgerichte und der Verordnung vom 27. Mai 1852*, Wilhelm Braumüller, k. k. Hofbuchhändler, Wien, 1852, 2.

⁵ PUSZTAI I. m. 449. *Gesetzbuch über Verbrechen und schwere Polizey-Übertretungen [Zweite Auflage, mit angehängten neueren Vorschriften]*, Aus der kais. kön. Hof- und Staats-Aerial-Druckerey, Wien, 1815 [a továbbiakban StG 1803] 95–257. A törvénykönyv tudatos szerkesztését bizonyítja a kódex 211. és 213. §-ának együttes értelmezése is. StG 1803 95. „In allen denjenigen Fällen, welche in dem ersten Abschnitte dieses Gesetzes für Verbrechen erklärt werden, sollen diejenigen Gerichte die Gerichtsbarkeit ausüben, [...] Die Criminal-Gerichtsbarkeit besteht in in der Pflicht, der Verbrechen zu erforschen, die Verbrecher zu untersuchen, mit diesen gesetzmäßig zu verfahren.” Hasonló szabályozási logikát alkalmazott az 1797. évi Westgalicia számára kibocsátott büntető törvénykönyv is, amely ugyancsak szerkezetileg elkülönülten, külön részben szabályozta a büntetőeljárási joganyagot (*Zweiter Theil. Von dem rechtlichen Verfahren über Verbrechen*). ANGVAL Pál, *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve [I. Kötet]*, Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, Budapest, 1915, 20. *Strafgesetzbuch für Westgalizien*, gedruckt bey Joseph Hirschhantzky, k. k. deutsch und hebräischer Hofbuchdrucker und Buchhändler, Wien, 1796, 81–238.

⁶ A processuális megközelítésről a 18. századi magyar büntetőjogtudomány kapcsán tesz említést Nagy Ferenc. NAGY Ferenc: *A (büntetőjog) tudomány ismérveiről, hazai előzményeiről és kezdeteiről*, In: HOMOKI-NAGY Mária (főszerk.): *Emlékkönyv dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára*, [Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXXIV. Fasciculus 1–40.], Szeged, 2012, 359. 362.

büntetőjogi kérdéseket is eljárási keretbe illesztve, eljárási kontextusba ágyazva írta le, szabályozta. Ennek a processzuális megközelítésnek a figyelembevétele, az arra történő tudatos reflektálás, a rendtartás szövegének pontosabb értelmezéséhez, különösen a mai értelemben vett büntető anyagi jogi jellegű kérdéseket taglaló szövegrészek jobb megértéséhez nyújthat segítséget.

1. A rendtartás vizsgálata: A processzuális szemléletmód kimutatása

Az elemzés tárgyává tett tartományi büntetőrendtartás az 1656. december 30-án III. Ferdinánd által Alsó-Ausztria (*Erzherzogtum Österreich unter der Enns*) örökös tartomány számára kibocsátott *Neue Peinliche Land-Gerichts-Ordnung In Oesterreich unter der Enns (Landgerichtsordnung für Österreich unter der Enns von 1656)*, amelyet a szakirodalomban gyakran csak az uralkodó után *Ferdinandeum* néven említenek.⁷ A rendtartás az osztrák és az európai kora újkori büntetőjogtörténet szempontjából is jelentős alkotás és a 18. századi magyar büntetőjogtörténet kutatása szempontjából sem elhanyagolható, ugyanis ennek a rendtartásnak a 1687-ben latin nyelvre lefordított szövegváltozata (*Forma Processus Judicii Criminalis, seu Praxis Criminalis* a továbbiakban *Praxis Criminalis*) – törvényi recepciójának kudarcra ellenére – a 18. században a hazai büntetőjog-alkalmazás számára fontos jogforrássá vált.⁸ A magyar büntetőjogra gyakorolt hatása miatt az elemzés során nem a német szövegváltozatot, hanem a latin *Praxis Criminalis* második kiadásának szövegét használom.⁹

Körülbelül a 15. század vége és a 18. század közepe közötti periódusban, ami az osztrák büntetőjogtörténet partikuláris korszakának tekinthető, az egyes örökös tartományokban számos, a büntetőjogi jellegű szabályokat összefoglaló – a 1532. évi *Constitutio Criminalis Carolina* (a továbbiakban CCC) anyagára jelentős mértékben támaszkodó – rendtartás készült.¹⁰ Ezen szövegek vizsgálata az osztrák

büntetőjog-történet és a kora újkori európai büntetőjog fejlődésének megértése szempontjából is egyaránt hasznos. Az elemzett 1656. évi rendtartás ennek a folyamatnak már egy viszonylag kései darabja, ezt követően ugyanis tartományi büntetőrendtartást már csak I. Lipót és I. József adott ki, előbbi 1675. augusztus 14-én Felső-Ausztria, utóbbi pedig 1707. július 16-án Csehország, Morvaország és Szilézia számára. A korszak zárásának az 1768. december 31-én kiadott *Constitutio Criminalis Theresiana* kibocsátása tekinthető, amely megalkotása mögött már a birodalmi szintű egységes szabályozás gondolata húzódott.

Az 1656. évi rendtartás latin nyelvre lefordított – a továbbiakban az elemzés tárgyát képező – *Praxis Criminalis* két részből (*pars*) áll, amelyek fejezetekre (*articulus*) tagoldódnak. Az első rész (*Articulus I–LVIII.*) a fejezeteken belül szakaszokra osztható, a második rész (*Articulus LIX–C.*) egyes fejezetein belül, a szakaszoknál nagyobb szerkezeti egységek is találhatók, amelyeket az alábbiakban cím megnevezéssel fogok jelölteni.

1.2. Pars I.

Az első rész („*De Jurisdictione Sangvinis in communi, quomodo in criminalibus procedendum sit*”) már a címéből is fakadóan azt kívánja bemutatni, hogy hogyan kell a bírónak a büntetőügyekben eljárni. Ezt erősítheti az első artikulusz szövege is, ahol a rendtartás a büntető igazságszolgáltatás (*jurisdictio sanguinis*) tartalmát általánosságban írja körül, majd a meghatározás végén az „*eo modo, ac ordine, prout sequitur*” fordulattal, a *modus* (mód) és az *ordo* (rend) kifejezésekkel utal arra, hogy a következő fejezetekben a korabeli büntetőeljárási jellegű szabályok áttekintésére kerül sor. A fentebbi idézet előtt a rendtartás a büntető igazságszolgáltatás tartalmának kifejtésénél lényegében a büntetőper főbb mozzanatait írja le, ugyanis a *jurisdictio sanguinis* alapján büntetőügyekben a bíró a vádlottat (*reus*) felkutathatja, elfoghatja, tömlöcbe vetheti, kihallgathatja, ha szükséges, kínvallatás alatt kikérdezheti, büntetőügyében ítélezhet és végül abban ítéletet hozhat.¹¹

A második rész címe („*De criminalibus causis in particulari*”) azt sugallja, hogy a rendtartás ott az egyes büntetendő cselekményeket kívánja számba venni. Azonban az első és a második szerkezeti egység egymáshoz való viszonyát talán a rendtartás II.

⁷ Der Römisch-Kayserlichen, Auch Zu Hungarn, und Böheim, etc. Königl. Majestät Ferdinandi Des Dritten Erz-Herzogen zu Oesterreich Unsers Allergnädigsten Herrn Neue Peinliche Land-Gerichts-Ordnung In Oesterreich unter der Enns, Erster und Anderer Theil, Gedruckt und zu finden bey Leopold Joh. Kaliwoda, auf dem Dominicaner-Platz, in seinem Buch-Gewölbe, Wien in Oesterreich, [1656].

⁸ *Forma Processus Judicii Criminalis, seu Praxis Criminalis. Serenissimo Regni Apostolico Hungariae Josepho I. Dicata*, Typis Academicis per Joannem Nicolaum Martium, Tyrnaviae, 1687.

⁹ *Forma Processus Judicii Criminalis, seu Praxis Criminalis. Serenissimo Regni Apostolico Hungariae Josepho I. Dicata*, [Editio II.], Tyrnaviae Typis Academicis, per Joannem Andream Hörmann, 1697 (a továbbiakban a lábjegyzetekben Pr. C. rövidítéssel és az oldalszám megjelölésével szerepel.)

¹⁰ Holtzendorff kiemeli, hogy az 1656. évi rendtartás esetében az egyes büntetendő cselekmények meghatározásainál a szöveg több esetben szó szerint megegyezik a CCC megfogalmazásával, de a büntetések tekintetében a rendtartás már szigorúbb a CCC-nél. HOLTZENDORFF, Franz von (szerk.):

Handbuch des deutschen Strafrechts, In Einzelbeiträgen, Erster Band. Die geschichtlichen und philosophischen Grundlagen des Strafrechts, C. G. Lüderitz'sche Verlagsbuchhandlung, Carl Habel, Berlin, 1871, 121. Vö. PAUSER, Josef: Landesfürstliche Gesetzgebung (Policey-, Malefiz- und Landesordnungen), PAUSER, Josef – SCHEUTZ Martin – WINKELBAUER Thomas (szerk.): Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert) Ein exemplarisches Handbuch (= Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungband 44) [Sonderdruck], R. Oldenbourg Verlag, Wien, München, 2004, 227.

¹¹ Pr. C. 1. „[...] & in criminalibus reos indagare, attinere, captivare; benigno, ac ubi necesse fuerit, poenali examini subicere, judicare, & finaliter sententiam in eos ferre, eo modo, ac ordine, prout sequitur.”

artikulusának megfogalmazása világítja meg a legpontosabban. Ennek szövege úgy is felfogható, hogy magát a második rész tartalmát, az ott felsorolt büntetendő cselekményeket az első, eljárás jellegű szabályokat tartalmazó rész „felől”, azzal szoros összhangban kell értelmezni. Ugyanis a rendtartás II. artikulusa szerint, azért, hogy ne maradjon kétség afelől, hogy milyen *delictumok* (büntett) esetében kell *jurisdictio sanguinis* alkalmazni, tehát milyen esetekben van büntetőeljárásnak helye, ezeket a bünteteket a rendtartás leginkább a második részében sorolja fel. Gondoskodva arról is, hogy mindazokat, amelyek az ott felsorolt büntetendő cselekményekhez hasonlatosak, azaz büntető jellegűnek tekintik, azokban a fejezetekben gyűjtsék össze.¹²

A rendtartás első része alapvetően a korabeli eljárási jellegű szabályokat tekinti át, vagyis azt írja le, hogyan kell a büntetőügyekben eljárni. Ennek során azonban több, a mai értelemben az anyagi büntetőjog általános részébe tartozó kérdéskört is érint. Mindenekelőtt azt érdemes meghatározni, hogy melyek lehetnek azok az artikulusok, amelyek a mai értelemben vett anyagi büntetőjog általános részébe illeszkedő kérdésköröket szabályoznak. Alapvetően idesorolhatók azok a fejezetek, amelyek a büntett elévülését, az általános büntetést enyhítő és súlyosító körülményeket, több büntetendő cselekmény elkövetése esetén felmerülő büntetéskiszabási kérdéseket, valamint az alkalmazható büntetéseket taglalják.¹³

Azonban mindezeket túl, bizonyos mai értelemben vett, az anyagi büntetőjog különös részébe tartozó büntetendő cselekmények is felbukkannak a rendtartás első részében.¹⁴ Mivel maga az elemzés a korabeli büntetőeljárás menetét követi, ezért az egyes mai értelemben vett, anyagi jogi jellegű kérdésköröket olyan sorrendben kívánja áttekinteni, amilyen sorrendben a rendtartás is tárgyalja azokat. Így először az anyagi jogi jellegű, mai értelemben a büntető anyagi jog különös részébe sorolható büntetendő cselekményeket kell megvizsgálni, ezzel is azt bizonyítva, hogy a rendtartás első része nem csak eljárási kérdéseket szabályozott és, hogy ezen pönalizált magatartások alapvetően beleilleszkednek az eljárási jellegű szabályok közé.

A rendtartás VIII. artikulusában a büntetőeljárás megindulásának – vagy pontosabban a rendtartás árnyaltabb megfogalmazásával élve a vádlott megismerésének – többféle módozatát különíti el.¹⁵ Az

eljárás megindulás meglehetősen összetett problémájának vizsgálatába és az eltérő szakirodalmi megállapítások áttekintésébe a tanulmány itt most nem bocsátkozik, annyit azonban mindenképpen érdemes leszögezni, hogy a rendtartás büntetőeljárási szabályozásában egyértelműen az inkvizitórius (*processus inquisitorius*) alapeljárási modell jellemzői dominálnak.¹⁶ Mindazonáltal nem hagyható figyelmen kívül, hogy a rendtartás eljárásjogában a nyomozó elvű koncepció mégsem tekinthető teljesen kizárólagosnak.¹⁷ A szabályozás ugyanis ismerte a vádra (*accusatio*) induló büntetőper is, ahol az akkuzatórius (*processus accusatorius*) alapeljárás bizonyos jellemzői kimutathatók a rendtartás néhány rendelkezésében. Tehát a két történeti alapeljárási modell vonatkozásában a rendtartás eljárási szabályozása egyfajta vegyes szemléletmódot mutat, mivel akkuzatórius elemeket is lehet találni, azonban az inkvizitórius megközelítés egyértelmű túlsúlya nyilvánvaló.

Az első néhány, mai értelemben az anyagi büntetőjog különös részébe sorolható néhány büntetendő cselekményt a vádra induló büntetőper szabályai között lehet felfedezni. A rendtartás a XIII. artikulusában lényegében *argumentum a contrario* megadja annak lehetőségét, hogy a vádló a vádra induló büntetőperben elálljon a vád képviselétől. A rendtartás szövege valójában nem azt írja le, hogy milyen feltételekkel teheti meg ezt jogszerűen a vádló – noha lehet szövegszerű utalásokat találni a rendtartásban ezen indokokra, illetve magának az elállásnak a jogszerű lehetőségére is –, hanem csak azt a két esetkört határozza meg, amikor a vádlót a vád képviselétől való elállása miatt valamilyen szankcióval kell sújtani.¹⁸

Ha a vádlott a vád képviselétől, illetve a bizonyítástól azért akar elállni, mert a vádat haragból, elharmarkodottságból, részegségből vagy gonosz ösztön-

VIII. artikulus értelmezésére lásd többek között RULF, Friedrich: *Commentar zur Strafprozeßordnung für das Kaiserthum Oesterreich vom 29. Juli 1853. [Erster Band]*, Verlag von Friedrich Manz, Wien, 1857, 18. RÉTI ILLÉS Elemér: *A büntetőjog kodifikációjának első kísérletei Magyarországon, Kollonics javaslata és a Novum Tripartitum*, In: BALOGH Árpád (szerk.): *Angyal-szeminárium kiadványai* 2., Politzer Zsigmond és fia bizománya, Budapest, 1916, 7.

¹⁶ HERBST, Eduard: *Einleitung in das österreichische Strafprozeßrecht*, Verlag von Friedrich Manz, Wien, 1860, 17. VARGHA, Julius: *Die Verteidigung in Strafsachen historisch und dogmatisch dargestellt*, Verlag der Manz'schen K. K. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, Wien, 1879, 209. BALOGH Jenő: *A büntető per-jog tankönyve [Első füzet]*, Grill Károly-féle Könyvkiadó-Vállalat, Budapest, 1906, 52. ULLMANN Emanuel von: *Das österreichische Strafprozeßrecht. Zum akademische Gebrauche*, Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung, Innsbruck, 1879, 11.

¹⁷ BRATSCH, Franz Joseph: *Über Weiland Der Römisch Kaiserlichen, Auch zu Ungarn, und Böheim etc. Königl. Majestät Ferdinandi Des Dritten Erz-Herzogens zu Oesterreich, Allerseligsten Andenckens, Peinliche Land-Gerichts-Ordnung In Oesterreich unter der Enns Ersten und Anderten Theil dienliche Anweisungen, und nützliche Anmerkungen*, Gedruckt und zu finden bey Leopold Joh. Kaliwoda, auf dem Dominicaner-Platz, in seinem Buch-Gewölb., Wien, 1751, 29.

¹⁸ A rendtartás szerint, ha a vádló a megkezdett vádtól a szükséges okok megjelölése mellett elállt, szükséges a vizsgálat (*inquisitio*) eredményesebb lefolytatásához minden információt közölnie a bíróval. Pr. C. 9. „*Si etiam Actor a coepit Accusatione ex sufficientibus causis desistat, & totum Judicis officio committat, nihilominus Judici pro meliori Inquisitionis prosecutione, omnes notitias communicare debet.*”

¹² Pr. C. Uo. „*Ne autem maneat, quatenus delicta Jurisdictioni sanguinis subjiciantur, ea secunda parte hujus Praxis Criminalis potissimum annotavimus, providentes etiam, ut omnia reliqua, quae annotatis similia sunt, ac alias poenalia habentur, sub ijs comprehendantur.*”

¹³ HOEGEL, Hugo: *Geschichte des Österreichischen Strafrechtes in Verbindung mit einer Erläuterung seines grundsätzlichen Verhältnisses [Erstes Heft: I. Übersicht des Österreichischen Strafrechtes. II. Die allgemeinen Schuldformen.]*, Manzsche k. u. k. Hof- und Universitäts-Buchhandlung, Wien, 1904, 45.

¹⁴ HOEGEL i. m. Uo.

¹⁵ Pr. C. 3. „*Praeter jam dicata captivationem, aut traditionem, reus vel 1º per accusationem, vel 2º per denunciationem manifestatur, vel 3º talia produntur indicia, suspiciones, & conjecturae, in quas Dominus Jurisdictionis ex officio inquirere tenetur.*” A

zésből (uszításból) tette, akkor őt ezért a patvarkodás (alaptalan perlekedés) kompenzációjára és minden (okozott) kár és költség megtérítésére kell kötelezni, valamint az ügy minőségének megfelelően kell büntetni.¹⁹ Ha a vádló a szükséges okok megjelölése nélkül (ezeket a rendtartás konkrétan nem határozza meg), vagy összebeszélésből, vagy ajándék vagy titkos egyezés miatt áll el a vádtól, akkor ilyen esetekben is szintén az előbb említett patvarkodás kompenzációjára, valamint a károk és a költségek megfizetésére kell kötelezni és emellett az ügy minősége szerint enyhébben vagy súlyosabban kell büntetni.²⁰

Még mindig alapvetően az akkuzatórius alapeljárás jelleghez kapcsolható a rendtartás azon rendelkezése, amely szerint, ha a bíróság a lefolytatott bizonyítást követően úgy látja, hogy a vádló semmit sem bizonyított és a bíróság *ex officio* sem tudott felhozni semmit a vádlottal szemben, akkor a bíróság az ítéletben a vádlottat minden büntetés alól felmenti. A vádlóra pedig az *iniuria*, a károk és a költségek kompenzációjának megfizetését szabja ki, és abban az esetben, ha a vádat meggondolatlanul és gonoszul tették, a vád súlyosságára és a megvádolt személyére tekintettel a vádlóra büntetést szab ki.²¹

A büntetőeljárás megkezdésének másik módja, amikor a büntető *processus* valamely tisztességes személy – aki nincs ellenséges viszonyban a feljelentett személlyel – által tett feljelentésre (*denuntiatio*) indul meg. Azonban a hamis feljelentéseket, amelyek irigységből, gyűlöletből vagy bosszúból erednek, vagy rágalmazásból történnek, nemcsak, hogy nem lehet elfogadni, de ezenfelül az ilyen feljelentőket az ügy és a felhozott büntetendő cselekmény minősége szerint kell büntetni.²²

Az eljárás harmadik megindítási módja egyértelműen az inkvizitórius alapeljárás modellhez kapcsolható. Ebben az esetben az eljárás *ex officio* indul meg bizonyos gyanúkok (*indicia*) fennállása miatt, amelyek esetében vizsgálatot (*inquisitio*) kell folytatni. A rendtartás a XXIII. cikkben fel is sorolja azokat a gyanúkokat, amelyek megléte esetén megindulhat a vizsgálat. Ezzel összefüggésben a szabályozás úgy rendelkezik, hogy azok a jósök, látnokok vagy mások, akik hisznek a babonákban és valakivel

szemben valamilyen kijelentést tesznek, ezek nem adnak elég megbízható jelet ahhoz, hogy a vizsgálatot meg lehessen indítani. Továbbá az ilyen jövődömondót el kell fogni, a gonosz képességéről (praktikájáról, mesterségéről) ki kell kérdezni és a tett minősége szerint őt és azt, aki az ő jóslatát kérte, meg kell büntetni.²³

Ezek a büntetendő cselekmények a büntetőeljáráshoz, azon belül is alapvetően az eljárás megindításához kötődnek. A rendszertani értelmezés alapján, azonban jól látszik, hogy ezek a büntetendő cselekmények jól beleilleszkednek az első részben szabályozott büntetőeljárás menetébe, úgy, hogy alapvetően nem törlik meg az eljárási szabályok áttekintésének logikáját. Mindazonáltal a rendtartás második részében még három olyan további büntetendő cselekményt (hamis eskü, az eskü erejének megsértése és a foglyok elengedése) lehet találni, amelyek akár még elhelyezhetők lettek volna az eljárási szabályok között. Ezek közül azonban csak a harmadikra találunk utalást az első részben, az alábbiakban részletesebben is érintett tömlöcbe vetés (*incarceratio*) kapcsán. A rendtartás röviden úgy fogalmaz, hogy azon személyekről (pontosabban azok cselekményéről), akik összejátszanak az elme-nekülő fogollyal, a második részben tesz említést.²⁴

Ha az egyes, mai értelemben vett anyagi jogi kérdéseket szabályozó artikulákat kezdjük el vizsgálni, akkor talán az első helyen a két egymással is szoros kapcsolatban álló fejezet, a büntetést enyhítő és súlyosító körülmények felsorolása említhető. Ezek az artikulátok az ítélet meghozatalához, azon belül pedig a büntetéskiszabáshoz kapcsolhatók, ugyanis a rendtartás az ítélethozatal című („*De Sententia*”) XLII. cikkben nevez meg bizonyos szempontokat, amelyeket a bírónak az ítélethozatalnál figyelembe kell vennie. Így az ítélezőknek gondosan vizsgálniuk kell, hogy az elkövető és az elkövetett cselekmény vonatkozásában megjelennek-e olyan körülmények, amelyek súlyosabb vagy enyhébb megítélést, és ezáltal a rendtartásban az adott cselekményre eredetileg meghatározottnál enyhébb vagy súlyosabb szankció kiszabását teszik lehetővé.²⁵ Itt a rendtartás utal is arra a két artikulusra, amelyek az általános büntetést enyhítő és súlyosító körülményeket tartalmazzák.²⁶ A két fejezetnek a rendtartás

¹⁹ Pr. C. 5. „Si tamen Actor ab accusatione, & probatione ideo velit desistere, quod Accusationem ex ira, praecipitatione, ebrietate, aut nequisitiosa instigatione fecisset, [...] sed tamen ad compensationem calumniae, ac omnium damnorum, & expensarum adstringatur, simulque iuxta qualitatem rei puniatur.” RÉTI ILLÉS i. m. 10.

²⁰ Pr. C. Uo. „Si vero sine sufficienti causa, vel forte ex conducto, rei ob munera, aut occulta correspondentia, ab ab accusatione desisteret, praeter supra dictas compensationes, pariter, & iuxta rei qualitatem, levius, aut gravius puniatur, [...]” RÉTI ILLÉS i. m. Uo.

²¹ Pr. C. 6. „Si vero Actor nihil prorsus probavit, & Jurisdictionis Dominus, ex officio nihil contra cum afferre potest, tunc per finalem sententiam, ab omni poenae liber pronuntiatur; Actor vero compensatio injuriae, damnorum, & expensarum imponatur; Et casu accusatio adeo inconsiderata, aut malitiosa fuisse, iuxta gravitatem accusationis, aut personae accusatae puniatur; si vero aliqua apparentia, ad torturam tamen non sufficientia attulisset, nec puniatur, nec ad expensas obligetur.”

²² Pr. C. 8. „Primo fiant ab hominibus vitae, & famae, & qui cum delato nullas inimicitias gerant: e contra falsae Denunciationes, ex invidia, odio, aut vindicta profectae, aut a calumniatoribus factae, non solum non sunt acceptandae; sed insuper denunciants iuxta qualitatem rei, & delicti imputati, puniendus est.”

²³ Vö. CCC XXI. Artikul. BRATSCH i. m. 56. ZOEPL, Heinrich: Die Peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karl's V. nebst der Bamberger und der Brandenburger Halsgerichtsordnung sämtlich nach den ältesten Drucken und mit den Projecten der peinlichen Gerichtsordnung Kaiser Karl's V. von den Jahren 1521 und 1529 beide zum erstenmale vollständig nach Handschriften, Academische Verlagsbuchhandlung von C. F. Winter, Heidelberg, 1842, 219. LANGBEIN, John H.: Prosecuting Crime in the Renaissance: England, Germany, France, The Lawbook Exchange, LTD. Clark, New Jersey, 2005, 273.

²⁴ Pr. C. 11. „De ijs, qui cooperantur effugio captivi, postea dicitur.”

²⁵ Pr. C. 21. „Praesertim autem quisque qui in criminalibus suffragium, & sententiam dicit, bene ac diligenter observet, an personam, vel delictum tales circumstantiae afficiant, quae rem, aut sententiam minuunt, vel augent? & iuxta has circumstantias leviores, vel severiores sententiam ferat.”

²⁶ Pr. C. 22–23. „Articulus XLIV. De Circumstantijs poenam alleviantibus. [...] Articulus XLV. De Circumstantijs poenam augmentantibus.”

első részében való elhelyezése, valamint a kifejezetten a bíróhoz szóló „iránymutatásul” szolgáló megfogalmazás lehetővé tesznek egy olyan értelmezést, amely szerint az általános büntetést enyhítő és súlyosító körülmények a rendtartás ezen pontján való elhelyezése azzal magyarázható, hogy a szabályozás itt sorolja fel azokat az enyhítő és súlyosító körülményeket, amelyekre a bírónak az ítélet meghozatala során tekintettel kell lenniük.²⁷

Az ítélethozatalhoz kapcsolható a büntett elévülését taglaló fejezet is, amelyben a rendtartás számba veszi a büntetni rendelt cselekményeket aszerint, hogy mennyi idő alatt évülnek el. A rendtartás az egyes büntetteket az 5, 10, illetve 20 év alatt elévülő, valamint az el nem évülő *delictumok* csoportjaiba sorolja be. Az elévülést taglaló fejezet úgy kapcsolódik az ítélethozatalhoz, hogy a rendtartás megfogalmazása alapján a vádlottat elévült büntett miatt nem lehet marasztalni (*condemno*).²⁸ 5, 10 illetve 20 év elteltével az elévülés tényénél fogva az elkövetőknek minden vád, vallatás és büntetéstől mentesnek kell lenniük és velük szemben a továbbiakban eljárni nem lehet.²⁹ Az elévülés jogkövetkezményeinek a meghatározásánál alkalmazott fentebbi megfogalmazás, illetve a *condemno* (marasztal) és a *procedo* (előrehalad) igék használata tesz lehetővé egy olyan értelmezést, amely szerint a hatályos büntetőjogban anyagi jogi jogintézménynek tekintett, általános részbe tartozó elévülést a rendtartás alapvetően processzuális oldalról közelíti meg.

Ugyancsak az ítélethozatalhoz kapcsolható a rendtartás XLVI. fejezete, amely a büntetéskiszabás vonatkozásában azt az esetet szabályozza, amikor valaki több büntettet követett el. Az ítélethozatalt tárgyaló artikulussal utal is arra, hogy ilyen esetekben a rendtartás XLVI. artikulusában foglaltakra kell figyelemmel lenni.³⁰ A kérdéskört taglaló fejezet címe is az eljárásjogi szemléletmód érvényesülésére szolgálhat bizonyítékul, hiszen az abban ugyancsak felbukkanó *procedo* (előrehalad) ige és maga a fejezetcím megfogalmazása – „Hogyan kell eljárni az ítéletekben, amikor valaki több büntettet követett el?” (*Quomodo procedendum sit in Iudicis quando quis plura delicta patravit*) – is kifejezésre juttatja a probléma eljárásjogi kontextusba helyezését, noha ez a fejezet a hatályos büntetőjogban a halmazati büntetés anyagi jogi problémájával lenne rokonítható.

Végezetül a rendtartás első részéből még a büntetéseket taglaló fejezetek illeszthetők a mai értelemben vett anyagi büntetőjog általános részébe. Azonban a szabályozás az alkalmazható büntetések felsorolását az ítélet megszerkesztésével kapcsolja össze,

ugyanis lényegében a kiszabható büntetéseket ítéletekbe belefoglalható „formulákként” veszi számba. Ezen jelenség szemléltetésére a rendtartás egyik rendelkezését hozom példaként. A halálbüntetések között a szabályozás ismeri az élve elégetés szankcióját, amelynek leírása kapcsán a rendtartás a következőképpen fogalmaz: „A nevezettet ezen tulajdon elkövetett büntette miatt, jól megérdemelt büntetéséhez, a büntetés szokásos helyére kell vezetni, ugyanazon helyen az élettől tűz által kell megfosztani, a testet hamuvá kell égetni”.³¹ Az *N.* rövidítés – feltehetőleg a *nominatus* (nevezett) kifejezés itt az elítélt személyt jelöli – használata, valamint a *deduco* (odavezet), *privo* (megfoszt) és a *comburro* (eléget) igék esetében a felszólító mód alkalmazása (passzív imperfectum, II. imperativus E/3.) is az ítéletbe illeszthetőséget, a „formula”-szerű megfogalmazást erősítik.

Az eljárásjogi szemléletet juttathatja kifejezésre a rendszertani értelmezés is, mivel az alkalmazható büntetéseket a rendtartás két nagy csoportra – halál és testi büntetésekre – osztja, és ezen két artikulussal előtti közvetlenül az ítélet megszerkesztéséről szóló XLVII. fejezetet (*De formanda Sententia*) helyezi el.³² Az élet elvételével járó büntetések felsorolását a rendtartás azzal a mondattal kezdi, hogy ebben a fejezetben annak a számbavétele történik, hogy mely büntetéseket lehet alkalmazni, és hogyan kell azokról ítéletet hozni.³³ Ezen második tagmondat és a *pronuncio* (kimond) ige alkalmazása egyrészt megerősítheti a processzuális megközelítést, másrészt magyarázatul szolgálhat arra, hogy a rendtartás miért úgy sorolja fel a kiszabható büntetéseket, hogy közben az egyes rendelkezések megfogalmazása az ítéletek megszövegezéséhez válik hasonlatossá.

A kiszabható büntetéseknél ismeretes még egy harmadik csoportja is, amelyet a rendtartás *extraordinarius* (rendkívüli) vagy *arbitrarius* (mérlegelésen alapuló) büntetéseknél nevez és egy külön fejezetben helyez el. Voltak olyan *delictumok*, amelyekre a rendtartás nem határozott meg konkrét büntetést, ilyen esetekben a bírónak kellett a saját mérlegelése alapján a cselekményt és annak körülményeit alaposan megvizsgálva büntetést kiszabnia. Ezen *extraordinarius* vagy *arbitrarius* büntetéseket a rendtartás röviden példálózó jelleggel sorolja

³¹ Pr. C. 24. „N. Propter hoc suum delictum patratum, ad bene meritam poenam, ad consuetum supplicij locum deducitor, ibidem per ignem vita privator, corpus in cineres comburitor.”

³² Az ítélet megszerkesztéséről szóló fejezet és a kiszabható büntetéseket taglaló artikulussal közti kapcsolatot a nyelvtani értelmezés is bizonyítja, ugyanis az ítélet megfogalmazása kapcsán a rendtartás megerősíti, hogy semmilyen más büntetést nem lehet kiszabni az ítéletben, mint amelyek ebben a tartományban (Alsó-Ausztria) használatosak. Pr. C. 24. „Nulla nova, sed tales poenae decernantur, quae in hac Provincia usitatae sunt”. A következő – a halálbüntetések különböző fajtáit taglaló – fejezet első mondatának a megfogalmazása az előbb hivatkozott rendelkezés folytatásaként értelmezhető. Pr. C. 24. „Quae autem usitatae sint, [...] jam sequitur.”

³³ Pr. C. 24. „Quae autem usitatae sint, & quomodo de ijs sententia pronuntianda jam sequitur.” Lásd *pronunciatio sententiae*: ítélet kimondás. Trattner-Károlyi Könyvnyomtató-Intézete, Magyar Törvénykezési Szótár, a 'Kiadók' betűjével és költségén, Pesten, 1837, 75.

²⁷ A bírók számára iránymutatásul szolgáló szövegrészre lásd Pr. C. 22. „Sciendum hic omnibus Iudicibus.”

²⁸ Pr. C. 21. „Non potest reus ob delictum jam antiquatum condemnari.”

²⁹ Pr. C. 21. „Itaq; post lapsum talis temporis, reus, per ipsam antiquationem, ab omni criminali accusatione, quaestione, poena, securus, ac liber sit; nec illum ulterius procedendum est.”

³⁰ Pr. C. 21. „Si quis variorum delictorum reus sit, eaq; omnia vera, ac manifesta sint; quantum fieri potest, cuiuslibet poena observanda est, ut Articulo XLVI. dicitur.”

fel. Egy esetben azonban itt is fel lehet fedezni az ítéletszerű megfogalmazást. *Extraordinarius* büntetésnek tekinti a szabályozás a Magyar Királyság déli határainak (végvidéknek) az őrizetét.³⁴ Ez vagy meghatározott időre vagy az elítélt élete végéig tartó ingyenes munkavégzést jelent, és a rendtartás ezen büntetés kapcsán a következőképpen fogalmaz: „Nevezett személy meghatározott évre az állam megbízásából a határhoz vagy a megnevezett sánchoz legyen odarendelve, és azon a helyen a megnevezett ideig bilincsből legyen köteles dolgozni.”³⁵ Az *N.* rövidítés, valamint az *adjudicatus esto* (oda legyen rendelve) és az *obligatus esto* (köteles) imperatív alakok (II. imperativus E/3.) használata ugyancsak az ítéletszerű megfogalmazást fejezik ki.

Összefoglalva a fentebbi elemzést, látható, hogy a rendtartás első részben szabályozott, a mai értelemben az anyagi büntetőjog általános részébe sorolható témakörök mind grammatikai, mind rendszertani értelemben jól beleilleszkednek az alapvetően eljárásjogi jellegű szabályok közé. Ezen kérdésköröknek a rendtartás első részben való elhelyezését alapvetően az indokolhatta, hogy a mai értelemben vett anyagi büntetőjog általános részének terminológiáját és elméleti hátterét a jogtudomány még nem dolgozta ki. Ezért lehetséges, hogy a modern értelemben az általános részbe tartozó, azon belül elsősorban a szankciórendszerhez és a büntetés kiszabáshoz kapcsolható kérdéskörök (elévülés, büntetést enyhítő és súlyosító körülmények, büntetések, [halmazat] halmazati büntetés) a rendtartás első részében az „általános” büntetőeljárás szabályok között, a büntetőeljárás menetébe ágyazottan kapnak helyet.³⁶ Ugyanis, mint az a következő fejezetben részletesebben bemutatásra kerül, minden „különös” (azaz az egyes büntetendő cselekményekhez kapcsolódó), a mai értelemben büntető anyagi és eljárásjogi jellegű rendelkezést a rendtartás a második részében szabályoz.³⁷

1.3. Pars II.

A rendtartás második része, mint arra fentebb már történt utalás, nem teljesen a mai értelemben vett büntető anyagi jog különös részét jelentette, habár a szabályozás számba vette az egyes artikulusokban a büntetendő cselekményeket, és körül is írta azokat, azonban a második rész egyes fejezeteinek szerkezeti felépítését is alapvetően a processzuális megközelítés hatotta át. Az *interpretatio systematica*t segítségül

hívva, lehetséges egy olyan értelmezés, amely alapján a második rész fejezeteire úgy tekintünk, mint amelyek az adott büntetett sajátosságaira vonatkoztatva lényegében a büntetőeljárás menetét írják le. Ennek a megközelítésnek az alaposabb vizsgálatához először a második rész egyes fejezeteinek szerkezeti felépítését kell áttekinteni.

A *Pars II.* minden fejezete – a fejezetcím után közvetlenül – először meghatározza az adott büntetendő cselekményt, ezeket a körülírásokat még nem lehet a mai értelemben vett törvényi tényállásoknak tekinteni, de értelmezhetők azok korai előképeiként. A büntetendő cselekmény meghatározása után következik az adott büntetett vonatkozásában a vizsgálat (*inquisitio*) megindítását (*indicia ad inquisitionem*), a gyanúsított elfogását (*indicia ad captivationem*), valamint a kínvallatás elrendelését (*indicia ad torturam*) lehetővé tevő gyanúok felsorolása. Ezután a kínvallatás alatt az eljárás alá vont személyhez intézett, a bíró által előzetesen megfogalmazott kérdőpontok (*interrogatoria puncta*) felsorolása (*interrogatorium*) következik, majd az adott büntetettre kiszabható büntetéseket határozza meg a rendtartás a végítélet (*sententia finalis*) cím alatt és utoljára az adott büntetendő cselekmény kapcsán felmerülő büntetést súlyosító (*circumstantiae aggravantes*) és enyhítő körülményeket (*circumstantiae alleviantes*) veszi számba.

Nem minden fejezetben jelenik meg mindegyik a fentebbi címek közül, de a legtöbb esetben ez a séma érvényesül.³⁸ Az egyes artikulusok ilyen formában történő megszerkesztése tehát azt az értelmezést teszi lehetővé, hogy a második rész fejezeteinek tartalmát, az egyes büntetendő cselekményekre vonatkoztatott – az első rész „általános” eljárás rendelkezéseire képest – „speciális” („különös”) büntetőeljárás szabályanyagként szemléljük.³⁹ Az előbb felsorolt címekből jól látszik, hogy azok közül az *indicia ad inquisitionem*, *indicia ad captivationem*, *indicia ad torturam* és az *interrogatorium* nem sorolhatók a mai értelemben vett büntető anyagi jogba, ezek a témakörök mai értelemben az eljárás megindításával, a kényszerintézkedésekkel és a bizonyítással rokoníthatók, azaz sokkal inkább eljárásjogi, mint anyagi jogi természetűek. Ezt bizonyítja az is, hogy mind a négy kérdéskört a rendtartás első részében a büntetőper áttekintése során általánosságban szabályozza. A XXII. artikulusban a rendtartás az *inquisitio* taglalása kapcsán a gyanúok három csoportját határozza meg. Azért, hogy tisztességes és ártatlan személyek ellen ne indulhasson *inquisitio*, a rendtartás meghatározott gyanúok fennállását követeli meg az *inquisitio* megindításához, és azon

³⁴ A rendtartás megalkotásakor, 1656-ban a Magyar Királyság egy jelentős része még hódoltsági terület volt.

³⁵ Pr. C. 28. „N. ad N. annos ex mandato Regiminis, ad (confinium, aut fossae nominandae) adjudicatus, & ibidem tamdiu in compedibus, laborare obligatus esto.”

³⁶ Az „általános” kifejezést ebben a mondatban nem az általános rész megjelölésre használom, csak ezzel próbálom jelölni a rendtartás két része közti különbséget.

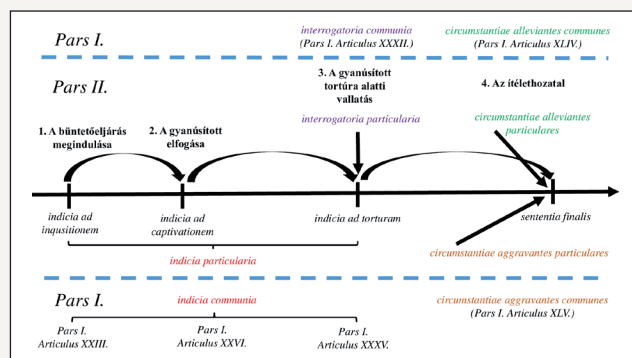
³⁷ A „különös” kifejezést ebben a mondatban nem a különös rész megjelölésre használom, csak ezzel próbálom jelölni a rendtartás két része közti különbséget.

³⁸ A több szempontból is kivételesnek tekinthető öngyilkosságról szóló LXIX. fejezetet („De morte sibimet ipsi illata”) a rendtartás – a cselekmény jellegéből fakadóan – egyáltalán nem tagolja címekre. Pr. C. 49–50.

³⁹ Ilyen értelemezésre nyújthat lehetőséget Hoegel megállapítása a rendtartás második részében található *indiciumokról*. HOEGL *i. m.* 45.

túl az elfogás és a tortúra elrendeléséhez is.⁴⁰ A rendtartás a XXIII., XXVI. és a XXXV. fejezeteiben az úgynevezett általános [közönséges] (*communis*) gyanúkokat sorolja fel, amelyek szükségesek az *inquisitio* megindításához, a gyanúsított elfogásához és a tortúra elrendeléséhez. A kérdőpontok vonatkozásában is hasonló megoldással lehet találkozni. A rendtartás XXXII. fejezete általánosságban határozza meg azokat a körülményeket, amelyekről az eljárás alá vont és a büntetőper ezen pontján már fogva lévő személyt a bírónak ki kell hallgatni.

Azonban a szöveg mind a négy fejezetben kiemeli, hogy az egyes büntetendő cselekmények vonatkozásában a speciális (*particularis, specialis*) gyanúkok, illetve a kérdőpontok esetében a speciális kérdéseket a rendtartás második részében fogja meghatározni.⁴¹ A gyanúkok esetében ez a szabályozási megoldás, azaz az első és a második rész esetében a *communis-particularis* szembeállítás is azt erősíti, hogy a második rész is alapvetően büntetőeljárás jellegű szabályanyagot tartalmaz. A *Praxis Criminalis* az első részben általánosságban áttekintett büntetőper szabályait a konkrét büntetendő cselekményre – figyelembe véve annak jellegéből fakadó sajátosságait – vetíti rá és vázolja fel a büntetőper menetének főbb mozzanatait. Tehát a második rész fejezetein belül található, fentebb felsorolt címek lényegében az inkvizitórius alapeljárás modell karakterjegyeit magán viselő büntetőper főbb momentumait modellezzik, ami a rendtartás második részében a processzuális megközelítés megnyilvánulásként értelmezhető. Ezt a sajátos jelenséget illusztrálja a következő ábra.

A rendtartás második részének fejezeteiben kirajzolódó – az egyes büntettekre vetített – büntetőeljárás modellezése

Az ábra alapján egyrészt láthatóvá válik, hogy a rendtartás még a büntetést enyhítő és súlyosító körülmények vonatkozásában is következetes és meg-

tartja a gyanúkok és a kérdőpontok esetében alkalmazott *communis-particularis* elhatárolást, ami egyébként a rendtartás XLII. artikulusból is kiolvasható.⁴² Másrészt kirajzolódik az első részben ismertett erősen inkvizitórius jellegű per váza és annak legfontosabb momentumai. Az eljárás az úgynevezett vizsgálattal (*inquisitio*) veszi kezdetét, ami *ex officio* indul. Ahhoz azonban, hogy a vizsgálatot meg lehessen indítani, szükséges a *Praxis Criminalis* által meghatározott bizonyos gyanúkok fennállása, amelyeket a rendtartás az egyes *delictumok* sajátosságaira is figyelemmel az egyes fejezetekben sorol fel. A második főbb mozzanat a gyanúsított elfogása, ehhez már súlyosabb gyanúkok fennállását követeli meg a rendtartás, de a *captivatio (incarceratio)* még nem minősül büntetésnek, célja – ahogy ezt a rendtartás is kiemeli – a biztosítás volt, így bizonyos értelemben a modern jogban ismert kényszerintézkedések egyik előképének is tekinthető.⁴³ A bizonyítás kapcsán a rendtartás az egyes *delictumok* vonatkozásában meghatározza, hogy milyen gyanúkok esetén lehet a gyanúsított személyt kínvallatásnak alávetni, és felsorolja azokat a kérdéseket (kérdőpontokat), amelyeket az adott büntett sajátosságaira tekintettel kell feltenni a tortúra során az eljárás alá vont személynek. Beismerés vagy az elkövetés más módon történő bizonyítása esetén, marasztaló ítéletet lehet hozni, amely kapcsán a rendtartás a *sententia finalis* cím alatt sorolja fel, hogy az adott büntett esetében, milyen büntetéseket lehet alkalmazni. Az ítélethozatal során az ítélezőknek az adott ügyben felmerülő büntetést enyhítő és súlyosító körülményekre is figyelemmel kell lenniük, amelyeket a rendtartás a *circumstantiae alleviantes* és *circumstantiae aggravantes* címek alatt fogalmaz meg. A súlyosító és enyhítő körülményeket taglaló címek sem minden esetben csak a büntetést enyhítő és súlyosító körülményeket sorolják fel, néhol eljárásjogi jellegű rendelkezések, néhol pedig a modern anyagi büntetőjog általános részéhez kapcsolható kérdéskörök is helyet kapnak ezen címek alatt.

Összességében a második rész fejezeteinek szerkezeti felépítéséből az látszik, hogy anyagi jogi jellegű kérdésköröket is tartalmaznak – az egyes büntettek körülírása és az azokra kiszabható büntetések felsorolása, valamint a büntetést súlyosító és enyhítő körülmények számba vétele –, de a speciális *indiciumok* tartalmazó címek, a címek sorrendje és az egyes címeket „átkötő” (összekötő) szövegrészek megfogalmazása, sokkal inkább eljárásjogi jellegű szabályozást mutat.

⁴⁰ Pr. C. 9. „Cum autem, ut dictum est, sufficientia indicia huc requirantur, ne forte honestus quispiam, aut Innocens ad Inquisitionem trahatur, & per hoc ejus honor laedatur”

⁴¹ Pr. C. Uo. „non solum in communi, sed etiam respectu particularium criminum, sufficientia, & gravia sint, suis singula locis exponemus.” Pr. C. 10. „Quaenam in criminalibus singulis delictis, specialia indicia, ad incarcerationem requirantur, postea suo loco dicetur.” Pr. C. 13. „Particularia interrogatoria, quae in quolibet delicto, ex certis causis observanda sunt, in secunda parte huius Praxis Criminalis, suo loco reperiantur.” Pr. C. 14. „hic aliqua communia, & deinceps de singulis delictis specialia quaedam exprime, necessarium esse duximus.”

⁴² Pr. C. 21. „[...] ideo alleviantes, & aggravantes circumstantias in communi, Articulo XLIV. & XLV. in specie vero, penes singula delicta suo loco indicare necesse duximus.”

⁴³ Pr. C. 11. „Cum incarceration solum sit ad assecurationem, & exceptis quibusdam casibus, non ad poenam;” RÉTI ILLÉS i. m. 11.

Összefoglalás

A fenti elemzésből kitűnik, hogy a rendtartás jól meg- szerkesztett, logikus egésszé áll össze, szerkezeti fel- építése és megszövegezése alapján elmondható, hogy szövegének teljes egészét lényegében egy eljárásjogias szemlélet hatja át. Ez a megközelítés pedig a rendtar- tás szabályozását a mai értelemben vett anyagi bünte- tőjog általános, illetve különös részébe sorolható egyes kérdéskörök bemutatását is alapvetően megha- tározza. Ez a processzuális megközelítés – amely a sza- bályozásban a mai értelemben vett eljárási joganyag dominanciájaként is értelmezhető az anyagi jogi jel- legű kérdéskörökkel szemben – több körülmény együttes hatásával magyarázható. Az első és talán a legfontosabb jelenség, hogy a korabeli jogi gondolko- dásban, jogtudományban még nem vált el tisztán a mai értelemben vett büntető anyagi és büntető alaki jog, ami így a jogalkotás szintjén sem jelenhetett meg még a 17. század közepén.

Másrészt nem hagyható figyelmen kívül, hogy a tartományi büntetőrendtartások (*Landgerichts- ordnungen*) elsősorban a jogalkalmazók számára készültek. Ha a rendtartás egészének nyelvezetét és különösen a C. artikulust, illetve a német nyelvű ki- adás elején szereplő bevezető részt még alaposabb nyelvtani vizsgálat alá vetnénk, akkor még inkább láthatóvá válna, hogy a rendtartás rendelkezéseinek „címzettjei” alapvetően az ítélezők, a korabeli

inkvizitórius jellegű büntetőper főszereplőinek szá- mító bírók. A rendtartás elsősorban nekik akar út- mutatást, segítséget nyújtani, hogy hogyan kell a büntetőügyekben eljárni.⁴⁴

Ezen jelenséggel hozható kapcsolatba az is, hogy a büntetőrendtartás egészét alapjaiban meghatározó inkvizitórius karakterrel szorosan összefüggő és a korabeli per minden főbb mozzanatára hatással lévő *indicium*tan – ami ugyancsak dominálja a rendtar- tás szabályanyagát – is lehetséges magyarázatként szolgálhat a processzuális megközelítés érvényesü- lésére. Valószínűleg az előző két érv együttes meg- jelenése mutatható ki a rendtartás XXXV. artikulú- sában, ahol a szabályozás a „*pro meliori directione*” („jobb iránymutatás végett”) fordulattal, azt indo- kolja meg, hogy miért kell a kínvallatás elrendelésé- nek gyanúokai esetében az általános gyanúokokat az első részben, a speciális gyanúokokat pedig a rendtartás második részében tárgyalni. A jobb irány- mutatás pedig feltehetőleg a per urainak, a bíróknak szól.

⁴⁴ PUSZTAI i. m. 449–450. BALOGH Elemér: *Eljárásjogi alapelvek az 1830. évi magyar büntető törvénykönyv–tervezetben*, In: HOMOKI-NAGY Mária (főszerk.): *Em- lékkönyv dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára*, [Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXXIV. Fasciculus I–40.], Szeged, 2012, 26. BALOGH Elemér: *De delictis criminalitatem non involentibus eorumque poenis, Adalékok a kibágások hazai szabályozásának történetéhez*, In: Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára, Studia sollemnia scientiarum politico–cameralium, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 44–45.

FÁZSI LÁSZLÓ¹

Az elfogultság bírói bejelentésének etikája

Magyarország Alaptörvénye (a továbbiakban: Alaptörvény) mindenki számára garantálja a független és pártatlan bíróság tisztességes eljárását.² Ennek érvényesülése érdekében az Alaptörvény azt is deklarálja, hogy a bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatók.³ A bírói függetlenség a tisztességes bírósági eljárás egyik legfontosabb garanciáját jelenti, amelynek maradéktalan érvényesülése azt is megkívánja, hogy bíróként ne járhatson el az, aki a konkrét ügyben bármilyen oknál fogva érintett, amely megkérdőjelezhetővé tenné eljárásának elfogultlanságát, illetőleg pártatlanságát.

1. Az alkotmányos alapjog érvényesülése

Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint: „A pártatlan bírói eljáráshoz fűződő alkotmányos alapjog az adott ügyben eljáró bírótól az eljárásban szereplő fél, vagy az eljárás alá vont személy, illetve az ügy iránti elfogultlanságot és előítéletek hiányát kívánja meg. A pártatlanság követelményének tényleges érvényesülését többek között az eljárási törvényekben megfogalmazott kizárási szabályok garantálják.”⁴ Ezeket a szabályokat jelenleg a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 14–18. §-ai tartalmazzák. Ezek szerint az adott ügy törvényes bírójának kizárására a Be. szerint objektív vagy szubjektív okból kerülhet sor, ezért az előbbieket abszolút, míg az utóbbit relatív jellegű kizárási oknak is tekinthetjük.⁵ E különbségtétel még nyilvánvalóbbá válik, ha egy pillanatra visszatekintünk a bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikknek (a továbbiakban: Bp.) a mainál bizonyos értelemben differenciál-

tabb és ennél fogva karakterisztikusabb szabályozására.

A Bp. ugyanis a bírói érdekelttség körében kizárási és mellőzési okokat ismert. „A kizárási okok azok, amelyeknek fenforgása esetén az illető bírónak egyáltalában nem szabad részt vennie a kérdéses ügy eldöntése körüli eljárásban s abból feltétlenül ki kell, hogy zárassék.

A kizárási ok fenforgása tehát hivatalból észlelendő, vagyis ha azok a bíróság előtt akár köztudomásból, akár magának az illető bírónak köteleességszerű bejelentése útján, vagy bármely más úton ismertté válnak, akkor az illető bírót nem szabad alkalmazni s magának az illető bírónak tartózkodnia kell az eljárásban való részvételtől. Ilyenkor az érdekelttség azon esetével állunk szemben, melyet kizárási érdekelttség név alatt ismerünk és amelynek fogalmából önként folyik annak szükségszerűsége, hogy a kizárási okokat a törvény taxative sorolja föl, éppen azért, szigorúan magyarázandók és ki nem terjeszthetők.”⁶ Ezzel szemben más természetűnek tekintették a mellőzési okokat. „Megtörténhetik ugyanis, hogy valamely konkrét ügy eldöntése körül olyan körülmények merülnek fel, amelyek, habár hivatalból tekintetbe veendő s okvetlenül kizáró okoknak fel nem állíthatók, de az ügynek teljesen elfogultatlan elbíráhatását s így a bíróság iránti tökéletes bizalom érdekét figyelembe véve, mégis olyanok, amelyek indokoltá teszik, hogy az illető bíró a kérdéses ügy körüli eljárásban – noha egyébként részt vehetne – ne vegyen részt. Az ily körülményeket maguk az érdekelt felek, vagy maga az illető bíró vetheti fel, anélkül azonban, hogy ezt tenni kötelesek lennének s anélkül, hogy azok felvetése szükségszerűleg az illető bíró nemalkalmazását vonná maguk után. Azok méltánylása vagy tekintetbe nem vétele felett a bíróság saját belátása szerint határozhat s ha a felvetett aggályokat méltánylandóknak találja, akkor azok alapján mellőzheti az illető bíró alkalmazását. Az ilyen mellőzési okok elfogadása esetén tehát a mellőzési érdekelttség esete áll előttünk.”⁷

Az utóbbi – a köznyelvi szóhasználat és a büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. számú törvényerejű rendelet szerint még kifejezetten is ekként nevesített⁸ – kizárási ok az elfogultság, amelyet ma a Be. 14. § (1) bekezdésének e) pontja akként szabályozza, hogy bíróként nem járhat el, akitől az ügy elfogultatlan megítélése egyéb okból nem várható.

¹ PhD, tanácselnök, Nyíregyházi Törvényszék.

² Alaptörvény XXVIII. cikkének (1) bekezdése.

³ Alaptörvény 26. cikk (1) bekezdése.

⁴ 34/2013. (XI. 22.) AB határozat, Indokolás [30] 2.1. ABH 2013. 22. 1218.

⁵ 43/1998. (X. 9.) AB határozat, Indokolás III. 1. ABH 1998. 10. 158.

⁶ MÁRKUS Dezső (szerk.): Magyar jogi lexikon II. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1889. 10.

⁷ Uo.

⁸ 1962. évi 8. tvr. 20. § d) pontja.

2. A kizárási ok bejelentése és annak elintézése

E kizárási okot az érintett bíró vagy a tanácsának tagját érintően a tanács elnöke, valamint a bíróval szemben az ügyész, a terhelt, a védő, a sértett, továbbá a vagyoni érdekelt jelentheti be. A kizárás iránti bejelentésre az erre jogosultak eljárási helyzetétől függően eltérő szabályok vonatkoznak. Lényeges különbséget jelent, hogy a bíró a vele szemben, a tanács elnöke pedig a tanács tagjával szemben felmerült kizárási okot köteles haladéktalanul bejelenteni indokolási kötelezettség nélkül. Ezzel szemben az eljárás résztvevői a kizárás iránti bejelentésüket kötelesek megindokolni és a kizárási ok fennállását valószínűsíteniük kell.

A kizárás iránti bejelentés ebben az esetben is kétféleképpen: igazgatási ügykörben vagy a bíróság által intézhető el a bejelentő személyétől, illetőleg az érintett bíró nyilatkozatától függően. Az igazgatási ügykörben történő elintézésre a bíróság elnöke jogosult, amely kétirányú kötelezettséget jelent számára. Egyrészt a bíróság elnöke köteles a bíró kizárását hivatalból kezdeményezni a tudomására jutott kizárási ok miatt. Másrészt az elnök más bíró kijelölésével – külön határozat meghozatala nélkül – gondoskodik a kizárás iránti bejelentés elintézéséről, ha a bíró a rá vonatkozó kizárási okot maga jelentette be vagy a más által bejelentett ilyen ok fennállását elismeri.

A bíróság általi elintézésre olyan esetben kerül sor, amikor a kizárás iránti bejelentés igazgatási ügykörben történő elintézésére nincs lehetőség, mert a bíró a kizárási okot nem maga jelentette be vagy a más által kezdeményezett kizáráshoz nem járul hozzá. Ebben az esetben a bíróság másik bírója határoz a kizárás tárgyában az ügyiratok alapján. Ez alól kivételt jelent, amikor a bíróságnak nincs olyan bírója, akire a kizárási ok nem vonatkozik, mert ilyenkor a másodfokú bíróság vagy – amennyiben a kizárás iránti bejelentés a másodfokú bíróság minden bírójára is vonatkozik – a harmadfokú bíróság hoz határozatot a kizárás tárgyában. A harmadfokú bíróság valamennyi bíróját érintő kizárási ok esetén pedig a Kúria dönt a kizárás kérdésében.

3. A pártatlanság látszatának jelentősége

A kizárás iránti bejelentés elintézésének eredményeként tehát akár az elfogultság hiányának megállapítására is sor kerülhet, amely alól kivételt jelent a kizárási ok bíró általi bejelentése. Ennek jelentőségét pedig az

is jelzi, hogy például Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2020-ban az igazgatási jogkörben el nem intézhető 39 büntetőügyben tett kizárás iránti bejelentésből 30 esetben (vagyis az összes eset 76,92 százalékában) a bírók éltek ezzel a lehetőséggel. Ezért nem közbűs az, hogy mennyire megalapozottan élünk a kizárásunkat eredményező elfogultság bejelentésének lehetőségével, hiszen a más bíró vagy tanács, különösen pedig más bíróság kijelölése szükségképpen maga után vonja a pertartam meghosszabbodását.

Ez az egyébként nem kívánatos következmény azonban természetesen nem képezheti akadályát a pártatlan és tisztességes eljáráshoz való alkotmányos alapjog érvényesülésének, illetve a megalapozott elfogultság bejelentésének, már csak azért sem, mert a Be. 15. §-ának (1) bekezdése szerint a bíró a vele szemben felmerült kizárási okot, a tanács elnöke a tanács tagjával szemben felmerült és tudomására jutott kizárási okot köteles a bíróság elnökének haladéktalanul bejelenteni. Ennek elmulasztása a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (a továbbiakban: Bjt.) 22. §-ának (1) és a 36. §-ának (1) bekezdéseiben foglaltakra figyelemmel a Bjt. 105. §-ának a) pontján alapuló fegyelmi eljárás kezdeményezését is maga után vonhatja. Ugyanilyen következménnyel járhat azonban az elfogultság alaptalan bejelentése is, miután a Bjt. 36. §-ának (1) bekezdése szerint a bíró az igazságszolgáltatási feladatainak teljesítését nem tagadhatja meg, márpedig egy ilyen bejelentés az alkotmányosság álarca mögé bújva éppen ezt valósítja meg.

A bírói elfogultság miatti kizárási bejelentések ebből fakadó dilemmáját az Alkotmánybíróság elvileg már megoldotta annak kimondásával, hogy „az 1973. évi I. törvény 35. § (1) bekezdésének c) pontja⁹ alkalmazásánál alkotmányos követelmény, hogy az a bíró, aki a vele szemben fennálló kizárási okot maga jelenti be, a bejelentés megtétele után az ügyben nem járhat el”.¹⁰ E határozat mindenképpen mérföldkőnek tekinthető az elfogultság miatti kizárási irányuló bírói bejelentés elintézését illetően, ezért ennek a következők szerinti lényegi indokait részletebben is érdemes idézni.¹¹

„A kizárás intézményének alapvető rendeltetését kérdőjelezhetné meg [...] a Be. idevonatkozó szabályának olyan értelmezése, amelynek következtében a bíróság elfogultságot bejelentő tagja bejelentésének »elintézése« abban is állhat, hogy az elfogultsága

⁹ A büntetőügyben a hatóság tagjaként nem járhat el: akitől az ügy elfogultatlan megítélése egyéb okból nem várható.

¹⁰ 17/2001. (VI. 1.) AB határozat 1. pontja. ABH 2001. 5. 248.

¹¹ Az alkotmánybírói határozat meghozatalára ugyan még az Alaptörvény elfogadását megelőzően került sor, ami azonban nem zárhatja ki a figyelembevételét, miután az Alkotmánybíróság már állást foglalt abban, hogy „az újabb ügyekben vizsgálendő alkotmányjogi kérdések kapcsán felhasználhatja a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket és alkotmányossági összefüggéseket, ha az Alaptörvény egészét érintő kontextuális egyezősége, az Alaptörvény értelmezési szabályainak figyelembevétele és a konkrét ügy alapján a megállapítások alkalmazhatóságának nincs akadálya, és szükségesnek mutatkozik azoknak a meghozandó döntés indoklásába történő beillesztése.” {13/2013. (VI. 17.) AB határozat, Indokolás [32], ABH 2013. 13. 624.}

hiányának megállapítására kerülhet sor. Ez a felfogás azt eredményezhetné, hogy a bíró belső meggyőződése ellenére is köteles lenne egy adott ügyben eljárni. Az ilyen értelmezés szembeszököen sértené a pártatlansággal kapcsolatos [...] követelményt, miszerint el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében. Annak megítélése, hogy az elfogultságát bejelentő bíró bejelentését más (a bíróság elnöke vagy a bíróság másik tanácsa) felülbírálja és a bírót az ügy további intézésére utasítsa, azon elv ellen hatna, hogy a bírónak nemcsak pártatlannak kell lennie, hanem pártatlannak is kell látszania. A konkrét büntetőügyekben a pártatlanság alkotmányi követelményét szolgáló kizárás intézményétől elkülönítve kell vizsgálni a jogalkalmazói gyakorlatban felmerült azon igényt, hogy az elfogultság esetleges visszaélészerű használatát a bírák oldaláról is meg lehessen akadályozni. Amennyiben a bíró a saját kizárását alapos ok nélkül kéri, az e tény megállapítása és az emiatti felelősségre vonás nem lehet az adott büntetőügyben folyó eljárás tárgya, és semmiképpen nem járhat olyan megoldási móddal, amelynek következtében a pártatlanságnak akár csak a látszata is sérül. [...] A bírónak a saját kizárására irányuló alaptalan bejelentése a szolgálati viszonnal kapcsolatos kötelezettségszegés, amely fegyelmi vétség megállapítására vezethet.”¹²

4. Az elfogultság bejelentésének gyakorlata

Ilyen tárgyú fegyelmi eljárás kezdeményezésére azonban tudomásom szerint még nem volt példa, ami nyilván öröndetes körülmény, mivel ez azt is jelezheti, hogy egyáltalán nem jellemző ránk az elfogultság alaptalan bejelentése. A személyes tapasztalataim viszont ennek némileg ellentmondanak. Két évtizeddel ezelőtt a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 28 olyan büntetőügyének iratait vizsgáltam meg, amelyek tárgya az elfogultság miatti kizárás iránti bejelentés volt.¹³ A 28 ügyből 16 ügyben (57,1 százalék) az eljárás résztvevői, 12 ügyben (42,9 százalék) pedig a bírók éltek kizárás iránti bejelentéssel. A bírók által tett bejelentések alapjául szolgáló okokat illetően a következők voltak megállapíthatóak.

A bejelentések egy része azon alapult, hogy az eljárás lefolytatására illetékes bíróság dolgozójának közvetlen hozzátartozója vádlottként szerepelt az

ügyben.¹⁴ Ezekben az ügyekben a másodfokú tanácsok minden esetben más városi bíróságot jelöltek ki az elsőfokú eljárás lefolytatására. Az elfogultsági okok másik csoportját a baráti kapcsolat, illetőleg a személyes ismeretség jelentette. Ezek közül az egyik ügyben a városi bíróság valamennyi bírāja kérte az ügy elbírálásából való kizárását, arra hivatkozással, hogy a IV. rendű vádlottal régóta baráti, ismerősi viszonyban állnak.¹⁵ Ennek kapcsán már elgondolkodtató volt, hogy a városi bíróság valamennyi bírāja olyan jellegű személyes kapcsolatban álljon ugyanazon személlyel, ami az ügy tárgyilagossága elbírálását nem tette lehetővé. Ennél is kérdésesebb volt azonban az az ügy, amelyben a városi bíróság végzésével az iratoknak a megyei bíróság részére történő megküldését rendelte el az eljáró bíróság kijelölése céljából a következő indokolással: „Az ügyben a sértettek egyike [...] ABC tulajdonosa. Ennélfogva a bíróság minden dolgozója üzleti kapcsolatban áll vele, mivel az 1400 Ft-os étkezési utalvány csak ebben a boltban vásárolható le. A büntető ügyszakos bírák mindegyike elfogultnak érezte magát, így a bíróságnak nincs olyan tanácsa, amelyre a kizárási ok nem vonatkozik [...]”¹⁶ Ebben az ügyben a megyei bíróság az illetékes városi bíróságot kizárta ugyan és más városi bíróságot jelölt ki az eljárás lefolytatására, a végzésének indokolásában azonban rámutatott arra, hogy az elfogultság bejelentésének alapjául szolgáló körülmény önmagában véve nem jelent olyan személyes kapcsolatot, amire tekintettel az ügy elfogultatlan megítélése a városi bíróság bírától ne lenne elvárható, és az esetlegesen fennálló egyéb okok tisztázására irányuló felhívásnak a bírók nem tettek eleget, ennek ellenére a bírók által bejelentett elfogultság alaposságát nem mérlegelhetette.

Az elfogultsági okok harmadik tipikus csoportját a gyakorlatban meglehetősen tágra értelmezett „munkakapcsolatra” hivatkozás képezte, amelynek jellegzetes példái a következők voltak. A becsület-sértés vétsége miatt a városi rendőrkapitányság vezetője és egyik dolgozója ellen indult ügyben a városi bíróság bírái arra hivatkozással kérték a kizárásukat, hogy „napi munkakapcsolatban állnak a vádlottakkal”.¹⁷ A városi bíróság beosztott bírái és a kapitányságvezető között azonban aligha állhatott fenn napi munkakapcsolat, ezért inkább a személyes kapcsolat jöhetett volna szóba az elfogultságot megalapozó körülményként, amire viszont a bírók nem hivatkoztak. Egy 50 vádlott ellen indult ügyben a városi bíróság elnöke és valamennyi bírāja azért kérte a kizárását, mert nyilatkozatuk szerint „a XXI. r. vádlott nagymamája [...] négy cikluson keresztül ülnökként dolgozott, vele valamennyi bíró jelenleg is jó kapcsolatban van”.¹⁸ A kizárás iránti bejelentés-

¹² 17/2001. (VI. 1.) AB határozat, Indokolás III. pontja. ABH 2001. 5. 250–251.

¹³ „A bírói elfogultság kérdései és a kizárás iránti bejelentések elintézésének problémái a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság gyakorlatában” című, 2001.El.II.C.10. számú vizsgálati jelentés, amely az 1999. január 1-től 2001. június 30-ig tartó 2 és fél éves időszakra terjedt ki.

¹⁴ Bf.401/1999., Bf.865/2000., Bf.1672/2000. és Bf.81/2001. számú ügyek.

¹⁵ Bf.221/1999. számú ügy.

¹⁶ Bf.656/2001. számú ügy.

¹⁷ Bf.916/1999. számú ügy.

¹⁸ Bf.1334/2000. számú ügy.

nek helyt adó megyei bíróság végzésének indokolásában rögzítette, hogy a „nagyamama” utolsó ülnöki megbízatása 1999-ben lejárt, így az ezt követően kinevezett két bírónak nem lehetett vele munkakapcsolata, a bíróság elnökének és a bírók többségének esetében viszont ennek fennállása megállapítható volt. „Ezért – bár nem állt fenn valamennyi bíró vonatkozásában olyan körülmény, amelyre tekintettel az ügy elfogulatlan megítélése egyik bírótól sem lenne várható – a bíróság elnökének és nagyobb gyakorlattal rendelkező bírójának nyilatkozatára tekintettel, az elfogult ítélezés látszatának elkerülése, az igazságszolgáltatás törvényes működésébe vetett bizalom megőrzése érdekében a megyei bíróság indokoltnak tartotta a [...] városi bíróság bírójának kizárását és más városi bíróság kijelölését [...]”.¹⁹ Egy további ügyben az ügyvéd foglalkozású vádlottakkal fennálló rendszeres munkakapcsolatra, valamint személyes kapcsolatokra hivatkozással is bejelentett elfogultságra tekintettel a megyei bíróság a korábban fennálló tényleges munkakapcsolat és a személyes körülmények jelentőségét kiemelve más városi bíróságot jelölt ki a nem egyszerű megítélésű ügy elsőfokú elbírálására, végzésének indokolásában utalva arra, hogy a kijelölt bíróság bírái az ügyvéd foglalkozású vádlottakkal nem állnak munkakapcsolatban és több büntető ügyszakos bírónak korábban sem lehetett semmilyen munkakapcsolata a vádlottakkal. A kijelölt városi bíróság elnöke azonban az ügyben eljáró bíróként elfogultságot jelentett be az ügy két vádlottjával korábban fennállott munkakapcsolatra hivatkozással, amire tekintettel a büntetőbírók többsége is elfogultnak érezte magát.²⁰

Mindennek tükrében lehet érdekes az, hogy 20 év elteltével – lényegileg változatlan törvényi szabályozás mellett – mennyiben változott ugyanazon szervezeti egység gyakorlata. Ezzel kapcsolatban az előljáróban már említett számokra figyelemmel mindenekelőtt azt állapíthatjuk meg, hogy több mint hatszorosára (átlagosan havi 0,4-ről 2,5 esetre) emelkedett a bírói bejelentések száma a csökkenő ügyérkezés ellenére, ami már vitathatatlanul szignifikáns növekedésnek tekinthető. Ebben azonban nem elhanyagolható szerepe volt annak, hogy 14 ügyben²¹ ugyanazon személyre tekintettel került sor az elfogultság bejelentésére és ennek eredményeként az illetékes bíróság kizárására, amelyeknek a figyelmen kívül hagyásával átlagosan havi mintegy 1,5 esettel kell számolnunk, s ez már csak háromszoros emelkedésnek megfelelő szám.

Ez pedig annak eredménye, hogy

2 ügyben a feljelentő vagy a feljelentett ügyész,²²

1 ügyben a vádlott ügyvéd,²³

2 ügyben a feljelentett vagy a feljelentő bírósági dolgozó,²⁴

1 ügyben az egyik sértett bíró,²⁵

1 ügyben a feljelentő ügyvéd,²⁶

1 ügyben a sértett ügyvéd,²⁷

1 ügyben a vádlott testvére ügyész,²⁸

2 ügyben a vádlott anyja ügyvéd,²⁹

2 ügyben a sértett apjának élettársa vagy a sértett élettársa bíró³⁰

volt; míg

1 ügyben a feljelentettel fennálló munkakapcsolat,³¹

1 ügyben pedig a vádlott bíróságra vonatkozó kijelentése³²

alapozta meg a bírók részéről az elfogultság bejelentését.

E bejelentéseket tehát egyetlen kivétellel a bírók és az eljárás résztvevői között kimutatható valamilyen kapcsolat fennállása alapozta meg, amelynek a bírók részéről történő figyelembevétele a pártatlanság látszatának szem előtt tartásával még akkor sem kifogásolható, ha az nem jelent személyes kapcsolatot a bíró és egy bírósági dolgozó, illetve az eljárásal személyében érintett ügyész vagy ügyvéd között. Ezért ezen a téren a mai gyakorlatunkat kiegyensúlyozottabbnak látom a két évtizeddel ezelőttinél. Mindazonáltal megjegyzendőnek tartom a következőket.

5. Az elfogultság bejelentésének motívumai

Tapasztalataim szerint egy bíró azért jelentheti be az elfogultságát, mert a) feszélyezné az ügy elbírálásában való részvétele, b) hangsúlyt helyez a pártatlan ítékezés látszatának megóvására, c) konformista. Az első ok magától értetődik, s ma már a második is természetesnek tekinthető.³³ A harmadik ok viszont nyilván bővebb kifejtést igényel, hiszen sokan ennek létezését is kérdésesnek tarthatják. Ezért kénytelen vagyok vizsgatérni arra a 14 ügyre, amelyeknek a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében történő elbírálását ugyanazon személy egyszeri magatartása tette kizárttá, miután

²³ Nyíregyházi Törvényszék B.372/2020. számú ügye.

²⁴ Nyíregyházi Járásbíróság Bpk.1374/2020. és Mátészalkai Járásbíróság Bpk.385/2019. számú ügyei.

²⁵ Nyíregyházi Járásbíróság B.807/2020. számú ügye.

²⁶ Nyírbátori Járásbíróság Bpk.499/2019. számú ügye.

²⁷ Nyíregyházi Járásbíróság Bpk.354/2020. számú ügye.

²⁸ Nyírbátori Járásbíróság Bpk.477/2019. számú ügye.

²⁹ Nyíregyházi Járásbíróság B.1033/2019. és B.1348/2019. számú ügyei.

³⁰ Mátészalkai Járásbíróság B.69/2020. és Bpk.321/2020. számú ügyei.

³¹ Mátészalkai Járásbíróság Bpk.301/2019. számú ügye.

³² Nyíregyházi Járásbíróság B.26/2020. számú ügye.

³³ Ld. pl. szegedi SZEVIÉP-ügy sajtóvisszhangját, amelyet az Országos Bírósági Hivatal elnöke által elrendelt vizsgálat eredménye ellenére sem hagyhatunk figyelmen kívül.

¹⁹ Uo.

²⁰ Bf.5/2001. számú ügy.

²¹ Nyíregyházi Járásbíróság Bpk.1785/2019., Bpk.24/2020., Bpk.662/2020., Bpk.726/2020., Bpk.1194/2020., Bpk.1374/2020., Bpk.1463/2020., Bpk.1552/2020., Bpk.1553/2020., Bpk.1554/2020., Bpk.1634/2020., Bpk.1693/2020., Nyíregyházi Törvényszék B.817/2017. és B.344/2019. számú ügyei.

²² Nyíregyházi Járásbíróság Bpk.1201/2020. és Bpk.1697/2020. számú ügyei.

„korábban nyilvános rendezvényen, a bíróság épülete előtt, bírói talárba öltöztetett bábukat akasztott bitófára.”³⁴ Ezt a magatartást – a rendőrök jelenlétében történt tanúsítása ellenére – remélhetőleg nem csak mi minősítjük botrányosnak, ezért csupán az lehet kérdéses, hogy ez a hivatás az esküjéhez hűen gyakorló bírót befolyásolhatja-e az illető (esetként sértettként, magánvádlóként, feljelentőként, feljelentettként, vádlóként szereplő) személy különféle ügyeinek tárgyalagos elbírálásában, miután az elfogultság mindig a konkrét ügghöz kötötten vizsgálándó. „Amennyiben a bíró a vádlott egyik ügyéből – elfogultságot bejelentve – kizárta magát, ez nem jelent egyszersmind a vádlott többi ügyéből való kizártságot is.”³⁵ Ehhez képest mi az ominózus eset következtében ma már olyan ügyeket sem bírálunk el, amelyekben a demonstrációt szervező személy tanúként történő kihallgatásának a lehetőségét kilátásba helyezi az eljárás valamely résztvevője.³⁶

A Nyíregyházi Törvényszéket kizáró másodfokú határozat indokolása szerint ugyanis: „A 2020. február 26. napján tartott folytatódó tárgyaláson [...] védője a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 14. § (1) bekezdés e) pontjában írt elfogultságra hivatkozva kizárási indítványt tett a tanács elnökével, dr. ... bíróval szemben. Álláspontja szerint a bírótól az ügy elfogulatlan megítélése nem várható el, mert [...] tanúkihallgatását fogja indítványozni. E tanú személye a bírakkal szemben tanúsított korábbi magatartása miatt a jelen üggyel szoros tárgyi összefüggésben lévő, a Nyíregyházi Törvényszéken [...] B.344/2019. szám alatt folyamatban lévő büntetőügyben a törvényszék büntetőbírái – közöttük az eljáró bíró – elfogultságra alapítottan kizárási bejelentést tettek. Dr. ... bíró a védői indítványra úgy nyilatkozott, hogy nem érzi magát elfogultnak, de a kizárásához hozzájárul. A kizárási indítványt igazgatási jogkörben elintézni nem lehetett, mert a Nyíregyházi Törvényszék büntető ügyszakos bírái – egy másodfokú tanácselnök kivételével³⁷ – egységesen az elfogultságukról nyilatkoztak. [...] A kizárási indítvánnyal a Be. 17. § (2) bekezdése alapján az ítéletábrán mint másodfokú bíróságnak kellett döntenie. Ha a bíró maga jelenti be a kizárási okot, akkor ez azt jelenti, hogy – önmagában saját nyilatkozatánál fogva – elfogult, ez esetben a bejelentéssel érintett bíró a bejelentéstől kezdve nem járhat el [...]. Önmagában az ilyen nyilatkozat ténye alapján az érintett bíró az ügyben nem járhat el, továbbiakban eljárási cselekményt nem végezhet. [...] Megjegyzendő, hogy pártatlanságról szóló bírói nyilatkozatok mellett a védői indítvány nyilvánvalóan nem lehetne alapos, mert egy tanú kihallgatásának indítványozása, vagy a bizonyítás elvégzése még azon esetben sem vezethetne a bírák kizárásához, ha más

ügyben az érintett tanú vádlóként vagy magánvádlóként szerepel. A bírói nyilatkozatok tartalma azonban meghatározza a kizárási ügy elintézését. Az ügyben a törvényszék büntető ügyszakos bíráinak döntő többsége elfogultságáról nyilatkozott. Dr. ..., a tanács elnöke ugyan nem érezte magát elfogultnak, de a kizárásához hozzájárult. E hozzájáruló nyilatkozat mellett nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a bíró a védő által is hivatkozott, a Nyíregyházi Törvényszéken [...] B.344/2019. számon folyamatban lévő büntetőügyben határozottan elfogultságáról nyilatkozott a Be. 14. § (1) bekezdése e) pontja alapján. Ezen ügy ... vádlott személye és tárgya miatt szoros összefüggésben áll a perújítási üggyel.”³⁸ Abban az ügyben azonban a szóban forgó ügyben eljáró bíró az annak egyik vádlottjaként szereplő más személyre tekintettel nyilatkozott az elfogultságáról személyes okból. A kérdés tehát az, hogy az adott ügyben megalapozhatja-e az elfogulatlanságáról nyilatkozó bíró kizárását pusztán az a körülmény, hogy ennek ellenére hozzájárul a kizárásához, aminek az eldöntése a nyilatkozatukért fegyelmi felelősséggel tartozó bírók számára nyilván nem lehet közömbös.

Jelen esetben viszont talán nem is ez a lényeg, hanem az a nehezen igazolható, de más ügyekben is érzékelhető jelenség, hogy az előttünk elfogultságukról nyilatkozó kollégáink nyilatkozatát látva az ügyiratok alaposabb ismeretének hiányában és az elfogultság indokának különösebb mérlegelése nélkül is hajlamosak vagyunk „csatlakozni” a korábban nyilatkozókhoz, hiszen ennek kisebb kockázata van annál, mintha az ellenkezőjét tennénk, vagyis a bírói konformizmus. Mi mást gondolhatnánk ugyanis arról, amikor az elfogultság egyöntetű bejelentésének³⁹ és ennél fogva megyénk kizárásának alapjául a vádlott következő kijelentése szolgált: „Korrupció a Nyíregyházi Bíróság. A bírók csak egy kötelet és egy gödröt érdemelnek, ahová elkaparják őket.”⁴⁰ Egy ilyen megjegyzés valóságálapját nyilván senki nem vizsgálná, mint ahogy az emiatti elfogultságunkat sem, hacsak nem mi magunk jelentjük be azért, mert megsértődtünk.

6. Az etika jelentősége

A kérdés csak az, hogy vajon etikus bírói magatartásnak tekinthető-e az elfogultság ilyen megalapozottságú vagy akár más kézenfekvő indok nélküli bejelentése pusztán annak elkerülése érdekében, hogy ne-hogy ránk maradjon egy esetleg kellemetlen ügy, miután vitathatatlanul magas etikai elvárásoknak kell megfelelnünk, merthogy „a bírói hivatás a bírakkal

³⁴ Debreceni Ítéletábrla Bpkf.467/2020/2. számú végzése 2.

³⁵ EBH 2011.2032.

³⁶ Nyíregyházi Törvényszék B.817/2017. és B.344/2019. számú ügyei.

³⁷ Nevesítve: Fázsi László.

³⁸ Debreceni Ítéletábrla Bpkf.165/2020/2. számú végzés 1–2.

³⁹ A korrektség érdekében jelzem, hogy ebben az esetben még én is „elfogult” voltam.

⁴⁰ Debreceni Ítéletábrla Bpkf.294/2020/2. számú végzése 1.

szemben a társadalomban általánosan elfogadott etikai normákhoz képest szigorúbb erkölcsi szabályokra épülő követelményeket támaszt.⁴¹ Különösen, ha arra is figyelemmel vagyunk, hogy erről az eljárás résztvevőinek is lehet véleménye, aminek néha hangot is adnak. Az ügyvédi visszaélés büntette miatt indult pótmagánvádas ügyben előterjesztett felülvizsgálati indítvány szerint például: „A Debreceni Járásbíróság [az] eljárásból való kizárását kérte, pusztán azért mert dr. ...-al munkakapcsolatban áll, azonban álláspontom szerint ez nem elégséges a kizáráshoz, mert ilyen alapon nem lehetne egyetlen jogi képviselő ellen sem bírósági eljárást kezdeményezni.”⁴² Ez persze így nyilván nem igaz, de azt legalább jelzi, hogy az általunk bejelentett elfogultsági ok vitathatósága éppúgy kritika tárgyává teheti tevékenységünket, mint az elfogultság látszatának figyelmen kívül hagyása, aminek az etikátlansága nyilvánvaló, hiszen a bíró „még a látszatát is kerüli annak, hogy bárkinek kedvez, eljárása és döntése pártos vagy előítéleten alapul.”⁴³ Az talán már kevésbé, hogy: „A bíró a részére kiosztott ügy célirányos és ésszerű határidőn belüli lezárására törekszik, a munkáját felkészülten, szorgalmasan, kellő szakmai alázattal végzi.”⁴⁴ Pedig a két etikai követelménynek együttesen kellene érvényesülnie ahhoz, hogy az

elfogultság kérdésében való állásfoglalásunk minden körülmények között bizalmat erősítő hatású legyen és az Etikai Kódexünk ezen a téren is betölthesse rendeltetését, mert: „Az etikai intézményrendszer akkor hatékony, ha a szervesült, a munkavállalók által átért és belső normává vált (internalizált) értéket jeleníti meg és követeli meg.”⁴⁵

7. A szerző motivációja

Ezért tartottam fontosnak, hogy az elfogultság kérdésének jelentősége ilyen összefüggésben is némi figyelmet kapjon, különös tekintettel arra, hogy e sorok írásakor folyik az új bírói etikai kódex tervezetének bírák általi véleményezése, amelynek során nem árt szem előtt tartanunk az alkalmazott etika gyakorlati szerepét sem, aminek a személyes véleményem szerint egy bíró esetében fontosabbnak kell lennie az elfogultság alaptalan bejelentése miatti fegyelmi felelősségre vonás lehetőségénél, miután erre nyilván nem véletlenül nem találhatunk példát, noha néha láthatóan lazán kezeljük a szükségképpen kizárásunkhoz vezető elfogultság tárgyában történő nyilatkozatunkat, amelynek eklatáns példája lehet az elfogultatlanságáról nyilatkozó bíró hozzájárulása a kizárásához.

⁴¹ Bírói Etikai Kódex, Preambulum.

⁴² Nyíregyházi Törvényszék Bf.394/2020/11. szám alatti felülvizsgálati indítvány 3.

⁴³ Bírói Etikai Kódex 1. cikk Függelék (1) bekezdés.

⁴⁴ Uo. 4. cikk Gondosság (1) bekezdés.

⁴⁵ TÖRÖK Attila: Üzleti etika. Budapest, Századvég Kiadó, 2002. 114.

PROF. DR. GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ

A befolyással üzérkedés mint speciális csalás néhány aktuális elméleti és gyakorlati problémaköre

1. A befolyással üzérkedésről általában

A Btk. a befolyással üzérkedést a következőképpen rendeli büntetni:

„299. § (1) Aki arra hivatkozással, hogy hivatalos személyt befolyásol, a maga vagy más számára jogtalan előnyt kér, a jogtalan előnyt vagy ennek ígéretét elfogadja, illetve a rá tekintettel harmadik személy által kért vagy harmadik személynek adott vagy ígért jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha az elkövető

a) azt állítja vagy azt a látszatot kelti, hogy hivatalos személyt veszteget,

b) hivatalos személynek adja ki magát, vagy

c) a bűncselekményt üzletszerűen követi el.

(2a) A (2) bekezdés szerint büntetendő, aki magát hivatalos személynek kiadva e színlelt működésével kapcsolatban jogtalan előnyt kér, a jogtalan előnyt vagy ennek ígéretét elfogadja.

(3) Aki az (1) bekezdésében meghatározott bűncselekményt gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személlyel kapcsolatban követi el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a (3) bekezdésben meghatározott bűncselekményt gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző, önálló intézkedésre jogosult személlyel kapcsolatban követik el.

(5) Az (1) és (2) bekezdés szerint büntetendő, aki az ott meghatározott bűncselekményt külföldi hivatalos személlyel kapcsolatban követi el.

(6) A büntetés korlátlanul enyhíthető – különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető – az (1) és (3) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetőjével szemben, ha a bűncselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, a kapott jogtalan vagyoni előnyt vagy annak ellenértékét a hatóságnak átadja, és az elkövetés körülményeit feltárja.”

A befolyással üzérkedés elkövetési magatartásának szövegezése ma már igazodik a vesztegetés elfogadásának szövegezéséhez. Az

előny kérése és elfogadása mellett a Btk. bünteti az ígéret elfogadását is, valamint az elkövetési magatartások köre kiegészül a „rá tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért az előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért” fordulattal. A befolyással üzérkedés a vesztegetéshez szorosan kapcsolódó bűncselekmény, ugyanakkor lényeges eltérő elemei is vannak. Sok tekintetben a csaláshoz van közelebb, álláspontom szerint a csalással a specialitás viszonyában áll látszólagos alaki halmazatban. Elkövetője mintegy beékelődik a vesztegető és a vesztegetés elfogadója közé, erre tekintettel indokolt, hogy az elkövetési magatartások igazodjanak a vesztegetés elfogadásának tényállásához.¹ A befolyással üzérkedés védett jogi tárgya a korrupciós bűncselekményekhez hasonlóan a közélet tisztasága, a hivatalos személy és a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy befolyástól mentes döntése.

A bűncselekmény alanya bárki lehet, kivéve azt a hivatalos személyt, aki beosztásából következően befolyást gyakorol vagy gyakorolhat az ügymenetre. A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, egyenes és eshetőleges szándékkal egyaránt, bár rögtön hozzá kell tennünk, hogy a tipikus az egyenes szándékkal történő elkövetés. A befolyással üzérkedés szándékos, de nem célzatos bűncselekmény (BJD 6025.).

A befolyással üzérkedés elkövetési magatartásainak rendszere hasonlít a vesztegetés elfogadása elkövetési magatartásaira. Az elkövető arra hivatkozással kéri stb. a jogtalan előnyt, hogy hivatalos személyt befolyásol. A befolyásolás tudatos ráhatás a hivatalos személyre annak érdekében, hogy ne kizárólag a jogszabályok és az adott ügyben megállapítható tényállás alapján járjon el, hanem a befolyással üzérkedőre és annak ügyfelére tekintettel, más

¹ A 2012. évi C. törvény Indokolása alapján.

szempontok alapján az utóbbi javára döntsön (pl. vegye figyelembe, hogy az ügyfél a befolyással üzérkedő régi barátja, ő pedig mint egykori iskolatársához fordul a hivatalos személyhez). De az állított vagy színlelt befolyásolás nem lehet a hivatalos személy megvesztegetése, mert ellenkező esetben a (2) bekezdés a) pontja szerinti minősített eset állapítandó meg. A befolyásolás lehet közvetlen, de lehet közvetett is, azaz irányulhat (ténylegesen vagy hivatkozásként) olyan személyre, akinek viszont a hivatalos személynél van befolyása. A befolyásolásra hivatkozásnak nem okvetlenül kifejezettnek, de a körülményekből félreérthetetlennek kell lennie. Az elkövető befolyása, amelyre hivatkozik, akár valóságos, akár színlelt lehet. A lényeg az, hogy az „ügyfél” azt valószínűsíti, és annak érvényesítése érdekében adja az előnyt.²

Az előny kérése vagy elfogadása mellett büntetendő az ígéret elfogadása is, és bekerült az elkövetési magatartások közé a „rá tekintettel harmadik személynek” adott vagy ígért előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért elkövetési magatartás is.

A külföldi hivatalos személy vonatkozásában elkövetett befolyással üzérkedés tartalmában változatlanul, de az új szerkezetnek megfelelően, utaló szabályként szerepel.

A befolyással üzérkedésnek három minősített esete van. Az elkövető

a) azt állítja, vagy azt a látszatot kelti, hogy hivatalos személyt veszteget: az elkövető kifejezetten közli, hogy hivatalos személyt fog megvesztegetni³ (BH 1999.248.), illetve célzásokkal, utalásokkal kelt ilyen látszatot, vagy egyszerűen a körülményekből (az ügy jellegéből, a kért összeg nagyságából stb.) lehet nyilvánvaló az ügyfél számára, hogy az előnyből a hivatalos személy is részesedni fog.

b) hivatalos személynek adja ki magát: az elkövető színleli a hivatalos személyi jelleget. Ugyanígy büntetendő, aki magát hivatalos személynek kiadva e színlelt működésével kapcsolatban jogtalan előnyt kér, a jogtalan előnyt vagy ennek ígéretét elfogadja.

c) a bűncselekményt üzletszerűen követi el: erre vonatkozóan utalunk a Btk. 459. § (1) bekezdés 28. pontjára.

A bűncselekmény privilegizált esete, ha azt gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személlyel kapcsolatban követik el. Ritka megoldással él a törvény, amikor a privilegizált esetnek saját önálló minősített esetként szabályozza azt az elkövetési módot, ha a cselekményt gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző, önálló intézkedésre jogosult személlyel kapcsolatban követik el.

2.

Az előny jogtalanságának kérdésköre

A befolyással üzérkedés elkövetési tárgya a jogtalan előny. Ez lehet vagyoni, személyes vagy akár erkölcsi jellegű is. A legtipikusabb a vagyoni előny, ezen belül is a leglikvidebb aktív, a készpénz. A vagyoni előny egyéb, tipikus formái:

- bankszámlapénz (például átutalás offshore számláról egy másik offshore számlára),
- hitel, kölcsön⁴ (kamatmentes kölcsön esetében pénzbeli juttatásnak tekintendő, kamatozó kölcsön esetén pedig a hitelnyújtás ténye az előny. Jelentősége van – az elkobzás szempontjából is – annak, hogy a kölcsön valódi vagy csupán színlelt – BJD 3923.),
- tartozás elengedése.

Személyes előny lehet:

- a visszerthes jogügylet (például ilyen lehet egy adásvétel a piaci feltételeknél kedvezőbb kondíciókkal. Visszerthes jogügylet – pl. adásvételi szerződés – szintén lehet adott esetben vagyoni vagy esetleg személyes előny – BH 1981.268., BH 1983.186., BH 1994.62.),
- kereseti lehetőség biztosítása (tipikusan a paszszív vesztegető valamelyik családtagjának, rokonának. Személyes előny lehet valamilyen kereseti lehetőség, pl. másodállásbeli foglalkoztatás biztosítása – BJD 3911., 6222., 8013.),
- szexuális kapcsolat létesítése (tipikusan a rendőr és a prostituált viszonylatában fordul elő).

Az előny jogtalanága kapcsán szükségesnek tartjuk, hogy kitérjünk egy, a bírói gyakorlat által vitatott, problematikus kérdésre: a „szóróajándékok” problematikájára. Álláspontunk szerint a vesztegetés minden formája esetében igenis vizsgálni kell a kapott előny értékét, és azt, hogy a konkrét személy esetében ez az előny alkalmas lehetett-e arra, hogy őt bármire motiválja. A bírói gyakorlat hosszú távon nem mehet szembe azzal a társadalmi realitással, hogy igenis jelen van a „szóróajándék”, illetve a „szokásos mértékű” ajándék a mindennapjainkban.⁵

Az előny álláspontunk szerint a társadalomra veszélyesség hiánya miatt nem minősül jogtalannak, ha két feltétel konjunktívan megvalósul:

1. olyan csekély értéket képvisel, amely nem alkalmas arra, hogy az előnyt elfogadó személyt bármire is motiválja (erre példa a már említett szóróajándék),
2. nem az előnyt elfogadó személy kérésére történik az előny átadása és az előnyért cserébe

² Büntetőjog II. HVG-ORAC Jogkódex, E-kapcsolat Kommentár alapján.

³ Ha ezt valóban megteszi, aktív vesztegetést is meg kell állapítani a terhére.

⁴ Vagyoni előny a „kölcsön” nyújtása is (BH 1989.431.)

⁵ Lásd: GÁI István László: Molnár Csaba ügye a Fővárosi Ítéltáblán (=JeMa 2010. 1. szám 33–38. oldal).

nem tesz semmilyen ellenszolgáltatást az, aki az előnyt kapta.

A társadalomra veszélyesség jelenleg a bűncselekmény egyik fogalmi eleme. Objektív és tartalmi jellegű⁶ kategória. „A magatartás önmagában nem értékelhető; értékelést csak az általa előidézett vagy célba vett eredmény, következmény révén kaphat. Egy cselekményt attól függően tekintünk hasznosnak vagy károsnak, hogy milyen következményeket idézett, illetőleg idézhet elő. Egy magatartás akkor veszélyes, ha tanúsítása révén olyan helyzet állhat elő, amely a jelenleginél hátrányosabb. A társadalomra veszélyes egy magatartás akkor, ha a társadalom szempontjából hátrányosabb az a helyzet, amelyet a szóban forgó magatartás előidézhet.”⁷ A társadalomra veszélyesség elsősorban a jogalkotó számára szolgál zsinórmértékül: hiszen csak a társadalomra olyan fokban veszélyes cselekményeket szabad bűncselekményként szabályozni, amelyek esetében az egyéb jogágak által biztosított eszközök már nem elégségesek.⁸ „A társadalomra veszélyesség ugyanakkor – az egységes jogirodalmi álláspont szerint – a jogalkalmazó számára is jelentős kategória. A jogvita tárgyát azonban e körben az képezte és képezi a mai napig, hogy vajon a jogalkalmazó megállapíthatja-e, hogy egy tényállásszerű, vagyis normába ütköző magatartás – anélkül, hogy fennállna valamilyen büntetethetőséget kizáró konkrét ok – teljes egészében nélkülözi a társadalomra veszélyességet, vagyis a bűncselekmény egyik fogalmi ismervét, aminek természetesen csak egyetlen következménye lehet, mégpedig az, hogy az ilyen magatartás delictumot nem valósít meg. E körben a joggyakorlat egységes, és számos olyan jogesetet tettek közzé, amikor az ügyben eljáró bíróság a felmentő ítéletet a bűncselekmény egyik fogalmi ismervének a hiányára alapította.”⁹

3. Utólagos előnykérés

Felvethető a gyakorlati kérdés a befolyással üzérkedés kapcsán, hogy egy büntetőeljárás jogerős megszüntetése utáni, kizárólag utólagos előnykérés, illetve elfogadás megvalósíthat-e bűncselekményt? Álláspontom szerint a válasz egyértelműen az, hogy nem. A befolyással üzérkedés elkövetési magatartásainak rendszere hasonlít a vesztegetés elfogadása elkövetési ma-

gatartásaira. Az elkövető arra hivatkozással kéri stb. a jogtalan előnyt, hogy hivatalos személyt befolyásol. A befolyásolás tudatos ráhatás a hivatalos személyre annak érdekében, hogy ne kizárólag a jogszabályok és az adott ügyben megállapítható tényállás alapján járjon el, hanem a befolyással üzérkedőre és annak ügyfelére tekintettel, más szempontok alapján az utóbbi javára döntsön (például vegye figyelembe, hogy az ügyfél a befolyással üzérkedő régi barátja, ő pedig mint egykori iskolatársához fordul a hivatalos személyhez). De az állított vagy színlelt befolyásolás nem lehet a hivatalos személy megvesztegetése, mert ellenkező esetben a (2) bekezdés a) pontja szerinti minősített eset állapítandó meg. A befolyásolás lehet közvetlen, de lehet közvetett is, azaz irányulhat (ténylegesen vagy hivatkozásként) olyan személyre, akinek viszont a hivatalos személlynél van befolyása.

Álláspontom szerint a múltban állítólagosan megvalósult bármilyen befolyásolásra hivatkozás nem tényállásszerű, hiszen a tényállásban a „befolyásol” szerepel, nem pedig „befolyásolt”.¹⁰ Tehát ez a bűncselekmény múltbeli befolyásolásra hivatkozással nem valósulhat meg nézetünk szerint.

Mindezt alátámasztja a jogirodalom is, így például a Btk. Nagykomentár,¹¹: „Nagyon fontos továbbá az is, hogy álláspontunk szerint a múltban állítólagosan megvalósult bármilyen befolyásolásra hivatkozás szintén nem tényállásszerű, hiszen a tényállásban a „befolyásol” szerepel, nem pedig „befolyásolt”. Tehát ez a bűncselekmény múltbeli befolyásolásra hivatkozással nem valósulhat meg nézetünk szerint, de vizsgálni kell, hogy más korrupciós bűncselekmény megvalósult-e, megtörtént-e a befolyásolás a múltban stb.”

Ezt támasztja alá az ország szinte valamennyi jogi karának büntetőjogi tanszéke által írt és használt szakirodalom. A leginkább dogmatikus, elméletileg alaposan kidolgozott szegedi irányzatot kicsit bővebben is idézem: „Az előny kérésének, elfogadásának a befolyásolásra hivatkozással összefüggésben állónak kell lennie, és annak folyamatában kell megvalósulnia. Csupán annak kell kitűnnie, akár a szí-

¹⁰ Mindez következik a törvényi tényállás (Btk. 256. §) szövegéből is: „Aki arra hivatkozással, hogy hivatalos személyt befolyásol [...] megveszteget, [...] látszatot kelt, [...] állít” A jogalkotó a befolyásol (azaz jelen idejű alakot) használ, és a nyelvtani értelmezésből kitűnik, hogy a befolyásol és a befolyásolt nem ugyanazt jelentik, és ezen időbeliséget (jelen idő – múlt idő) a jogalkotó a tényállás megalkotásakor is érzékelte. Ugyanez a nyelvtani értelmezés található meg BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös Rész, 473. oldalán a történeti bevezetőben is: „A 1978. évi IV. tv. 256 §-ban a befolyással üzérkedést rendelte büntetni a törvény mind a hivatali, mind a gazdasági irányban. Az elkövetési magatartásokat arra hivatkozással fejtette ki az elkövető, hogy befolyásolni fogja az ügy menetét.” A törvényi tényállás jelen idejű szóhasználat a logikus és életszerű is, mivel a befolyással üzérkedő a hivatalos személy befolyásolását, megvesztegetését természetesen leghamarabb csak az „ügyféllel” való első találkozáskor tudja előadni. A hivatalos személy befolyásolására való hivatkozás, az ügyfelet megtevesztő elhitetés gyakorlatilag csak jövő időre (esetleg jelen időben) nézve lehet életszerű, az ügyfele számára valóságosnak tűnő. A befolyással üzérkedő hitelesen nem mondhatja az ügyfélnek az első találkozájukkor, hogy a hivatalos személyt – az ügyfele tudta, kérése nélkül – már befolyásolta.

¹¹ A Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykomentárja (Opten Informatikai Kft., Budapest, 2016.) 930. oldal.

⁶ Objektív, hiszen ez az egyetlen bűncselekmény-fogalmi ismerv, amely nem a törvényhozó tetszésétől függ. Ezt nem a törvényhozó alkotja meg, csak felismeri, és reagál rá. Tartalmi kategória is egyben, hiszen választ ad arra a kérdésre, hogy miért rendelte büntetni a törvényhozó az adott magatartást.

⁷ FÖLDVÁRI József: Magyar büntetőjog Általános rész Osiris Kiadó Budapest, 2002. 81. oldal.

⁸ Ez egyébként levezethető a büntetőjog egyik alapelvének tekintett szubsidiaritásból is, amire Hollán Miklós is utalt.

⁹ BELOVICS Ervin: A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa (=Iustum Aequum Salutare III. 2007/3. szám 36. oldal).

tuációból következően hallgatólagosan is, hogy a befolyás érvényesítése nem ingyenes, hanem ellenszolgáltatásért történik. Ez esetben közömbös, hogy az előny konkretizálására a befolyás érvényesítése után kerül-e sor, s ugyancsak közömbös az is, hogy a befolyás érvényesítéséért való kérés, elfogadás az ügy háttérében húzódó hivatalos eljárás (az ügy elintézése) előtt vagy után történt-e. Egyébként az utólagos kérés, ill. elfogadás nem valósít meg bűncselekményt, még akkor sem, ha az korábban egyértelműen szívességből, ingyenesen tett befolyás érvényesítésére hivatkozással történik.”¹²

A hivatkozott elméleti szakirodalmi álláspontot ma is változatlanul mondható, a Szegedi Tudományegyetemen ma is így oktatják: „Az előny kérésének, az előny vagy ígéretének elfogadásának, a befolyásra hivatkozással oksági összefüggésben állónak kell lennie, de nem szükséges az előny mértékének előzetes meghatározása. Például, hogy mit, illetve hány forintot fog kérni vagy kapni, és annak folyamatában kell megvalósulnia. Csupán annak kell kitűnnie – a szituációból következően akár hallgatólagosan is –, hogy a befolyás érvényesítése nem ingyenes, hanem korruptiós ellenszolgáltatásért történik. Egyébként az befolyásnak előny nélküli (szívességi) érvényesítése után az utólagos kérés, illetve elfogadás nem valósít meg bűncselekményt, még akkor sem, ha az korábban egyértelműen szívességből, ingyenesen tett befolyás érvényesítésével kapcsolatosan elvárható »hámlára« hivatkozással történik.”¹³

Minősített esetek valósulnak meg, ha az elkövető a hivatalos személy befolyásolásával kapcsolatosan – többletmagatartásként – arra vonatkozóan tesz nyílt állítást vagy olyan látszatot keltő megnyilvánulást, hogy működése körében eljáró (ügyintéző) hivatalos személlyel kapcsolatban aktív hivatali vesztegetést fog elkövetni. Megvalósul a minősített eset akkor is, ha a befolyással üzérkedő az előnyt nemcsak a maga számára, vagy kifejezetten nem a maga számára, hanem a hivatalos személy számára kéri vagy fogadja el, azt állítva, hogy azzal a hivatalos személyt fogja megvesztegetni.¹⁴ Látható tehát, hogy a minősített eset is a jövőre vonatkozó magatartást szankcionál a jelen idejű befolyásolás mellett, így nem lehet tényállásszerű az ügy ügyfél érdekében történt elintézéséért utólagosan fellépő, „befolyásolt” tényállítás, és utólagos előnykérés, értelemszerűen anélkül, hogy az ügy elintézési ideje alatt előzetes megállapodás nem történt a felek között.

Csupán a teljesség kedvéért jelzem meg, hogy mindezt az érvelést egyébként a régebbi, 1970-es ’80-as évekből származó szakirodalom is megerősíti.¹⁵

¹² Ld. HORVÁTH Tibor – KERESZTY Béla – MARÁZ Vilmosné – NAGY Ferenc – VIDA Mihály: A magyar büntetőjog Különös Része 403. oldal, Korona Kiadó, Budapest, 1999.

¹³ Ld. KARSAI Krisztina – SZOMORA Zsolt – VIDA Mihály: Anyagi büntetőjog Különös Rész II., 49. oldal, Iurisperitus Bt., Szeged, 2013.

¹⁴ KARSAI Krisztina – SZOMORA Zsolt – VIDA Mihály: Anyagi büntetőjog Különös Rész II., 51. oldal, Iurisperitus Bt., Szeged, 2013.

¹⁵ „Szükséges azonban a befolyás érvényesítése és az előny között fennálló

A bűncselekmény elkövetése tehát csak akkor állapítható meg, ha az elkövető ténylegesen azt a látszatot kelti, hogy van befolyása (azaz jelenleg befolyásol valakit vagy befolyásolni fog a jövőben) és azt érvényesíteni fogja. Ezt támasztja alá egyértelműen a 2010 utáni magyar büntető törvényhozásunk is, az egyes büntető jogszabályokhoz kapcsolt miniszteri indoklások, amelyek mind a jelen időre hivatkoznak, azt hangsúlyozottan kiemelik.¹⁶ Az ügyfél, pedig ennek, az általa létezőnek gondolt befolyásnak az érvényesítése érdekében adja a jogtalan előnyt. A befolyásolt kifejezés a múltban lezajlott cselekményt takarna, amiről az „ügyfél” utólag szerezne tudomást, azaz előzetesen ilyen irányú megállapodás (előny adása, kérése) nem történt, így a befolyásolás érdekében már nem is adhatna jogtalan előnyt.

4. A befolyás létező voltának tudata a befolyást vásárlónál

Felmerül egy további kérdés is: megvalósulhat-e a befolyással üzérkedés, ha a másik fél egyáltalán nem hitte el a befolyásolásra szóló hivatkozást? Álláspontom szerint nem. A befolyásolásra hivatkozásnak nem okvetlenül kifejezettnek, de a körülményekből félreérthetetlennek kell lennie. Az elkövető befolyása, amelyre hivatkozik, akár valószínű, akár színlelt lehet. A lényeg az, hogy az „ügyfél” azt valószínűsnek hiszi, és annak érvényesítése érdekében adja az előnyt. A már idézett Nagykommentár szerint: „Színlelt befolyás esetén, amennyiben a másik fél azt egyáltalán nem hiszi el valószínűsnek, a befolyással üzérkedés álláspontom szerint nem valósul meg.”¹⁷

A befolyással üzérkedés csak szándékosan és céltudatosan követhető el. Az elkövető tudatának át kell fognia a befolyással üzérkedőnek a hivatalos vagy gazdálkodás körében működő személynek az előnyért történő befolyásolásra hivatkozását (az arra történő ajánlkozását vagy vállalkozását), és az előnyt

kapcsolatot vizsgálni. Ez a kapcsolat abban áll, hogy az előny a befolyásolás érvényesítésének az ellenszolgáltatása. Tehát a bűncselekmény akkor állapítható meg, ha a befolyás érvényesítése előre az előnyhöz, mint ellenszolgáltatáshoz volt kötve. A már érvényesített befolyásért előre ki nem kötött, csupán utólag nyújtott előny bűncselekményt nem valósít meg.” (Lásd BOGDÁL–BODROGI–ÉRDŐSY–FONYÓ–GÁL–GÁSPÁR–KOVÁCS–PINTÉR–WÉBER: Magyar Büntetőjog különös rész, 331. oldal, BM Könyvkiadó, 1981.).

¹⁶ Jó példa erre a 2011. évi CL. törvény az egyes büntető vonatkozású törvények módosításáról indoklása az alábbiakat tartalmazza:

„12. cikk
Befolyással üzérkedés

„Az ET Korruptió elleni Büntetőjogi Egyezményének megerősítésekor a jogalkotó arra a következtetésre jutott, hogy fenntartás nélkül az Egyezmény ratifikálható, s e területen nem kíván meg jogszabály-módosítást, mivel a befolyással üzérkedőnek jogtalan előnyt adó fél az előnyt a hivatalos személyre tekintettel adja azért, hogy működésével kapcsolatban a hivatalos személyt befolyásolja.”

¹⁷ A Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja (Opten Informatikai Kft., Budapest, 2016.) 930. oldal.

ennek érvényesítése céljából adja vagy ígéri.¹⁸ „E befolyás lehet valódi, de lehet színlelt, az »ügyfelet« megtévesztő. Ha az elkövető »csak« színleli, hogy hivatalos személyt befolyásol, a bűncselekmény akkor is megvalósul, a lényeg, hogy az »ügyfél« a színlelt befolyást létezőnek higgye. [...] A bűncselekmény egyenes szándékkal valósítható meg, jogtalan előny adása vagy ígéretének célja, hogy a hivatalos személy befolyásolására sor kerüljön.”¹⁹ Látható tehát, hogy a jogelmélet teljesen egységes ebben a kérdésben. Mindebből következik, hogy fogalmilag kizárt a bűncselekmény elkövetése akkor, ha a „befolyást vásárló” tudata arra terjed ki, hogy nem hiszi el, vagy konkrétan tudja, hogy nincs valós befolyásolási képesség, ezt nem hiszi el, és a jogtalan előnyt nem célzatosan adja a befolyás megvásárlása érdekében, hanem pl. csapdából, mint ahogy a jelen ügyben is ez nyert bizonyítást.

Ha például egy fedett nyomozó „vásárol befolyást”, vagy akár egy megbízhatósági vizsgálat keretében történik az előny átadása, álláspontom szerint a bűncselekmény nem valósul meg, ha a befolyást nem létezőnek gondolja az aktív fél, vagy egyenesen tudja, hogy nincs semmilyen létező befolyás. Ha előnyt kér a befolyással üzérkedő, de a másik fél ezt azért tagadja meg, mert egyáltalán nem gondolja a befolyást létezőnek, álláspontom szerint csalás kísérlete valósul meg akkor is, ha az elkövetési érték miatt a büntetési tétel enyhébb.

A színlelt befolyásolás kapcsán álláspontunk a következő: a befolyást vásárló (aktív befolyással üzérkedő) tudati oldalán lényeges és szükséges elem, hogy az ügyfél a színlelt befolyásolást létezőnek higgye.²⁰ „A befolyásolás, amelyre az elkövető hivatkozik, lehet akár valóságos, akár színlelt (az »ügyfelet« megtévesztő). A tényállás megtévesztő magatartásokkal is megvalósulhat. Követelmény azonban, hogy a befolyásolással üzérkedő a befolyásolásra hivatkozva kérje a jogtalan előnyt, az »ügyfél« pedig a befolyást létezőnek, valóságosnak higgye és annak érvényesítése érdekében adja a jogtalan előnyt.”²¹ „A befolyásolás, amelyre az elkövető hivatkozik, lehet akár valóságos, akár színlelt (az »ügyfelet« megtévesztő). A tényállás megtévesztő magatartásokkal is megvalósulhat. Követelmény azonban, hogy a befolyásolással üzérkedő a befolyásolásra hivatkozva kérje a jogtalan előnyt, az »ügyfél« pedig a befolyást létezőnek, valóságosnak higgye.”²² Mindezt a pécsi

tankönyv is megerősíti, de szándékosan csak a végén idézem a saját, tankönyvben szereplő gondolataimat: „Az elkövető befolyása, amelyre hivatkozik, akár valóságos, akár színlelt lehet. A lényeg az, hogy az ügyfél azt valóságosnak hiszi, és annak érvényesítése érdekében adja az előnyt.”²³ Szintén én vetettem papírra a következőket 2013-ban: „Az elkövető befolyása, amelyre hivatkozik, akár valóságos, akár színlelt lehet. A lényeg az, hogy az ügyfél azt valóságosnak hiszi, és annak érvényesítése érdekében adja az előnyt.”²⁴

Folytatva a sort a PPKE JÁK álláspontjával: „E befolyás lehet valódi, de lehet színlelt, az »ügyfelet« megtévesztő. Ha az elkövető csak színleli, hogy hivatalos személyt befolyásol, a bűncselekmény akkor is megvalósul, a lényeg, hogy az »ügyfél« a színlelt befolyást létezőnek higgye.”²⁵ A befolyás lehet akár valóságos, akár színlelt is, a lényeg, hogy az elkövető azt valóságosnak higgye és annak érvényesítése végett adja vagy ígérje az előnyt.”²⁶

A Kúria jogelődje, a Legfelsőbb Bíróság néhány évvel ezelőtt egyértelműen rögzítette, hogy „A befolyással üzérkedés Btk. 256. §-ának (2) bekezdés a) pontjában meghatározott minősített esete azonban a csalás törvényi tényállásához képest speciális törvényi tényállás. Az előbbi ugyanis - a hivatalos személy megvesztegetésének valóltan állítása vagy az ilyen látszat keltése folytán - szükségképpen feltételezi a másik fél tévedésbe ejtését, továbbá magában foglalja a csalás többi törvényi tényállási elemét, így a jogtalan haszonszerzés célzatát, valamint a károkozást is.”²⁷ A befolyással üzérkedés tehát a Kúria szerint is speciális csalás.

A fenti BH-n túlmenően a bírói gyakorlat kivételesen következetesnek, országosan egységesnek tekinthető ebben a kérdésben, eseti döntések tömegében találhatók meg az általunk állított tételt alátámasztó érvelések: 17-H-BJ-2008-13. bírósági határozat a Tolna Megyei Bíróság határozata büntetőügyben, Tolna Megyei Bíróság 8. B. 147/2007/58.,²⁸ BKv

Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc: Magyar Büntetőjog: különös rész, 383. oldal, CompLex Kiadó, Budapest, 2015.

²³ TÓTH Mihály – NAGY Zoltán: Magyar Büntetőjog Különös Rész, 306. oldal, Osiris Kiadó, Budapest, 2014.

²⁴ Új Btk. Kommentár, 5. kötet, Különös Rész, 207. oldal, Nemzeti Közszerkesztő és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. Főszerkesztő: Polt Péter.

²⁵ BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös Rész, 490. oldal, negyedik kiadás, 2015.

²⁶ Kommentár a Büntető törvénykönyvről szóló 2012.évi C. törvényhez, szerkesztette: KARSAI Krisztina.

²⁷ BH 2009.346. (Legf. Bír. Bfv. I. 133/2009).

²⁸ Mindemellett a vádbeli bűncselekmény lényeges eleme, hogy az ügyfél a vesztegetést vagy annak látszatát létezőnek higgye. A tényállásból – sőt magából a sértetti előadásból – azonban nem ez, hanem ellenkezője következik, hiszen a sértett a vádlott kérését, minthogy azt komolytalannak ítélte, nem teljesítette, problémáját attól függetlenül teljesen önállóan, korrupció nélkül oldotta meg. Felvetődhet ugyanakkor, hogy a vádlottak saját jogtalan haszonszerzésük reményében tanú tévedésbe ejtésével kívántak pénzt szerezni. A csalás törvényi tényállása az ellen kíván védelmet nyújtani, hogy másnak tévedését haszonszerzési célból kihasználhassák. A tévedés és a károkozás közt okozati kapcsolatnak kell fennállnia, a konkrét elkövetési magatartás pedig a megtévesztés kell legyen. A megtévesztés tévedésbe ejtéssel, vagy tévedésben tartással egyaránt megvalósulhat. Amennyiben az erre irányuló sértetti nyilatkozatokat elfogadnánk, akkor látható, hogy tanú az első pillanattól kezdve

¹⁸ Vö. KARSAI Krisztina – SZOMORA Zsolt – VIDA Mihály: Anyagi büntetőjog Különös Rész II., 47. oldal, Jurisperitus Bt., Szeged, 2013.

¹⁹ BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös Rész, 488. oldal, Negyedik kiadás, 2015.

²⁰ Ld. pl. Fővárosi Ítéltábla 5.Bf.308/2008/8.számú ítélete, BH1989.388., BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: Büntetőjog Különös Rész, 347. oldal, Nyolcadik, átdolgozott kiadás, 2009, BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor MIKLÓS – SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös Rész A 2012. évi C. törvény alapján, 468. oldal, második, hatályosított kiadás, HVG-Orac, 2013.

²¹ CSEMÁNÉ VÁRADI Erika – GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc: Magyar Büntetőjog Különös Rész 2. kötet, 123. oldal, CompLex Kiadó, Budapest, 2006.

²² CSEMÁNÉ VÁRADI Erika – GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH

13., BH 1989.388.²⁹, 14-H-BJ-2010-25. bírósági határozat a Pest Megyei Bíróság határozata büntetőügyben³⁰, 5-H-BJ-2012-76. bírósági határozat a Miskolci Törvényszék határozata büntetőügyben, Miskolci Törvényszék B.1114/2009/408.,³¹ 15-H-BJ-2012-23. bírósági határozat a Kaposvári Törvényszék határozata büntetőügyben, Kaposvári Törvényszék B.490/2012/20.,³² 15-H-BJ-2012-23. bírósági határozat a Kaposvári Törvényszék határozata büntetőügyben, Kaposvári Törvényszék B.490/2012/20.,³³ FIT-H-BJ-2012-223. bírósági határozat a Fővárosi Ítéltábla határozata büntetőügyben, Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.286/2011/7.,³⁴ FIT-H-BJ-2009-171. bírósági határozat a Fővárosi Ítéltábla határozata büntetőügyben, Fővárosi Ítéltábla 5.Bf.308/2008/8.,³⁵ GYIT-

nem vette komolyan az I. r. vádlott pénztáadásra vonatkozó instrukcióit, ugyanakkor alappal hitt abban, hogy apja személyes ismeretségére tekintettel valóban segíteni tud a tartozása átutamezésében vagy akár részleges törlesztésben is. A megyei bíróság a fent kifejtett indokok alapján I. rendű és V. rendű vádlott büntetőjogi felelősségét bírói bizonyossággal megállapítani sem a terhükre rótt, sem eltérő minősítést eredményező bűncselekményben nem tudta, így őket az ellenük emelt 1-1 rb. társtettesként elkövetett befolyással üzérkedés bűntettének vádja alól bizonyítottság hiányában fel kellett, hogy mentse. (tényállás 2/a pont).

²⁹ A bírói gyakorlat szerint ugyanis a bűncselekmény megállapíthatósága szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a vádlott valóságos befolyással rendelkezik, vagy csupán a befolyás látszatát kelti, és így az a hiedelem alakul ki, hogy képes befolyásolni a hivatalos személyt.

³⁰ A Btk. 256. §-ában részletezett befolyással üzérkedés minősített esete akkor is megvalósul, ha az elkövető csak színleli, hogy a hivatalos személyt megvesztegeti. A lényeg, hogy az ügyfél a színlelt befolyást létezőnek hitte.

³¹ Az ítélkezési gyakorlat szerint ezen bűncselekmény vonatkozásában az elkövető befolyása - amelyre IX. r. vádlott neve IX. r. vádlott hivatkozott - akár valóságos, akár színlelt is lehet, döntő jelentősége annak van, hogy az ügyfél abban a tudatban van, hogy annak érvényesítése érdekében adja a jogtalan előnyt.

³² Az ügyvédként bemutatkozó I. r. vádlott által elmondottakat is elhitte, hiszen visszautalt az előző telefonos fenyegetésre és félt a büntetőjogi következményektől, amire az ügyvéd hivatkozott. A megállapított tényállásból kitűnik, hogy a sértett a vádlott hivatkozását és megtesztő kijelentéseit elhitte, félt a felelősségre vonástól és a kért összegeket a vádlottnak átadta, így a bíróság álláspontja szerint az I. r. vádlott magatartásával a Btk. 256. § (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő bűncselekményt valósította meg, mivel azt állította, azt a látszatot keltette, hogy hivatalos személyeket kíván megvesztegetni.

³³ [...] adataiból a Btk. 256. §-ában írt befolyással üzérkedés törvényi tényállási elemei maradéktalanul megvalósultak. Az I. r. vádlott ugyanis nem vitathatóan magát ügyvédnek kiadva, a sértettet megtesztő, hogy egy büntetőeljárás megindulását kívánja befolyásolni az ő érdekében, anyagi előnyt kért több esetben is a sértettől arra hivatkozással, hogy ügyész, illetve rendőrt kíván megvesztegetni a cél érdekében. A tényállás megvalósulásának nem feltétele, hogy egyáltalán a befolyásolás megkezdődjék vagy befejeződjék. A bűncselekmény befejeződik, amennyiben - mint jelen esetben is - az elkövető arra hivatkozással kér és kap pénzt, hogy hivatalos személyt, jelen esetben ügyészt és rendőrt kíván azért megvesztegetni, hogy őket befolyásolja és a pénzt adó személy részére kedvezőbb döntés szülessen. Ebben a körben tehát alapvetően nincs annak sem jelentősége, hogy létező, valós személyre hivatkozik-e a vádlott, vagy pedig csak kitalálta. A megállapított tényállásból kitűnik, hogy a sértett a vádlott hivatkozását és megtesztő kijelentéseit elhitte, félt a felelősségre vonástól és a kért összegeket a vádlottnak átadta, így a bíróság álláspontja szerint az I. r. vádlott magatartásával a Btk. 256. § (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő bűncselekményt valósította meg, mivel azt állította, azt a látszatot keltette, hogy hivatalos személyeket kíván megvesztegetni.

³⁴ A befolyással üzérkedés a Btk. 256. § (2) bekezdés a) pontjában meghatározott minősített esete a csalás törvényi tényállásához képest speciális. Az előbbi ugyanis - a hivatalos személy megvesztegetésének valótlán állítása vagy ilyen látszat keltése folytán - szükségképpen feltételezi a másik fél tévedésbe ejtését, továbbá magában foglalja a csalás többi törvényi tényállási elemét, így a jogtalan haszonszerzés célzatát, valamint a károkozást is. A két bűncselekmény bűnhalmazata ekként tehát látszólagos, ezért a speciális törvényi tényállás szerinti bűncselekménynek kell a cselekményt minősíteni.

³⁵ A minősítést illetően utal arra is az ítéltábla, hogy a befolyással üzér-

H-BJ-2012-75. bírósági határozata Győri Ítéltábla határozata büntetőügyben, Győri Ítéltábla Bf.22/2012/4.³⁶ A színlelt befolyás esetén a befolyással üzérkedés megállapíthatóságának a kizárását legalább 41 eseti döntés támasztja alá, amelyeket részletesen nem ismertetek, de lábjegyzetben összefoglalom.³⁷

kedés akkor is megvalósul, ha az elkövető csak színleli, hogy döntésre jogosult személyt befolyásol, a lényeg az, hogy az ügyfél a színlelt befolyást létezőnek higgye (BH 1989.388).

³⁶ A befolyásra hivatkozásnak nem kell közvetlenül határozottnak, konkrétan lennie, de a körülményekből félreérthetetlennek kell lennie a másik fél, „az ügyfél” szemszögéből, aki azt valóságosnak hiszi, és annak érvényesítése érdekében adja az előnyt. A gyakorlatban már évtizedek óta (ld. BH 1984.253.) töretlen a bírósági ítéletekben rendszeresen olvasható jogi álláspont, mely szerint „A befolyással üzérkedés egyik elkövetési módja: előny kérése színlelt befolyás érvényesítése végett. Ez a magatartás szükségképpen feltételezi a másik fél tévedésbe ejtését, a csalás egyik tényállási elemét és magában foglalja a jogtalan haszonra törekvést, valamint a károkozási szándékot is.”

³⁷ 1. Kuria, Legfelsőbb Bíróság - 2 db

a.) LB-H-BJ-2009-61. bírósági határozata Legfelsőbb Bíróság határozata büntetőügyben - Legfelsőbb Bíróság Bfv.I.133/2009/5.

b.) A Kúria Bfv.744/2016/7. számú határozata befolyással üzérkedés bűntette tárgyában.

2. Fővárosi Ítéltábla 9 db

a.) FIT-H-BJ-2009-171. - 5.Bf.308/2008/8. számú ítélet

b.) FIT-H-BJ-2012-125. - 2.Bf.44/2011/14 számú ítélet,

c.) FIT-H-BJ-2013-3. - 5.Bf.67/2012/7. számú ítélet

d.) FIT-H-BJ-2012-223. - 3.Bf.286/2011/7.

e.) FIT-H-BJ-2012-284. - Bf.222/2011/9. számú ítélet

f.) FIT-H-BJ-2012-2. - 5.Bf.221/2011/14 számú ítélet

g.) 6.Bf.380/2014/6. számú ítélet

h.) FIT-H-BJ-2013-91. - 3.Bf.125/2013/8. számú ítélet

i.) FIT-H-BJ-2016-30. - 3.Bf.55/2015/10. számú ítélet

3. Győri Ítéltábla 4 db

a.) Bf.8/2016/4. számú ítélet

b.) GYIT-H-BJ-2012-75. - Bf.22/2012/4. számú ítélet

c.) GYIT-H-BJ-2012-28. - Bf.97/2011/3. számú ítélet

d.) GYIT-H-BJ-2010-98. - Bf.20/2010/10. számú ítélet

4. Debreceni Ítéltábla 1 db

DIT-H-BJ-2007-14. - Bf.II.349/2007/4. számú ítélet

5. Pécsi Ítéltábla 3 db

a.) PIT-H-BJ-2013-38. - Pécsi Ítéltábla Bf.I.111/2013/4 számú ítélet

b.) PIT-H-BJ-2013-29. - Bf.I.29/2013/6. számú ítélet

c.) PIT-H-BJ-2010-36. - Pécsi Ítéltábla Bf.I.267/2009/15. számú ítélet

6. Tolna Megyei Bíróság 2 db

a.) 17-H-BJ-2008-13. - 8. B. 147/2007/58. számú ítélet

b.) 17-H-BJ-2009-11. - 8. B. 29/2009/12. számú ítélet

7. A Fővárosi Törvényszék

20. B.582/2014/18. számú ítélet

8. Fővárosi Bíróság 6 db

a.) 1-H-BJ-2011-169. - 5.B.819/2010/19 számú ítélet

b.) 1-H-BJ-2010-161. - 14.B.492/2010/46. számú ítélet

c.) 1-H-BJ-2010-104. - 11.B.1285/2009/29. számú ítélet

d.) 1-H-BJ-2013-1. - 24.B.160/2012/13. számú ítélet

e.) 1-H-BJ-2011-34. - 5.B.1035/2010/30. számú ítélet

f.) 1-H-BJ-2012-16. - 17.B.221/2010/41. számú ítélet

9. Győr-Ménfőcsanak Megyei Bíróság 2 db

a.) 8-H-BJ-2010-6. - B.75/2008/15. számú ítélet

b.) 8-H-BJ-2008-18. - B.346/2006/11. számú ítélet

10. Pest Megyei Bíróság 2 db

a.) 14-H-BJ-2010-25. bírósági határozat

b.) 14-H-BJ-2009-15. bírósági határozat!

11. Miskolci Törvényszék 2 db

a.) B.14/2016/40. számú ítélet

b.) 5-H-BJ-2012-76. B.1114/2009/408. számú ítélet

12. Kaposvári Törvényszék 1 db

5-H-BJ-2012-23. - B.490/2012/20. számú ítélet

13. Veszprém Megyei Bíróság 1 db

19-H-BJ-2011-7. - 9.B.963/2008/78. számú ítélet

14. Pécsi Törvényszék 2 db

a.) 2-H-BJ-2013-3. - B.185/2011/49. számú ítélet

b.) 2-H-BJ-2013-1. - B.34/2013/53. számú ítélet

15. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 1 db

16-H-BJ-2007-25. - 3.B.773/2006/19. számú ítélet

További érvként hozható fel a befolyással üzérkedés megállapításával szemben az is, hogy az a jelenleg hatályos Btk. beiktatta 2013. július 1-től a magyar büntetőjogba a befolyás vásárlása (Btk. 298. §) bűncselekményt. A befolyás vásárlása és a befolyással üzérkedés ugyanazon büntetendő cselekmény, bűnös kapcsolat két oldalát szabályozzák. A befolyás vásárlása bűncselekmény csak szándékosan követhető el, a szándékosság megállapításának nélkülözhetetlen feltétele, hogy az elkövető tudatának át kell fognia a befolyással üzérkedőnek a hivatalos vagy gazdálkodás körében működő személynek az előnyért történő befolyásolásra hivatkozását..., és az előnyt ennek érvényesítése céljából adja vagy ígéri. Ebből következik, hogy a célzatos, szándékos tudattartam nélkül a bűncselekmény nem valósítható meg.

16. Szolnoki Törvényszék – 1 db

B.551/2013/49. számú ítélet

17. Balassagyarmati Törvényszék – 1 db

B.73/2013/76. számú ítélet

5. Záró gondolatok

Jelen tanulmány célja nem az volt, hogy a befolyással üzérkedésnek a gyakorlatát vagy akár csak az elméleti problémakörét is teljeskörűen bemutassa, álláspontom szerint ebből önálló monográfiát lehetne írni. Elsősorban néhány gyakorlati problémára szerettem volna rámutatni, abból a célból, hogy a jogelmélet és a joggyakorlat által is vitatott kérdéskörökben az álláspontomat bemutassam. Erdősy Emil professzor úr, régi kedves tanárom a XX. század végén gyakran mondta nekünk: „Minden elmélet annyit ér, amennyit a gyakorlat hasznosítani tud belőle.” E témakör kapcsán is igazat adhatunk az elmélet és a gyakorlat különbségéről szóló angol közmondásnak: „In theory there is no difference between theory and practice, while in practice there is.” (Elméletileg nincs különbség az elmélet és gyakorlat között, gyakorlatilag pedig van.)³⁸

³⁸ <https://www.citatum.hu/idezet/106497> (2022. 03. 12.).

HURTONY ALEXANDRA

A materiális és a processzuális igazság ütközése a gyermekek sérelmére elkövetett nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények miatt folyamatban lévő büntetőeljárásokban

1. Bevezetés

Az igazságszolgáltatás vonatkozásában alapvető társadalmi igényként fogalmazódik meg a bűncselekmény elkövető, bűnös ember „igazságos” megbüntetése. Ezzel párhuzamosan mutatkozik annak követelménye is, hogy az ártatlan személy ne mondassék ki bűnösnek és ezen téves döntésre tekintettel az állam a jogaitól ne fossza meg. A társadalom ezen elvárása kifejezetten a büntető igazságszolgáltatáshoz kötődik; a leg súlyosabb bírói hiba a köznyelvben „justizmord” kifejezésben jelenik meg, melynek jelentése „bírói halál”. Eredetileg a téves bírói ítéleten alapuló halálbüntetést jelentette, azonban napjainkban is hasonló tartalmat tükröz; a terhelt rovására való súlyos bírói tévedést, az ártatlan ember elítélését.

Az igazság szolgáltatásának értelemszerűen feltétele a valóság, azaz az ügy eldöntésének szempontjából releváns tények valóságnak megfelelő ismerete.¹ Ezzel párhuzamosan az igazság kiderítése, meg-

állapítása, mint a büntető-eljárás célja, és feladata általában axiómaként, megkérdőjelezhetetlen megállapításként, alaptényként kerül kapcsolatba a büntető igazságszolgáltatással.² Erre, valamint a fentebb részletezett társadalmi igényre tekintettel valamennyi jogág közül a büntetőeljárás a legérzékenyebb arra, hogy az ítélet alapjául szolgáló tényállás az objektív valósággal megegyezzen, ugyanis sokáig kizárólagos álláspont mutatkozott abban, hogy csak ilyen tényállás ismeretében lehet teljes nyugalommal a terhelt büntetőjogi felelősségét kizárni, avagy megállapítani.

Mégis kérdésként mérülhet fel, hogy az ember mennyiben ismerheti meg az objektív valóságot és amennyiben megismeri, valóban objektívnek minősülnek-e az általa megismert jelenségek. Ugyanis az emberi érzékeléssel

szükségszerűen járnak együtt a szubjektív torzítások, részemlékek, téves következtetések levonása. Ugyanezen kérdés a bírósági eljárásban is felvethető, melyet kiegészít egy további kérdés; mennyiben köteles a bíró a tényállást felderíteni? A materiális igazságot érvényre juttatva, az eljárási funkciók elkülönítés elvének érvényesülését korlátozva nyomozó szerepét töltsse-e be a tényállás minél részletesebb feltárása érdekében avagy elégedjen meg a processzuális igazsággal (tisztességes eljárás követelményeinek való megfeleléssel)?

Az igazság keresése és megállapítása a büntetőeljárás központi kérdése, azonban magának az igazságnak a felfogása a különböző eljárási rendszerekben nem azonos. Az anyagi igazság elve is az idők folyamán többé-kevésbé változó tartalommal és terminológiával, de mégis bizonyos relatív állandósággal jellemezte és jellemzi ma is a büntetőeljárás rendszert.³

Az igazság feltárásának az a legmegfelelőbb módja,

Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-elemző Csoport, Budapest, 2017. október, 56. o.

² ELEK Balázs: Az igazság és a jogerő összefüggései. Elérhető: <https://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/Elek%20Bal%20E1zs.pdf> (Letöltés dátuma: 2021. december 16.)

³ CSIZMADIÁNE dr. PETHŐ Tímea: A kiskorúak sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények bizonyítási nehézségei a bírósági eljárásban. *Büntetőjogi Szemle* 2017/1. szám, Budapest. 19. o.

¹ SOMOGYI Gábor: A büntető per konstrukció sajátosságai valamint a bizonyítás szükséges mértékével összefüggő intézményei. In: Összefoglaló vélemény – Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései. Kúria, Büntető-

ha az ítélezésben független és pártatlan bíróság nyilvános tárgyaláson, a bizonyítás tekintetében egyenlő jogokkal részt vevő felek aktív közreműködésével lefolytatott eljárás eredményeként, közvetlen észlelése útján szerzett bizonyítékok szabad mérlegelésével állapítja meg a büntető felelősségre vonás eldöntéséhez szükséges tényeket.⁴ Vannak olyan egyszerű megítélésű büntetőügyek, melyek esetén a bizonyítékok maradéktalanul rendelkezésre állnak és a terhelt sem tagadja a terhére rótt bűncselekmény elkövetését, kvázi a büntetőjogi felelősség a felek által nem vitatott tényálláson alapszik, így mondhatni megfelel a materiális igazság követelményének. Azonban a büntetőeljárás során a vád tárgyává tett tényállások jelentős része nem e körbe esik és számos, a processzuális igazság érvényre juttatása érdekében született elv (fegyveregyenlőség elve, tisztességes eljárás elve) biztosította jog (terhelt joga a hallgatásra, tanúzási akadályok és mentességek) szűkíti a materiális igazság érvényre juttatását.

Ezen objektív tényállást szűkítő körülmények fokozottan előfordulnak a gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények vonatkozásában, ahol gyakran a terhelt következetes tagadásban van, az eseményt közvetlenül észlelő tanú nem áll rendelkezésre, avagy a tanúvallomást hozzátartozói minőségére tekintettel megtagadja. A tanulmány a materiális és a processzuális igazság ütközését ezen bűncselekmények miatt folyamatban lévő büntetőeljárások sajátosságaira tekintettel kívánja bemutatni és felvázolni az első fokon eljáró bíróság dilemmáját a társadalom által az igazságszolgáltatás részére megfogalmazott követelmények tekintetében.

2. A materiális igazság megállapítása vagy a processzuális igazság érvényre juttatása a követelmény?

Elsőként merül fel a kérdés; a valóság megismerhető-e? KIRÁLY szerint ugyan megcáfолhatatlan tény az, hogy az ember nem ismeri a világ összes jelenségét, azonban ez nem jelenti azt, hogy ezt a megismerés akadályaként kell értelmezni. Az ember az érzékszervei, az agya által képes a világ megismerésére. Az objektív létezőt ismeri meg és amit megismerhet, az a valóság, nem pedig egy idea. Nemcsak jelenségeket ismer meg, hanem képes behatolni a felszín mögé és a dolgok mélyére tekintve megismerni a lényegét. Ha az embernek megvannak a megfelelő eszközei és módszerei, hogy feltárja és kibogozza a legszövevényesebb összefü-

géseket, akkor nincsen semmi titkos és rejtőzködő a világ jelenségeiben.⁵ Az igazságszolgáltatásban nem is kell valamennyi tény feltárnia a bírónak, ugyanis bármely jogterületről legyen is szó, valamennyi bírói döntéshozatal két fő részből áll; az ügy eldöntése szempontjából releváns tények (valóságbeli történések) megismerése, valamint azok jogi értékelése. Ebben a kontextusban tehát a büntetőeljárás keretében folytatott bizonyítás tartalmilag nem más, mint az igazság feltárására irányuló megismerés, ezen folyamat eredményeképpen a megismert büntetőjogilag releváns tények értékelése során alakul ki a bírói meggyőződés a terhelt bűnössége, vagy éppen ártatlansága vonatkozásában.

Más elméletek szerint a tények csak a megismerés által, az ember kognitív tevékenysége tekintetében feltárhatóak. Az adott feltárára váró történés vonatkozásában a ténymegállapítás önmagában végtelen változatosságú lehetőségeket hordoz, amelyek közül az ember kizárólag olyanokat tár fel, amelyeknek a konkrét megismerése a célrendszerbe beleilleszkedik.⁶

Kétségtelenül állíthatjuk, hogy büntetőeljárás a múlt megismerésére irányul, pontosabban az ott lejátszódott olyan esemény, történés megismerésére, mely adott személy(ek) büntetőjogi felelősségének megállapítását vonhatja maga után. A büntetőeljárás tényállás felderítésében érintett szereplői (nyomozó, ügyész, bíró) csak közvetett módon – mások észlelései, érzékelései vagy tárgyi bizonyítási eszközök által hordozott nyomok alapján – ismerhetik meg és rekonstruálhatják az eljárás alapjául szolgáló eseményt, történést. Annál is inkább, hiszen a jelenleg hatályos, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) abszolút kizárási okokat határoz meg azon esetekre, amikor az ügyben eljáró nyomozó hatóság tagjának, ügyésznek vagy bírónak közvetlen tudomása lenne bármely, az ügy szempontjából releváns tény vonatkozásában.⁷

Bármely megismerésre vonatkozó elmélettel értünk is egyet, teljes bizonyossággal állítható, hogy a múltban lejátszódó események megismerhetők, érzékelhetők. Azonban okkal merül fel a kérdés; a büntetőeljárásban a bizonyítási eszközök útján, közvetett módon feltárt tények által az igazság is megtalálható, illetve egy objektív valóságnak megfelelő történeti tényállás alapján hozott ítélet magában hordozza-e az igazságosság követelményét is? Kvázi, az objektív igazságot tükröző történeti tényállás alapján hozott ítélet egyúttal igazságos-e?

Mint ahogyan arra Erdei rámutat; „A büntetőeljárásról valamely múltbeli eseményről szóló igazság megállapítását várjuk, függetlenül attól, hogy milyen rendszerű maga az eljárás és milyen a meg-

⁵ KIRÁLY Tibor: A bírói megismerés határai a büntetőeljárásban. *Jogtudományi Közlemény* XXIV. évf. 11. szám, 1969. 549–550. o.

⁶ VARGA Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003. 61–62. o.

⁷ Lásd: Be. 14. § (1) bekezdés, Be. 27. § (1) bekezdés, Be. 32. § (1) bekezdés.

⁴ Uo.

*célzott igazság természete.*⁸ Azonban arra vonatkozóan, hogy maga az igazság megállapítható-e a büntetőeljárásban, alapvetően kétféle tudományos álláspont létezik. Vannak, akik szerint az igazság elérhető, ami az eljáró hatóságok kötelezettsége. E körben az igazság el nem érése rendszerint az eljáró hatóságok mulasztásának, tévedésének, hibájának a következménye. Mások tagadják, hogy az igazság elérhető lenne a bűnügyekben, az emberi megismerés gyengeségei, fogyatékosai, vagy egyéb okok miatt, mert nem az anyagi igazság érhető el a bűnügyekben, hanem csak az alaki igazság.⁹

Mint ahogyan korábban kifejtésre került, a büntetőeljárásban a megismerés mindig bizonyítékok alapján történő megismerés, ugyanis a megismerés alanya nem közvetlenül érzékeli, észleli a megismerés tárgyát, hanem a vele valamilyen összefüggésben (nagyreszt ok-okozati összefüggés) lévő más jelenségek tükrében és e jelenségek léte, állapota alapján, valamint az összefüggések jellegének ismeretében a gondolkodás segítségével, logikai műveletek útján jut el a megismerendő jelenség tudati megragadásához.¹⁰ Amennyiben elfogadjuk azt a tételt, hogy a múltban történt események a büntetőeljárás jog által nyújtott (bizonyítási) eszközökkel megismerhető, felmerül a kérdés, hogy mennyiben szükséges feltárni a tényállást az igazságos bírói döntéshozatal érdekében?

A korábban hatályos, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: korábbi Be.) a bizonyítás általános szabályai között szögezte le, hogy a bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni.¹¹ A korábbi Be. ezen rendelkezésében az anyagi igazság felderítését helyezte előtérbe, mégpedig a valóságnak megfelelő tényállás tisztázására törekvés mint kötelezettség meghatározása által. A törvényhely nemcsak e tekintetben volt fontos, hanem a bíró bizonyítékok beszerzésére irányuló kötelezettségét – ha úgy tetszik „nyomozó szerepét” – is behatárolta akként, hogy ha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére, és megvizsgálására.¹² A korábbi Be. az igazságot ismeretelméleti megközelítésben, gnoszeológiai aspektusban szemlélte, miszerint az ügydöntő határozatban megállapított tényállásnak a valóságnak kell megfelelnie. Ezen értelmezés szerint az igazság fogalmát a valósággal azonosíthattuk.¹³ A jelenleg hatályos, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 163. § (2) bekezdése szerint a büntetőeljárásban a bíróság, az

ügyész és a nyomozó hatóság a döntését valósághű tényállásra alapozza. A valósághű tényállás követelményének törvényi alapokra helyezése egyértelműen lazít a materiális igazság keresésére irányuló törekvéseken.

A materiális igazság (anyagi igazság) megrögzött keresését háttérbe szorító, és inkább a processzuális igazságot hangsúlyozó törekvést az Alkotmánybíróság munkásságában is megtalálhatjuk. Ugyanis a társas testület szerint: „Az anyagi igazság érvényesülésére éppúgy nem biztosít (nem biztosíthat) alanyi jogot az Alkotmány, mint ahogy arra sem, hogy egyetlen bírósági ítélet se legyen törvénysértő. Ezek a jogállam céljai és feladatai, amelyek megvalósulása érdekében megfelelő – elsősorban eljárási garanciákat nyújtó – intézményeket kell létrehozni, és az érintett alanyi jogokat garantálnia.”¹⁴

Egy másik döntésében Alkotmánybíróság a bíróság igazság elérésére irányuló pusztán törekvést fogalmazza meg, miszerint a büntetőbíróság alkotmányos kötelezettsége, hogy a vád keretei között a büntetőigényt az anyagi igazság alapján, a törvényes és tisztességes eljárás követelményeinek megfelelően köteles elbírálni. A vád bizonyításának terhe ugyan az ügyész terhére, azonban a bíróságnak hivatalból és önálló szakmai felelősséggel kell törekednie az igazság elérésére, azaz az állami büntetőigény ténybeli alapjainak megalapozott, a valóságnak megfelelő megállapítására.¹⁵ A grémium ezen határozatában törekvésként jelenik meg az anyagi igazság keresése és kötelezettséggé fogalmazódik meg a büntetőigény törvényes és tisztességes eljárás követelményeinek megfelelő elbírálása.

A processzuális igazság gondolatának térnyerését előidézte az abban történő elbizonytalanodás, hogy a büntetőeljárásban az igazságot tükröző, helyes döntés születik. Bárd szerint: „Ehhez kellett az elmúlt fél évszázad tudományos irányzatai szülte kétségek. Kelltek a modern igazság- és bizonyítási teóriák, amelyek megkérdőjelezték a jogalkalmazás alapjául szolgáló korrespondenciaelmélet tételét, azt, hogy létezik egy, a megismerőtől független világ, amelyről objektív tudást szerezhetünk, mert észleléseink az azt kiváltó stimulusoknak megfelelnek.”¹⁶ Ezek az elméletek a jogtudomány érdeklődését annak vizsgálatára irányították, hogy mennyiben alkalmas az igazságszolgáltatás eszközrendszere és eljárás módja, hogy a maga elé tűzött ideált – a tények valósághű feltárását és ennek alapján a materiálisan helyes döntés meghozatalát – megvalósítsa.¹⁷ Az anyagi igazság teljes körben történő feltárása iránti igényeket a megismerés korlátainak elismerése is kezdte feloldani, majd átrendezni. A tisztességes eljárás által a büntetőeljárás vonatkozásában

⁸ ERDEI Árpád: Mi az igazság? In: A büntető ítélet igazságtartalma. (szerk.: Erdei Árpád), Magyar Közlöny Lap és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 9–22. o.

⁹ ELEK i. m. x. o. 1. o.

¹⁰ BÓCZ Endre: Elgondolások a büntetőeljárás újradefiniálásához, *Belügyi Szemle* XXVIII. évf. 1. szám, 1990. 55. o.

¹¹ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 75. § (1) bekezdés.

¹² Uo.

¹³ HERKE Csongor – FENYVESI Csaba – TREMMEL Flórián: A büntetőeljárás jogelmélete. Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 2012. 32. o.

¹⁴ 9/1992. (I. 30.) AB határozat.

¹⁵ 14/2004. (V.7.) AB határozat III.B.3.1.

¹⁶ BÁRD Károly: Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás. *Fundamentum* 2004. 1. szám, 2004. 48. o.

¹⁷ Uo.

támasztott követelmények – a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett bizonyítékok értékelésének tilalma, a terhelt joga a hallgatásra, a tanúzási akadályok és mentességek – olyan garanciákat hoztak létre, amelyek adott esetben szűkítették (illetve szűkíthetik) a tényállás felderítését, így pedig a materiális igazság megállapítását. Finszter a büntetőeljárás megismerés főbb akadályai körében említi a jogi és az ismeretelméleti igazság eltérő természetét, ami azt jelenti, hogy a jog által kínált eszközök nem mindig alkalmasak az ismeretelméleti igazság megismerésére.¹⁸

Mindennek következtében felértékelődött a processzuális igazság jelentősége, amely kompenzálhatja a büntetőeljárásban való megismerés természetes fogyatékoságait és elfogadhatóvá tehet olyan döntéseket is, amelyek materiális igazságosságáról nem vagyunk, illetve – megismerés hiányában – nem is lehetünk meggyőződve.

3. Az anyagi igazság feltárásának nehézségei a gyermekek sérelmére elkövetett nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények miatt folyamatban lévő büntetőeljárásokban

Mint ahogyan az korábban kifejtésre került, a processzuális igazság érvényre juttatása érdekében született elvek által biztosított jogok szűkítik a múltban valóságosan lejátszódott események nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság által történő megismerését, ezáltal végső soron az objektív valóságnak megfelelő tényállás megállapítását. Különös tekintettel jellemző ez a gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekményekre, amelyek vonatkozásában sajátosságként jelentkezik a terhelt tagadása, tanúvallomás megtagadása, esetlegesen több (pszichológus) szakértő által adott szakvélemény ütközése.

Nehézséget okoz, hogy az ilyen jellegű bűncselekmények esetében a múltban lejátszódott események feltárására objektív, tárgyi bizonyíték ritkábban áll rendelkezésre, inkább a személyi bizonyítékok megeléje jellemző. Azonban a személyi bizonyítékok eleve magukban hordozzák az emberi felfogó-, értelmező- és kifejezőképesség hiányosságaiból eredő hibák lehetőségét. Ezt a problémát tovább mélyíti az, hogy

egy tény, esemény személyes észlelői túlnyomórészt a személyükben is érintettek annak kapcsán (például terhelt vagy sértett az ügyben), vagy a személyükben érintettekhez kötődnek, ezért a valóság visszaadására vonatkozó hajlandóságukat fokozottan befolyásolhatják más hatások, érdekek, megfontolások.

A gyermekkorú tanú pozíciója önmagában speciális jellegű. A gyermek tanúvallomása sokszor ellentmondásos és kiszínezett elemeket tartalmaz. Fontos, hogy a gyermekkorú személy kellő komolysággal kerüljön meghallgatásra, azonban pszichológusok szerint – valamint sokszor a hatóságok attitűdjét is ez jellemzi – a gyermekek befolyásolhatóak, nem tudják megkülönböztetni a látszatot a valóságtól, hajlamosak szexuális eseményekről fantáziálni.¹⁹ Ez a sajátosság a gyerekek életkorából is adódik, ugyanis ekkor még nem tudják magukat megfelelően kifejezni, és így nem képesek a hatóságok előtt úgy közölni a velük történeteket, hogy az a valóságnak minden részletében megfeleljen.²⁰ Nemcsak arról lehet szó, hogy a gyermekek összekeverhetik a megtörtént eseményeket a képzeletük által szőtt „mesékkel”, hanem előfordulhat az is, hogy a más által előadottakat – főleg ha az egy általuk fontos személytől származik – úgy élik meg, mintha az velük történt volna. Így lehetséges elhiteni gyermekkel olyat, amit valójában át sem élt, vagy éppen fordítva, amit átélt, lehetséges elhiteni vele, hogy meg sem történt. Azonban a gyermek tanúvallomásának valóságtól eltérő jellege, így az általa előadott igazság torzulása nemcsak a gyermeki fejlődéslelektan sajátosságaiból eredhet, hanem a nyomozó hatóság helytelen eljárásának következményéből is. BAKONYI szerint egy rosszul megfogalmazott kérdés hatására még a valós szituációról alkotott gyermeki emlék is jelentősen megváltozhat, a gyermek még olyan elképzelésekkel is gazdagíthatja az emléket, amelyek sohasem történtek meg.²¹ A gyermekkorú tanú vallomásának igazsággal történő megfelelése és befolyásolhatóságának körében Elek rámutat arra, hogy; *„a gyermek fejlődésének minimális ismerete szükséges ahhoz, hogy a gyermekektől megfelelő információkhoz lehessen jutni. Más és más a kapott információ pontossága egy korai gyermekkorban, kisiskoláskorban, iskoláskorban és serdülőkorban lévő gyermeknél. Aki tisztában van a különböző fejlődési szakaszokkal, jobban meg tudja ítélni, hogy egy bizonyos korú gyermek megértette-e a kérdéseket, és hogy sikeresen tudja-e közölni a gondolatait és érzéseit. Köztudomású, hogy a gyermekek befolyásolhatóak, a gyermek a felnőtteknek kétegy nélkül hisz, a tőlük hallottakat kritika nélkül elfogadja, és különösen befolyásolhatják a szülei,*

¹⁹ Michael COLE – Sheila R. COLE: Fejlődéslelektan. Osiris Kiadó Budapest, 2006., 354. o.

²⁰ BAKONYI Mária: A 14. és 18. életévet be nem töltött különleges bánásmódot igénylő sértett és tanú jogai a nyomozás során. Budapest Magyar Kriminológiai Társaság, 2019. 107. o.

²¹ Uo.

¹⁸ FINSZTER Géza: A büntetés igénye – hatalom tudás nélkül? In: Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak (szerk.: Holé Katalin, Kabódi Csaba, Mohácsi Barbara), ELTE Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest, 2009. 60–98. o.

hozzá közelálló felnőttek, de még a játszótársai is. Maga a befolyásolás akaratlanul is történhet, játékos formában.”²²

Szintén a materiális igazság feltárását nehezítő körülmény, hogy az ilyen típusú bűncselekményeknél az elkövető és a sértett, vagy más tanú között gyakori a hozzátartozói viszony és ezzel összefüggésben a mentességi jogon alapuló vallomásmegtagadási jogosultság okán számos esetben pusztán közvetett bizonyítékok állnak a bíróság rendelkezésére.²³ Az ilyen és ehhez hasonló helyzeteket igyekszik kiküszöbölni a Be. 177. § (4) bekezdése, miszerint a tanúnak az ügyben korábban, vagy más ügyben tett tanúvallomása bizonyítási eszközként akkor is felhasználható, ha a tanú a vallomástételt a későbbiekben megtagadja. Ennek feltétele, hogy a tanúvallomásmásról készült jegyzőkönyvből a tanúzási figyelmeztetés és az arra adott válasz egyértelműen kitűnjön. Mégis, a vallomásmegtagadási jogosultság sajátos eljárásjogi helyzetet képes teremteni és a tényállás megállapítása szempontjából is körültekintő mérlegelő tevékenység igényét képes előidézni akkor, ha a kiskorú sértettek mentességi jogukkal élve megtagadják a vallomástételt és a szakértők nem állapítanak meg szakértői véleményükben a sértettek vonatkozásában szexuális traumatizációra utaló jelzéseket. Ennek ellenére a bizonyítékok körültekintő értékelése mellett – a közvetett bizonyítékok értékelésével – akár helye lehet a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapításának is, akkor is, ha a vádlott részéről nem áll rendelkezésre beismert vallomás, illetve a történéseket közvetlenül érzékelő, azokról beszámolni tudó és akaró tanú sincs, valamint az eljárás során kirendelt igazságügyi pszichológus szakértő pedig nemleges véleményt ad a kiskorúak szexuális traumatizációját illetően.²⁴

Nemcsak a tanú, hanem a terhelt hallgatáshoz való joga is szűkítheti a materiális igazság megismerését, sőt az igazmondási kötelezettségének hiánya torzíthatja is azt. Ugyanis a terheltet mint proceszszerű jogosultságok alanyát széles terjedelemben illeti meg a vallomás megtagadásának joga. Fontos jogosultsága ez a terheltnek, ugyanis ahogyan Bárd fogalmaz: „A hallgatás joga – formáját tekintve – ezzel szemben negatív jog kettős értelemben is: a közreműködés visszautasítására ad felhatalmazást és egyúttal a hatósági beavatkozásnak is útját állja; tiltja, hogy a nyilatkozat megszerzése érdekében kényszerrel alkalmazzanak. De ez nem változtat azon, hogy a hallgatás jogával is peralakitó subjektumnak ismerjük el az egyént: választást engedünk számára, és így tiszteletben tartjuk emberi méltóságát. Ő dönti el, hogy miképp kívánja az eljárását alakítani: teheti ezt úgy, hogy beszél, de úgy

is, hogy hallgat. A hallgatás felfogható a védekezés egy megengedett módjáról vagy akár a védekezéshez való jogról való lemondásként is. A hallgatás jogával – akárcsak a többi garanciális szabállyal – azt ismerjük el, hogy a vádlott peralakitó főszemély az eljárásban. A hallgatás jogának biztosításával autonómiáját cselekvési szabadságát ismerjük el.”²⁵ Vitathatatlan, hogy a hallgatás jogának biztosítása a tisztességes eljárás elvének érvényre juttatása érdekében biztosítva kell, hogy legyen, azonban nem elhanyagolható, hogy az keretek között történik. A Be. szerint a terheltet a kihallgatásának a megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni a vallomástételt, illetve az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz akkor is, ha korábban, a vallomástételt megtagadta. Figyelmeztetni kell arra is, hogy amit mond, illetve rendelkezésre bocsát, bizonyítékként felhasználható. Végül figyelmeztetni kell arra, hogy a vallomástétel megtagadása az eljárás folytatását nem akadályozza. A jelenlegi normarendszer szerint tehát a terhelt a vallomástételt teljes egészében megtagadhatja, dönthet úgy, hogy vallomást tesz, de kérdésekre nem válaszol, illetve, hogy vallomást nem tesz, de kérdésekre válaszol. E döntéseit az eljárás során megváltoztathatja, módosíthatja.²⁶ Ebből következik, hogy a jelenleg hatályos magyar büntető eljárásjog széles körben engedi érvényesülni a terhelt hallgatáshoz való jogát. Mint ahogyan arra Belovics rámutat: „az önvádra kötelezés tilalmából fakadóan a hallgatás jogának biztosítása elengedhetetlen feltétele a fair eljárásnak. E jogtól a terhelt semmilyen érdekre hivatkozással nem fosztható meg. A hallgatás jogának jelenlegi törvényi szabályozása azonban olyan, hogy az ügyek egy részében lehetetlenné válik a materiális igazság feltárása azért, mert a vádlónak a terhelt által a tárgyaláson felolvasott – a már megismert bizonyítási anyagra alapított – vallomásában állítottakat kellene cáfolnia úgy, hogy ebbe a folyamatba a terhelt nem vonható be.”²⁷

4. Záró gondolatok

A büntetőeljárás elé a törvények feladatként, követelményként azt állítják, hogy a benne részt vevő személyek együttes tevékenységének eredményként a bíróság az igazságot állapítsa meg arról, hogy történt-e bűncselekmény és azt ki követte el. Az igazság megta-

²² ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen 2007. 75–76. o.

²³ SZABÓ Krisztián: Tanúvédelem a magyar büntetőeljárásban. HVG–ORAC Kiadó, Budapest, 2012. 234. o.

²⁴ CSIZMADIÁNE I. m. 2. o.

²⁵ BÁRD Károly: Erkölcs és büntető igazságszolgáltatás – a hallgatás joga. Holé Katalin – Kabodi Csaba – Mohácsi Barbara: Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. 2009. 21. o.

²⁶ BELOVICS Ervin: Az önvádra kötelezés tilalma és a terhelti vallomástétel megtagadásának joga. In: *Eljárásjogi Szemle*, 2016/1. szám, 2016. 16. o.

²⁷ Uo.

lálásán múlik az, hogy a bűnösséget megállapító ítéletben törvényes és igazságos döntés születik-e, vagy sem. Ha ugyanis annak – az igazságnak megfelelő – megállapítására, hogy a vádlott követte el a bűncselekményt, nincs lehetőség, a bíróságnak felmentő ítéletet kell hoznia.²⁸

A gyermekek sérelmére elkövetett nemi élet szabadsága és nem erkölcs elleni bűncselekmények gyakorlati tapasztalatai is megerősítik azt a jogászok által már felismert tendenciát, miszerint a büntető igazságszolgáltatásban hozott ítélet materiális igazságnak való maradéktalan megfelelésének követelménye kezd okafogyottá válni. Ahogyan arra Kadlót is rámutat: „*a szerzők sokféle aspektusból kiinduló, eltérő síkon mozgó, olykor egymással is polemizáló tanulmányaiból kibontakozó képlet szerint a materiális igazság doktrínájának igazolásától messze távolodtunk.*”²⁹

Ezzel párhuzamosan a processzuális igazság követelménye került előtérbe, ugyanis mint ahogyan arra Trechse rámutat: „*Ha elfogadjuk az igazság kideríthetőségének a priori korlátait, azt, hogy a büntető ítéletben tett megállapítások nem feltétlenül az igazságot tükrözik, akkor azt, hogy az adott ügyben valóban »igazságot szolgáltatnak-e«, nem lehet pusztán az eljárás végtermékén mérni. Az eljárás minőségének megbízhatóbb indikátora a processzuális igazságosság, az a mód, ahogy az igazságszolgáltatás a végterméket előállította.*”³⁰ Ugyanakkor a gyermekek szexuális bántalmazása miatt indult büntetőeljárások esetén a közvélemény nehezen emészti meg az esetleges felmentő ítélet meghozatalát. Ugyanis nem kivételes eset, hogy egy ítélet megfelel a processzuális igazságosság követelmények, azonban teljesen ellentmond a materiális

igazságnak.³¹ Ilyen esetekben a negatív társadalmi hangulatot tovább mélyíti, hogy a médiában az ügy részletei nem kerülnek – és nem is kerülhetnek – felszínre, így a bírói mérlegelés alapjául szolgáló mindazon bizonyíték sem, melyen az ítélet nyugszik. Ennek ellenére vitathatatlan követelmény, hogy a büntető eljárásjognak törekednie kell arra, hogy az ártatlanok szankcionálásának esélyét minimalizálja, ezért vállalnia kell azt a kockázatot, hogy esetlegesen bűnösök is elkerülik a felelősségre vonást. A Legfelsőbb Bíróság is rámutatott arra, hogy a bűnösséget megalapozó tényállás megállapítására csak akkor kerülhet sor, ha a bizonyítékok olyan bizonyosságerejűek, amelyek a bűncselekmény más által való elkövetésének lehetőségét kizárják.³²

Azonban fontos látni azt is, hogy a materiális és a processzuális igazság nem légyeres térben létező, egymást kizáró, hanem inkább egymáshoz közelítő és egymást kiegészítő fogalmak. Ugyan a tisztességes eljárás elve által biztosított jogosultságok (ártatlanság védelme, vád megismerésének vagy a terhelő tanúk kikérdezésének a joga, hallgatáshoz való jog, tanúvallomás megtagadásának joga) szűkíthetik az objektív igazság megismerését, ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a processzuális igazság gátolná az igazság kiderítését. Mint ahogy arra Bárd rámutat: „*a pártatlan bíróhoz való jog, az ügyfélegyenlőség vagy a vádlott és a védő participációs jogai ismeretelméleti alapon is igazolhatók: rendszerint elősegítik a büntetőperbeli ténymegállapítások precizitását. Az pedig kétségtelen, hogy a helyes jogalkalmazás és jogértelmezés esélyét növeli, ha a védelem lehetőséget kap érveinek kifejtésére – ahogyan azt a tisztességes eljárás megkívánja.*”³³

²⁸ KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárásjog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 22. o.

²⁹ KADLÓT Erzsébet: A „vád igazsága”. In: A büntető ítélet igazságtartalma. (szerk.: Erdei Árpád), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 23–44. o.

³⁰ STEFAN TRECHSEL: Why Must Trials be Fair? *Israel Law Review*, Winter-Summer 1997. 105–106. o.

³¹ ELEK Balázs: A jogerő a büntetőeljárásban. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012. 42. o.

³² BJD. 7648. szám

³³ BÁRD Károly: Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás. *Fundamentum* 2004. 1. szám, 2004. 48. o.

KNOLL-CSETE EDIT¹ –
DR. VARGA NORBERT²

Olvadó jégmezők, terjeszkedő sivatagok

Gazdasági jellegű bűncselekmények változásai magyar, német és európai uniós példák alapján

Absztrakt

Tudományos igazolást nem igényel annak felismerése, hogy az utóbbi két évtizedben, de különösen 2010 óta, Magyarországon az élet minden területén az emberek mindennapjait meghatározó jogszabályok szigorítása, az életviszonyok túlszabályozása következett be. Ezt a folyamatot tovább tetézte az a tény, hogy az uniós integráció a jogi szabályozás további túlburjánzását eredményezte. Ez a megállapítás pedig feltételezhetően nem csak hazánkra igaz. Az emberek leleményessége anyagi haszon reményében határtalan, minden évtizednek, évszázadnak megvannak a maguk sajátosságai. Cikkünkben néhány magyar, illetve német, valamint európai uniós példát kívánunk felhozni a szemléltetésre érdemes aktuális gazdasági visszaéléssel kapcsolatos esetek közül.

Bevezetés

A 20. században főleg a kelet-közép-európai rendszerváltás éveiben nálunk is számos új jogszabály hiányosságait igyekeztek kihasználni a bűnözésre hajlamos személyek.³ A gazdasági bűnözés azonban nem sokat változott a 21. században sem, csupán az elkövetési tárgyak és módszerek módosultak. A technikai fejlődés hihetetlen mértékben felgyorsult. 1999-ben az emberek fele még nem használt mobiltelefont, az internet gyermekcipőben járt, a fizetést általában borítékban kapták meg, a nyugdíjat a postás vitte ki az időseknek és nem banki átutalással történtek a pénzmozgások. Nem volt biometrikus azonosítóval ellátott világútlevél, a tőzsdei befektetők a Képűjságot nézték a Magyar Televízió teletext adásán, hogy hozzájussanak a 15 perccel késleltetett árfolyamokhoz. Nem voltak kormányablakok, a hivatalokkal, bíróságokkal postai úton, papír alapon leveleztünk, nem volt elektronikus térítvény, nem volt ügyfelkapu, az adóbevallást papír alapon nyújtottuk be. Az élet nagyon sokat változott két évtized alatt, s ez az élet minden területén markánsan érez-

¹ PhD-hallgató – KRE-AJK, témavezető: Dr. Becsey Zsolt László, tudományos főmunkatárs, Társadalomtudományok és Nemzetközi Tanulmányok Intézete.

² PhD-hallgató – KRE-AJK, témavezető: Prof. Dr. Tóth Mihály egyetemi tanár, Bűnügyi Tudományok Intézete.

³ Lásd Tóth Mihály: Ezredvégi kis magyar „Pitaval”, avagy a büntetőjogi háttérnormák „lépcsőházi effektusa” 227–238. o. (In: A büntetőjog pillérei és korlátai. Válogatás 20 év munkáiból. Pécs (PTE ÁJK, 2016).

hető. Természetes, hogy a bűnözés és a bűnüldözés helyzete és ügye is radikális változásokon ment keresztül.

A gazdasági büntetőjog rendeltetése a piacgazdaság védelme. Valamennyi gazdasági bűncselekmény általános jogi tárgya a gazdasági verseny szabadsága és tisztasága. A kriminológiai meghatározás alapján tágabb értelemben gazdasági bűncselekményeknek azt a „a gazdálkodás menetében megvalósuló, vagy ahhoz szorosan kapcsolódó bűnözési formát kell tekinteni, amely – akár az elkövetés módjára (gyakran a gazdálkodás legális formáinak, kereteinek felhasználásával vagy az azokkal való visszaélés révén), akár eredményére tekintettel – alkalmas arra, hogy esetleges egyéni érdekek sérelmén túlmenően elsősorban és jellemzően a gazdálkodás rendjét, a gazdálkodási kötelezettségeket, a tisztességes és törvényes gazdálkodás kereteit sértse, vagy veszélyeztesse.”⁴ A gazdálkodással összefüggő bűncselekmények körébe tartoznak a gazdasági életet érintő vagyoni elleni bűncselekmények, emellett például a gazdasági korrupciós bűncselekmények és a környezetszennyezéssel kapcsolatos bűncselekmények.

A kérdés elsősorban a konkrét bűnözési példák kapcsán vizsgálható, s ezek – mint utaltunk rá – folyamatosan változnak. A 21. században a kisebb kaliberű magáncsalók mellett egyre többször megjelennek a „nagy csalások” is, amikben olykor pártok, politikusok, klánok, kormányok is érintettek. Sárközy Tamás⁵ professzor mindig hangsúlyozta a jogi hézagok jelentőségét, amelyet előbb felismernek a csalók, mint a jogalkotók. Az egyre burjánzó igazságszolgáltatás és az egyre hatalmasabb joganyag is kijátszható, hiszen kiskapukat mindig lehet találni. Az utóbbi időszak alapvető kérdései lényegében változatlanok, például mindent szabad, ami nem tilos? Meddig mehet el az adóminimalizálás érdekében folyó, napjainkban oly népszerű „forum shopping”, hol húzható meg a jogi és adózási előnyökre vadászó lakhelyváltogatás és a büntetendő adócsalás közötti határ?

Miután az élet egyre bonyolultabbá válik, és hatalmasat fejlődött a technológia, ezért nem lehet mindezt azonnal szabályozni, sokszor utólag derül ki, hogy ennek hiánya visszaélésekre adhat okot. A számítástechnika, a robottechnológia (ki a felelős a robot által elkövetett hibákért), az internetes bűnözés, de a hagyományos gazdasági bűnözés is virágzik, a csalók alkalmazkodóképessége változatlan. A koronavírus okozta válság szintén kriminogén tényező. A klímaváltozás és a jobb élet ígérete által kiváltott migráció, a kultúrák keveredése is sok esetben a bűnöző elemek felszínre kerülését hozta magával. Például Németországban az utóbbi időben elszaporodtak az arab klánok által szervezett műkincsrablások

(Berlini Bode Múzeum,⁶ Drezdai Zwinger-Grüne Gewölbe⁷), de megjelentek a konfliktusok is a már korábban letelepedett klánokkal szemben (pl. csecsen klánok).

Az emberi tisztességről és a felelősségre vonás elkerülhetetlenségéről

Teljesen egyetérthetünk Szabó Dénes⁸ kriminológus professzor azon véleményével, amely szerint a bűnözés visszaszorításának egyetlen módja az emberi tisztesség helyreállítása. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk az emberi tényezőt, az emberi kapzsiságot, gyarlóságot, a növekvő igényeket. 1999-ben meg csak tíz év telt el a rendszerváltás óta, meg csak két kormányváltásra került sor, és az idő szűke még nem tette lehetővé, hogy felnőjön egy olyan generáció, amelyik a piacgazdaságon szocializálódik. Az emberek az azóta eltelt két évtized alatt, különösen az integráció óta, saját bőrükön tapasztalhatták meg a vállalkozás szabadságát, annak minden előnyét és hátrányát, könnyebben vállalhatnak munkát külföldön, tömegesen ízelítőt kaphatnak a nyugat-európai mentalitásból és életszínvonalból. Nem speciálisan hazai jelenség, de vitathatatlan tény, hogy a mobiltelefon és az internet robbanásszerű elterjedésével az elmúlt tíz év alatt az emberek információhoz jutása gyakorlatilag akadálytalanra vált, és a közösségi média elmúlt öt évben bekövetkezett fejlődése révén az emberek kommunikációs szokásai és a társadalmi érintkezés alapvető formái és normái teljesen átalakultak. Mindez közhelyszerűnek tűnik, de nem hagyható figyelmen kívül, ha az elmúlt húsz évben bekövetkezett változásokat akarjuk görcső alá venni.

Ugyancsak változatlanul érvényes elv, hogy a legnagyobb visszatartó ereje nem a büntetés szigorának, hanem a büntetés elkerülhetetlenségének van. Ez a több száz éve általánosan elterjedt gondolat örök érvényű és a túlmutat a tisztesség kérdésén. Álláspontunk szerint még a legtisztességesebb emberek is jó eséllyel kifordulhatnak önmagukból és a bűn útjára léphetnek, ha a tetteiket következmények nélkül megtehetik, vagy legalábbis ezt gondolják magukról. Nem ritkák a politikusok, magas állami vezetők kétes ügyletei, olykor bűncselekményei. Nehezen várható el a lakosságtól, hogy tisztességes legyen, ha lépten-nyomon azt tapasztalja, hogy a bűn útjára lépnek azok is, akiknek a tisztességes gazda-

⁴ TÓTH Mihály: A gazdasági bűnözés és bűncselekmények néhány aktuális kérdése. MTA Law Working Papers 2015/4. <https://jog.tk.hu/mtalwp/a-gazdasagi-bunozes-es-buncselekmények-nehany-aktualis-kerdesek>

⁵ www.hu.wikipedia.org/wiki/Sárközy_Tamás

⁶ www.zdf.de/nachrichten/panorama/goldmuenze-raub-bode-museum-100.html

⁷ www.focus.de/panorama/welt/dresden-razzia-nach-raub-aus-gruenem-gewoelbe-ermittler-sprechen-von-erstem-anhaltspunkt_id_12387883.html

⁸ SZABÓ Dénes (1929–2018) kanadai magyar kriminológus

sági keretek megteremtéséről és működtetéséről példát kellene mutatniuk.

S most lássuk a gazdasági bűnözés néhány sajátosságát előbb hazánkban, aztán Németországban, végül uniós szinten.

Magyarország

A magyar jogrendszerben változatlanul több olyan kiskapu van, ami általánosságban lehetővé teszi a felelősségre vonás remélt elkerülését.

Egyik ilyen az a tény, hogy még ma is gyakorlatilag bárki ott tüntetheti fel lakóhelyét, tartózkodási helyét, ahol akarja, mert könnyen talál valakit, aki a lakcímbeljelölő okmányt aláírja. Mit ér a szabálysértési norma, ha nincs foganatja? Bizonytalán sokan vannak ma is Magyarországon olyanok, akik azért létesítenek és tartanak fenn fiktív lakóhelyet az általuk ténylegesen lakott település helyett, mert ott olyan támogatásokban, kedvezményekben részesülnek, amelyek számukra a tényleges lakóhelyükön nem hozzáférhetők. Hányan vannak ma is olyanok, akik előre megbeszélnek a partnerükkel egy-egy termékértékesítési, szolgáltatásnyújtási ügylet során, milyen összeg, illetve milyen termék vagy szolgáltatás szerepeljen az ügyletet kísérő számlán, már ha van ilyen. Ugyanígy megemlíthetnénk példának a hivatalosan részfoglalkoztatásban bejelentett építő- vagy vendéglátóipari munkavállalókat. Azonban dacára a szigorításoknak, ezek a jogsértések mindennapi életünk részét képezik. Ha „zsebbe” egyetlen forintot sem fizetnének ki a munkáltatók a munkavállalók részére, minden bizonnyal egy számjegyű személyi jövedelemadó is elképzelhető lehetne.

A fent említettek „mutatis mutandis” érvényesek a gazdálkodószervezetek esetében a fiktív székhelyre, telephelyre, nem is beszélve azon cégekről, akik székhelyüket már régóta külön iparágat alkotó székhelyszolgáltatókhoz jelentik be. Természetesen vannak bizonyos adójogi szankciók: adószám felfüggesztése, törlése, de ezeknek nincs igazából komoly visszatartó ereje, mert mindig lehet találni olyan vállalkozó szellemű személyt, aki papíron folytathatja az addigi tevékenységet egy másik cég vezetőjeként. Hasonló a „strómanok”, „alvállalkozók”, „munkaerő-közvetítők” problémája, ami örök kérdésként merül fel, és bár lehetőség mutatkozhat a háttérben közreműködő „árnyék” vezető tisztségviselők felelősségre vonására (és pedig nemcsak büntetőügyekben, hanem felszámolási perekben is), mégsem ez a jellemző végeredmény. Azt, hogy meddig tekinthető a „forum shopping” legális, adóoptimalizálási megfontoláson alapuló jelenségnek, és honnantól büntetendő, a jogalkalmazás dönti el. Szintén a dinamikus mozgásban lévő jogalkalmazás jelöli ki a legnagyobb multinacionális vállalatok adótervezési ügyletei kapcsán a törvényesség határait.

Ne felejtjük el továbbá azt a tényt, hogy ma Magyarországon sokkal rövidebb idő alatt lehet gazdasági társaságot bejegyeztetni, mint egy társadalmi szervezetet.

Ma költségvetési csalás tárgyában szinte kizárólag akkor emelnek vádat az ügyészségek, ha azt az általános forgalmi adó adónem vonatkozásában követik el.⁹ A többi adónemet igen mostohán kezeli a büntöldözés. Ha a bűnelkövetőt nem fenyegeti az a veszély, hogy tettéért büntetés-végrehajtási intézetbe kerülhet, akkor az adóigazgatási eljárásban kiszabható szankcióval való fenyegetettség nem feltétlenül fogja visszatartani attól, hogy a jövőben megismételje a tettét.

Nem gondoljuk azt, hogy a bűncselekményi értékhatárt radikálisan fel kellene emelni, noha ezt az adóhatóság büntügyi szervének vezetői gyakran szorgalmazzák.¹⁰ Ennek indoka e nyilatkozatok szerint az, hogy a pénzügyi nyomozói állomány leterhelt, tehermentesíteni kellene őket, ahogy a nyomozást felügyelő ügyészségeket és az ítélező bíróságokat is. Nem meggyőző, hogy Ausztriában a bűncselekményi értékhatár nagyságrendekkel magasabb, mint hazánkban, hiszen alapvetően eltérőek az ottani gazdasági viszonyok. A vagyon elleni és a gazdasági bűncselekmények értékhatárával kapcsolatban átgondolandó, hogy azt időről időre indexálni lehetne, melynek következtében az lépést tarthatna az inflációval, ez esetben csak egyszer kellene meghozni a politikai döntést arról, hogy miként alakuljanak az alsó és felső határok.

Németország

A német helyzetet jól jellemzi néhány nagy visszhangot kapott jogeset.

*Ursula von der Leyen, korábbi védelmi miniszter (jelenleg az Európai Bizottság elnöke) és a kitörölt sms-ek esete*¹¹

⁹ Egy a közelmúltban megtartott PhD-műhelyvitan hangzott el az a provokatív kérdés, hogy miként értékeli a jelölt az ügyészség hozzáállását a költségvetési csalások elkövetése miatti vádemelések kapcsán, ismerte azt a tényt, hogy Magyarországon az ügyészségek kényszerben ügvelnek arra, hogy fenntartsák a 90% feletti váderedményességi statisztikájukat. Vajon vállalják-e az ügyészségek a nem teljesen egyértelmű kimenetelű költségvetési csalásos ügyekben a vádemelést, avagy szűrő szerepükből adódóan mellőzik azt, leértékelve a pénzügyi nyomozók, járőrök, bevetési kollégák, védőügyvédek, igazságügyi szakértők, szaktanácsadók munkáját? A doktorandusz válaszában hangsúlyozta, hogy rendkívül szigorú követelményeket támasztanak a bíróságok az ügyészségekkel szemben ezekben az ügyekben, azaz a vádnak minden kétséget ki kell zárnia.

¹⁰ Lásd pl. VANKÓ László: Asz adózás kriminalizálása és annak aktualitásai. (In: Domokos Andrea (szerk.): A költségvetés büntetőjogi védelme. KRE, ÁJK, Budapest, 2017. 78. o.). Az mindamelllett esetleg megfontolandó, ebből a cikkből, hogy vannak még lehetőségek a kevésbé súlyos esetek adóigazgatási eljárás keretei közötti rendezésére.

¹¹ www.wikipedia.org/wiki/Berateraff%C3%A4re-Untersuchungsausschuss www.spiegel.de/politik/deutschland/ursula-von-der-leyen-vor-untersuchungsausschuss-schuld-sind-immer-nur-die-anderen-a-af48b3da-d80a-4bd8-b97f-2ce04f3931e6

A vizsgálat lefolytatására létrehozott parlamenti vizsgálóbizottság magasan dotált tanácsadói szerződések vizsgált meg, amelyek esetében nem tartották be a beszerzési törvényben előírt jelenleg hatályos kritériumokat. A vád az adófizetők pénzének pazarlása és a helytelen gazdálkodás volt. A hatályos belügyminisztériumi keretszerződés szerint központiilag számolják el a tanácsadói és támogatási teljesítményeket. IBM-szoftvertermékek karbantartására és üzembe helyezésére meghatározott IT-szolgáltatások vehetők igénybe. A vizsgálóbizottság kijelentései szerint ezek a szerződések csak a már forgalomban lévő IT-termékekre érvényesek. A Systemvertrieb Alexander GmbH SVA nevű vállalkozás a kérdéses vizsgálati időszakban a keretszerződés jogosultja volt. A Honvédelmi Minisztérium személyes kapcsolatot ápolt az általa kiválasztani kívánt szakértőkkel, különösen az Accenture-ral és a Digitális Tanács elnökségével. A McKinsey & Company elnevezésű szolgáltató és annak leányvállalata, az Orphoz is a vizsgálat tárgyát képezik. Ennek kapcsán megállapításra került, hogy a minisztérium vezetésével is egyeztetve esett a választás az Accenture-ra, amelyet a szövetségi tulajdonban lévő BWIGmbH bizott meg, „Produktlebenszyklusmanagement” (PLM) menedzselésére. A projekt a minisztériumnak hatalmas nyereséget termelt, ami tulajdonképpen tilos egy szövetségi tulajdonban lévő vállalkozás esetében. A felesleget külsős tanácsadók megfizetésére fordították, akiknek túlzott honoráriumokat fizettek ki. A bizonyítékok feltárása során a vizsgálóbizottság a miniszter szerepét is tisztázni kívánta, ezért kérte a szolgálati mobiltelefonjai adatainak bizonyítékként való felhasználását, amelynek kiadását a minisztérium halogatta. 2019-ben derült ki, hogy a telefonok adatai a miniszter által, illetve a minisztérium utasítására törölve lettek, és visszavonhatatlanul elvesztek. Az igazságszolgáltatás vizsgálta annak lehetőségét, hogy a miniszter két szolgálati BlackBerry telefonjára érkező sms-ek törlése miatt vizsgálat induljon-e, amelyre a későbbiekben a minisztérium azt válaszolta, hogy az esetet egy IT főosztályon dolgozó köztisztviselő tévedésének tudja be.

Wirecard-botrány¹²

Kétmilliárd eurós botrány, amelynek vádpontjai: piaci befolyásolás gyanúja, jogszerűtlen gyakorlat, adó-visszatérítési kötelezettség, pénzmosás.¹³ A német kancellár még akkor is szót emelt a cég érdekében, amikor az már negatív számokat írt. Egy névtelen elemző először 2008-ban hívta fel a figyelmet a cég részvényei kritikusan alakuló árfolyamára, az átláthatatlan tőke-

emelésekre, valamint az árfolyam-manipulációkra. A Szövetségi Pénzügyi Szolgáltatások Felügyelete (BaFin) 2020. június elején piaci manipuláció gyanúja miatt tett feljelentést az igazgatótanács elnöke és másik három elnökségi tanácsítag ellen, továbbá átvizsgálta a Wirecard üzlethelyiségeit. A német parlament 2020. október elsején döntött arról, hogy 9 tagú vizsgálóbizottságot hoz létre, az ellenzéki pártok (FDP – Szabad Demokrata Párt, Die Linke – Baloldali Párt, Bündnis 90/Die Grünen – Szövetség 90/Zöldek, AfD – Alternatív Németország Pártja) képviselőiből az ügy kivizsgálására. A Bizottság tisztázni kívánja azt a tényt, hogy a német kormány és a hatóságok (azaz a BaFin is) tudtak-e a Wirecarddal szemben felmerült problémákról és teljesítették-e felügyeleti kötelességüket. A Bizottságban helyet kapott képviselők vizsgálják majd a Wirecard titkosszolgálatokkal való összeköttetését is. A Bizottság az AfD elnökle (Kay Gottschalk) alatt 2020. október 8-án kezdte meg működését.

Az aschheimi székhelyű, tőzsdén jegyzett céget 1999-ben alapították fizetési szolgáltatási vállalkozásként. Az üzleti terv szerint a Wirecard az elektronikus fizetési forgalomhoz, a rizikómenedzsmenthez és a hitelkártya-kibocsátásokhoz, valamint azok elfogadáshoz kínál megoldásokat. 2018 óta a DAX-on jegyzett cég. Leányvállalata a Wirecard Bank AG német banki engedéllyel rendelkezik. A cég szoros kapcsolatot ápol a kormánytagokkal. A Wirecard vagyona 2020-ban meghaladta a 1,9 milliárd eurót. Jelenlegi elnökét piaci manipulációval gyanúsítják, volt elnökét nemzetközi elfogatóparanccsal körözik. A 2012-ben bizonyítékok hiányában leállított vizsgálatot követően sem szűntek meg a cég elleni külső vádak (Manager Magazin, FAZ Sonntagszeitung) az illegális piaci gyakorlat és az átláthatatlan mérlegkészítés miatt. Végül 2020. június végén a Wirecard ellen csődeljárás indult. A csődvagyont kezelő az összeomlás óta próbálja meg rendbe tenni és feltérképezni a konszern vagyoni helyzetét. A könyveket átvizsgálva fedezte fel, hogy az üzletek nagy része nem is létezik, és a cégnek szinte egyik üzletága sem volt nyereséges. A felszámoló szakvélemény szerint a vállalatnak 3,2 milliárd eurós tartozása van a 26,8 millió banki követeléssel, valamint a több százezer nyi vagyoni értékével szemben, ami nem lesz elegendő az összes hitelező kielégítésére.

*Rapper Bushido (polgári nevén Anis Ferchichi, mint tanú) és a klán főnök Arafat Abou Chaker (mint vádlott) esete:*¹⁴

Bushido és Arafat üzleti partnerek voltak, nemcsak a zeneiparban, hanem magánemberként is. Vagyonuk kezelésére 2010-ben közösen megalapították a Polgári Jog Társaságot (GbR), ennek feladatai

¹² www.tagesschau.de/investigativ/report-muenchen/wirecard-marsalek-101.html

www.zeit.de/wirtschaft/unternehmen/2021-03/wirecard-untersuchungsausschuss-bundestag-bilanz-kritik-skandal-behoerden

www.spiegel.de/politik/deutschland/wirecard-untersuchungsausschuss-ist-das-letzte-mittel-der-regierungskontrolle-a-e36ab233-6061-4804-9588-1fb4c0a40c0e

¹³ www.tagesschau.de/investigativ/br-recherche/wirecard-185.html

¹⁴ www.spiegel.de/panorama/justiz/bushido-als-zeugen-im-prozess-gegen-arafat-abou-chaker-mit-einem-laechehn-a-f4f7f73b-fb66-4375-8e0e-9bc24ee41187

közé tartozott többek között a páros kilencven darab, tízmillió euró értékű lakásának kezelése. 2017-ben a partnerek összevesztek. Arafat megfenyegette Bushidót, amikor az válni akart, bezárta őt, és testi sérülést is okozott neki. Az adóhatóság nyomozói átkutatták a közösen épített kleinmachnowi villát, ahol milliós nagyságrendű vagyont foglaltak le. Bushido ügyvédje szerint Arafat 2019-ben mintegy 700 000 euróval tartozott kliensének. Arafat saját fivérének, Rommelnek is utalt át a közös cég számlájáról Bushido beleegyezése nélkül. A korábbi üzleti partnerek a 15 millió euró értékű közös kleinmachnowi villája ügyében is pereskednek, ami most árverésre kerül. Per tárgyát képezi a korábbi közös zenei vállalkozás is, amelyből Arafat – Bushido szerint – legalább 9 millió eurót keresett a rapzenészeknek köszönhetően. Arafat elleni vádak: zsarolási kísérlet, testi sértés, kényszerítés, szabadság korlátozása. Ebben az ügyben egyébként pénzmosás gyanúja is felmerült.

Törvény a pénzmosásról¹⁵

Számos további ügy tanulsága és az uniós változások nyomán módosultak a pénzmosásra vonatkozó előírások is. Az Európai Unió ötödik pénzmosási irányelvének¹⁶ [Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve] átültetését kihirdető német szövetségi törvény 2020. január elsejével lépett hatályba. Az előző irányelvet kiegészítő jogszabály a terrorizmus finanszírozása elleni hatékonyabb küzdelmet kívánja erősíteni.¹⁷ Az új törvény szigorúbb jelentési kötelezettséget ír elő ingatlanügynökök, közjegyzők, aranykereskedők, aukciós házak, műkincskereskedők és digitális (kripto-) valutákkal foglalkozó szolgáltatók számára. A törvény bővíti a Szövetségi Pénzügyi Titkosszolgálat (Financial Intelligence Unit) és a nyomozó hatóságok adatokhoz való hozzáférését. 2020 októberétől új szabályozások léptek érvénybe a pénzmosással kapcsolatba hozható, feltűnő ingatlantranzakciók esetében. A 2020. november végi tartományi igazságügyi miniszteri konferencián napirendre tűzték a profi focicsapatok¹⁸ részére kidolgozandó szigorúbb pénzmosási szabályozást is.

¹⁵ www.dejure.org/gesetze/GwG

¹⁶ www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/fight-against-terrorist-financing/
www.eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32018L0843

¹⁷ A jogalkotás nálunk is folyamatosan követte és követi a pénzmosás hatékonyabb üldözését célzó nemzetközi törekvéseket. Lásd pl. Gál István László: A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata Budapest: HVG-ORAC Kiadó, 2012. Ennek jegyében a magyar büntetőjogi tényállás 2021 januárjától a 2020. évi XLIII. törvénnyel módosult.

¹⁸ www.wirtschaft.com/geldwaesche-im-fussball-vereine-und-berater-im-visier-der-politik/

Európai Unió

Az Európai Unió projektek és programok számára a pénzügyi finanszírozási eszközök széles spektrumát nyújtja. A segélyek szigorú előírások szerint kerülnek kiutalásra, elköltésük az átláthatóság és a felelősség elvén nyugszik, felhasználásukat szigorúan kontrolálják. Az EU-s pénzügyi eszközökhöz való hozzájutás *alapfeltétele a támogatási megállapodás* aláírása.

A EU 27 tagállama és az Európai Bizottság közösen felelős azért, hogy az EU-s eszközöket rendeltetésüknek megfelelően használják fel, a pénzek nagy részének felhasználásáért a fogadó országok, az ellenőrzésért pedig a nemzeti hatóságok felelősek. A költségvetés több mint 76%-a partnerségi együttműködés keretében valósul meg a nemzeti és regionális hatóságokon keresztül az úgynevezett osztott igazgatási rendszer keretében menedzselve.

Minden olyan pénzügyi művelet, amely az *európai uniós finanszírozásokhoz* kapcsolódik, az EU pénzgazdálkodási szabályainak hatálya alá tartozik. A szabályokat az EU költségvetési rendelete és más pénzügyi jogszabályok és programútmutatók rögzítik.

Társfinanszírozás és jelentéstétel

Az EU által támogatott projektek többségét a Bizottság és a kedvezményezettek közösen finanszírozzák. Így biztosítható az, hogy az uniós pénzforrások a tényleges szükségleteknek megfelelően kerüljenek elosztásra. A támogatás kedvezményezettjei viselik az operatív és pénzügyi felelősséget az általuk megvalósított projektért. A támogatások teljes kifizetésére akkor kerül csak sor, miután a kedvezményezettek minden kétséget kizáróan igazolták, hogy sikeresen végrehajtották a projektet. Sok esetben a kedvezményezetteknek alá kell támasztaniuk igazoló dokumentumokkal, hogy milyen célokra és hogyan költötték el a pénzt. Az elszámolható költségekről az erre vonatkozó előírások és iránymutatók alapján kell számot adni. Noha az Európai Bizottság felel végső soron az uniós költségvetésből származó pénzek megfelelő felhasználásáért, az uniós források mintegy 80%-át a tagállamok kezelik.

Az uniós pénzforrások kezelése

Minden pályázó egyenlő bánásmódban részesül, függetlenül attól, hogy az Európai Bizottság vagy valamely irányító hatóság által kezelt támogatásra pályáznak, vagy közbeszerzési eljárásban vesznek részt. Az átláthatóság is mindegyiküknek a hasznára válik. Az eljárások átláthatósága kulcsfontosságú ahhoz, hogy az uniós finanszírozási lehetőségek mindenki számára elérhetők legyenek. Ebből a megfontolásból a Bizottság az ajánlati és a pályázati felhívásokat közzéteszi saját webhelyén és az Európai Unió

Hivatalos Lapjának elektronikus közbeszerzési értesítőjében, a TED-portálon is. Az uniós finanszírozás kedvezményezettjeire vonatkozó információk nyilvánosak. Az Európai Bizottság az általa kezelt források célját és rendeltetési helyét, a kedvezményezettek nevét és a nekik odaítélt támogatások összegét évente közzéteszi a pénzügyi átláthatósági rendszer (FTS) weboldalán. Az EU-országok által kezelt pénzforrások kedvezményezettjeinek nevét az illetékes nemzeti hatóságok szintén nyilvánosságra hozzák honlapjukon. Ez egyaránt érvényes a közös agrárpolitika, a tengerügyi és halászati politika és a strukturális és beruházási alapok keretében juttatott forrásokra.

Elszámoltathatóság

Az Európai Bizottság hajtja végre az EU költségvetését és végső soron a Bizottság tartozik felelősséggel az uniós pénzforrások szabályszerű felhasználásáért is. Az Európai Parlament fogadja el az EU költségvetését és hagyja jóvá a költségvetés végrehajtásának módját. Ez az ún. költségvetési mentesítési eljárás. Az Európai Bizottság szervezeti egységei elszámolás céljából éves tevékenységi jelentéseket és megbízhatósági nyilatkozatot készítenek. Mivel azonban a források több mint 80%-át az EU tagállamai saját maguk kezelik, az uniós tagországok saját belső kontrollrendszert működtetnek. Ezen túlmenően az elszámoltathatóság biztosítása érdekében mindegyik országnak készítenie kell pénzügyi beszámolót, vezetői nyilatkozatot, valamint összefoglalót az ellenőrzési jelentésekről és az elvégzett kontrollokról.

Ellenőrzés

Az uniós források felhasználását a Bizottság tüzetesen ellenőrzi. Az ebből a célból létrehozott, a csalás és a korrupció megakadályozását szolgáló ellenőrzési eszközök egyike az ún. korai felismerési és kizárési rendszer. A rendszer keretében működtetett adatbázis információkat tartalmaz a csalásért, korrupcióért vagy egyéb illegális tevékenységben való részvételért elítélt egyénekről és szervezetekről. Ez az eszköz hozzásegíti az EU-t ahhoz, hogy kizárja az említett okokból nyilvántartott gazdasági szereplőket a közbeszerzési eljárásokból, idejekorán feltárja a csalásokat, és szükség esetén szankciókat hozzon. A Bizottság az egyes tagállamokkal megállapodik a támogatható állami (vagy annak megfelelő) kiadásokról, amelyeket a programozási időszakban fenn kell tartani; emellett pedig a programozási időszak közepén (jelen esetben 2018-ban) és végén (2022-ben) ellenőrzi az ennek való megfelelést.

Az Európai Unió alapjaiból folyósított összegek átfogó ellenőrzésére két intézmény szakosodott, az

Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF)¹⁹; és a nemzeti csalás elleni irodák (OLAF-irodák), valamint az Európai Számvevőszék (ECA)²⁰.

AZ EU pénzügyi gazdálkodásának, a közös politikák finanszírozása számvizsgálására létrehozott ECA célja a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés elősegítése, a hozzáadott értékek létrehozása, a közfinanszírozás és környezetvédelmi akciók figyelembevételével. Célja: a közösségi finanszírozás elszámolhatóságának növelése, fontos bázisa az Európai Parlament döntéseivel kapcsolódó éves kifizetések vizsgálata. Jelentések készítése az európai döntéshozók és az európai polgárok számára azon célból, hogy az EU közelebb kerüljön és megérthetőbbé váljon a lakosság számára. Célja kiváló minőségű vizsgálati jelentések készítése, amelyek tisztán, relevánsan és aktuálisan a kritériumok betartásával, mindkét érdekelt fél érdekeit figyelembe véve készülnek el. Az általa kibocsátott dokumentumok: éves jelentések, speciális éves jelentések, speciális jelentések, vélemények és pozíciós papírok.

Munkája során szorosan együttműködik más jelentős számvizsgáló intézményekkel. Az EU költségvetése 80 százalékanak menedzsmentjét a tagállamokkal közösen végzi. A tagállamok a Bizottsággal együttműködve hozzák létre felügyeleti és belső ellenőrzési rendszerüket, biztosítva ezzel, hogy az EU pénzügyi alapjai hatékonyan és a szabályoknak megfelelően kerüljenek felhasználásra. A számvizsgálatnak két dimenziója van: az európai szintű és a nemzeti szintű, ehhez kapcsolódik, hogy az európai pénzeket a tagállami hatóságok menedzselik és költik el. A közösségi finanszírozás vizsgálata a nemzetközileg elismert szabványok (INTOSAI) figyelembevételével valósul meg. Külső szakértők jónak minősítették az ECA-jelentéseket, a fő intézményi érintettek hasznosnak tartják az ECA működését. Kielégítően magas szintű az ECA elfogadottsága a Bizottság oldaláról, ezért az ECA-ajánlások és follow-up-jelentései kihatnak az Európai Unió döntéshozatalára.

Az Európai Számvevőszék 2019. december 9-én jelentette be, hogy teljes átvilágítást fog végezni a tagállami belső határokat átlépő együttműködésekről.²¹ Az Interreg projektjeinek megvalósítását folyamatosan két szinten ellenőrzi:

1. általában a hitelt nyújtó regionális bank.
2. felügyeleti hatóság. Ez utóbbi általában a szigorúbb, amennyiben visszaélést vagy gondatlanságot észlelnek, azonnal jelzik a regionális illetékes minisztériumnál, aki felelősséget vállalt a projekt megvalósításában.

Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) 2010 és 2018 között több mint 1900 vizsgálatot folytatott le, és több mint 6,9 milliárd euró kifizetését spórolta meg az európai költségvetésnek. Több mint 2500

¹⁹ www.ec.europa.eu/anti-fraud/home_de

²⁰ www.eca.europa.eu/en/Pages/AuditReportsOpinions.aspx

²¹ ECA-cross-border-audit@eca.europa.eu

ajánlást adott jogi, pénzügyi, erkölcsi és adminisztratív intézkedésekhez a tagállamokban illetékes hatóságok és az Európai Unió hatóságai számára. A jogtalanul kiutalt pénzügyi eszközök fokozatosan visszakerültek az EU költségvetésébe. A károkozók a nemzeti bíróságokon beperelték és ezáltal európai szinten is javult a csalás elleni fellépés.

Néhány jellemző eset²²

2018-ban az OLAF több esetet is jelentett, amelyekben az EU-s pénzek illegálisan átláthatatlan csatornába folytak. Ezek közé sorolható az alábbi néhány ügy:

A kockázati tőke Szász-Anhaltban: az IGB kockázati tőke-alappal tervezte versenyképessé tenni gazdasági struktúráját a tartomány, az alapba 2017-ben 162,3 millió EU-s támogatás folyt be. A középosztály támogatása volt a cél, de a pénzek nem rendeltetészerűen lettek felhasználva. Sok esetben nem kisvállalkozások, hanem nagyobb cégek lettek a kedvezményezettek, amelyek nem a kijelölt támogatási területhez tartoztak, sőt, több esetben nem is Szász-Anhaltban volt a telephelyük. Ebben az ügyben lopás, illetve sikkasztás tényét nem lehetett bebizonyítani, de hatalmas érdekkonfliktus volt a helyi döntéshozók között, ezért a Bizottság a szabálytalanságok miatt visszakövetelte a folyósított pénzt. A magdeburgi tartományi kormány pert indított, mert ő másképp ítélte meg az esetet.

Közvilágítás Magyarországon. Komoly szabálytalanságot fedeztek fel Magyarországon az OLAF-szakértők. A projekt gazdái 35 község utcai világítását kívánták környezetkímélő LED-lámpákkal modernizálni az EU-strukturális támogatásból. Már a pályázat során rendszertelenséget vettek észre a nyomozók, és megállapították azt is, hogy a résztvevő tanácsadók és a kivitelező cégek között érdekkonfliktus húzódik. Ebben az esetben 43,7 millió eurót követeltek vissza az európai költségvetésbe. A magyar ügyészséget is bekapcsolták a nyomozásba.

Az olasz papírpalota esetében igen komplikált csalásról volt szó. Egy cég 1,4 millió euró támogatást akart felhasználni légpárnás közlekedési eszközök szükség esetén történő bevetésére. Ezzel az újszerű eszközzel a természeti katasztrófáknál segítenének olyan helyeken, ahol nincsenek járható utak. A projektet sohasem valósították meg. Nem történt semmilyen lépés, a pénz eltűnt, vélhetően egy olasz kasszély jelzőlogót finanszírozták belőle.

Vámügyi csalás az Egyesült Királyságban. Több milliárd eurós csalást lepleztek le a Kínából importált ruházati termékek és cipők behozatalában. Az import során rendszeresen alacsonyabb értékek lettek bejegyezve, a nyomozók 2013–2016 közötti vámnyilatkozatokat elemezve jöttek rá, hogy így 1,9 mil-

liárd vámbevételről maradt el az EU költségvetése. Miután a brit hatóságok semmilyen intézkedést nem tettek, a csalók kihasználták a hatóságok gyengeségét, és célzottan az *Egyesült Királyságon* keresztül hozták be az árukat.

Az EU Bizottság több olyan *tengeri kikötőt* is finanszíroz, ahol egyetlen egy hajó sincs. Ezeket a kikötőket elvileg az európai adófizetők pénzéből építették, de a hatalmas darukon és az elhagyatott területen kívül nem található itt semmi. Öt országban (Németországban, Olaszországban, Lengyelországban, Spanyolországban és Svédországban) 42 kikötőt vizsgáltak át, igen lehangoló eredménnyel. Mintegy 400 millió eurót fizetett ki Brüsszel ilyen használat nélküli kikötőkre, ami az összberuházás egyharmada. 97 millió euró olyan infrastruktúrára lett elkölthetve, amiket az utóbbi 3 évben alig használtak, mint pl. a dél-spanyol Campamento és a kelet-szicíliai Aigista.

Pénzhamisítás és pénzmosás²³

A pénzmosás és a pénzhamisítás feltétele a készpénzforgalom, ezt nehezítik az egyre terjedő *elektronikus fizetési módszerek*, a bank- és hitelkártyák megjelenése, amik újabb kihívások elé állítják a csalókat. Hamis készpénzt ennek ellenére még mindig megpróbálnak gyártani, ugyanakkor a készpénzt kímélő fizetési formák előterbe kerülésével a forgalomba jutó hamis bankjegyek mennyisége csökken. Míg a bankkártyás fizetés Európában éppen elterjedőben van, addig például Kínában már az okos telefonos fizetések is elavultnak számítanak (weChat Pay), és legújabban már arcszkennelési²⁴ módszereket alkalmaznak az áruházakban, azaz belépéskor azonosítják a vásárlót és annak pénzügyi koordinátáit, ami nehezebbé teszi a csalást (viszont adatvédelmi problémákat vet fel).

Az *Európai Unió* szintjén is visszaesett a forgalomba kerülő hamis bankjegyek száma. 2019 első felében 251 000 hamis bankjegyet vontak ki a forgalomból. Ez 16,6 százalékkal volt kevesebb, mint 2018 első felében és 4,2 százalékkal kevesebb, mint 2018 második felében. Ezzel a hamisítással okozott károk értéke 13,5 millió euróra csökkent. Ez 2018 első hat havában 17,4 millió eurót tett ki, 2018 második felében pedig 14 millió euróra rúgott.

Az Unióban jelenleg arról is folyik vita, hogy az európai kötvény kibocsátása és a határokon átnyúló gazdasági társaságok tevékenységének ellenőrzése, a csalások felderítése, a „fake” számlák leleplezése egyre inkább aktuálissá teszi egy *európai pénzmosás elleni hivatal* felállítását. Az európai ügyészség megalapítása már jelentős lépést jelent az Európai Unió történetében. A koronavírus miatt kialakult

²² Forrás: DPA, ZDF, Handelsblatt.

²³ Lásd pl. www.polizei-beratung.de/themen-und-tipps/betrug/falschgeld/
www.zeit.de/news/2020-10/08/falscher-lka-beamter-raet-zur-ueberweisung

²⁴ www.bbc.com/news/world-asia-china-50587098

válságos gazdasági helyzetben úgy tűnik, hogy az „Euro Bond” kibocsátása által generált vitában a 27 tagállam támogatni fogja a pénzmosás elleni hivatal felállítását is.

Következtetések

Az idézett esetek is alátámasztják, hogy a társadalom szerves fejlődésével és az informatikai robbanással járó technológiai átalakulások és az általában egy lépés lemaradásban lévő jogalkotás okán mindig lesznek jogi hézagok, és olyanok, akik ezeket kihasználják. A szabályozással folyamatosan bezáródó lehetőségek a csalókat is folyamatos innovációra készítik. A klasszikus gazdasági bűnözési formák, mint az adócsalás, a valótlan pénzügyi mérlegek és a pénzmosás azonban úgy tűnik, továbbra sem mennek ki a divatból.

Az írásunk címében felhozott jégmező-hasonlatban a a fagyott felszín alatti halmazon a klasszikus értelemben vett gazdasági bűnözés jelenségét, míg a jégmező olvadásán azt a folyamatot értjük, ami a hazai jogalkotásban tapasztalható, és ami a gazdaság kifehéritése, az adóbevételek hatékonyabb biztosítása irányába mutat. Húsz év alatt nagyon sok fejlődés történt: ma már nemzetközi nyomásra közel húsz éve nincsenek anonim betétek, és szintén nemzetközi nyomásra a 2000-es évek elején kiépítésre került és folyamatosan fejlődik a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának megelőzése és megakadályozása elleni hazai intézményrendszer. Ma már mindenhol adhatósághoz bekötött pénztárgépek üzemelnek, a személyi jövedelemadó és újabban az általános forgalmi adó-bevallások elkészítésében egyre nagyobb szerepet kap az adóhatóság, és egészen újnak tekinthető az elektronikus számlázás rendszerének bevezetése. Említésre érdemes még az Elektronikus Közúti Áruforgalom Ellenőrző Rendszer (EKÁER) vagy az elektronikus építési napló bevezetése, csak hogy iparági példákról is szó essen. Minden jogszabályi szigorítás abba az irányba hat, hogy a jégmező elkezdjen olvadni, és a feketegazdaság kiszürküljön, a szürkegazdaság kifehéredjen. E helyen

érdemes megemlíteni, hogy milyen találékonyan definiálja a francia nyelv a pénzmosást, „blanchiment des capitaux”, amely szó szerinti fordításban a tőke kifehéritését jelenti. Valójában erről van szó, a tőke tágabb fogalom a pusztán pénz, mert az a pénzügyi instrumentumok teljes arzenálját felöleli. A jégmező vízfelszín alatti része a látenciát jelenti, amelyről kriminalisztikai kutatások is csak becsléseket adhatnak.

Záró gondolatként röviden rá kívánunk mutatni a fenyegetettségekre és a jövő kihívásaira. Le kívánjuk leplezni a sivatag hasonlatunkat is. Ez alatt a technikai fejlődés generálta, high-tech gazdasági bűnözés jelenségét értjük, amely az egyre terebélyesedő sivataghoz hasonlatos, s ez burjánzik, kiismerhetetlen, a földfelszín alatti mélységét nem láthatjuk. E helyen a jövőben nagyon komoly kockázatokkal kell szembenéznünk. Többen elhibázott döntésnek tarthatják, hogy a Magyar Nemzeti Bank helyett a Nemzeti Adó- és Vámhivatal kapta meg a blockchain technológiával és a pénzügyi innovációkkal kapcsolatos visszahívásokhoz kötődő értékelő-elemző feladatok elvégzését. Igazat adunk nekik abban, hogy az elemzés tárgyú szolgáló ügyek olyan szakmai felkészültséget, tudásbázist és technikai eszközöket igényelnek, amelyek a saját kutatóműhellyel rendelkező jegybanknál sokkal inkább rendelkezésre állnak, mint az állami adhatóságnál, melynek fő profilja elsősorban az adóügyi igazgatási és végrehajtási feladatok ellátása, az adóellenőrzések és pénzügyi nyomozások lefolytatása. Azt gondoljuk, hogy a sivataggal már rövid távon is csak akkor vehetjük fel eredményesen a küzdelmet, ha olyan felkészült, főként a versenyszférában, multinacionális környezetben, illetve külföldön megszerzhető pénzügyi, számviteli, tőzsdei, elemzői, informatikai és nem utolsósorban iparági ismeretekkel rendelkező, több nyelven beszélő szakértőgárda áll a bűnmegelőzés és a bűnüldözés szolgálatában, amely naprakész tudással rendelkezik, azt folyamatosan fejleszti, és nem melleleg fogékony az innovációkra. Ugyanez érvényes az ügyészi és a bírói állományra. A határokat nem ismerő, semmilyen szabályt tisztelőben nem tartó, módszereiben kifinomult nemzetközi szervezett gazdasági bűnözéssel csak így lehet eredményesen felvenni a küzdelmet.

KUHLMAN ANDREA¹

Gyermek tanúk kihallgatása és a gyermekbarát igazságszolgáltatás

1. A gyermekek jogai és az igazságszolgáltatás büntetőigénye

A gyermekbarát igazságszolgáltatás kapcsán a gyakorlatban általános problémaként merül fel, ha a büntetőeljárás fókusza nem a gyermek legjobb érdekének biztosítása².

A törvény azonban előírja, hogy „a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenekfelett álló érdekét veszik elsősorban figyelembe³. Ha azonban a gyermek érdeke „eltűnik”, akkor a törvényi kötelezettségeknek csak a formális teljesítésről beszélhetünk a garanciális alapelvek érvényesülése nélkül.⁴

A gyermeki jogok védelme és érvényesülése a Liszaboni Szerződés hatálybalépése óta kap egyre nagyobb hangsúlyt az Európai Unióban.⁵ Az Alapjogi Charta 24. cikke elismeri, hogy a gyermekek önállóan és függetlenül rendelkeznek jogokkal, és kiemeli – az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének alapelvét követve –, hogy a „gyerekek legfőbb érdekét” kell elsődlegesen szem előtt tartani minden a gyermekeket érintő ügy és eljárás során. A regionális európai normák mellett az ENSZ Gyermekjogi Egyez-

ménye az egyetlen globális gyermekjogi dokumentum, amely hatályos az unió teljes területén, azt valamennyi tagállam aláírta és ratifikálta.

Az igazságszolgáltatás a büntetőigény érvényesítése során kénytelen azzal az összetett nehézséggel szembesülni, hogy a tényfeltárás során múlt teljes egészében soha nem rekonstruálható. További nehézség az is, hogy a tényállás helyességének ellenőrzése tisztán objektív módszerekkel nem lehetséges

és az igazság megállapításában az emberi ítélőerő, a szubjektum szerepe nem helyettesíthető és még torzító hatású lehet, ami gyermekek kihallgatása esetén sokszorozódhat is.⁶

A büntetőjogi feltárásnak a múlt teljes megismerése nem célja, hiszen a lezajlott események szempontjából éppen a relevancia adja a választ arra, hogy melyek azok a tények, amelyek a büntető anyagi és eljárási szabályok szempontjából jelentősek és ekként a bizonyítás tárgyát alkothatják. Időnként viszont éppen ezeknek a releváns tények igazolásának módja jelenti a legnagyobb problémát. Különösen igaz ez a gyermekbarát igazságszolgáltatás rendszerében, amelyben a nyomozó hatóságok elsődleges célja sokszor ellentétes a gyermek kíméletét előíró kihallgatással.

2. A tanúvallomás szerepe és befolyásolása

A bírósági bizonyítás során kiemelkedő szerephez jut a személyi bizonyítékok körében a tanúvallomás, mint a bizonyítási eljárás legfontosabb eszköze. A megértés határai rendkívül képlékenyek, számos érzelmi, szociális, értelmi tényező befolyásolja mind szubjektív, mind objektív síkon. A téma fontosságát adja elsősorban az is, hogy a tanúvallomás mint bizonyítási eszköz alkalmazásával annak eredményeként milyen ítéletet hoz a bíró. A jogerős bírói ítélet nem elhanyagolandó, hiszen az végrehajtható és nem mindegy, hogy mi az ítélt dolog.

A bizonyítási eljárás speciális megismerési folyamat, amelynek során a bíróság tudomást szerez azokról az adatokról, információkról, és tények tartalmáról, amelyek a hatáskörébe tartozó ügy eldöntéséhez

¹ Joghallgató, DE ÁJK.

² United Nations Convention on the Rights of the Child, UNCRC (ENSZ Gyermekjogi Egyezmény) 3. cikk, best interest of the child.

³ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

⁴ GYURKÓ Szilvia – NÉMETH Barbara – BALÁZS Réka: Az eljárási jogok és a gyermekbarát igazságszolgáltatás érvényesülése Magyarországon, a büntetőeljárás alá vont külföldi fiatalkorúak esetén. Belügyi Szemle 65. évf. 5. sz., 2017, 1. o.

⁵ AJB PROJEKTFÜZETEK: Gyermekbarát igazságszolgáltatás, Gyermekjogi projekt. 2013, 13. o. http://www.gyermekbantalmazas.hu/documents/gyermekkozpontu_igazsagszolgáltatatas.pdf (2021. 08. 03.).

⁶ KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2000., 218. o.

elengedhetetlenek. A megismerés központi elemét olyan múltbéli tények vagy események képezik, amelyek minden esetben konkrét módon, azaz esetről esetre egyedi módon jelennek meg és a feltáró számára ismeretlenek. A bíróságon zajló megismerő tevékenység és így a múltfeltárás célja, hogy a jogvita elbírálására irányadó anyagi jogi szabályok alkalmazásához elengedhetetlen adatokról és tényekről szerezzen tudomást.⁷

Ennek a folyamatnak további érdekessége, hogy a bíróság a jogvita alapjául szolgáló eseményeknek nyilvánvalóan nem lehetett sem részese, sem pedig szemlélője. Ez a nagyfokú közvetettség a bizonyítási eszközök segítségével hidálható át, amelyek alkalmazásával a bíróság a múltbéli eseményekről, a bizonyítékokon, mint egy közvetítő közegen keresztül szerez tudomást. A bizonyítékok a külvilág olyan tárgyai, elemei vagy jelenségei, amelyeken a múltbéli események valamilyen változást generáltak, ezért azok magukon hordozzák annak bizonyos vonásait valamilyen formában, amelyek révén az esemény a bíróság számára közvetlenül megismerhetővé válik. E jellemzőjük alapján, a bizonyítékokon keresztül adekvát kapcsolat teremthető a jelenben folyó bírósági eljárás és a múltban lezajlott események között.⁸

A törvények a büntetőeljárás elé követelményként azt állítják, hogy a benne részt vevő személyek együttes tevékenységének eredményeként a bíróság a valós, objektív igazságot állapítsa meg arról, hogy történt-e bűncselekmény és annak ki volt az elkövetője. A megállapított igazságon múlik, hogy az ítéletben igazságos és egyben törvényes döntés születik-e, vagy sem. Ez kiemelten fontos, hiszen, ha annak – méghozzá egyben az igazságnak megfelelő – megállapítására nincs lehetőség, hogy a bűncselekményt a vádlott követte el, akkor a bíróság köteles felmentő ítéletet hozzon.⁹

Az igazságszolgáltatásban a gyermekek helyzetét általános emberi jogi rendelkezések szabályozzák és jogaik érvényesülése az egyes szakpolitikáktól függetlenül nem vizsgálható elszigetelten a bírói tényfeltárás során sem.

3. A gyermek tanúk kihallgatása

A gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények esetén a közvélemény szinte az azonnali felderítést,

az elkövetők mielőbbi szigorú büntetőjogi felelősségre vonást vár, hiszen ezen, az elfogadott erkölcsi és társadalmi normákkal összeegyeztethetetlen, kegyetlen cselekmények a felnőtt társadalom tagjait mélységesen felháborítják. A gyermekektől származó tanúvallomás rendkívüli jelentőséggel bír ezeknél a sok esetben nagy tárgyi súlyú és súlyos törvényi fenyegetettségű bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonásában és ennek és megszerzéséhez nélkülözhetetlen a szakmai felkészültség, a kellő empátia és a bírói tapasztalat.¹⁰

Ilyen érzelmi síkon is összetett ügyekben, mint a gyermekekkel való rossz bánásmód vagy a házastársi erőszak esete, szerintem ajánlatos lenne a kihallgatások során specialistákat alkalmazni, mint a pszichológusok, vagy esetleg további speciálisan képzett személyeket. A gyakorlatban azonban ez sokszor kivitelezhetetlennek tűnik. A szükséges képesítés és érzékenység megszerzése érdekében az igazságügyi hatóságok keretein belül tevékenykedő, a sérülékeny tanúkkal foglalkozó személyek számára lehetővé és kötelezővé is volna szükséges tenni véleményem szerint a rendszeres képzéseken való részvételt. Ezen személyeknek ugyanis nemcsak használniuk kell naponta ismereteiket, hanem fontos az is, hogy szabályos időközönként fejleszteni tudják e képességeiket.¹¹

A törvény előírásaiból is következik, hogy a gyermekek bírósági eljárásban, tárgyaláson történő kihallgatását lehetséges körben kerülni kell elsősorban a kíméletük miatt. Ebben az esetben a tárgyaló bíró a gyermek nyomozás során tett vallomásaira támaszkodhat, amit vagy a nyomozási bíró, vagy a nyomozó hatóság előtt tett meg. Azonban ilyenkor is ismerni kell azokat az alapvető életkori sajátosságokat és elsősorban az életkori jellemzőkből adódó lehetséges hibaforrásokat, amelyek a vallomásokban előfordulhatnak. Előfordulhat, hogy ennek ellenére mégis szükséges kihallgatni a gyermeket vagy kiskorút, azonban ilyenkor fokozottan kell ügyelni azokra a sajátosságokra, amelyeknek az ismerete a kihallgatásukhoz elengedhetetlen.¹²

Megemlíteném, hogy gyermekek esetében a kihallgatónak fokozottan nehéz a feladata abban az esetben, ha pontos és teljes tényanyag megszerzésére törekszik. Ezek a nehézségek a gyerekekre vonatkozó speciális jellemzőkből adódnak és ezeket jól kell ismernie a kérdezőnek ahhoz, hogy megbízható eredményeket tudjon elérni. A nyomozó hatóság és a bíróság minden esetben arra keresi a választ, hogy adott ügyben mi az igazság, és ez a legtöbb esetben összetett feladat. A gyermekek vallomásaival kapcsolatban is az a kérdés merül fel elsődlegesen, hogy

⁷ KÚRIA: Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései. Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai, Joggyakorlat-elemző Csoport, Összefoglaló vélemény, Budapest, 2017, 16. o. https://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefogl_velemenyn_iteleti_bizonyossag.pdf (2021. 02.14.).

⁸ Uo. 16.

⁹ KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárásjog. Budapest, Osiris Kiadó, 2008. 22. o.

¹⁰ KULCSÁR Mónika: A gyermek tanúkenti kihallgatásának specifikumai. Büntetőjogi Szemle 2017/2. 87. o.

¹¹ EURÓPA TANÁCS MINISZTERI BIZOTTSÁG: R (97) 13. számú Ajánlás a tanúk megfélemlítése és a védelemhez való jogról.

¹² ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. TTK, Debrecen, 2008, 75. o.

igaz-e, amit a gyermek állít. A pszichológus szakértő a gyermek esetében azt vizsgálja, hogy a tanú élmény- és életszerűen adja-e elő a történetét, érzékelhető-e külső személy általi befolyásolás, illetve, hogy mennyiben tapasztalható a valóság és képzelet keveredése az elmondottakban, amely ellehetetleníti az egzakt szakértői vélemény kialakítását.¹³

A kapott információ pontossága más és más egy kora gyermekkorban, kisiskoláskorban, iskoláskorban és serdülőkorban lévő gyermeknél. A különböző fejlődési szakaszokkal szükséges tisztában lenni ahhoz, hogy a kikérdező meg tudja ítélni, hogy bizonyos korú gyermek megértette-e a kérdéseket, és mennyire sikeresen tudja közvetíteni az érzéseit és a gondolatait.¹⁴

Az életkort és az érettséget azonban együttesen kell figyelembe venni, a gyermekek véleményének kizárólag az életkori kritérium alapján irrelevánsként történő kizárásának elkerülése végett. Az érettség itt a gyermek azon képessége, hogy fel tudja mérni a véleményét kifejező ügy következményeit és tudnia kell mérlegelni a szóban forgó érdekeket. Vizsgálandó a gyermek alkalmassága, illetve annak mértéke a szükséges értékelés elvégzéséhez, valamint a döntésének az észszerűsége és az annak megfelelő vélemény kifejezési képessége. Vagyis figyelembe szükséges venni a meghallgatás sajátos kontextusát, és a gyermeknek tisztességes esélyt kell kapnia arra, hogy a szükséges értékelést gondosan és megfelelően elvégezhesse. Ehhez szükség van – többek között – a megfelelő segítségre és tájékoztatásra, valamint arra, hogy a meghallgatásra olyan környezetben kerüljön sor, amely lehetővé teszi a gyermek számára, hogy megfelelő módon fejthesse ki a véleményét.¹⁵

4. A teljes információszerzés lehetőségei és határai a gyermekek kihallgatása során

Az egyik legveszélyesebb hiba és sajnos előforduló hiba a kihallgatást végző előítélete vagy elfogultsága az adott történettel kapcsolatban, pl., ha meg van győződve róla, hogy szexuális bántalmazás történt és mindenképpen e hipotézis megerősítésére próbál bizonyítékot szerezni. Hiba az is, ha a kihallgató ugyanazt a kérdést teszi fel többször, azt eredményezve, hogy

a gyermek úgy érzi, azért kérdezik tőle még egyszer ugyanazt, mert hibásan válaszolt és az eredeti választ ennek hatására megváltoztathatja.¹⁶

Olyan eset is előfordul, hogy a bíróság által kirendelt pszichológus szakértő valószínűsíti azt, hogy bűncselekmény csak a gyermek képzeletében történt meg, vagy éppen más személy ráhatása, befolyásolása áll a háttérben, de előfordulhat az apa vagy a nevelőapa iránti bosszú feltételezése is a gyermek által elmondottakat jelentősen torzítva, vagy éppen hanyagolva.¹⁷

A gyermekek kihallgatásának további kiemelő sajátossága a kihallgatónak való megfelelési vágya, amely esetükben sokkal nagyobb, mint ahogyan az a felnőtteknél fennáll. Jobban megbíznak kihallgatójukban, igyekeznek megfelelni a kimondott, de még a ki nem mondott igényeinek is gyakran a valóságtól eltérő vagy túlzó, kitalált válaszokat adva. A szakirodalom szerint ez akkor kerülhet elő a legjobban, ha a kihallgató biztosítja a gyermek részére az összefüggő előadást ezáltal csökkentve a szuggesztív veszélyét.¹⁸

Elképzelhető olyan eset is, hogy a gondo, természetesen csak a gyermeknek „jót akarva” begyakoroltatja vele, az alkalmazandó szófordulatokat a nyomozási bíró előtti kihallgatásához. Ez véleményem szerint sem jó. A gyermeket különösen befolyásolhatják szülei, a hozzá közel álló felnőttek, játszótársaik. Kiemelő az a tény is, hogy a gyermek a felnőttnek kétely nélkül hisz és kritika nélkül fogadja el a tőlük hallottakat.¹⁹

A gyermekek tanúvallomásai során a befolyásolás elkerülése végett érdemes elősegíteni a szabad elbeszélést az úgynevezett „léptető” technikával, ami azt jelenti, hogy a konkrét esemény behatárolása után a gyermeket arra kéri, hogy kezdje mondani, hogy „Mi történt?”, a tovább folytatást pedig tovább gördítik az „És aztán mi történt?” kérdéssel, amely illeszkedik a gyermek lineáris gondolkodási menetébe anélkül, hogy kizökkentené abból, lehetővé téve minél több szabadon elmondott információ begyűjtését.²⁰

Elsődleges szabály, hogy tilos feltenni befolyásoló, rávezető, szuggesztív kérdéseket a kihallgatás során. A hanglejtés megváltoztatása, bizonyos szavak hangsúlyozása vagy az alkalmazott gesztikulálás, arcsmika a kérdések tartalma mellett szintén befolyásolhatja a tanút.²¹

Általánosságban elmondható, hogy legfőképpen a gyermekeknél a legpontosabb, de a leginkább hiányos vallomást a szabad visszaemlékezés generálja.

¹³ KULCSÁR Gabriella – PÁSZTOR Attila: A gyermek tanúvallomások információtartalmának torzulási lehetőségei. Rendészeti Szemle, 2007/5., 82–83. o.

¹⁴ ELEK: A vallomás befolyásolása i. m. 75–80. o.

¹⁵ SAYWITZ Karen: Improving Children's Testimony; The Question, the Answer and the Environment in ZARAGOZA Maria: Memory and Testimony in the Child Witness, 1995, 131–135. o. <https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/10.18352/ulr.172/> (2021.09.12.)

¹⁶ KULCSÁR-PÁSZTOR: A gyermek-tanúvallomások... i. m. 82–92. o.

¹⁷ ELEK Balázs: A gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények büntetőjogi megítélésének egyes gyakorlati kérdései, Börtönügyi Szemle, 22. évf. 4. sz., 2003, 19. o.

¹⁸ TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: Kriminálisztika, Dialóg Campus Budapest, 2005, 376. o.

¹⁹ ELEK: A vallomás befolyásolása... i. m. 75–80. o.

²⁰ KULCSÁR-PÁSZTOR: A gyermek tanúvallomások... i. m. 82–98.

²¹ Uo. 90.

Egy irányított elbeszélés ezzel ellentétben kevésbé pontos, de az előbbinél sokkal teljesebb. A legteljesebb eredményt a speciálisan összeállított kiválasztós kérdéssorok adják, de ezek egyben a legpontosabban is. Gyermek kihallgatása esetében jelentős szerepet kap a teljes és pontos információszerezésben a megfelelő interjútypus kiválasztása, hiszen a klinikai pszichológia más interjútypusokat is ismer a kognitív interjú mellett. A szabad visszaemlékezés és elbeszélés technikáját együttesen szükséges alkalmazni speciális kérdésekkel kiegészítve a teljesség és pontosság növelése érdekében.²²

A tudás bizonytalansága, hiánya és kielégítésének vágya hozza létre a kérdő mondatot, mint a beszélő akarati és értelmi tevékenységének kifejező eszközét, amely az emberi kommunikáció és így a kihallgatási és egyéb interjútechnikák központi elemét képezi a valóság feltárása során.²³

Úgy gondolom, hogy a gyermekek kihallgatása során szintén teljesebb információszerezéshez vezet az, ha a gyermek le is rajzolja az általa átélt eseményeket a fentebb vázolt életkori és értelmi sajátosságok figyelembevételével és a megfelelő kérdezési technikák alkalmazása mellett.

A tanúvallomás hitelt érdemlő megszerzése szempontjából jelentős a gyermek nyelvi vagy verbális fejlettsége is. A verbális kifejezés képessége változó az életkor, az értelmi és az érzelmi fejlettség, a származás függvényében is. Célszerű lehet bizonyos tárgyak igénybevétele a kihallgatás során, pl. a szexuális bántalmazás gyanúja esetén anatómiai babák, bábuk alkalmazása, amelyek segítségével a gyermek nonverbálisan fejezheti ki a vele történeteket, amennyiben a verbális kifejezőképessége valamilyen oknál fogva vélhetően csökkent.

5. A gyermekek életkori alapú tanúzási képessége

A gyermekek tanúzási képességeivel kapcsolatban szkeptikus szakemberek attitűdjét vizsgáló korábbi kutatások nagy része figyelmen kívül hagyta a gyermekek igazságügyi kihallgatások közben megnyilvánuló érzelmi viselkedésének fontosságát, valamint ezeknek a jogi döntésekre gyakorolt hatását. Mégis okkal feltételezhető, hogy ezek a megnyilvánulások jelentős szerepet játszhatnak. Kaufmann és munkatársai (2003) például azt találták, hogy amikor a nemi erőszak áldozataként leírt nők nem mutatnak érzelmességet a vallomásaikban, akkor a hitelességük szenved csorbát. Ugyanez a tendencia érvényes a gyerme-

kek állítólagos szexuális zaklatásának áldozataira is (Goodman et al., 1992). Mindazonáltal úgy tűnik, hogy a sztereotip áldozati viselkedés (pl. sírás és zaklatottság a feltárás során) nem szabályszerű, amikor a gyermekeket bántalmazási vizsgálatok során hallgatják ki; a legtöbb gyermeket nyugodtnak vagy semlegesnek minősít ilyen helyzetekben (Wood et al., 1996). Az is előfordulhat, hogy a gyermek tanúkkal szemben szkeptikusabb szakemberek több sztereotip viselkedést (pl. intenzívebb érzelmi reakciókat) várnak el a gyermekektől ahhoz, hogy elhiggyék a traumatikus tapasztalatokról szóló közlését.²⁴

Egyes kutatások szerint a magasabb intelligenciaszintű gyermekek jobb felidézők. Az extrovertált gyermekek pedig általában könnyebben alkalmazkodnak a kihallgatás légköréhez és fesztelenebbül tudnak viselkedni, emiatt több információval is szolgálnak a szorongó, visszahúzódozó társaikhoz képest. Ha a gyermeket visszahelyezzük az eredeti esemény közegébe, vagy abba a szituációba, amelyben az játszódott, az elősegíti a gyermek pontosabb visszaemlékezését, habár ennek hatása a gyermek fejlődésére károsan is hathat. Bizonyos kiskorúak sérelmére elkövetett abúzusok esetében számos sértettből, a későbbiekben elkövető is válhat, és a történetek újbóli és újbóli felidézésének a pszichés trauma mindenképpen velejárója.

Már két éves gyerekek is képesek viszonylag hosszú időn keresztül visszaemlékezni a megtörtént eseményekre. Három éves kor után a gyerekeknek már megvan a képességük, hogy hozzávetőlegesen pontos és teljes tanúvallomást tegyenek, amennyiben nem próbálják befolyásolni őket a félrevezető információkkal, esetleg szuggesztív kérdésekkel a meghallgatásuk előtt vagy annak során.²⁵

A 6 és 10 év közötti gyermek éles megfigyelőképességgel rendelkezik már a részjelenségeket illetően is és pontosan megtartja megfigyeléseit az emlékezetében azonban nem képes felismerni és kifejezni a jelenségek összefüggéseit, őket ezekre vonatkozóan érdemes kikérdeznie a kihallgatónak. Az ilyen életkorú gyermekek kiváló tanúk lehetnek, mert kevésbé hatnak náluk a szubjektív tényezők és ellenállóbbak is a befolyásolással szemben. Azonban erőteljes befolyásolás hatására bármelyik gyereket – de akár felnőttet is – rá lehet venni, hogy ne az igazságnak megfelelő vallomást tegyen.²⁶

A 10 és 14 év közötti gyermek már a jelenségek összefüggéseinek kifejezésére törekszik, a befolyásolásnak ösztönösen ellenáll. Ideális tanú lehet az ilyen korú értelmes és jó kifejezőképességgel rendelkező gyermek. Azonban fontos tudni, hogy ez a kor-

²⁴ MELINDER Annika – GOODMAN Gail S. – EILERTSEN Dag Erik – MANGUSSEN Svein: Beliefs about child witness a survey of professionals. Psychology, Crime & Law, December 2004, Vol. 10 (4), 350. o. https://www.researchgate.net/publication/247500370_Beliefs_about_child_witnesses_A_survey_of_professionals (2021. 09. 21.).

²⁵ IBOLYA Tibor: Kihallgatási taktika a nyomozásban, <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/3.pdf/> (2020. 10. 17.).

²⁶ KULCSÁR-PÁSZTOR: A gyermek tanúvallomások...i. m. 97. o.

²² Uo.

²³ ELEK Balázs: A befolyásoló kérdésfeltevés a büntetőeljárásban. Tanulmányok Dr. H.C. Horváth Tibor Professor Emeritus 60. születésnapja tiszteletére. Miskolc, 2007, 255–280. o.

osztály még hajlamos arra, hogy irreális elképzeléseket vegyítsen az észlelt valóságelemekbe, és előfordul, nem képes a valóságos és a képzelt elemek szétválasztására.²⁷

A tanúk kihallgatása képességeket és érzékenységet igényel az igazságszolgáltatáson belül dolgozóktól. Bizonyos tanúk, különösen a gyermek tanúk esetén az érzelmi reakcióik kezelése speciális kommunikációs technikákat igényel.²⁸

A bíró szófordulataiból, egész viselkedéséből, higgadságnak, pártatlanságnak kell tükröződnie, hogy abból véletlenül se tűnjön ki az ügy végeredménye. Ha ugyanis a gyermek meghallgatásakor azzal túlzottan együtt érző hangon beszél, az már a bírói objektivitásban és az igazságosságában ingathatja meg a bizalmat.²⁹

6. Konklúzió

Összességében elmondható, hogy a gyermekek szakszerű és eredményes kihallgatásához még inkább minden kétséget kizáró a pszichológia tudományának alapvető és nélkülözhetetlen ismerete. A kihallgatást végzőnek ismernie szükséges a tanú tudomásszerzésével, majd a megszerzett ismeret megőrzésével és annak közlésével kapcsolatos törvényszerűségeket és a tanú vallomásának kialakulását, illetve kialakítását befolyásoló tényezőket is. A jogalkotók és jogalkalmazók együttes felelőssége, hogy a gyermekeket megóvják a büntetőeljárással járó negatív hatásoktól, ami leginkább egy XXI. századi modern, a gyermekek mindenekfelett álló érdekét szem előtt tartó jogi szabályozással és nem utolsósorban azt helyesen alkalmazni tudó szakemberekkel biztosítható.³⁰

A legideálisabb esetben a gyerekek messze elkerülnek bármilyen negatív hatásági eljárást. Világszerte és Magyarországon is több ezer gyerek kerül kapcsolatba valamilyen módon a hatóságokkal: esetlegesen elkövetőként, bűncselekmény áldozataként vagy tanújaként, vagy kísérő nélküli kiskorúként hazánkba érkezve.³¹

A gyermekeknek joguk van az igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréshez, a bírósági eljárásban való részvételhez, véleményük és tanúvallomásuk meghallgatásához és figyelembevételéhez, valamint ahhoz, hogy a bírósági eljárás során a lehető legnagyobb gondossággal bánjanak velük. Számos kutatás mutatott rá arra, hogy a bírósági eljárásban való rész-

vétel traumatikus lehet a gyermek számára, és másodlagos viktimizáció forrása lehet. Ezért szükséges a gyermekek fejlődési igényeihez igazodó, sajátos megközelítést és a gyermekek kikérdezésének eltérő módját kialakítani. A gyermekek és a serdülők a felnőttek működésében (kognitív, intellektuális, érzelmi) különböznek a felnőttektől. Ezért a gyermekekkel (áldozatokkal vagy tanúkkal) foglalkozó szakemberek számára alapvető fontosságú, hogy tisztában legyenek az egyes fejlődési szakaszok sajátosságaival és megértsék azokat.³²

A kutatásban, a szakpolitikák alkotásában és a gyakorlatban a gyermekekkel és fiatalokkal való munka egyik kihívása – beleértve a gyermekek bevonásának és aktívabb részvételének fokozását célzó PR-tanulmányokat is – a gyermekek részvételi jogainak összeegyeztethetősége a „kiszolgáltatott” státuszukkal. A kutatásirányítási és etikai protokollok minden 18 év alatti gyermeket és fiatal „kiszolgáltatottként” határoznak meg vagy minősítenek, és a kutatóknak (valamint a szakpolitikai döntéshozóknak és a gyakorlati szakembereknek is) mindig e keretek között kell dolgozniuk annak érdekében, hogy megóvják és megvédjék a gyermekeket a részvételükkel járó potenciális kockázatoktól. Ez mindig is kihívást jelentett. E kihívás ellenére döntő fontosságú, hogy a gyermekeket és fiatalokat továbbra is bevonják az életükkel kapcsolatos kutatásokba – a szakpolitikákba és a döntéshozatalba –, mégpedig olyan módon, amely figyelembe veszi és kielégíti kifejezett kívánságaikat és szükségleteiket, és amely tiszteletben tartja és erősíti a részvételhez való jogukat.³³ Ebből is látható, hogy a gyermekek jogainak érvényesülése horizontális jellegű követelmény.

A büntető eljárásjog számára azonban az egyik legfontosabb és talán legnehezebben megoldható feladat, hogy miként oldják fel a tanúk védelme és az igazság keresése közötti húzóódo feszültséget, gyermek tanúk esetén.³⁴

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének 1989-es elfogadása óta nemzetközi szinten a részvételhez való jogot a gyermekek jogállásának egyik általános alapelveként ismerik el. Ez új megvilágításba helyezi gyermek áldozat és gyermek tanú védelme, valamint a büntetőeljárás tisztességessége között húzóódo rést.³⁵

³² Ivana MILOSAVLJEVIĆ-ĐUKIĆ – Bojana TANKOSIĆ: Psychological Aspects of Child Development of Importance for Judicial Proceedings. 40. o. https://www.researchgate.net/publication/326349902_Psychological_aspects_of_child_development_of_importance_for_judicial_proceedings/download (2021. 09. 21.).

³³ ALDRIDGE Jo: Introduction to the Issue Promoting Children's Participation in Research, Policy and Practice. Social Inclusion 2017, Volume 5, Issue 3, 91.o. <https://www.cogitatiopress.com/socialinclusion/article/view/1157> (2021. 09. 21.).

³⁴ NAGY Alexandra: Gyermek tanúk a büntetőeljárásban. Diáktudomány, A Miskolci Egyetem Tudományos diákköri munkáiból VIII. kötet, Miskolc, 2015, 186. o.

³⁵ BEIJER Annemarieke – LIEFAARD Ton, A Bermuda Triangle? Balancing Protection, Participation and Proof in Criminal Proceedings affecting Child Victims and Witnesses. Utrecht Law Review, Volume 7, Issue 3, 2011, 71. o.

²⁷ CSEHNÉ DR. VARGA Gabriella: A tanú kihallgatásának taktikája a nyomozásban. Ügyészségi Értesítő 1977. évf. 4. sz., 10. o.

²⁸ EURÓPA TANÁCS MINISZTERI BIZOTTSÁG, R (97) 13. számú Ajánlás a tanúk megfélemlítése és a védelemhez való jogról.

²⁹ ELEK: A gyermekek sérelmére elkövetett... i. m. 23. o.

³⁰ KULCSÁR-PÁSZTOR: A gyermek tanúvallomások... i. m. 91. o.

³¹ LUX Ágnes: Előszó, Gyermekjogi projekt, Gyermekbarát igazságszolgáltatás. 2013, 5. o. http://www.gyermekbantalmazas.hu/documents/gyermekkozpontu_igazsagszolgáltatatas.pdf (2021. 08. 03.).

A büntetőeljárásban való részvételi jogok terjedelmének és jelentésének értelmezéséhez az Európa Tanács szintjén az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 6. cikke és az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélezési gyakorlata ad megoldást.³⁶

A gyermek tanúk igazságszolgáltatásban való megjelenésével a részvételhez és a tisztességes eljárás-hoz való jog, illetve a különleges bánásmód és az igazság hatékony feltárásának gyakran egymásnak feszülő, de egyidejű érvényesülésének követelménye miatt érdemes lehet vizsgálni az EU-szabályozás terjedelmét, a tagállami hatásköröket, azok megosztottságát, a gyermekek hatékonyabb részvételére vonatkozó további eljárási és technikai, képzési és személyzeti lehetőségeket, a gyermekek képviselő-tére vonatkozó szabályokat az egyedi értékelésen túl a gyermekek mindenekfelett álló érdekének talán egy letisztultabb definíciója mellett.

A gyermekbarát eljárás fogalma túlmutat az adott hatóság vagy intézmény jogszabályokban előírt kötelezettségeinek teljesítésén a gyermekkorú ügyfél-lel végzett munkája során. Több annál is, mint pusztán biztosítani a gyermek számára az előírt jogainak érvényesülését. Gyermekbarát módon eljárni azt jelenti, hogy az intézményekre háruló kötelezettségeket és a gyermekek jogait a gyermek életkorának, fizikai, mentális, és lelki állapotának megfelelő módon érvényesítik az eljáró szervek, hatóságok a mindennapi munkájuk során. A gyermekbarát eljárás azoknak a jogoknak, eljárási módszereknek, protokollnak az összességét jelenti, amelyek révén a gyermek egy eljárás nem traumatizáló, hanem jogait és szükségleteit a gyermek érdekeinek megfelelően érvényesítő. A gyermekbarát működés követelménye nemcsak az igazságszolgáltatás polgári, büntető- és peren kívüli eljárási rendszerében szükséges, hogy érvényesüljön, hanem minden olyan eljárásban, amelyben – eljárási pozíciójától függetlenül – a gyermek szerepel.³⁷

A tanúk biztonságát szolgáló feltételekre és a meghallgatásukra alkalmas helyiségek biztosítására természetesen szükség van és ez azonban már egy másik megoldásra váró kérdéshez, a tanúgondozáshoz vezet. A tárgyi feltételek biztosítása azonban önmagában mit sem ér, ha a gyermekkorúak meghallgatását nem kellő szakértelemmel, empátiával rendelkező személyek végzik. A gyermek tisztelete különösen akkor, amikor bűncselekmény áldozata, előírja, hogy éreztessük vele azt, hogy a vallomása fon-

tos a bíróság számára. Sokszor a gyermek büntudatának oldása is feladat, mert gyakran magukat tartják felelősnek a sérelmükre elkövetett bűncselekmény miatt. Ezért a gyermekbarát igazságszolgáltatás során fontos őket arról is meggyőzni, hogy annak és az abban eljáró személyeknek a dolga őt megvédeni, és így bízson abban, hogy a hatóság az ő érdekében jár el és folytatja le az eljárást.³⁸ Fontos, hogy az eljárás során a gyermek igazságszolgáltatásba vetett hite alakuljon ki és ne annak ellenkezője.

A büntetés helyett a pozitív fejlődés elősegítése, a rehabilitáció és a reintegráció a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának célja. A Gyermekjogi Egyezmény 40. cikke speciális jogszabályokat, eljárárendet, hatóságokat és intézményeket javasol minden 18 év alatti, a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában részt vevő gyermek számára. A gyermekek súlyos bűnelkövetésének gyökere a felnőttek általi erőszakban és elhanyagolásban keresendő, ezt pedig gyakran súlyosbítja, ha az állam nem támogatja a szülőket gyermekük nevelésében és a jog bázisán nyugvó oktatási rendszer kiépítésében. Érdekes, hogy minél szélsőséesebb egy gyermek elkövető, annál biztosabbak lehetünk abban, hogy annak eredete a felnőttbántalmazás.³⁹ Éppen emiatt és ennek analógiájára az igazságszolgáltatás „minősége” és az eljárás gyermekbarát jellegének szakszerűsége alapozza meg az igazságszolgáltatással kapcsolatba kerülő gyermeknek a társadalomba vetett hitét, az eljáró hatóságok iránti bizalmát és segíti elő a jogrend fenn-tartását felelős polgárként a felnőttkorban.

Társadalmi szempontból és az egyén szintjén is kiemelt érdek, mindannyiunk érdeke, hogy az eljárás során a gyermekeket ne tegyük bűnözőkké, ehhez a gyermekek jogait is érvényesítő büntetőeljárás, a gyermekbarát igazságszolgáltatás rendszere a gyermek mindenekfelett álló érdekét szem előtt tartva járul hozzá.⁴⁰

[https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/10.18352/ulr.172/\(2021.09.12.\)](https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/10.18352/ulr.172/(2021.09.12.))

³⁶ DE BONDY Wendy – LAUWEREYS Heleen: Children's rights and child participation in criminal proceedings, The governance of criminal justice in the European Union : transnationalism, localism and public participation in an evolving constitutional order, 2020, 242. o. http://www.era-comm.eu/applying-procedural-rights-in-the-EU/pdf/De_Bondt_Lauwereys_child_participation.pdf (2021. 09. 20.).

³⁷ HAMMARBERG Thomas: A gyermekközponit igazságszolgáltatásról – A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának emberi jogi alapokra kell épülnie. Gyermekbarát igazságszolgáltatás, 2013, 97. o. http://www.gyermekebantalmazas.hu/documents/gyermekekkozponit_igazsagszolgalaltatas.pdf (2021. 08. 03.).

³⁸ FRECH Ágnes: Az Országos Bírósági Hivatal Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Munkacsoportjának tevékenysége – kérdések és új irányok. Gyermekjogi projekt, Gyermekbarát igazságszolgáltatás, 2013, 257. o. http://www.gyermekebantalmazas.hu/documents/gyermekekkozponit_igazsagszolgalaltatas.pdf (2021. 08. 03.).

³⁹ YATES Veronica: Ne tegyék a gyermekeket bűnözővé! A Nemzetközi Gyermekjogi Hálózat, a CRIN (Children's Rights International Network) tevékenysége. Gyermekjogi projekt, Gyermekbarát igazságszolgáltatás, 2013, 258. o. http://www.gyermekebantalmazas.hu/documents/gyermekekkozponit_igazsagszolgalaltatas.pdf (2021. 08. 03.).

⁴⁰ Uo. 261.

MAKAI KRISZTIÁN¹

A jogosulatlan vadászat büntetőjogi jogkövetkezményei

Annak, hogy a jogosulatlan vadászat büntetőjogi jogkövetkezményeinek áttekintésére teszek kísérletet, több indoka is van: egyrészt magam is aktívan vadászom, így a vadászat egyéb vonatkozásai mellett annak büntetőjogi kérdései is foglalkoztatnak. Másrészt az orvvadászat tényállásának újszerűsége, mely ekként a 2012. évi C. törvényben (Btk.) szerepel először büntetőjogi szabályozásunk fejlődésének történetében.

E tanulmányban nyilvánvalóan nem lehetséges a vadászattal összefüggő, ahhoz kapcsolódó összes büntetőjogi tényállás szerteágazó rendszerét felvázolni, így munkám elsősorban a címben jelölt bűncselekmény, a jogosulatlan vadászat, illetve ahogy a Btk. 245. §-a jelöli, az „Orvvadászat” problémájával fog elsősorban – valamint az ezzel szorosan összefüggő bűncselekményekkel érintőlegesen – foglalkozni.

Elengedhetetlennek tartom a tényállás történeti vonatkozásait is megvizsgálni ahhoz, hogy megértsük, milyen társadalmi érdeket kívánt védeni a jogalkotó annak megalkotásával. E viszonylag frissen a törvénybe emelt tényállás még inkább szükségessé teszi kialakulásának áttekintését, hisz máskülönben nem kaphatnánk pontos képet arról, milyen sokrétű lehet azon esetek palettája, amelyek szankcionálása a 245. § alapján történik. Ezt megelőzően azonban szólni érdemes két – sokak által szinonimaként ismert – fogalomról, melyek egymástól való elhatárolását mindenképpen szükségesnek tartom a kérdéskör precíz körbejárásához. Ezt a legvilágosabban Zoltán Ödön fejti ki egy 2005. évi tanulmányában.

E két fogalom az „orvvadász” és a „vadorzó”. Előbbinél az „orv”, míg utóbbinál az „orzó” jelzőre kell fektetnünk a hangsúlyt. Az orvvadász szóösszetétel azt jelzi, hogy a vadászati tevékenység a maga egészében „orv”, azaz tisztességtelen, a vadászatra vonatkozó jogszabályok rendelkezéseit sértő, jogosulatlan vadászat.² Ugyanakkor a vadorzó kifejezés es-

tében az „orzó” a „vad” szóval áll szoros kapcsolatban, így Zoltán Ödön mondatait is olvasva könnyedén levonhatjuk a következtetést, itt nem az általános vadászati tevékenység jogszerűtlen folytatását kell értenünk, csupán a vad elejtésére irányuló konkrét, ám szintén jogszerűtlen magatartást, más birtokában, tulajdonában álló vadnak jogtalanul való elejtését, s az így lőtt vad elvitelét, ellopását. Meglátásom szerint – a mai szabályozás tükré-

ben – ezt akként értelmezhetjük, hogy a vadorzó orvvadászi tevékenységet kifejtve vadat lop, azt jogtalanul eltulajdonítja, s ezzel nemcsak az orvvadászat, hanem a lopás tényállási elemeit (Btk. 370. §) is kimeríti. A későbbiekben célszerű behatóan foglalkozni azzal, hogyan viszonyul egymáshoz az orvvadászat és a lopás tényállása.

1. Szemelvények az orvvadászat történetéből

Az orvvadászat kérdése évszázados probléma a vadászok, ugyanakkor a nem vadászok körében is. Elsősorban az érdekelteket érintő cselekményről, annak fogalmáról, meghatározásáról van szó, melynek tartalommal való megtöltése mindig adott társadalmi korokban uralkodó felfogás függvénye. Az orvvadászat társadalmi megítélése az idők folyamán jelentős változáson ment át, melyet elsősorban a társadalmi-gazdasági viszonyok változása határozott és határoz meg ma is, ami ezen tevékenységek társadalmi és jogi megítélésében, illetve szankcionálásában manifesztálódik.

A honfoglalás idején a vadászati tevékenység nem volt korlátok közé szorítható. Jogi szabályozásának kérdése akkor merült fel először, amikor a vadászattal kapcsolatban érdek-összeütközések merültek fel. Az időszak jellemzője a különböző korlátozások – területre, személyekre, időre – megjelenését jelenti a gyakorlatban, melyben közrejátszott a földtulajdon megjelenése is. A folyamat a magatartások szankcionálásnak kérdéseit is felszínre hozta, ami összefüggésben áll a jog és a vad tulajdonjoga egymáshoz való viszonyának alakulásával.³ Az ezt követő állomások tárgyalását egészen napjainkig, úgy gondolom, elegendő csak vázlatosan – a teljesség igénye

¹ Ügyvédjelölt, Pécs.

² ZOLTÁN Ödön: Az orvvadászatról és szankcionálásának változásairól, Jogtudományi Közlöny, 2005/3. szám.

³ ZOLTÁN Ödön: Az orvvadászatról és szankcionálásának változásairól, Jogtudományi Közlöny, 2005/3. szám.

nélkül, de a lényeges állomásokat kiemelve – tárgyalni.

- Szent László Decretorum liber primus 12. fejezete vagyoni jellegű szankciókkal fenyegeti a „mondott ünnepnapokon” tiltottan vadászókat.
- II. Ulászló ötödik dekrétumának XVIII. cikke megtiltja a vadászatot a parasztnak
- Az 1729. évi XXII. törvénycikk megerősíti II. Ulászló dekrétumának XVIII. cikkelyét, valamint annak személyi hatályát kiterjesztették a polgárokra, „az összes nem nemesekre” és „az országban lakó bármily állású nem-honosítottakra is”.
- II. József 1786. évi vadászati szabályzata fellepett a vadászás ellen és az idegen vad lelövését vagy elfogását lopásnak nyilvánította.
- 1802. évi XXIV. törvénycikk a vadászból és madarászatról, mely „a vadászból és madarászatra becsusztott visszaélések megszüntetése végett” lépett fel. A törvénycikk bizonyos cselekmények megvalósítását „erőszakoskodónak” tekintette és az elkövetővel szemben büntetés kiszabását helyezte kilátásba.
- Az 1872. évi VI. törvénycikk IV. fejezete rendelkezett „a vadászati kihágásokról és azok büntetéséről”, mely már használja az „orvvadászat” kifejezést és pénzbírsággal rendeli büntetni, ami elzárásra is átváltoztatható. E törvénycikk 1. §-a szabályozza először, hogy a vadászati jog a földtulajdonjognak elválaszthatatlan része, mely a mai napig változatlan formában jelen van és meghatározza a vadászatra vonatkozó jogszabályokat és azok alkalmazhatóságát.
- Az 1883. évi XX. törvénycikk ugyanazt a kérdéskört szabályozta, mint az 1872. évi VI. törvénycikk. E törvény módosításokkal ugyan, de a II. világháborút követően is sokáig fennmaradt.

A következő nagy mérföldkő az egyes szabálysértésekről szóló, többször módosított 17/1968. (IV.14.) Kormányrendelet volt, amely szabálysértésként minősítette és pénzbírsággal sújtotta a vadászjegy nélkül vadászókat, illetve azokat, akik úgy vadásztak, hogy az nem felelt meg a vadászat gyakorlására megállapított feltételeknek. Jogosulatlanul vadászónak tekintette azokat is, akik tiltott helyen vagy időben, tiltott módon, vagy tiltott vadra vadásztak. Az orvvadászat kifejezést még sem ez, sem az ezt követő 1999. évi LXIX. törvény nem használta, pusztán jogosulatlan vadászból beszélt, igen enyhe szankciókkal fenyegetve az elkövetőket. Noha a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Szabs. tv.) is így tesz, ugyanakkor – ezzel egyidejűleg – a Btk. beemeli a kifejezést. Elmondhatjuk tehát, hogy egészen a hatályos Btk. megjelenéséig az orvvadászatot, azaz azt a jogellenes magatartást, amely a vad jogellenes elvitelét megelőző tevékenységben merül ki, a jogalkotó nem pönalizálta. Ezen tevékenység csak szabálysértés volt, mely, ha a vad

eltulajdonításával párosult, akkor átlépett a lopás vétségének vagy büntetnének – vad értékétől függően – a „birodalmába”, melyet már büntetőjogi eszközökkel is lehetett szankcionálni. Ez utóbbi ma is jelen van a gyakorlatban, azonban erre a tényállással kapcsolatos halmazati kérdéseknél célszerű kitérni.

A probléma nem csak a 2012-t megelőző években volt először porondon a magyar jogalkotás elmúlt két évtizedében. Rajcsányi Péter országgyűlési képviselő már 1999-ben benyújtott egy törvényjavaslatot a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (régi Btk.) módosításáról, melyet dr. Makai Lajossal közösen dolgoztak ki és a „jogosulatlan vadászat” címet viselte volna. E javaslat „megtorlóbb” jellegű volt a jelenlegi szabályozásnál. Ez a következtetés legfőképp abból vonható le, hogy nemcsak alap-, hanem minősített esetei is voltak a tényállás-tervezetnek, melyeket már 1-től 5 évig terjedő szabadságvesztéssel szankcionáltak volna. A súlyosabban minősülő esetek arra vonatkoztak, ha tilalmi időben, éjjel, fegyveresen, csoportosan, vagy bűnszövetségben követték el a bűncselekményt.⁴ Véleményem szerint jelenleg sem idejélmúlt elképzelés a hatályos törvénybe is beiktatni – súlyosabb büntetés kilátásba helyezésével – a csoportosan vagy bűnszövetségben való elkövetés szankcionálását, hisz az orvvadászat illetően megvalósulása egy évtizedes probléma, mely a bűncselekménynek már egy szervezettebb és egyúttal a társadalomra is veszélyesebb formáját jelenti. Az ily módon elkövetőkkel szemben talán hathatósabban érvényesülne a szankció speciál- és generálpreventív hatása.

A következő jelentős állomás, mely szintén nagy hatást gyakorolt a jelenlegi szabályozásra, továbbá – az eddig említettek mellett – ez is alapját adta a hatályos joggyakorlatnak, a 2004. évi X. törvény 2. §-a, ami a régi Btk.-t a 266/B §-sal egészítette ki, az állatkínzás tényállásával. Elmondható ugyan, hogy a törvényhozó felismerte a jogosulatlan vadászat széles körben kárt okozó, jogtalan és tisztességtelen voltának a társadalomra is egyre veszélyesebb jellegét és negatívabb hatását, ugyanakkor a módosítás egyértelműen félresikerült lett. Több okból is erre a következtetésre juthatunk:

A törvénybe emelt új tényállás (1) bekezdésének a) és b) pontja helyesen határozta meg az állatkínzás fogalmát, s azt szankcionálta is. Az egyik probléma azonban abban lelhető fel, hogy a jogalkotó teljes egészében kihagyta a törvényből az orvvadászat – ha úgy tetszik jogosulatlan vadászat – tényállását. A másik nagy hiba forrása pedig konkrétan a 266/B. § (2) bekezdése. Ez ugyanis úgy rendelkezik, hogy az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki

- a vadászból szóló törvény által tiltott vadászati eszközzel vagy
- tiltott vadászati módon vadászik.

⁴ Rajcsányi Péter, országgyűlési képviselő – dr. Makai Lajos, bírósági elnök – az 1978. évi IV. törvényt módosító törvényjavaslatról.

Ezzel az alapvető gond, hogy összekeverte az állatkínzást és a jogellenes vadászatot. Természetesen, aki az imént felsorolt módokon vadászik kétségtelenül elköveti a vétséget, mert megszegi a törvényi előírásokat, ugyanakkor már eleve nyilván nem állatkínzó, különösen akkor nem, ha magatartásának nincs eredménye, jelesül nem sikerül vadat lőnie.⁵ További hiányossága a rendelkezésnek, hogy a vad védelméről, a vadgazdálkodásról és a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény (Vtv.) – mely jelenleg is hatályos és háttérét adja minden vadászattal kapcsolatos más szabályozásnak – 37. §-a felsorolja a vadászati tilalmakat. Tilos vadászni:

- a) tiltott vadászati eszközzel;
- b) tiltott vadászati módon;
- c) vadászati tilalmi időben;
- d) vadászati kíméleti területen;
- e) vadászati tilalom hatósági elrendelése esetén.

A 2004. évi törvény ezek közül csak az a) és b) pontokban foglaltak megsértését rendelte büntetni, a c), d) és e) pontok szerinti tilalmak megszegése továbbra is csak legfeljebb szabálysértésnek minősült. Mielőtt azonban rátérnék a jelenlegi szabályozásra és annak gyakorlati kérdéseire még egy, szinte megmosolyogtató anomáliát érdemes kiemelni ezen módosítás kapcsán.

A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény (régi Sztv.) 149. §-a következőket mondta ki:

„Aki

- a) idegen vadászterületen,
- b) tiltott helyen vagy időben

jogosulatlanul, vad elejtésére használható és arra alkalmas állapotban lévő eszközzel tartózkodik, százezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

(2) Aki vadászjegy nélkül vagy pedig úgy vadászik, hogy nem felel meg a vadászat gyakorlására megállapított feltételeknek, százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

(3) Az a vadász, aki tiltott helyen vagy időben, továbbá tiltott vadra vagy tiltott módon vadászik, százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

(4) Aki a vadászatról szóló jogszabályok megszegésével vadásztat, százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.”

Ezek tulajdonképpen azok a magatartások, melyek a jogosulatlan vadászat fogalmi körébe sorolhatók. A 2004. évi Btk.-módosítás azonban nem értékelte bűncselekményként, melynek következménye, hogy aki tiltott vadászati módon vagy eszközzel vadászott, az megvalósította a 266/B. § (2) bekezdését és ennek okán szabadságvesztés-büntetés volt alkalmazható vele szemben. Azonban, ha valaki vadászatra való jogosultság nélkül (vadászjegy, vadászati engedély hiányában), vagy tilalmi időben, vagy kíméleti területen nagy értékű vadat akart lőni, akkor ez nem

minősült bűncselekménynek, csupán szabálysértés volt, amely csak pénzbírsággal volt sújtható.

2. A jelenlegi szabályozás indoka és háttere

A jelenlegi szabályozás a Btk. már említett 245. §-a, mely már az orvvadászat címet viseli. Ugyan az előzőekben kimerítően foglalkoztam a folyamattal, ami ezen magatartás törvénybe emeléséhez vezetett, mégis indokoltnak tartom közelebbről meghatározni ennek konkrét okait, valamint azon – a Btk.-n kívüli jogszabályokban található – rendelkezéseket kiemelni, melyek a tényállás háttérét adják, tartalommal töltik meg azt. Az orvvadászat tényállása ugyanis keretdiszpozíció, melyet a már említett Vtv., továbbá annak végrehajtási rendelete a 79/2004. (V.4.) FVM rendelet (Vhr.) tölt meg tartalommal.

„A vadászat nem gyilkolás, nem a feltétlen ölési, pusztítási vágy kiélése. A vadászat az ember és a természet kapcsolata, szeretete, tisztelete, a vadászat hitvallás, a vadászat szépség, a férfias erő és bátorság kifejezője”, mondja helyesen Bakóczy Antal „Vadorzók” c. művében. Az orvvadászat ezzel szemben engedély nélküli vadászatot jelent idegen vadászterületen lőfegyverrel vagy más tilalmazott eszközzel, melynek célja a vad elejtése, s mely nagyjából kíméletlen, hosszú szenvedést okoz a vadnak, kárt okoz az államnak és a vadászatra jogosultnak is, emellett társadalomra veszélyessége is megkérdőjelezhetetlen.⁶

Már az 1999. évi Rajcsányi-féle javaslat indokolása is tartalmazta a tényállás törvénybe iktatásának szükségességét és ez mind a mai napig megállja a helyét. Az orvvadászat már akkor soha nem látott méreteket öltött, mely ellen határozottabb fellépés vált szükségessé. Míg a magyar Btk.-ban 2012-ig nem volt szabályozva mint bűncselekmény, addig több európai állam – így Németország vagy Ausztria – törvényei önálló bűncselekményként határozták és határozzák meg ma is. Egy akkori felmérés szerint a vadgazdálkodás mintegy 20%-a orvvadászat útján veszett el. Ebből is következtethetünk, hogy az akkori szabályozás, mely szabálysértésként értékelte a jogosulatlan vadászatot, nem rendelkezett kellő viszsztatartó erővel, hisz a száz-százötvenezer forintos bírságokat – kis túlzással – bárki meg tudta fizetni. Az orvvadászat tényállásának pönalizálása előtt a lopás tényállása alapján lehetett megállapítani a jogosulatlanul vadászó személy felelősségét, azonban már utaltam rá, hogy ez tulajdonképpen a jogosulatlan vadászat befejezésének stádiuma, a vad elvétele, elvitele. Az orvvadászat társadalomra veszélyessége

⁵ ZOLTÁN Ödön: Az orvvadászatról és szankcionálásának változásairól, Jogtudományi Közlöny, 2005/3. szám.

⁶ BAKÓCZI Antal: Vadorzók. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1973, 16. o.

azonban nemcsak és főleg nem ebben rejlik, hanem az ezt megelőzően jogosulatlanul folytatott vadászati tevékenységben, ami ebben a megközelítésben gyakorlatilag egy büntetlen előkészületi jellegű cselekmény. Szintén indoka a szabályozásnak, hogy idegen vadászterületen, engedéllyel tartott vadászfegyverrel, vagy más, vad elejtésére alkalmas eszközzel tartózkodó személy esetében lehetetlen volt – az akkori jogi konstrukció mellett (ld. feljebb) – bizonyítani azt, hogy az illető személy ott jogosulatlanul vadászik. Összességében tehát levonható a következtetés: a jogalkotó felismerte azt, hogy ezen magatartássorozat társadalomra veszélyessége nemcsak és nem legfőképp a vad eltulajdonításában rejlik, hanem abban a jogellenes cselekményben, mely azzal veszi kezdetét, amikor valaki idegen vadászati jogot sértve, vad elejtésére alkalmas eszközzel megjelenik a vadászterületen, függetlenül attól, hogy eleve hiányoznak a vadászat egyes, személyi feltételei (pl. nem rendelkezik vadászvizsgával sem), vagy ugyan vadászként végzi tevékenységét, de illegálisán, idegen vadászterületen teszi mindezt.

A jogosulatlan vadászat társadalomra veszélyessége sokrétű, ezért erről véleményem szerint külön érdemes említést tenni, még mielőtt a jogszabály elemzésébe belekezdenék. Egyik eleme a veszélyes helyzetek létrehozásában rejlik. E körben fontos kiemelni azt, hogy a vadorzó nyilvánvalóan nem írja be magát a vadászatra jogosult által vezetett vadászati naplóba a vadászat megkezdése előtt, így a területen való kóborlása saját magára, illetve, ha ő maga lövést ad le, a vadászati jogosultsággal vadászóra és bárki más ott-tartózkodóra is veszélyhelyzetet teremt. Utóbbi olyan bűncselekmények megvalósításához vezethet, mint a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (Btk. 165. §), ezzel veszélyeztetve mások életét, testi épségét, vagyontárgyait.

A társadalomra veszélyesség másik fontos eleme az orrvadászat élelmiszer-biztonsági kockázata, hisz a jogosulatlanul vadászók ma már éttermi konyhákra is termelnek és gyakran a rendes piaci ár negyedéért adják a hús kilóját, természetesen „feketén”, ami közegészségügyi kérdéseket is felvet. Itt fontos megjegyezni, hogy akik jogszerűen folytatnak vadászati tevékenységet, tisztában vannak azzal, milyen sokféle betegséget, kórokozót terjeszthetnek az állatok, épp ezért lényeges szabály, hogy észlelt esetekben értesíteni köteles a vadászatra jogosult a hatósági állatorvost. Szintén egyértelmű, hogy egy orrvadász ezzel nem foglalkozik, hiszen azon túl, hogy nem érdeke, „a saját bőrét sem viszi vásárra”. A magatartás társadalomra veszélyessége ezeken túl megjelenik az állatvédelmi szabályok be nem tartásában is. A vadász tiszteli a vadat, valamint betartja a vadászat írott és íratlan szabályait, a vadászati módokat, eszközöket, előírásokat. Az orrvadászt azonban nem érdekli, hogy tilos a vad kínzása, hisz a köztük széles körben elterjedt „hurkolás” lassú kínhalálra ítéli a megfogott állatot, s ezzel az állatkínzás bűncselek-

ményét is megvalósítja (Btk. 244. §). A jelenségnek ezeken kívül vannak természetvédelmi vonatkozásai is. A vadgazdálkodás ugyan beavatkozás a természet világába, de fontos szerepe van a vadállomány mennyiségi szabályozásában és fenntartásában is. A természetvédelem szempontjai megnyilvánulnak a vadászati eszközökre, a tilalmi időkre és általában a vad védelmére vonatkozó rendelkezésekben is, melyek betartása hozzájárul a vadon élő, vadászható vadfajok biológiai sokféleségének fenntartásához. Itt is egyértelmű lehet a következtetés, a vadorzó nem veszi figyelembe, melyek a nem vadászható vadfajok, ahogyan azt sem, hogy melyek a természetvédelmi indíttatású vadászati idények, s ezzel veszélyezteteti adott vadfaj természetes állományának sokféleségét, fennmaradását. Fontos szempont a vagyoni jogok sérelme és a vadgazdálkodás ellehetetlenítése, ugyanis az orrvadászok beavatkozása évente milliárdos károkat okoz. A legnagyobb károk azokon a területeken keletkeznek, ahol a vadállománynak nemcsak a húsertéke, hanem a trófea és génkészlet értéke is jelentős (pl. Gemenc).⁷

3. A törvényi tényállás elemzése összhangban a Vtv. és Vhr. rendelkezéseivel

A jelenlegi szabályozás a következőképpen szól:

„Aki

a) vadászterületen vadászatra való jogosultság nélkül, illetve idegen vadászterületen vadászként engedély nélkül vad elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez,

b) külön jogszabályban meghatározott, a vadfaj valamennyi egyedére kiterjedő vadászati tilalmi idő hatálya alá eső vadfaj egyedét ejti vagy fogja el,

c) külön jogszabályban meghatározott tiltott vadászati eszközzel, tiltott vadászati módon vagy kéméleti területen vad, illetve fokozottan védett vagy védett gerinces állat elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A törvényi tényállás legfontosabb háttérjogszabályai a már említett Vtv., illetve Vhr.

A bűncselekmény által védett jogi tárgy a vadászható állatfajok, a fokozottan védett és védett gerinces állatok természetes állapotának fenntartásához, élőhelyük védelméhez, a vadgazdálkodás, a vadászati

⁷ ELEK Balázs: Egy hiányzó törvényi tényállás: az orrvadászat, kézirat.

jog gyakorlása és hasznosítása jogilag szabályozott rendjének fenntartásához fűződő társadalmi érdek.⁸

A bűncselekmény elkövetési tárgya a vad, amely alatt a Vtv. 1. § (1) bekezdése értelmében a Magyarországon vadon élő állatfajok közül a vadászható fajokat kell érteni, tehát nem elkövetési tárgy a vadon élő, ám nem vadászható állatfaj, kivéve a c) pontban meghatározott védett és fokozottan védett állatfajok. Azt pedig, hogy mit tekintünk vadászható fajnak a Vhr. 1. § (1) bekezdésében találhatjuk meg. Jelenleg hét nagyvad faj és negyvenhárom apróvad faj lehet elkövetési tárgy. Ez a c) pont esetében annyiban változik, hogy a védett és fokozottan védett állatfajok listája az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről szóló 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet 2. számú mellékletében található.⁹

A bűncselekmény alanya bárki lehet. Az a) pont második fordulata képez kivételt ez alól, ugyanis annak alanya csak vadász lehet, ezért ő speciális tettesnek is nevezhető. Ennek a bűncselekménynek is lehet közvetett és közvetlen tettese is. Közvetett tettese lehet a bűncselekménynek, ha az orvvadász a gyermekével teteti ki a hurkot a vadváltóra (nyomvonal, melyen a vadak rendszeresen mozognak). Ilyenről azonban akkor is beszélhetünk, amikor valaki más személy tévedésének kihasználásával követi el a bűncselekményt. Ilyen lehet a vendégvadász kísérője akkor, ha vendége, megtévesztése hatására abban a téves feltevésben van, hogy az adott terület még a meghívó – tehát, akinél a kísérő vadász vadásztársasági tag – vadásztársasághoz tartozik és úgy tudja, hogy jogszerűen ejti el az előre megbeszélt nagyvadat.¹⁰

A bűncselekmény csak szándékosan követhető el.¹¹

A bűncselekmény tipikusan a lopással és a lőfegyverrel, lőszerezéssel visszaélés bűncselekményével állhat halmazatban. Az orvvadászattal halmazatban elkövetett lopás és rongálás sértettje maga a vadászatra jogosult.¹²

A bűncselekmény elkövetési magatartásának alapját is a Vtv. rendelkezései adják. Ehhez először tisztázni szükséges, hogy eszerint mi a vadászat fogalma, hisz a törvényi tényállás a jogellenesen folytatott vadászatot rendeli büntetni. A Vtv. 56. § (1) bekezdése értelmében vadászat a vadnak a törvényben engedélyezett eszközzel, vagy ragadozó madárral, illetve magyar agárral, és engedélyezett módon vadász által, vadászterületen történő elejtésére, vagy elfogására irányuló tevékenység.¹³ Tehát a vadászat jogszerű gyakorlásához a Vtv. több feltétel együttes

fennállását követeli meg. A következőkben ezen feltételeket a Vtv. rendelkezései alapján elkülönítve és kibontva tárgyalom, melyekhez a Kommentártól eltérve, rendszerbe foglalva kapcsolom a Btk. orvvadászatra vonatkozó egyes fordulatait. Előjáróban érdemes lefektetni, hogy a tényállás a) és c) pontjaiban írt elkövetési magatartás a vad, illetve a fokozottan védett, vagy védett gerinces állat elejtésére, vagy elfogására irányuló, de az eredményt, tehát magát az elejtést, elfogást nélkülöző tevékenység, azonban a b) pontban csak az alapozza meg a cselekmény tényállásszerűségét, ha a vad elejtése, elfogása is megtörténik. Visszatérve tehát a vadászat fogalmának Vtv.-ben meghatározott elemeihez, az alábbi megállapítások tehetők.

a) Csak vadász gyakorolhatja olyan vadászterületen, ahol vadászatra jogosultsággal rendelkezik. Ezeket hívjuk a vadászat **személyhez kapcsolódó feltételeinek**:

aa) A Vtv. 6. § rendelkezései alapján a vadászterületen vadászatra jogosultsággal rendelkezik a vadászterület tulajdonosa, a vadászati jog haszonbérbe adása esetén pedig annak haszonbérletje (tehát maga a vadásztársaság, illetőleg a vadásztársaság tagjai), továbbá a vendégvadász és a bérvadász.

ab) További személyhez kötött feltétel, hogy az illető személy vadász is legyen, melyről a Vtv. 59. §-a rendelkezik. Eszerint rendelkeznie kell vadászjeggyel, vagy vadászati engedéllyel és vadászlőfegyverrel való vadászat esetén, vadászlőfegyver-tartási engedéllyel; ragadozó madárral való vadászat esetén, a természetvédelmi hatóság által ragadozó madár tartására kiadott engedéllyel; előltöltő fegyverrel való vadászat esetén az előltöltő fegyver vadászati célú használatára jogosító engedéllyel; vadászíjjal való vadászat esetén vadászíjászatra feljogosító kiegészítő vizsgával; magyar agárral való vadászat esetén agarászatra feljogosító kiegészítő vizsgával, és vadászatra alkalmas magyar agárral.

Ezen rendelkezések alapján a törvényi tényállás tulajdonképpen az ún. külső és belső orvvadászatot különbözteti meg egymástól. Előbbi a 245. § a) pontjának első fordulata, amikor az elkövető az ún. személyhez kapcsolódó feltételek közül sem az „aa)”, sem a „ab)” pontban írtaknak nem felel meg. Magatartása ezért a jogszerű vadászat személyi feltételeinek teljes hiánya miatt tényállásszerű. A magam részéről az orvvadászat ezen megvalósulási formáját nevezném klasszikus orvvadászatnak, hiszen ebben az esetben az elkövetőnek még vadászvizsgálata sincs. A belső orvvadászat – tehát a Btk. 245. § a) pont második fordulata – az, amikor az elkövető ugyan meradéktalanul megfelel a Vtv. 59. § fent hivatkozott feltételeinek, ugyanakkor a Vtv. 6. §-a által szabályozott vadászati jogosultsággal

⁸ BALOGH Ágnes – HORNYÁK Szabolcs – MAKAI Lajos: Az új Büntető Törvénykönyv Magyarázata. Kommentár a 2012. évi C. törvényhez. Menedzser Praxis Kiadó és Tanácsadó Kft. Budapest, 2014.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

¹² Uo.

¹³ Uo.

nem rendelkezik. Elkövetője ennek ezért csak vadász lehet.

Egyszerűen fogalmazva két eset különböztethető meg. Az egyik, amikor valaki ugyan tett vadászvizsgát, de bármiféle engedély nélkül olyan területen vadászik, ahol más a vadászatra jogosult. A másik, amikor valaki még a vadászvizsgát sem tette le, ekként a Vtv. 6. §-a szerinti vadászati jogosultsággal sem rendelkezhet, de ennek ellenére mégis vadászik valamely területen.

- b) A vadászat csak akkor jogszerű, ha az a Vtv.-ben **engedélyezett eszközökkel** történik, amit a Vtv. 67. §-a határoz meg. Utóbbiak közül a legfontosabbak a következők. Vadat csak vadászati célra engedélyezett – legalább negyvenöt centiméter csőhosszúságú – vadászlőfegyverrel lehet elejteni. Vadászíjjal történő vadászat esetében gímszarvast, dámszarvast, muflont, vad-disznót és őzet kizárólag 222,7 newton húzóerőt meghaladó vadászíjjal és arra alkalmas vadászvesszővel lehet elejteni. Vadat elfogni az e célra szolgáló hálóval, befogó karámmal, altató-, bénító lövedékes fegyverrel, valamint a vonatkozó közösségi rendeletben nem tiltott, illetve megengedett csapdázási módszerrel lehet.

A Vtv. ezzel párhuzamosan a 37/A. §-ban felsorolja azoknak az eszközöknek a körét, amelyekkel tilos vadászati tevékenységet folytatni:

1. a mérgezett hegyű és robbanó fejű nyílveszsző;
  2. a számszerű;
  3. a lőfegyverre szerelt hangtompító eszköz;
  4. a hurok, horog, madárlép, verem;
  5. a működése vagy felhasználása körülményei folytán nem szelektív háló;
  6. az önműködő (automata) és öntöltő (félautomata) golyós lőfegyver;
  7. vak, illetve megcsonkított élő csali állat;
  8. az áramütést előidéző elektromos eszközök;
  9. az emlősfajok ejtőhálóval történő befogásának kivételével a robbanószerke;
  10. elektronikus képnagyítóból vagy képátalakítóból álló, éjszakai lövésre alkalmas célzóeszközök;
  11. mérgezett vagy altató csalétek.
- c) További feltétele a jogszerű vadászatnak, hogy a Vtv. rendelkezéseinek megfelelően, **engedélyezett módon** történjen, azaz a vadat elejteni kizárólag a törvényben meghatározott módon szabad. Tilos a vadat a vonatkozó közösségi rendeletekben foglalt csapdázási módszerrel, valamint mérge alkalmazásával elfogni, illetve elpusztítani. Tiltott vadászati módnak minősül továbbá vadászati idénytől függetlenül az olyan időpontban történő vadászat, amikor a vad menekülési lehetősége bármilyen természeti ok miatt jelentősen korlátozott.
- d) A Vtv. 37. § (1) bekezdése az, amely megfogalmazza azt a feltételt, miszerint **tilos vadászni**

vadászati kíméleti területen, a 39. § rendelkezései pedig kimondják, hogy a vadászati hatóság a vadászterületet, vagy annak meghatározott részét kíméleti területnek minősítheti és mindezt milyen feltételek fennállása esetén teheti meg. Megjegyzendő, hogy a jogszabály lehetőséget biztosít arra, hogy amennyiben a vadkár másként nem hárítható el, a vadászati hatóság a vadászati kíméleti területen engedélyezze a vadászatot. Utóbbi esetben nyilvánvalóan kizárt az egyébként minden tekintetben jogszerű vadászati tevékenységet gyakorló személy büntetőjogi felelősségének megállapítása, annak ellenére, hogy kíméleti területen folytat vadászatot.

A fenti b) c) és d) pontok kapcsolódnak a Btk. 245. § c) pontjának első, második és harmadik fordulatához. Megállapítható tehát, hogy a fenti magatartások jellegüket tekintve hasonlóak a 245. § a) pontjában foglalt cselekményekhez. A büntetőjogi felelősséget megalapozó magatartások mindegyike a Vtv. valamely rendelkezésének megszegésében ölt testet és ennek okán válik tényállásszerűvé. A különbség a magatartás tanúsításának körülményeiből fakad, az elkövető cselekménye a tiltott vadászati eszköz, tiltott vadászati mód, vagy a kíméleti területen történő vadászat miatt válik tényállásszerűvé, míg az a) pontban a személyi feltételek valamelyikének, vagy mindegyikének hiánya, ami megalapozza a bűncselekményt.

- e) Utolsó feltételként kell említeni, – szintén a Vtv. 37. §-a által megfogalmazott alapvetést – miszerint **tilos vadászni vadászati tilalmi időben**. Ez azokat az időszakokat jelöli, amikor bizonyos, egyébként vadászható vadfajok vadászata nem engedélyezett. Ezeket a tilalmi időszakokat a Vhr. 5. számú melléklete vadfajonként állapítja meg.

Ehhez kapcsolódik a Btk. 245. § b) pontja, melynél – mint korábban is említettem – az elkövetési magatartás a vad elejtése vagy elfogása. Mivel itt pusztán a tilalmi idő fennállta tényállásszerűvé teszi a cselekményt, ezt elkövetheti az is, aki egyebekben minden más feltételnek megfelel. Egyszerűen fogalmazva: vadászaként űzi tevékenységét és olyan területen, ahol ez számára engedélyezett, ugyanakkor tilalmi időben ejti el a vadfaj azon egyedét, melyre adott esetben tilalom vonatkozik.

5. Az orvvadászat és más bűncselekmények halmazata

Az orvvadászat tényállásának halmazati, illetve egyéb bűncselekményektől való elhatárolási kérdései olyan sokrétűek, hogy az önmagában egy külön tanulmány

tárgyát képezhetné. A területi korlátok miatt jelen tanulmányomban így csak a leggyakrabban felmerülő kérdéseket érintem.

Az orvvadászat bűncselekményének elkövetésére leggyakrabban azért kerül sor, hogy a tényállásban körülhatárolt módozatok valamelyikének megvalósításával, vagy akár egyszerre több tényállási elem kimerítésével az elkövető az ily módon elejtett vadat jogtalanul eltulajdonítsa. Ugyan esett már szó röviden e bűncselekmény halmazati eseteiről, mégis úgy gondolom, érdemes ennek egy külön bekezdést is szentelni, több okból.

Egyrészt, mert e bűncselekmény már-már „szükségszerű velejárója” a lopásra irányuló szándék, másrészt, ha a lopás és az orvvadászat tényállásait komplexen vizsgáljuk, akkor előbbi tekinthető befejezett bűncselekménynek is, míg utóbbi egy előkészületi jellegű cselekmény, melyet a törvényhozó oly mértékben gondolt társadalomra veszélyesnek, hogy kriminalizálta. Természetesen más bűncselekményektől történő elhatárolása is indokoltá teszi a halmazat kérdésével történő külön foglalatosságot.

Az orvvadászat és a lopás halmazatban történő megállapítása akkor lehetséges, ha az elejtett, elfogott vadra az elkövető a lopás tényállásában meghatározott elvételt is megvalósítja. Abban az esetben, ha a jogtalanul eltulajdonított vad értéke nem haladja meg a szabálysértési értékhatárt, az orvvadászat mellett a tulajdon elleni szabálysértés valósul meg.¹⁴

Amennyiben az elkövető az orvvadászat tényállásának a) vagy c) pontjában meghatározott fordulatok valamelyikével valósítja meg a bűncselekményt, akkor kizárólag a 245. § alapján kell felelősségre vonni, akkor is, ha mindezen jogellenes magatartást a természetkárosítás bűncselekményében meghatározott állat elejtése vagy elfogása végett tanúsítja, feltéve, hogy a vadászata sikertelen. Amennyiben viszont az állat elejtésére vagy elfogására is sor került, a természetkárosítás megállapítása lehet indokolt, tehát a halmazat megállapítása itt kizárt.¹⁵

Mindig a természetkárosítás bűncselekményét kell megállapítani akkor, ha az orvvadász a tényállás b) pontjának fordulatát valósítja meg és nem pusztán a vadfaj valamennyi egyedére kiterjedő vadászati tilalmi idő hatálya alá eső vadfaj egyedét ejti el, vagy fogja el ténylegesen, hanem ezen vad a természetkárosítás törvényi tényállásába is foglalt védett, vagy fokozottan védett állat.¹⁶

További halmazat megállapítására kerülhet sor, ha az elkövető engedély nélkül tartott lőfegyverrel vagy lőszerrel követi el a cselekményt. Tulajdonképpen ez a már említett klasszikus orvvadászat szükségszerű velejárója, hisz aki nem rendelkezik vadász-

jeggyel, illetve vadászati engedéllyel, az vadászati célú lőfegyverrel sem rendelkezhet.

6. Összegzés, gyakorlati problémák

Minthogy a jogosulatlan vadászat vagy orvvadászat bűncselekménye még igen „friss” tényállásnak mondható Büntető Törvénykönyvünkben, így azzal kapcsolatban konkrét gyakorlati problémák még nem merültek fel, illetve ha fel is merültek, egységes joggyakorlat még nem tudott kialakulni.

Ahogy az 1999-es törvényjavaslat kapcsán, úgy az új Btk. megjelenését megelőzően is voltak negatív kritikák a tényállás bűncselekménnyé nyilvánításával kapcsolatban. Többen helyezkedtek arra az álláspontra, miszerint nem magát a cselekményt kellene kriminalizálni, hiszen annak semmilyen pozitív prevenciós hatása nem lenne, hanem magát a bűnüldözést kell hatékonyabbá tenni. Ez a megközelítés, úgy gondolom, azért nem helytálló, mert egy magatartás kriminalizálása, annak elkövetése esetére pedig kellő visszatartó erővel rendelkező szankciók kilátásba helyezése már önmagában elrettentheti a potenciális elkövetői réteg egy részét attól, hogy a bűncselekmény elkövetését megkezdje. A bűncselekménnyé nyilvánítás helyességét támasztják alá azok a statisztikák is, melyek a tényállás törvénybe iktatását követő vádemelésekben mutatnak növekvő tendenciát.

Meglátásom szerint azonban gyakorlati problémákat vethet fel az orvvadászat tényállása és a Szabs. tv. 178. §-a, mely a jogosulatlan vadászatról úgy rendelkezik, hogy aki idegen vadászterületen jogosulatlanul, vad elejtésére használható és arra alkalmas állapotban lévő eszközzel tartózkodik, szabálysértést követ el. Ehhez képest az orvvadászat tényállásának első fordulata azon magatartást kriminalizálja, amikor az elkövető vadászterületen vadászatra való jogosultság nélkül, illetve idegen vadászterületen vadásztként engedély nélkül vad elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez. Meglátásom szerint a Szabs. tv.-ben és a Btk.-ban körülírt tényállás között pusztán megfogalmazásbeli különbség fedezhető fel, ti. a két különböző törvényben körülírt magatartás a gyakorlatban ugyanazon tevékenység megvalósítását jelenti. A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint az „elejt” szó egyik – jelen összehasonlítás szempontjából releváns – jelentése amikor valaki „ellenfelet, nagyobb vadat lövéssel v. más módon leteríti, megöl”, míg az „elfog” szó jelentése „keresett v. kergetett, üldözött embert, állatot kézre keríti, megfog”. A vadnak a leterítésére, megölésére, megfogására irányuló tevékenység pedig fogalmilag nem más, mint a vadászterületen, vad elejtésére használható és arra alkalmas állapotban lévő eszköz-

¹⁴ ELEK Balázs: Vadászok, halászkok a büntetőjog hálójában. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015, 242–246. o.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

zel való tartózkodás. A példa kedvéért: a vadászterületen, arra való jogosultság nélkül, lövés leadására alkalmas lőfegyverrel való tartózkodás, időzés nehezen elképzelhető, hogy mást jelentene, mintsem vad elejtésére, vagy elfogására irányuló tevékenység: a vadászterületen, vadászatra alkalmas eszközzel történő tartózkodás, várakozás, majd a kiszemelt vad megpillantását követően annak elejtése, elfogása. Ekként tehát a Szabs. tv. 178. §-ának megtartása az orvvadászat tényállásának kriminalizálásával véleményem szerint teljességgel értelmét veszítette, illetőleg ugyanazon magatartást szankcionálja a jogalkotó, mint szabálysértést és egyúttal mint bűncselekményt is.

Kérdésként merülhet fel a fenti kollízió kapcsán, hogy az orvvadászat tényállásának harmadik fordulata esetén – jelesül amikor az elkövető külön jogszabályban meghatározott tiltott vadászati eszközzel, tiltott vadászati módon vagy kíméleti területen vad, illetve fokozottan védett vagy védett gerinces állat elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez – felfedezhető-e a két különböző szankciórendszer alkalmazó jogszabály ütközése. Utóbbi kapcsán véleményem szerint kétséget kizáróan megállapítható az, hogy amennyiben az elkövető a büntetőtörvényben körülírt magatartást valósítja meg, fel sem merülhet a cselekménye szabálysértésként történő értékelése. Ennek oka, hogy ebben az esetben a Btk. ugyan hasonlóan az elfogást, valamint az elejtést rendeli büntetni, azonban azokhoz többletfeltételek is társít. Ez esetben az elejtésnek, illetve elfogásnak tiltott eszközzel, vagy módon kell történnie, vagy kíméleti területen, illetve fokozottan védett vagy védett gerinces állatra kell irányulnia.

Amennyiben az elfogás, vagy elejtés tehát az orvvadászat tényállásának c) pontja szerinti módon, helyen, eszközzel, vagy meghatározott állatra valósul meg, úgy – alkalmazva a *lex specialis derogat lege generale* örökérvényű elvét – a speciális Btk. szerinti tényállást kell alkalmazni az általános Szabs. tv. szerinti tényállással szemben. Megfontolandónak tartom ugyanakkor a szabálysértési törvény felülvizsgálatát és esetleges módosítását, hiszen az orvvadászat tényállásának első fordulata kapcsán – a fogalmi egyezőség miatt – a specialitás elve nem tud érvényesülni.

Érdemes lehet még összehasonlítani az 1999-es javaslatot a hatályos szabályozással. Az akkori javaslat súlyosabban – minősített esetként – rendelte volna büntetni, ha az elkövetők csoportosan vagy bűnszövetségben valósítják meg a tényállást. Tekintettel az orvvadászat társadalomra veszélyességének már említett sokrétűségére, véleményem szerint indokolt lenne a jelenlegi szabályozásba is beiktatni ezen minősített eseteket, ugyanis könnyen belátható, hogy az ilyen jellegű elkövetés sokkal nagyobb veszélyeket hordoz magában. Jó példa erre a Fejér megyében 2009-ben elfogott profi orvvadászok, akik hatalmas mértékben megkárosítva a vadállományt vadásztak jogosulatlanul, az így zsákmányolt vadhúst pedig rendszeresen feldolgozták és eladták. Itt szintén csak utalnék a bűncselekmény társadalomra veszélyességét tárgyaló bekezdésre, melyben felsorolt következményeket az ilyen jellegű szervezett és profi orvvadászat megsokszoroz, ezáltal veszélybe sodorva a tisztességesen vadászókat, természetkedvelőket, megkárosítva az államot és a vadászatra jogosultat, valamint veszélybe sodorva a biológiai sokféleség fenntartását.

NAGY MELÁNIA – RIPSZÁM DÓRA

Informal payments in healthcare, as an issue of Hungarian national security

I. Introduction

The fight against corruption has a long history, and we already have sources of law in Roman that have sanctioned various type of corruption.¹ In Hungary, the Code of Csemegi already provided for corruption torts, including bribery, official embezzlement, official criminal support, disclosure of official secrets, and criminalization of innocent persons.² Accurately determining the extent of corruption, especially comparing countries with other socio-economic-cultural backgrounds, poses a significant challenge to researchers. Various types of bribery are punished in many countries around the world, and the 2003 UN Convention against Corruption provides a fairly accurate description of the acts to be punished, but the problem begins with the fact that corruption goes far beyond the bribery situation in each country. (e.g.

gifts, gratuities, tips) whose criminal judgment, due to their strong social embeddedness, is unclear.³ However, it is also difficult that there are no victims of bribery, that all participants have the same interest, so there is no one to complain about the illegality of the proceedings.⁴ In Hungary, the phenomenon of gratuities was considered a necessary evil due to the extremely low salaries of health care workers. Previous research has shown that 57% of doctors consider a gratuities necessary because of their income.⁵

In order to regulate this dis-

ordered state, a legal relationship was established in the health service, which also brought about an increase in the salaries of doctors. Healthcare workers employed by state and municipal health care providers have previously worked in a number of legal relationships, but the labor law framework has been resolved in 2020 by changing the relevant legislation. In addition to the settlement of medical salaries and the abolition of the gratuities, a new legal status regulation has been established. Act C of 2020 on the Legal Status of the Health Service and the government decrees implementing it contain the salary scales, the range and amount of allowances due to health care professionals, and the amount and conditions of wages to be paid by health care providers.⁶

Pursuant to Section 20 of Act C of 2020 on the healthcare service employment, Sections 290 (bribery) and 291 (acceptance of bribery) of the Criminal Code have been supplemented as of 1 January 2021 as follows⁷: 290. § (6) “Any person who promises or gives unlawful advantage - as defined by the Healthcare Act - to a health professional or other healthcare worker, or to a third person at the behest of such person, in connection with the provision of health services is guilty of a misdemeanor punishable by imprisonment not exceeding one year, inso-

¹ PÓKECZ KOVÁCS Attila: A magisztrátusi korrupció (zsarolás) büntetőjogi megítélése a köztársaságkori Rómában. (Criminal Judgment of Magistrate Corruption [Extortion] in Republican Rome) In: Emlékkötet, Tanulmányok Bodnár Imre egyetemi adjunktus tiszteletére. (Memorial volume, Studies in honor of Imre Bodnár, assistant professor) Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs 2015. quotes: TÓTH DÁVID: A korrupciós bűncselekmények szabályozásának története Magyarországon. (History of the regulation of corruption crimes in Hungary) In: Dr. TÓTH DÁVID: A korrupciós bűncselekmények szabályozásának története Magyarországon. Büntető Törvénykönyv (új Btk.) a gyakorlatban (History of the regulation of corruption crimes in Hungary. Criminal Code (new Criminal Code) in practice) (ujbtk.hu) (download: 23.01.2022.).

² EDVI ILLÉS Károly: A Magyar Büntető Törvénykönyv magyarázata. (Explanation of the Hungarian Penal Code) 3. kötet. Révai Kiadó, Budapest 1909. 581. p. quotes: TÓTH DÁVID: A korrupciós bűncselekmények szabályozásának története Magyarországon. (History of the regulation of corruption crimes in Hungary) Büntető Törvénykönyv (új Btk.) a gyakorlatban (History of the regulation of corruption crimes in Hungary. Criminal Code (new Criminal Code) in practice) (ujbtk.hu) (download: 23.01.2022.).

³ KLOTZ Péter: Integritás és munkakörü kockázatok elemzése. (Integrity and job risk analysis) Dialóg Campus Kiadó, Budapest 2019. 206.

⁴ <https://batki.info/halapenz/> (download: 27.01.2022.).

⁵ HOLLÁN Miklós – VENCZEL Tímea: A hálapénz büntetendősége a jogtutásban. (The criminality of gratitude in legal consciousness) <http://real.mtak.hu/102807/3/h%C3%A1lap%C3%A9nz%20lead%207.pdf> (download: 25.01.2022.).

⁶ Emberi Erőforrások Minisztériuma: Egészséges Magyarország 2021–2027. (Healthy Hungary 2021–2027) Egészségügyi Ágazati Stratégia. Emberi Erőforrások Minisztériuma, Budapest 2021. 114. (Ministry of Human Resources, 2021).

⁷ Az egészségügyi szolgálati jogviszonyról szóló 2020. évi C. törvény 20. § (Act C of 2020 on healthcare service employment).

far as the act did not result in a more serious criminal offense.”⁸

291. § (6) “For the purposes of this Section, unlawful advantage as defined by the Healthcare Act shall be construed as unlawful advantage provided in connection with the provision of health services.”⁹

Pursuant to Section 138/A. § (1) Act CLIV. of 1997 on the Healthcare: In addition to the reimbursement specified by law or regulation, a healthcare worker or healthcare professional may not claim or accept any consideration or other benefit provided in cash or in kind for the provision of healthcare.

At the same time as the above, Healthcare Act define certain exceptions. After the provision of the service, the healthcare worker may, on one-off basis, accept an item given as a gift by the patient or someone else with respect to it, the value of which does not exceed 5% of the current minimum wage. (In 2021: approx. HUF 8370) During the provision of long-term healthcare, a healthcare worker may accept once every two months an object given as a gift by the patient or another person, the value of which does not exceed 5% of the current monthly minimum wage.¹⁰

The National Protect Service (hereinafter: NPS) has been commissioned to inspect the system. After July 1, 2021, Colonel Imre Gyebnár will manage the Directorate of the Protection Service of Administrative Bodies, the new sub-unit of which will be the Department of Health Protection.¹¹

II. Efforts to define the concept of gratuities

Tips, gratuities, parasolvency, well-known concepts that have come under the criminal law approach more and more recently. The first definition may relate to a number of professions, but the latter two are usually related to health care. The name Hungarian gratuities is unique compared to international regulations, in Hungary it is marked with a positive indicator, while in other countries the emphasis is placed on the incorrectness and irregularity of the phenomenon.¹² The history dates back to 1952, when Ernő Gerő's motion to make health care “tipped”. The opinion of gratuities has varied greatly among the various disci-

plines. According to economists, the system of out of pocket money can be explained on the basis of economic laws and can be well defined in terms of its functions, in contrast, lawyers considered the acceptance and giving of gratuities to be illegal.

István László Gál summarized the provisions on gratuities in a 2014, he explained that a doctor can no longer accept or request gratuities with the entry into force of the new Penal Code.¹³

After all, requesting an undue advantage or prior or post-acceptance is also considered acceptance of bribery. The only exception was that if the gratuities was given to the doctor retrospectively and without request, as it complied with the provisions of the Code of Medical Ethics, it did not constitute an undue advantage and no criminal offense was incurred.¹⁴

Mihály Tóth's position is the same as discussed earlier: it is justified to ban the request for gratuities, no concessions can be made. [...] However, in accordance with the previous decades-long regulation, the acceptance of gratuities should be handled by criminal law only in the event of a breach of duty in return for gratuities.¹⁵

The concept of gratuities is defined in the Code of Ethics of the Hungarian Medical Chamber, which states that for gratuities is any benefit that a patient or a relative gives to a doctor after care, without request, if it does not indirectly affect the quality of care.¹⁶

Parasolvency is not synonymous with gratuities. According to Balázs Mórítz: all other conduct that cannot be included in the definition of gratuities should be assessed in the context of parasolvency and/or bribery.¹⁷ Parasolvency also includes gratuities, a broader category and income that avoids any other legality that a doctor earns in connection with his or her work in public finances.¹⁸ In summary, we can say that it is always aimed at a specific wish related to a service element.¹⁹

In summary, gratuities is not an undue advantage if it has been provided in the health sector, voluntarily and post-given. However, it was a bribe if one of the aforementioned conjunctive conditions was missing.²⁰

¹³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Act C of 2012 on the Penal Code).

¹⁴ GÁL István László: A korrupciós bűncselekmények. (Crime of corruption) In: (TÓTH Mihály – NAGY Zoltán ed.): Magyar Büntetőjog: Különös rész. (Hungarian Criminal Law: Special Part) Osiris Kiadó, Budapest 2014. 297.

¹⁵ TÓTH Mihály: Boríték kapható. (Envelopes available) Élet és Irodalom 2014. no. 28. 5.

¹⁶ Magyar Orvosi Kamara Etikai Kódexe II.15. (1) bek. (Ethics Code of Hungarian Medical Chamber).

¹⁷ MÓRITZ Balázs: Hálapénz versus paraszolvenca. (Gratitude money versus parasolvency) Magyar Jog 2020. no. 11. 677–687.

¹⁸ KIRÁLY: i. m.

¹⁹ BALÁZS Péter: Hálapénz... ha végre paradigmát váltanánk. (Gratitude money ... if we finally changed paradigms) Egészségügyi gazdasági szemle 2007. no. 4. sz. 11–12. <https://weborvos.hu/adat/egsz/2007nov/11-19.pdf> (download: 20.10.2021.10.)

²⁰ AMBRUS István: Büntetőjog 2021 – a pénzmosás újrachangolt tényállása

⁸ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 290. § (Act C of 2012 on the Penal Code).

⁹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 291. § (Act C of 2012 on the Penal Code).

¹⁰ Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 138/A. § (4)–(5) bekezdése (Act CLIV of 1997 on Healthcare).

¹¹ KIRÁLY Gábor: A hálapénz és az ellene való fellépés Magyarországon. (Gratitude money and action against it in Hungary) Szakdolgozat, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs 2021.

¹² TAR Tímea: A hálapénz adás motivációi. (Motivations for giving gratitude money) OTDK dolgozat, Szegedi Tudományegyetem, Szeged 2017. 21.

The positions detailed above have already highlighted the problems with gratuities and, according to the present regulations, amended the provisions as a solution to this, and thus, in any form, the amount given in advance or afterwards is also a criminal offense. The National Protective Service has been commissioned to monitor law-abiding behavior.

III. The activities of the National Protective Service, in particular the integrity testing

The National Protective Service is a budgetary body with national competence, operating independently and managing itself, headed by a director general appointed by the Minister of the Interior, who heads and represents the body. The headquarters are located in Budapest, some of its organizational units are located in the objects of the protected bodies.²¹

The National Protective Service conducts crime detection activities; detect crimes referred to its jurisdiction by law. The crime detection shall continue until it is necessary to order the investigation or its exclusion. Among other things, the NPS investigates bribery.²²

The new unit of the NPS, the Department of Health Protection, which performs crime prevention and detection tasks among those employed in health care institutions in state or municipally maintained health care institutions (health care workers, as well as residents).²³

With effect from 1 January 2021, the concept of bribery and acceptance of bribery has been supplemented by the notion of unlawful advantage (monetary or other consideration) granted (promised) or accepted (requested) in connection with health care.²⁴ The main tasks of NPS are the following:

- Crime prevention and detection,

- Lifestyle monitoring,
- Integrity testing,
- Protection,
- Prevention of corruption.

One of the most important basic tasks of the National Protective Service, defined by law, is to contribute to the fight against corruption, and one of the effective means of this is due integrity testing. The purpose of the investigation is to screen out persons who, by abusing their official position and using their official duties, commit criminal offenses, seriously undermining public trust, and undermining the social esteem of law enforcement and the civil service.²⁵ The integrity testing existed before, only the scope of the examined persons was expanded, so the health care workers were also regulated.

The integrity testing may be ordered against the head of the internal crime prevention and detection body against a member of the protected body or against a member of a protected group performing a specific service task who cannot be named at the time of the order. The law also provides for health-care professionals. The study applies to those performing service in the health care sector, as well as to those employed by the state-run institutions in the service of government, those employed in the civil service, and those in the service of the judiciary. Exceptions are students in health care activities or those working for health care providers under the auspices of an ecclesiastical legal entity, or those in private care.²⁶

Due to the unexpectedness and novelty of the regulation, the Hungarian Medical Chamber launched a campaign banning gratuities in the country in order to inform the public about the criminalization of gratuities. As part of this, more than 3,000 posters have been placed in various health care facilities.²⁷ Act XXXIV of 1994 on the Police. Act 7/A. § (1), the purpose of the due integrity testing is to determine whether the person concerned fulfills his or her job obligations prescribed by law or by law, by a collective agreement, an employment agreement and an employment contract.²⁸

The reasons for ordering an investigation include a random order if the job in question is “highly corrupt”. It is therefore not always necessary for the authority to have prior information about the person under investigation.²⁹ Examination is an integ-

és a hálapénz kriminalizálása (Criminal law 2021 – re-tuning the facts of money laundering and criminalizing gratuity) In: (Dr. Ambrus István ed.): Büntetőjog 2021 – a pénzmosás újrhangolt tényállása és a hálapénz kriminalizálása | Büntető Törvénykönyv (új Btk.) a gyakorlatban (Criminal law 2021 – re-tuning of money laundering and criminalization of gratitude money | Criminal Code (new Criminal Code) in practice) (ujbtk.hu) (download: 29.01.2022.01).

²¹ GÁL István László: Nemzetbiztonsági Szakági Jogi Alapismeretek. (Fundamentals of National Security Law) Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, Budapest 2020. 203.

²² GÁL: i. m. 203.

²³ SZEMÁN László János: A többség becsülettel teszi a dolgát az egészségügyben. (The majority do their job in healthcare with honor) Magyar Nemzet: <https://magyarnemzet.hu/belfold/2021/02/a-tobbseg-becsulettel-teszi-a-dolgot-az-egeszsegugyben> (download: 23.11.2021).

²⁴ SZEMÁN László János: A többség becsülettel teszi a dolgát az egészségügyben. (The majority do their job in healthcare with honor) Magyar Nemzet: <https://magyarnemzet.hu/belfold/2021/02/a-tobbseg-becsulettel-teszi-a-dolgot-az-egeszsegugyben> (download: 23.11.2021).

²⁵ Nemzeti Védelmi Szolgálat (National Protective Service) <https://nvsz.hu/tevekenység/megbízhatósági-vizsgálat> (download: 23.11.2021).

²⁶ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 7/A. § (1) (2) bekezdése (Act XXXIV of 1994 on the Police).

²⁷ Magyar Orvosi Kamara (Hungarian Medical Chamber): Plakátkampányt indít a Magyar Orvosi Kamara a hálapénzmentes egészségügyért (The Hungarian Medical Chamber is launching a poster campaign for gratitude-free healthcare) (mok.hu) (download: 26.01.2022).

²⁸ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 7/A. § (1)–(2) bekezdése (Act XXXIV of 1994 on the Police).

²⁹ Magyar Orvosi Kamara (Hungarian Medical Chamber): Megbízhatósági vizsgálatok (Reliability tests) NVSZ_megbízhatósági_vizsg_jogszabály_0525.pdf (mok.hu) (download: 23.01.2022).

rity test, where integrity refers to the inviolability, integrity and incorruptibility of the person under investigation.³⁰ Devices not subject to judicial authorization may be used during the investigation, and devices subject to judicial authorization are prohibited by law. The methods selected are:

- use a person working with the police to obtain information
- collect and verify information in such a way as to disguise the real purpose of the procedure
- you can secretly observe a person, apartment, vehicle, fenced place, public or open to the public, collect information, record it with a technical device (here observation from the outside is allowed).³¹

During the investigation, the NPS verifies whether the person concerned complies with his or her official duties, the requirement of lawful, unaffected performance of duties, by artificially creating real-life situations. The life situation to be established must be such that it entails an obligation of the person involved in the investigation to take action, but it must not restrict the decision-making freedom of the person involved in the investigation in choosing the method of action or the order of the procedure.³²

The duration of the investigation is 15 days, which can be extended once by another 15 days by the Director General of the NPS. It may take place up to 3 times per calendar year in relation to the same person. If the creation of an artificial life situation does not start due to external circumstances, a decision must be made to terminate the integrity test. However, in the event that the study is terminated, this will not count towards the appropriate limit of 3 per calendar year. Reasons for termination may include, the illness or leave of the person concerned. The persons concerned shall be notified of the termination of the procedure within 15 days.³³

If a criminal offense is suspected during the investigation, the NPS will immediately report it to the competent investigating authority or prosecutor, otherwise the data obtained during the investigation must be destroyed in accordance with the law.³⁴

The investigation shall not impede the performance of the duties and responsibilities of the person under investigation, shall not infringe the rights of the person under investigation, and in particular shall not harm his or her honor and reputation, and shall not endanger his or her life or physical integrity.³⁵

IV. International aspects

The informal payments which can generally be labelled as “envelope” or “under-the-table” “out-of-pocket” “under-the-counter” payments or healthcare corruption, mostly typical in the post communist countries in Europe.³⁶ The issue of the “under-the-table” payments mostly common in the countries where the salaries of the doctors are very low, most of whom remain employed by public institutions. Many experts have studied the phenomenon of gratuities in Europe and concluded that it is the biggest problem in Hungary, Romania, Poland and Bulgaria and less of a problem in Croatia and the Czech Republic.³⁷ Other studies also highlighted the issue in Latvia, Lithuania, Slovakia. An international study examined the distribution of gratitude money by gender and age and by social status in East-European countries. Research shows that women give envelopes more often in the medical sector than men. This is perhaps explained by the fact that the most significant of the areas affected by gratitude are gynecological interventions such as: abortion, childbirth, maternity care. In the Baltic Countries 50% of the society considered that the level of corruption in government health services as very high, just few admitted to making informal payments (8% in Lithuania, 3% in Latvia and just 1% in Estonia)³⁸ The informal payment in the healthcare system also prohibited in Albania, but 45-67% of patients make gratuities. Some similarities have been found between Hungary and Albania, fear plays an important role in motivating informal payments as patients try to alleviate their overwhelming defenselessness with money.³⁹

V. Conclusion

It is difficult to talk about the efficiency of the system in such a short time. The introduction took place in the middle of the COVID-19 pandemic, which made health a priority anyway. The virus has also brought to the fore a number of acts of misconduct by health workers that were unprecedented at all (forgery of security certificate, non - vaccination). So, if only these violations are reduced, we can say that we are on the

³⁰ Így dolgozik majd a hálapénz kommandó – Nyíregyháza Megyei Jogú Város Portálja – Nyíregyháza Többet Ad! (nyiregyhaza.hu) (download:01.23.2022.).

³¹ Magyar Orvosi Kamara (Hungarian Medical Chamber): Megbízhatósági vizsgálatok (Reliability tests) NVSZ_megbízhatósági_vizsg_jogszabály_0525.pdf (mok.hu) (download: 23.01.2022.).

³² Nemzeti Védelmi Szolgálat (National Protective Service) <https://nvsz.hu/tevekenység/megbizhatóság-vizsgalat> (download: 23.11.2021.).

³³ KIRÁLY: i. m.

³⁴ Nemzeti Védelmi Szolgálat (National Protective Service) <https://nvsz.hu/tevekenység/megbizhatóság-vizsgalat> (download: 23.11.2021.).

³⁵ Nemzeti Védelmi Szolgálat (National Protective Service) <https://nvsz.hu/tevekenység/megbizhatóság-vizsgalat> (download: 23.11.2021.).

[hu/tevekenység/megbizhatóság-vizsgalat](https://tevekenység/megbizhatóság-vizsgalat) (download: 23.11.2021.).

³⁶ COLIN C. WILLIAMS – IOANA ALEXANDRA HORODNIC – ADRIAN V. HORODNIC: Who is making informal payments for public healthcare in East-Central Europe? An evaluation of socio-economic and spatial variations. Eastern Journal of European Studies 2016. no. 1. 1.

³⁷ CIUMAS CRISTINA – VAIDEAN VIORELA-LIGIA: The health sector in Eastern Europe and proposals for reform, (download: 29.01.2022.).

³⁸ WILLIAMS–HORODNIC–HORODNIC: i. m. 1.

³⁹ TARYN VIAN – LYDIA J. BURAK: Beliefs about informal payments in Albania. Health Policy & Planning 2006. no. 5. 15.

right track. However, we cannot go without saying the fact that the regulation of doctors' incomes has been settled by regulation, which has been a huge problem for years. In our view, the current system has undertaken to eliminate a phenomenon that is very difficult to eradicate, and it will certainly not be possible to eliminate it from society in months. Success will require, among other things, a radical change in people's mindsets. Despite the fact that data and analyzes concerning physicians were available during the preparation of the legislation leading to the "ban" of gratuities, we do not know of a comprehensive, expert analysis. A the amendment of the Criminal Code applies to all healthcare workers, patients and their

relatives alike. It would therefore be necessary to develop a complex program capable of radically transforming social and health-professional attitudes.⁴⁰ The international outlook pointed out that the situation in Hungary was extremely bad compared to other countries. Let us therefore hope that corruption in this area will be reduced and that access to healthcare will be guaranteed equally for all citizens.

---

⁴⁰ JULESZ Máté – KERESZTY Éva Margit: A hálapénzzel kapcsolatos szokások a magyar egészségügyi szakdolgozók körében. (Habits about gratitude money among Hungarian healthcare professionals) Orvosi Hetilap 2021. no. 41. 1658–1668.

PAPP ESZTER

Az Európai Unió áldozatvédelmi szabályai a nemzetközi dokumentumok tükrében, valamint a nemzetközi elvárásokra reflektáló hazai jogalkotás

1. Bevezetés

Áldozattá bárki válhat, közhelynek tűnő örök igazság. Tanulmányom napjainkban több szempontból is aktualitással bír. A büntetőeljárás kiemelt „résztevője” a terhelt, a büntetőeljárás vele szemben folyik, az utóbbi évtizedben azonban a nemzetközi és hazai jogalkotás is kiemelt figyelmet fordított az áldozatvédelemre (viktimológia), az áldozati jogok és érdekek érvényesítésére, különösen a büntetőeljárásban, valamint az azt megelőző és azt követő szakaszban biztosított aktív védelmére.

Számos tudományos mű és értekezés foglalkozik az áldozati státusszal, a sértett büntetőeljárásban betöltött „mellékszerepével”, az őt megillető védelemmel és jóvátétellel, az elkövető felkutatásával és felelősségre vonásával, azonban ahogy Király Tibor is fogalmaz, „a sértett számára az állam szerepvállalása a bűnüldözésben kedvező helyzetet teremt: nem neki kell a bizonyítékokat összegyűjteni, a bíróság elé tární, a költségeket sem előlegeznie, sem viselnie nem kell, és nem neki kell megmérkőznie a nálánál esetleg erősebb, hatalmasabb, elszánt gonosztevővel. Ez a kedvező helyzet ellensúlyozza azt a látványos hátrányt, hogy a büntetőeljárást és a pert nem a sértett irányítja.”¹

A sértetti pozícióból eredő ezen kettősség – a büntetőeljárásban részt vevő további személyekhez vi-

szonyított privilegizált helyzete és az ebből fakadó többletjogosítványai, valamint a sérelem elszenvedőjeként ezen helyzet ellenére rákényszerített passzív szerep – a jogintézmény átalakulását, a sértettek fokozatos támogatásával párhuzamosan jogaik hatékonyabb védelmét eredményezte. Hiszen „a sértettek nem csupán a bűncselekménnyel megbombolt társadalmi viszony szükségszerű alanyai, hanem e sajátos jogviszony alanyaiként, alapvető jogaik sérelme okán érvényesítendő igényekkel rendelkeznek.”²

„Az Európai Unióban követelményként irányadó áldozatdefiníció a magyar büntetőeljárás törvényben meghatározott sértett

fogalomhoz képest szűkebb, a jogi személyt kirekeszti az áldozatok köréből, s csak a bűncselekmény természetes elszenvedőjét tekinti áldozatnak.”³

Tanulmányomban a sértett jogállása szempontjából kardinális jelentőséggel bíró nemzetközi dokumentumok – az Európai Unió Tanácsa 2001. március 15. napján kihirdetett, a sértett jogállásáról szóló 2001/220/IB Kerethatározat, (továbbiakban: Kerethatározat),⁴ valamint a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25-i 2012/29/EU Irányelv (továbbiakban: Irányelv)⁵ – tükrében kívánom bemutatni a saját jogokkal és kötelezettségekkel felruházott sértettekkel kapcsolatos szabályokat, a védelmük érdekében kialakított eszközrendszert, amely a Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) hatálybalépéséig vezető kodifikáció során a Be. XIV. fejezetébe foglalt, különleges bánásmódhoz kapcsolódó intézkedések megalkotásánál is iránymutatásként szolgált.

² A Kormány 2015. február 11. napján megtartott ülésén elfogadott előterjesztés az új büntetőeljárásról szóló törvény szabályozási elveiről (II. rész 3. pont).

³ GÖRGÉNYI Ilona: Az áldozat fogalmának és jogainak újraszabályozása az Európai Unióban, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. 173–183.

⁴ A sértett jogállásáról szóló Európai Unió Tanácsa 2001/220/IB kerethatározata, az Európai Unió Hivatalos lapja 2001.3.22.

⁵ A bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25-i 2012/29/EU irányelve, az Európai Unió Hivatalos lapja 2012.11.14. (letöltés és megtekintés ideje: 2020. augusztus 17.).

¹ KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárásjog Budapest, 2008. 182.

2. Az Európai Unió Tanácsa 2001/220/IB számú Kerethatározata

A globalizáció hatására bekövetkezett társadalmi és szociológiai változások pozitív hozadéka az áldozatvédelem, valamint a sértetti jogok széles körű érvényesülése, amely a 2000-es évek környékén a nemzetközi jogalkotásban cselekvésre és közös büntetőpolitika kidolgozására készítette az Európai Uniót.

Az Európai Unió polgárainak és családtagjaiknak biztosított szabad mozgáshoz való jog szükségszerű velejárója volt a határokon átnyúló – akár szervezett – bűnözéssel egyidejű áldozattá válás. Ahogy Róth Erika fogalmazott 2011-es tanulmányában, „az Európai Unió csak közvetlenül az ezredforduló előtt ismerte el, hogy a sértettel kapcsolatban is lehetnek olyan kérdések, amelyek uniós hatáskörbe tartoznak. Az országhatárt szabadon átlépő uniós polgár jó eséllyel válhat más államban bűncselekmény áldozatává.”⁶

Ezen társadalmi változásokra reagálva az áldozatvédelem uniós és tagállami szabályainak összehangolása és egységessé tétele érdekében – az 1999. május 1. napján hatályba lépett, az Európai Unióról szóló szerződés módosítására vonatkozó Amszterdami szerződésben megfogalmazott, a tagállamok közötti igazságügyi együttműködésre, továbbá a portugál parlament kezdeményezésére figyelemmel – az Európai Unió Tanácsa 2001. március 15. napján kihirdette a már fentebb hivatkozott 2001/220/IB számú Kerethatározatot.

Az áldozatvédelem terén első és kiemelkedő jelentőséggel bíró nemzetközi jogi dokumentum kiemelt célkitűzése a bűncselekmény sértettjeinek megfelelő tájékoztatása, valamint a védelmükre vonatkozó minimális követelmények biztosítása állampolgárságtól és az elkövetés helyétől függetlenül. A nemzetközi jogalkotás terén a sértett jogállása fokozatosan erősödött, egyre nagyobb hangsúlyt kapott az eljárásban való jelenléte, a bűncselekménnyel összefüggésben elszenvedett sérelem erkölcsi és anyagi orvoslása, valamint a speciális elbánásban részesülő személyek sértetti körből való kiemelése.

A 2001/220/IB. számú Kerethatározat cikkei a sértettek támogatását biztosító intézkedések tagállami elősegítését, előmozdítását, továbbá a tagállamok közötti szoros együttműködést célozta, miközben kiemelt figyelmet fordított az áldozatok és hozzátartozóik védelmére, az ismételt áldozattá válás megakadályozására, a sértettel szemben alkalmazott bánásmódra, a vele közvetlen kapcsolatba kerülő szer-

vek és személyek kötelezettségeire, valamint az elkövető kártérítési felelősségének kikényszerítésére

A tagállamokkal szemben további elvárás volt a későbbi áldozattá válás megakadályozása, melynek megelőzése érdekében a sértettet a büntetőeljárást megelőzően, az alatt és azt követően is teljes körű védelem illette meg. A rendelkezések ezért nem a sértett büntetőeljárás alatti védelmére korlátozó-dott, tartalmazott a bűncselekményt megelőző, valamint azt követő időszakra vonatkozó támogató intézkedéseket is.

Az 1. cikk szerint a sértett az a „...természetes személy, aki olyan károsodást szenvedett, ideértve testi, vagy szellemi épségének sérelmét, érzelmi szenvedését vagy gazdasági veszteségét is, melynek közvetlen oka olyan cselekmény vagy mulasztás, amely valamely tagállam büntetőjogi szabályainak megsértésével valósul meg.”⁷ A sértett fogalmát – speciális eljárásjogi helyzetükből adódóan idesorolva a magánfélként, magánvádlóként, valamint pótmagánvádlóként fellépő személyek is – tehát kiterjesztően értelmező Kerethatározat az őt ért valamennyi hátrányt annak természetétől függetlenül védelemben részesítette, a bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett anyagi, erkölcsi vagy fizikai sérelmet elszenvedett személy számára teljes körű jóvátételt és védelmet biztosítva.

A Kerethatározat idejében felismerte a bűncselekmény sértettre gyakorolt traumatikus hatását, anyagi, erkölcsi következményeit, az elkövető és a sértett közötti kapcsolatból eredő függőségi viszonyt és kiszolgáltatott helyzetet, valamint az éveken át elhúzódó büntetőeljárásban való részvételt, ezért az általános garanciákon túl tagállami kötelezettségként fogalmazta meg, hogy „a különleges veszélyeztetett sértettek a különleges helyzetüknek legmegfelelőbb bánásmódban részesüljenek”.⁸

Ily módon a fokozott védelemre jogosult sértetteket primus inter pares kiemelte a sértetti körből, a különleges igény megállapításához, vagyis a differenciálás mikéntjéhez azonban a határozat értelmező rendelkezést nem fűzött. A speciális bánásmód mint pluszgarancia megállapítása tagállami hatáskör maradt, így „néhány tagállam a fizikai vagy szellemi sebezhetőségük miatt (kiskorúak vagy testi fogyatékosok) veszélyeztetettnek tekintett bizonyos személyek számára biztosít speciális bánásmódot, mások olyan helyzetre helyezik a hangsúlyt, amelyek veszélyeztetettséget idézhetnek elő (családon belüli erőszak, szexuális bűncselekmények, terrorizmus, emberkereskedelem, más tagállamokban például a sértett életkora, életét veszélyeztető állapot/betegség ad alapot az általánostól eltérő rendelkezésre”.⁹

Szembetűnő, hogy a Kerethatározat a fent említett differenciálásra a magánélet védelméhez fűződő

⁷ Kerethatározat 1. cikk a) bekezdés.

⁸ Kerethatározat 2. cikk (2) bekezdés.

⁹ Róth Erika: A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásának tükrében Miskolci Jogi Szemle, 2011. 6. évfolyam.

⁶ RÓTH Erika: A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásának tükrében. Miskolci Jogi Szemle, 2011. 6. évfolyam

alapjoggal összefüggésben, a védelemhez való jog kapcsán¹⁰ is felhívta a tagállamok figyelmét, olyan határozott intézkedést követelve, amely a kiemelt figyelmet igénylő személyek számára garantált védelmet nyújt a tárgyalás nyilvánosságából adódó negatív következményekkel szemben. Amennyiben tehát az elkövető jelenlétében történő kihallgatás a sértett biztonságát, saját vagy családtagjai mindennapi életét veszélyeztette, a helyzet elkerülése, megszüntetése, illetve az ismételt áldozattá válás megakadályozása érdekében a vád, a védelem és az ítékezés szempontjából is kiemelt jelentőséggel bíró sértetti kihallgatás a magánélet zavartalanságának védelme érdekében mellőzhető volt.

A sértetti jogok fokozott érvényesülését és hatékony védelmét biztosító kerethatározati rendelkezések éveken át mérföldkövet jelentettek és iránytűként szolgáltak az áldozatvédelem terén. A sértetti helyzet sajátosságaiból adódó egyéni szükségletek felismerése, értékelése és a büntetőeljárásban való alkalmazása nemcsak a Kerethatározatot később felváltó irányelvben, hanem a tagállami normákban, köztük a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben, valamint a jelenleg hatályos a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényben (Be.) is végigvonul, biztosítva az egyéniesítés és a jogalkalmazói mérlegelés lehetőségét.

Az idő előrehaladtával azonban a megváltozott élethelyzetek, valamint az áldozat védelmét és megsegítését szolgáló szemléletváltozás ezen szabályok felülvizsgálatát, a tagállamokkal szembeni elvárások újragondolását, vagyis új jogi szabályozást követelt.

3. Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU számú Irányelve

A Kerethatározatot felváltó 2012/29/EU irányelv előszöve az Európai Unió Tanácsa elnökségének, a sértettek jogainak és védelmének a büntetőeljárások során való megerősítésére vonatkozó ütemtervről szóló állásfoglalása,¹¹ amely Magyarország uniós elnöksége alatt elfogadott Budapesti Ütemterv néven vált ismertté.¹² Az ütemterv a sértettek jogaira vonatkozó közös uniós fellépés keretében szorgalmazta a személyes méltóság, integritás és magánélet védelme mint alapjogok fokozott tiszteletben tartását, a büntetőeljárások sértettjeit megillető, elsőbbséget élvező intézkedéseket, valamint a Kerethatározatban foglalt elvek felül-

vizsgálatát. Ennek eredményeképpen 11 évvel később, 2012. október 25. napján hatályba lépett az Európai Parlament és Tanács még ma is hatályos 2012/29/EU számú irányelve.

Az unió területén elkövetett valamennyi bűncselekménnyel összefüggésben megfogalmazott bővebb, átfogóbb és magasabb szintű áldozati védelmet biztosító Irányelv sajátossága a differenciálásra és egyéniesítésre törekvés. Alapvető célkitűzése a sértetti jogok megerősítésén túl, a sértett büntetőeljárásban betöltött szerepének stabilitása, továbbá a legkiszolgáltatottabb helyzetben lévő személyek fokozott támogatása. Ezzel összefüggésben külön kiemeli a nőkkel és gyermekekkel szembeni, a nemi alapú, valamint a hozzátartozók sérelmére elkövetett erőszak, a szexuális kizsákmányolás, az emberkereskedelem, valamint a terrorizmus áldozatainak védelmére vonatkozó nemzetközi dokumentumokban és egyezményekben lefektetett jogokat, sürgetve azok mihamarabbi érvényesülését és betartását.

A sértetti jogállást nem köti előfeltételhez, eljárásjogi helyzetét az áldozat aspektusából kiindulva rögzíti, hogy „Egy adott személyt áldozatnak kell tekinteni, függetlenül attól, hogy az elkövetőt azonosították-e, elfogták-e, ellene vádat emeltek-e, illetve elítélték-e...”¹³ A kíméletes bánásmód és támogatás tehát az elkövető személyétől, kilététől, valamint felelősségre vonásától függetlenül megilleti az áldozatot. A védelemben részesülők körét a „közvetlenül bűncselekmény következtében sérelmet szenvedett...” személyen túl – kiterjeszti a „közvetlenül a bűncselekmény következtében életét veszített személy családtagjaira...”¹⁴ is. A joggal való visszaélés megakadályozása érdekében ugyanakkor felhívja a jogalkotók figyelmét az áldozatnak minősülő családtagok és eltartottak, mint hozzátartozók jogainak tagállami korlátozására is.

Az „áldozati jogok védelme” kifejezést használva az áldozatvédelemmel összefüggő valamennyi kérdés szakszerű és jogszerű tagállami megoldását várja a különböző hatáskörrel és kompetenciával rendelkező szervek, hatóságok, valamint az igazságszolgáltatás résztvevőinek egymásra épülő, szervesen összekapcsolódó munkája során, nyomatékos hangot adva az áldozattal közvetlen kapcsolatba kerülő személyek felelősségének.

Általános rendelkezéseiben, valamint a fejezetekben taglalt védelmi minimumok meghatározását megelőzően terjedelmes preambulumban nevesíti célkitűzéseit. Az áldozatok büntetőeljárásban betöltött aktív szerepének biztosítására az egyedi igények felmérése mellett támogató intézkedések széles spektrumának alkalmazására ösztönzi a tagállamokat. Az érdekérvényesítést elősegítő intézkedések közé sorolja az áldozat mindenre kiterjedő, közért-

¹⁰ Kerethatározat 8. cikk.

¹¹ Az Európai Unió Tanácsa 2011. június 10-i állásfoglalása a sértettek jogainak és védelmének különösen a büntetőeljárások során való megerősítésére vonatkozó ütemtervről (letöltés és megtekintés ideje: 2020. augusztus 10.).

¹² Az Európai Unió Tanácsa 3096. ülés sajtóközleménye Luxembourg 2011. június 9–10. (letöltés és megtekintés ideje: 2020. július 28.).

¹³ Irányelv, Preambulum (19) bekezdés.

¹⁴ Irányelv 2. cikk (1) bekezdés a) pont I. és II. pont.

hető tájékoztatását, az erőszakos – szexuális – bűncselekmények áldozatainak orvosi ellátását, tolmács, valamint jogi segítségnyújtás biztosítását, a személyes adatok szükségtelen nyilvánosságra kerülése érdekében biztosított adatvédelmet, valamint az áldozat és elkövető közötti közvetítés lehetőségét.

A büntetőeljárást megelőző segítségnyújtáson, valamint a büntetőeljárásban való kíméletes bánásmódon túl a hátrányos megkülönböztetés tilalma mellett alapvető célkitűzése a kirekesztésre okot adó, az áldozat személyiségéből, életkorából, egészségi, mentális állapotából, vagy bármely tulajdonságából eredő különbözőség felismerése, elismerése. Az eljárási jogok tiszteletben tartása mellett a „tiszteletteljes bánásmód” szófordulat gyakori használatával az áldozatot az eljárás minden szakaszában megillető tisztességes bánásmód követelményét hangsúlyozza.

3.1. Specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok védelme

A fenti kritériumok hatékony tagállami érvényesítése érdekében a sérülékeny csoportba tartozó személyek egyéni értékelése és a büntetőeljárás során őket megillető védelem specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok elismerése¹⁵ címen az Irányelv 4. fejezetében (22–24. cikk) önálló helyet is kapott.

A 22. cikk ezen áldozatok védelmére vonatkozó rendelkezések megállapítását és alkalmazását megelőzően a megfelelő időben elvégzett egyéni értékelés fontosságát hangsúlyozza,¹⁶ feltételezve a büntetőeljárásban eljáró hatóságok, valamint az igazságszolgáltatásban részt vevők felkészültségét, valamint az áldozatok irányába tanúsítandó körütekintést.

Az egyéni értékelés szempontjaira, módszerére és terjedelmére vonatkozó kötelező rendelkezést az Irányelv ezen cikke sem tartalmaz, az egyéni értékelés során figyelembe vehető szempontok közé sorolja azonban az áldozat személyes jellemzőit, a bűncselekmény típusát és természetét, a bűncselekmény körülményeit,¹⁷ elsőbbséget élveznek továbbá a vizsgálat során a jelentős érdeksérelem szenvedett áldozatok, az előítéleten, hátrányos megkülönböztetésen alapuló bűncselekmények sértettjei, valamint az elkövetővel függőségi viszonyban álló, neki súlyosan kiszolgáltatott személyek.¹⁸

Az egyoldalú és öncélú értékelés elkerülése érdekében azonban előírja, hogy azt az áldozatokkal együttműködve személyes beszámolóik és igényeik alapján kell elvégezni, a megváltozott élethelyzetek és életkörülmények miatt pedig azok rendszeres felülvizsgálata indokolt.¹⁹ Az életkora, testfelépítése, kiszolgáltatott helyzete miatt is sérülékeny csoportba

portba tartozó gyermekkorú sértett esetében a specifikus védelmi intézkedés szükségességét vélelmezni kell.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az áldozati státuszhoz kapcsolódó többletjogok megállapításának és alkalmazásának, akár a terhelti jogok, akár külső, objektív okok is korlátját képezhetik. Bizonyos bűncselekmények esetében akár egy halaszthatatlan eljárási cselekmény elmulasztása, vagy egy soron kívüli cselekmény nem megfelelő időben történő elvégzése az áldozat, illetve más személy jogait, valamint az eljárás további menetét is hátrányosan érintheti. Ezen érdekekre figyelemmel tehát a különleges intézkedés alkalmazása – ha az kivitelezhetetlen, nehézségekbe ütközik, az eljárás menetét veszélyezteti, vagy pl. a védendő személy azonnali kihallgatása elengedhetetlen – mellőzhető. A büntetőeljárásra és az abban részt vevő személyekre figyelemmel tehát jogalkalmazói mérlegelés kérdése, hogy az áldozat egyéni jogainak biztosítása érdekében szükségszerű-e a terhelti jogok, illetve más eljárási garanciák korlátozása, vagy annak alkalmazása az eljárás egészét tekintve aránytalan érdeksérelemmel jár.

A sértetti vallomás alapvető jelentőségű bizonyíték. Sok esetben egyedüli észlelői a bűncselekménynek, vallomásuk egyéb közvetett bizonyítékok mellett kiemelt jelentőséggel bír. A tanú(sértetti)vallomás mindemellett állampolgári kötelezettség, mely alól kizárólag a büntetőeljárás szabályai adhatnak felmentést. A bűncselekmények zöménél az elkövetőt és az áldozatot kizárólag az inkriminált cselekmény köti össze, nincs közöttük személyes kapcsolat, a sértettől tehát joggal várható tárgyilagos, objektív vallomás. Ennek ellenére a büntetőeljárástól, mint ismeretlentől való félelem, valamint az eljárás kellemetlen és felesleges volta a sértettet érzelmiileg negatívan befolyásolhatja, sok esetben „az elégtétel vétele, valamint a bosszúállás szándékával kívánja a terhelt felelősségre vonását.”²⁰ Ez a kiszolgáltatott és/vagy függőségi viszony az áldozati státuszon túlmutató olyan testi, lelki és érzelmi megrázkódtatást okozhat, amely a sértettet még sebezhetőbbé, védtelenebbé, a hatósággal szemben pedig bizalmatlanná teszi. Az ilyen személytől objektív, elfogulatlan tanúvallomás a jogkövetkezményekre történő figyelmeztetés ellenére nehezen várható.

A traumatizált, abuzált, szégyenérzettel teli személy számára olyan személyeskedést mellőző, félelem- és befolyásmentes, biztonságos környezetet kell teremteni, hogy képes legyen az igazságszolgáltatás tagjai előtt a vele történetekről megfélemlítés nélkül, szabadon, kellő részletességgel és tárgyilagosan nyilatkozni. Ezen különleges intézkedések biztosítására már az Irányelv 23. cikke is kötelező nyomozati cselekményként írta elő az áldozat erre a célra kialakí-

¹⁵ Irányelv 4. fejezet, az áldozatok védelme és a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok elismerése.

¹⁶ Irányelv 4. fejezet 22. cikk.

¹⁷ Irányelv 22. cikk (2) bekezdés.

¹⁸ Irányelv 22. cikk (3) bekezdés.

¹⁹ Irányelv 22. cikk (7) bekezdés.

²⁰ GYULAI Dániel – KISS Csaba: Impressziók az áldozatok védelmének hazai szabályozásáról (MJ, 2019/3. 140–144. o.).

tott helyiségben, hozzáértő szakemberek segítségével történő kihallgatását, továbbá az eljárás hatékonyságának veszélyeztetése nélkül annak lehetőségét is felveti, hogy az ismételt, illetve folytatólagos kihallgatásokat az első kihallgatást végző személy, szexuális jellegű bűncselekmények esetében pedig az áldozat kérésére a vele azonos nemű személy fogadtassa.²¹

A bírósági eljárásoknál pedig külön rendelkezésként rögzíti az elkövető és a sértett közötti személyes kapcsolat helyett a tanúkihallgatások telekommunikációs technológia segítségével történő lebonyolítását, valamint a nyilvánosság korlátozásának lehetőségét.²² A sérülékenységek miatt legveszélyeztetetebb kategóriába tartozó gyermek áldozatok védelme kapcsán a folytatólagos kihallgatással járó victimizáció elkerülése érdekében nyomozati szakban garantálja a képet és hangot egyidejűleg rögzítő, bizonyítékként is felhasználható audiovizuális felvétel készítését, továbbá a törvényes képviselő hiánya vagy akadályoztatása esetén a gyermekkorú szakszerű képviseletét ellátó törvényes képviselőt.

Ezen személyi és tárgyi garanciák nemzeti jogba történő átültetésének kötelezettségével az Irányelv a különleges bánásmódot igénylő áldozatok jogvédelmét maximálisan biztosító elvárásokat fogalmazott meg a tagállamokkal szemben.

4. A 2017. évi XC. törvény (Be.) hatálybalépéséig vezető kodifikáció rövid áttekintése

A Kerethatározatban és az Irányelvben biztosított sértetti jogok jelentős része a magyar büntetőeljárásban nem ismeretlen. Az Irányelv rendelkezéseinek implementációja érdekében az Országgyűlés 2015. október 6-án elfogadta bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2012. október 25-i 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv átültetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2015. évi CLI. törvényt. A törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény sértetteket érintő rendelkezéseit több ponton módosította, továbbá teljesítve az áldozatvédelmi irányelvben rögzítettek megvalósulását a „sértetthez vonatkozó különös rendelkezések” címszó alatt a 62/B. és a 62/C. §-sal azt kiegészítette.

Az Irányelvben foglaltaknak való megfelelés, vagyis az áldozat egyéni értékelésének mihamarabbi elvégzése, valamint a különleges védelmi igények felmérése és alkalmazása érdekében a módosítás nagy

hangsúlyt fektetett a sértettek személyes igényeire és szükségleteire, a sértett kíméletével lefolytatott eljárásra. Rögzítette, hogy az igazságszolgáltatás valamennyi szereplőjének az eljárás minden szakaszában törekedni kell a terhelt és a sértett találkozásának minimalizálására, valamint az eljárási cselekmények indokolatlan megismétlésének elkerülésére. A szükségtelen találkozás a lépcsőzetes idézéssel, valamint az eltérő helyiségben történő várakozással volt biztosított, megjegyzendő azonban, hogy a módosítás hatálybalépésekor a nyomozó hatóság és a bíróság épületeinek jelentős részében erre a célra kialakított kihallgatóhelyiség még nem állt rendelkezésre. A sértett kötelező jelenlétét igénylő eljárási cselekmények többszöri megismétlésének megakadályozása az alapos előkészület és a kihallgatást fogadtató személy szakmai felkészültsége esetén sem volt teljes mértékben kiküszöbölhető, a büntetőeljárás sajátosságaiból eredő ellentmondások feloldása és a tényállás hiánytalan felderítése miatt sok esetben a sértett ismételt kihallgatása szükségessé vált.

Az Irányelv 22. cikkében foglaltakkal összhangban újdonságot jelentett a törvény 62/C. §-a, amely a büntetőeljárás történetében először a sértetti pozícióban belül differenciáltan bevezette a specifikus védelmi intézkedésben részesülő különleges bánásmódot igénylő sértettet, valamint a részvételével zajló eljárási eseményekre vonatkozó szabályokat. Az újonnan beillesztett fogalom szerint „a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság az eljárás során folyamatosan vizsgálja, hogy a sértett a személyiségét és életviszonyait jellemző tényekre és körülményekre, a bűncselekmény jellegére vagy az elkövetés körülményeire tekintettel olyan különleges bánásmódot igénylő személy-e, akiről megállapítható, hogy a büntetőeljárásban sajátos szükségletekkel rendelkezik”.²³

Látható tehát, hogy az Irányelv által előírt követelmények gerincét a jogalkotó az eljárási törvény részévé tette, az egyéni értékelés szempontjaira, valamint az értékelést megalapozó körülményekre vonatkozóan azonban sem iránymutatást, sem felsorolást nem kapcsolt, annak megítélése jogalkalmazói mérlegelés maradt. Az 1998. évi XIX. törvény módosításai az áldozatvédelem terén kardinális előrelépést jelentettek, az Európai Unió bűncselekményeinek áldozataira vonatkozó nemzetközi elvárások, Magyarország nemzetközi jogi és az európai uniós tagságból eredő kötelezettsége azonban további feladatok elé állította a hazai jogalkotást.

Az új büntetőeljárási kódex kodifikációja során „az igazságügyi kormányzat egyik fontos célkitűzésének tekintette a sértett határozott törvényi támogatását, hogy lehetőséget és segítséget kapjanak ahhoz, hogy a sérelmeket előadhassák, jóvátételi igényüknek érvényt szerezhessenek és a szükséges,

²¹ Irányelv 23. cikk (2) bekezdés.

²² Irányelv 23. cikk (3) bekezdés.

²³ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 62/C. § (1) bekezdés.

megkülönböztetett bánásmódban részesüljenek”.²⁴ A Kormány a 2015. február 11-i ülésén elfogadta az új büntetőeljárási törvény szabályozási elveiről szóló előterjesztést, melyet elsődlegesen a bekövetkezett társadalmi és gazdasági változások miatti elavult büntetőpolitikai szemlélet indokolt. A kodifikáció célja egy olyan egységes, a korábbi eljárás törvény jogalkotási problémáit és hiányosságait kiküszöbölő, a reformokra hiteles választ adó törvény volt, amely az elkövető felelősségre vonásán túl, azzal párhuzamosan biztosítja a sértettek támogatását.

Az előterjesztés 3. és 4. pontja kiemelten foglalkozott a sértettek védelmével, érdekeik hatékony érvényesítésével, a részükre biztosított jogi védelemmel, szaksegítséggel, valamint speciális helyzetükből fakadó igényeikkel. A nemzetközi jogban használt áldozat kifejezés kapcsán felvetette a sértett anyagi és eljárásjogi jelentésének felülvizsgálatát, a definíció új alapokra helyezését. A büntetőeljárás céljaira, az áldozat és sértett eltérő érdekeire, a sértettekkel szemben garantált tisztességes eljárásra, valamint az áldozatvédelem kapcsán megjelenő fokozott társadalmi igényre figyelemmel az előterjesztés olyan komplex eljárás szabályok kidolgozását sürgette, amelyben a sértett azonos jogokkal rendelkező egyenrangú félként vesz részt, „mellékszereplő” státusza jogai érvényesítésében és gyakorlásában, kötelezettségei teljesítésében nem akadályozza.

Célkitűzései között fogalmazta meg az Alaptörvényben biztosított alapjogok, többek között a XV. cikkében rögzített hátrányos megkülönböztetés (diszkrimináció) tilalma, az egyenlő bánásmód (esélyegyenlőség) követelményének, valamint a XXVIII. cikk (1) bekezdésében szabályozott, minden embert megkülönböztetés nélkül megillető tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését.

Kitért a védelmüket és érdekeik hatékony képviseletét biztosító szervek, intézmények és az igazságszolgáltatásban részt vevő felek együttműködésére, a büntetőeljárás egésze alatt őket megillető kíméletes bánásmódra, valamint a sérülékeny csoportba tartozó személyekkel összefüggő bánásmódra. Ez utóbbi csoport kapcsán utalt az Irányelv 22. cikkében írt, a specifikus szükségletekkel rendelkező sértettek védelmében alkalmazott egyéni igények figyelembevételének fontosságára, valamint a hátrányos helyzetet vagy sérülékenységet megalapozó körülményekre. Az egyenlőtlenség kiküszöbölésére törekedve akként fogalmazott, hogy „a sérülékeny csoportok sajátosságainak figyelembevétele tehát nem kizárólag a társadalmi szolidaritás kérdéskörébe tartozik, az érintettek számára a tisztességes eljárás biztosítéka és a hatékony büntető igazságszolgáltatás egyik fontos eleme.”²⁵

Az Országgyűlés által 2017. június 13. napján elfogadott és 2017. július 1-jén hatályba lépett a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) számos újításán túl már a preambulumban világossá tette, hogy a büntető igazságszolgáltatás kiemelkedő igényként tekint a bűncselekmények sértettjeinek fokozott védelmére, jogaik érvényesítésére.²⁶ A nemzetközi jogban bekövetkezett fejlődés tehát a hazai jogalkotást is arra sarkallta, hogy az eljárás törvényben az egyéniesítő szabályok a különleges bánásmódot igénylő személyek jogaiként egységes szerkezetben kapjanak helyet. A miniszteri indokolás reformként kiemeli, hogy „a törvény megteremti annak feltételeit, hogy a büntetőeljárásban a sértettek, ha ezt igénylik, az egyéni jellemzőiken alapuló megkülönböztetett bánásmódban részesülhessenek. A büntetőeljárásban a sértett határozott törvényi támogatásban részesül, lehetőséget és segítséget kap ahhoz, hogy az őt ért sérelmeket előadhassa, ezáltal feldolgozhassa, és jóvátételi igényének érvényt szerezhesen. Mindezen lehetőségek igénybevétele azonban nem lehet kötelezettség, ezért a törvény a kimerő jogérvényesítés helyett a kíméletet helyezi előtérbe, a sértett személyes belátásában bízva.”²⁷

A speciális személyi kör védelmére a Be. önálló fejezetet szánt, a XIV. fejezet „különleges bánásmód biztosítása a büntetőeljárásban”²⁸ címmel foglalkozik a büntetőeljárásban betöltött szerepe folytán kiemelt figyelmet igénylő személyekkel. A jogintézmény újszerűségét a nemzetközi jogalkotás hatására bekövetkezett azon szemléletváltás, valamint jogalkalmazói felelősség és döntés adja, amely ezen sérülékeny csoportba (vulnerable group) tartozó személyeket helyzete és egyéni szükségletei, „...személyes jellemzői, vagy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény jellege és körülményei alapján...”²⁹ különleges bánásmódot igénylő személynek minősíti, valamint „...jogai és kötelezettségei teljesítésének elősegítését és kíméletét az eljárás érdekeire figyelemmel...”³⁰ különböző intézkedésekkel segítheti.

Vitathatatlan tény tehát, hogy a sértett büntetőeljárásban betöltött szerepe folytán kiemelt figyelmet érdemlő személy részvétele, jelenléte és együttműködése elengedhetetlen. A társadalmi változásokra reflektáló nemzetközi dokumentumok tükrében érthető a sértett teljes körű védelmét biztosító jogalkotói szándék.

Az egyéni értékelés módszere és a rendelkezésre álló intézkedések alkalmazása során biztosított nagyfokú jogalkalmazói szabadság, a törvényes és méltányos intézkedések mellett az önkényes jogértelmezésre is lehetőséget biztosít, másfelől viszont

²⁴ BÉKÉS Ádám: A mostohagyerek álma – lehet-e önálló eljárásjogi sértettfogalom? Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Szeged, 2018. 122.

²⁵ Az új büntetőeljárási törvény szabályozási elveiről szóló előterjesztés 18. (2015. február 11-i Kormányülés).

²⁶ Be. Preambuluma.

²⁷ Be. miniszteri indokolás, bevezetés, III. A büntetőeljárás reform főbb irányai.

²⁸ Be. XIV. fejezet.

²⁹ A Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. tv. 81. § (1) bekezdés.

³⁰ Be. 85. § (1) bekezdés.

épp a szubjektív döntés az, ami segíti az egyedi igényekhez mért intézkedés megválasztását.

Tanulmányomban, a jelenleg hatályos eljárásjogi szabályok megalkotását befolyásoló, iránymutatásként szolgáló legfontosabb nemzetközi áldozatvé-

delmi szabályokban rögzített követelményeket igyekeztem bemutatni, azzal, hogy a Be. XIV. fejezetében taglalt, a különleges bánásmódot érintő többlépcsős és szerteágazó védelem bemutatása külön tanulmány megírását indokolja.

CSIZMADIÁNÉ DR. PETHŐ TÍMEA¹

Bírák a társadalom szemében

1. Bevezető gondolatok

Dolgozatomban a (büntető)bírák társadalmi megítélésének aspektusait kívánom megvizsgálni. Ennek során visszatérően kívánok foglalkozni a bírák kizárása kapcsán felmerülő néhány kérdéssel, ugyanis azok szükségszerűen kapcsolódnak a bírói kar ösztársadalmi megítéléséhez. Tanulmányomban az igazság keresésével is foglalkozom, minthogy az anyagi és a processzuális igazság kérdése szükségszerűen elvezet a bírói döntések társadalmi elfogadottságához. Vizsgálom a tisztességes eljárást és annak egyik garanciáját, a nyilvánosság elvét, továbbá a sajtó és a nyilvánosság szerepét a bírói döntéshozatalban. Módszertanomban társadalomtudományi, így a bíró – az ember – mint társadalmi lény és az ember által létrehozott társadalom viszonyát kívánom megvizsgálni. Milyennek látszik a (büntető)bíró a társadalom szemében?

Háger kifejti, hogy az emberi megismerés, a tudomány és a valóság keresése szerves egységet képeznek. Az ember a tudomány fejlődésének eredményeire támaszkodva kutatja a valóságot, mint ahogy évezredek óta az igazságot is. A valóságkeresés, igazságkeresés elválaszthatatlan az ember szellemétől. Az ember a tudomány által vizsgálhat már ismert állapotokat, jelenségeket és tárthat fel olyan újdonosságokat, melyek új utakra vezetnek a kutatást, biztosítva ezzel a tudomány folyamatos fejlődését. A szociológia, a pszichológia, a jogtudomány és ahhoz szorosan kapcsolódva a logika egymást kiegészítve, részben átfedve tudnak tisztáztatni a társadalom, az állam és ezen belül az igazságszolgáltatás arcképe elé.²

A sajtóban igen gyakoriak a büntetőügyekről szóló

tudósítások, melyek leginkább a generális prevenciót szolgálják. Ugyanakkor a közvélemény, a sajtó egy-egy közérdeklődésre számot tartó ügy kapcsán az utóbbi években előszeretettel boncolgatja a bírák kizárásának, elfogulatlanságának, pártatlanságának, függetlenségének kérdését is, vagy akár a tisztességes eljárás mibenlétét. Sokszor napi aktualitása van tehát a témának, mely során kiválglik, meny-

nyire fontos, hogy a bírói karról milyen kép alakul ki a jogkereső közönségben, hogy milyennek látszik a bíró, a bírói kar a közvélemény szemében. Számos esetben a védelem egy-egy nagyobb büntetőügyben az ügy elhúzásának eszközét látja a bíró ellen bejelentett elfogultsági kifogás bejelentésében. A visszaélészerű joggyakorlás megakadályozása a jelenleg hatályos büntetőeljárásról szóló törvényben ezért már tudatos jogalkotói törekvés volt.

A bíró számára sokszor merülnek fel kérdések a bírák kizárásával összefüggésben, melyek rávilágítanak arra, hogy az új büntetőeljárásról szóló törvény megváltozott szabályanyaga ellenére is mennyi bizonytalanság tártható fel ezen a területen. Egy bíró magatartása nemcsak egy külső szemlélő szempontjából támaszthat objektíve aggályokat a pártatlanság tekintetében (objektív teszt), de felveti a személyes meggyőződésének kérdését (szubjektív teszt) is.³

A bíró számára egy rászignált ügyben az első és legfontosabb kérdés az, hogy eljárhat-e az adott ügyben. Eljárásának van-e akadálya? A gyakorlatban sokszor nem is olyan egyszerű kérdés ez, hiszen az nem pusztán a bíró szubjektív döntésén alapul. A pártatlanságba vetett közbizalom látszatának őrzése ugyanilyen súllyal esik latba. Erre időről időre emlékezteti is a bírói kart egy-egy sajtónyilvánosságot kapott ügy, ahol megkérdőjelezi az eljáró tanács elfogulatlanságát, pártatlanságát, akár komoly (vélt vagy valós) személyi összefüggéseket is feltárva.

Megjegyzendő, hogy kíváncsi ugyanakkor elkerülni a bíró részéről az elfogultság alaptalan bejelentését is egy-egy (bonyolult) büntetőügyben, mely a bíró számára az ügytől való szabadulás eszköze lehet, akár azért is, mert összehangolt sajtóhadjárat indult az ügy kapcsán. A hatályos szabályozás mellett is, álláspontom szerint nem alakult ki egységes joggyakorlat a bírák részéről bejelentett elfogultsági kifogások terén. Sokszor meggyőzően is nagy anomáliák figyelhetők meg e téren, mely semmiképpen sem erősíti a bíróságokba, azok pártatlanságába vetett közbizalmat. Hiszen a laikus szemszögből nézve

¹ Debreceni Törvényszéken büntetőbíró, PhD-hallgató DE Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

² HÁGER Tamás: Elmélet, dogmatika, empiria (A büntetőeljárás tényállás megalapozottságával kapcsolatos eljárási kérdések vizsgálata társadalomtudományi kutatási módszerek segítségével.) Jogelmélet Szemle, 2014/2. 112. o. <http://jesz.ajk.elte.hu/hager58.pdf> (letöltés: 2021. november 17.).

³ PANYIK Tibor Magyarország elleni ügye (12748/2006. számú ügy).

hogyan történhet meg az, hogy egy nagyobb városban a bíró elbírája egy gyermekkori barátja ügyét, míg vidéken már elfogultságot jelent be ezen személyi kapcsolat okán.

A jogkereső állampolgárok számos esetben kifogásolják a bírósági szervezeten belüli hozzátartozói viszonyokat is, mely többször elfogultsági kifogás tárgya, kiváltképp az eljáró bíró, az eljáró bíróság és a bírósági vezetők közötti – feltételezett – alá- és fölérendeltségi viszonyra tekintettel. A felsőbb bíróságok gyakorlata egyértelmű, a Kúria is kimondta, hogy sem egy kollégiumvezető, sem a bíróság elnöke nem felettese az ítélkező bírónak az ítélkezési tevékenysége során.

Hasonlóan visszatérő kérdés, hogy egy volt bíró meddig, milyen illetékességi területen járhatson el védőként a bírói szolgálati jogviszonya megszűnését követően, illetve hogy elégséges-e a jelenlegi – megengedőnek tekinthető – szabályozás.

A bíróságok függetlensége, semlegessége iránti közjogi igény mentén kívánatos, hogy a bíróságok elhatárolódjanak más államhatalmi ágakhoz tartozó – esetlegesen büntetőügyekben is megjelenő – szervezettől. Mégis időről időre – akár képzéseken való részvétel kapcsán – visszatérő kérdés, hogy ha mégis van szervezeti együttműködés, akkor az meddig terjedhet.

Az összehasonlító jog oldaláról pedig időnként felmerül, hogy a Magyarországon történelmi vívmányként fennálló, a bírák számára tilalmazott politikai tevékenység az Európai Unió több országában nem érvényesül.

2. Az igazság keresése: anyagi igazságra törekvés – processzuális igazság

Az igazság keresése és megállapítása a büntetőeljárás központi kérdése, mely elvezethet a bírák kizárásának kérdéséhez is. Az igazság felfogása a különböző eljárási rendszerekben nem azonos. Az anyagi igazság elve bár változó tartalommal, terminológiával, de bizonyos relatív állandósággal mégis jellemezte és jellemzi ma is a büntetőeljárás rendszerét. Az anyagi igazság elve szoros összefüggésben áll a büntetőjogi legalitással, a hivatalbóliség elvével, valamint a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvével is.⁴

A 2018. július 1. napján hatályba lépett a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.). A törvényjavaslat általános indokolásának bevezető része szerint: „A magyar igazságszerető és igazság kereső nép. Az anyagi igazságon alapuló bün-

tetőjogi felelősségre vonás pedig alapértéke a jelenleg hatályos eljárási törvényünknek. A megőrzés ugyanakkor nem jelent elzárkózást sem a hibák javításától, sem az olyan opportunitás bővítésére irányuló hazai és nemzetközi tendenciáktól, amelyek az eljárások időszerűségét és az igazság kiderítését egyaránt hatékonyan szolgálják. Ha az igazság kiderítése nélkül elképzelhetetlen a büntető igazságszolgáltatás, azt olyan eljárási rendszerben kell biztosítani, amely a garanciák feltétlen érvényesülésével megalapozza az eljárásban résztvevők egymás iránti bizalmát és amelyben a felek eljárási cselekményeinek irányát a tisztességes eljárás elve jelöli ki.”⁵ Tóth Mihály szerint, amilyen hiba a tradíciók teljes elvetése, olyan mértékben lehet helytelen az azokhoz való görcsös, a tartalmi megalapozást nélkülöző ragaszkodás is.⁶ Ugyanakkor „a legtökéletesebb kódex sem lesz egyéb bútoráruházak polcdíszénél, ha nem okosan, felkészülten, az igazságosság és a méltányosság szellemében használjuk”.⁷

A Be. nem hozott változást abban, amire korábban Elek rámutatott, hogy az igazság kiderítése, megállapítása, mint a büntetőeljárás célja és feladata általában axiómaként, megkérdőjelezhetetlen megállapításként, alaptényként kerül kapcsolatba a büntető igazságszolgáltatással.⁸

A Be. a preambulumban rögzíti az igazság megállapításának igényét. Bár ez alapvető szinten nem köszön vissza a törvényben, de álláspontom szerint megkerülhetetlen, minthogy a bíró, a bíróság feladata az igazságszolgáltatás.

A Be. a bizonyítékok értékelése körében változatlanul rögzíti, hogy a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító ereje. A bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg. „Kérdésként merülhet fel, hogy a bírói meggyőződés hogyan tükröződhet a bizonyítékértékelésben, hogyan lehet megindokolni azt a meggyőződést, ami esetleg ellentmond annak, amit a többi bizonyíték logikusan sugallna. A határozatban ugyanis sokkal egyszerűbben meg lehet indokolni egy döntést azzal, hogy a bizonyítékok zárt logikai rendszert alkotnak, szemben a bíró szubjektív belső meggyőződésével. Lehetséges, hogy a bíró meg van győződve arról, hogy a kihallgatott terhelő, vagy mentő vallomást tevő tanúk nem mondanak igazat, azonban ezen egymással összhangban lévő vallomásokkal szemben csupán annyit tudna ellenérvként felhozni, hogy nem hiszi el.”⁹

Számos példát lehet arra felhozni, amikor az anyagi

⁵ www.kormany.hu – előterjesztés a büntetőeljárásról szóló törvényről (2016. szeptember 12-i letöltés) 301. o.

⁶ Tóth Mihály: A büntetőeljárás kodifikálásának tanulságai, néhány, első sorban a bíróságot érintő kérdésben. Magyar Jog 2018/9. szám 469. o.

⁷ Erről részletesen: Tóth Mihály i. m.; 471. o.

⁸ Erről részletesen: Elek i. m.; 15. o.

⁹ ELEK Balázs: A téves ténymegállapítás egyes pszichológiai aspektusai Debreceni Jogi Műhely 2006. 4. szám Forrás: <http://www.debrecenijogimuhely.>

⁴ ELEK Balázs: A jogerő a büntetőeljárásban. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012., 18–19. és 23. o.

igazsággal szemben felmentő ítéletet kénytelen hozni a bíróság a processzuális igazság érdekében, mert a terhelő – és egyébként meggyőző – bizonyítékokat nem lehet felhasználni. Ilyenkor az a kérdés, hogy a nyilvánvalóan terhelő bizonyítékok (pl. egy nem megfelelő figyelmeztetések mellett felvett hozzátartozói vallomás, rendőri jelentésbe foglalt vallomás) mellőzése után fennmaradó bizonyítékok elegendőek lehetnek-e a bűnösség kétséget kizáró bizonyítására. A processzuális igazság győzelmét az anyagi igazság felett a közvélemény esetenként nehezen is emészt meg. Ilyen esetekben az ítélet társadalmi megítélése szempontjából döntő jelentőséggel bírhat az, hogy közérthetően, jogilag korrekten legyen a közvélemény felé kommunikálva a döntés.

„Az anyagi igazságosság jogállami követelményével kapcsolatban az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradvá válhat meg. Az Alkotmánybíróság több határozatában megállapította, hogy az Alkotmány nem biztosít alanyi jogot az anyagi igazság érvényesülésére. Ezek a jogállam céljai és feladatai. Az Alkotmány az anyagi igazság érvényre jutásához szükséges – és az esetek többségében alkalmas – eljárásra ad jogot. A büntetőigény érvényesítésének eljárási módjával, a büntetőeljárással szemben azonban alapvető követelményként jelentkezik az igazság megállapítása a bűncselekmény elkövetése, az elkövető személye és büntethetősége tekintetében. Ez alapvető feltétele annak, hogy a büntetőjogi felelősség kérdésében igazságos bírósági döntés szülessen.”¹⁰

A teljesség igénye okán ki kell emelni, hogy a Be. szerint korlátozott fellebbezés esetén a tényálláshoz kötöttség akkor sem törhető át, ha a felelősségre is kiható tényállási hiba van. Elek kifejti, hogy ebben az eljárási helyzetben a másodfokú bíró igazságszemlélete, igazságérzete jóval „gyengébben” tükröződhet, mint a teljes felülbírálatnál. Az ítélező igazságszemlélete ilyenkor nem a tényigazságra fókuszál, hanem a büntetőjogi főkérdésre, következőképpen inkább igazságszemléletről beszélhetünk.¹¹

3. A tisztességes eljárás mint „védelmi jog”

A tisztességes büntetőeljárás törvényi szintű garanciáit a Be. tartalmazza. Az Alapvető rendelkezések között szerepel az ártatlanság védelme, az anyanyelv használata, itt kaptak helyet a bizonyítás alapvetései, amelyek

összefoglalják a legfontosabb bizonyítási szabályokat: a vádló bizonyítási kötelezettségét, az önvádra kötelezés tilalmát, az „in dubio pro reo” elvét és annak kimondását, hogy a terhelte nem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására. A büntetőeljárásban a pártatlanság érvényesülését biztosítják az eljárás résztvevőire, az ügyészségre, az ügyészre, a bíróságra, a bíróra, a nyomozó hatóságra, és az eljárás más résztvevőire vonatkozó kizárási szabályok. A tisztességes eljárás fogalomrendszerébe tartozik ugyanakkor az ítélet nyilvános kihirdetésének a kötelezettsége is. Kiemelendő az is, hogy az elsőfokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezésére vonatkozó szabályrendszer – az abszolút és a relatív eljárási szabálysértések – is a tisztességes eljárás „védelmére” születtek. Czine kifejti, hogy a büntető eljárási jogi garanciarendszer értelmezése és alkalmazása mögött stabil alkotmányos követelményrendszer is húzódik. A büntetőjog alkotmányos garanciarendszerébe tartozó alaptörvényi rendelkezések köréből a büntetőeljárásokkal összefüggésben a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadó garanciák a legjelentősebbek.¹²

A büntetőeljárások tisztességes jellegét biztosító követelményeket előbb az Alkotmány az 57. § (1) bekezdésében, majd az Alaptörvény a XXVIII. cikk (1) bekezdésében rögzítette. A tisztességes eljárás elvének alkotmányos tartalmát és a garanciarendszerébe tartozó egyes részjogosítványokat pedig az Alkotmánybíróság bontotta ki és elemzi ma is a határozataiban. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése a korábban hatályban volt Alkotmány 57. § (1) bekezdésével azonosan rendelkezik, amikor kimondja, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, észszerű határidőn belül bírálja el. Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatálybalépése után, a jövőre nézve is irányadónak tekinti a tisztességes eljáráshoz fűződő alapvető joggal kapcsolatban kimunkált korábbi alkotmánybírósági gyakorlatot, mely alkotmányos követelmények nemcsak a szabályozási környezettel, hanem az egyedi bírói döntésekkel szemben is érvényesíthetők. A tisztességes eljárás (fair trial) az Alkotmánybíróság döntései értelmében olyan alkotmányos mérce, olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek a figyelembevételével kell és lehet csak megítélni. Egy büntetőeljárás az egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet méltánytalan vagy igazságtalan, illetve nem tisztességes.¹³

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésének értelmezésével nevesíthetők a tisztességes eljáráshoz való jog tartalmát kitöltő ún. részjogosítványok. Ezek

hu/archivum/4_2006/a_tevés_tenymegallapitas_egyes_pszichologiai_aspektusai/ (2019. október 30. letöltés).

¹⁰ 14/2004(V. 7.) AB határozat, ABH 2004. 241, 266. CZINE Ágnes: A tisztességes bírósági eljárás HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2020. 44–45. o.

¹¹ ELEK Balázs: A favor defensionis elv megjelenései az új büntetőeljárási törvény rendes perorvoslataiban Magyar Jog 2021. 10. szám 578. o.

¹² CZINE Ágnes i. m. 154–155. o.

¹³ CZINE Ágnes i. m. 156–158. o., 6/1998.(III.11.) AB határozat, ABH 1998, 91, 95.

különösen: bírósághoz fordulás joga, a tárgyalás tisztességessége, a tárgyalás nyilvánosságának és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének a követelménye, a törvény által létrehozott bíróság, a bírói függetlenség és a pártatlanság kívánalma, az észszerű időn belüli elbírálás követelménye. Czine rámutat, hogy de facto a XXVIII. cikk nem rögzíti, de az Alkotmánybíróság értelmezése szerint része a tisztességes eljárásnak az is, hogy az eljárásban biztosítva legyen a fegyverek egyenlősége.¹⁴ Ugyanígy a tisztességes eljáráshoz való jog részének tekinti az AB gyakorlata az eljárásban érintett jogát az indokolt bírói döntéshez.¹⁵ Az Alaptörvény XXVIII. cikke egyebekben további eljárási garanciákat rögzít: ártatlanság véelme, védelemhez való jog, nullum crimen sine lege elve, nulla poena sine lege elve, ne bis in idem elve, jogorvoslathoz való jog [XXVIII. cikk (2)–(7) bekezdés]. Czine kifejti, hogy ezek ugyanúgy hozzátartoznak az eljárások köznapi értelemben vett tisztességes jellegéhez, mint a XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglalt követelmények teljesülése. Fontos azonban, hogy a (2)–(7) bekezdésben rögzített eljárási garanciák érvényesülését az Alkotmánybíróság a szükségesség, arányosság általános szabálya alapján vizsgálja, míg az (1) bekezdésben foglalt követelmények érvényesülése sajátos értékelést kíván. A tisztességes eljáráshoz való jog az Alkotmánybíróság gyakorlatában olyan abszolút jog, mellyel szemben nem létezik mérlegelhető más alapvető jog vagy alkotmányos cél, mert már maga is mérlegelés eredménye, ezért nem korlátozható. A részjogosítványok ugyanakkor korlátozhatók és összehatásukban garantálják az adott eljárás tisztességes jellegét. Az ezen korlátozások szükséges és arányos volta vizsgálható az Alkotmánybíróság határozatai értelmében.¹⁶

4. A nyilvánosság mint a tisztességes eljárás egyik garanciája

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) 6. cikkének 1. bekezdése szerint mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja meg és hozzon határozatot az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságáról.¹⁷ Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) gyakorlata a nyilvánosság elvének különös jelentőségét tükrözi. A Szűcs Ausztria elleni

ügyben a Bíróság megállapította a nyilvánosság indokoltan kizártsága folytán az Egyezmény 6. cikk 1. bekezdésének megsértését, mert az alapeljárás magyar vádlottja ellen lopott hitelkártya használatának gyanúja miatt indult, utóbb megszüntetett eljárással összefüggésben folytatott kártalanítási eljárásban a bírósági határozatot nem hirdették ki nyilvánosan, egyebekben pedig a nyilvánosságot más eszközökkel sem biztosították. Ezzel áll összhangban, azonos döntés született a Werner Ausztria elleni ügyben is.¹⁸

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (Bszi.) 12. § (1) bekezdése szerint a bíróság tárgyalása – ha a törvény kivételt nem tesz – nyilvános. A (2) bekezdés értelmében pedig a bíróság a tárgyaláson hozott határozatát nyilvánosan hirdeti ki. A 13. § (1) bekezdése szerint pedig a bíróság határozatát – ha a törvény kivételt nem tesz – indokolni köteles.

Az Alkotmánybíróság az 58/1995. (IX. 15.) határozatában rámutatott: „A modern büntetőeljárások alkotmányos alapelvei közé tartozik az eljárás nyilvánossága, amely elsősorban a tárgyalás nyilvánosságának és a bírói döntés nyilvános kihirdetésének a követelményét jelenti. A nyilvánosság mindenekelőtt az igazságszolgáltatás működésének ellenőrzését hivatott biztosítani a társadalom részéről. Ugyanakkor a büntető felelősségre vonás nyilvánossága az egyik útja annak, hogy a büntetőjog parancsai és tilalmi eljussanak a közösség tagjához.”¹⁹

Az Alkotmánybíróság a 20/2005. (V. 26.) AB határozatának IV/4. pontjában hangsúlyozta: „Az Egyezségokmány (Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya), valamint az Egyezmény a tárgyalás nyilvánosságát az igazságszolgáltatás működésének alapvető követelményeként határozzák meg, s az minden modern büntetőeljárás olyan emi-nens rendelkezései közé tartozik, amely csak indokolt esetben és szűk körben korlátozható. A tárgyalási elv, az ehhez kapcsolódó nyilvánosság, a közvetlenség és a szóbeliség az Alkotmány és a Be. alapján is a büntetőeljárás elsőrendű garanciális követelménye.” A nyilvánosság elvének a másodfokú eljárásban is érvényesülnie kell. Ugyanakkor, mivel a nyilvánosság elve nem korlátozhatatlan jog, így nincs akadálya annak, hogy a Be. lehetővé teszi az ügyek egy bizonyos részét másodfokon tanácsülésen elbírálni. Kiemelendő, hogy e tekintetben a veszélyhelyzeti eljárási szabályok további könnyítést hoztak, azonban éppen a közelmúltban született 2021. évi 132. eseti döntés mutat rá, hogy a veszélyhelyzetre vonatkozó különös eljárási szabályok alkalmazásával sem bírálható el a fellebbezés tanácsülésen, ha az ügyészség, a vádlott vagy a védő nyilvános ülés vagy

¹⁴ 8/2015. (IV.17.) AB határozat, Indokolás [63] Czine Ágnes i. m. 158. o.

¹⁵ 7/2013. (III.1.) AB határozat, Indokolás [34] Czine Ágnes i. m. 158. o.

¹⁶ CZINE Ágnes i. m. 159. o.

¹⁷ Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény. Kihirdetve az 1993. évi XXXI. törvény által 1993. április 7. napján.

¹⁸ Tóth Mihály: A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében. KJK-KERSZÖV Budapest, Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 2001.151–152. o. HÁGER Tamás: A nyilvánosság mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben Pro Futuro 2014/1. 47.

¹⁹ 58/1995.(IX.15.) AB határozat, ABH 1995, 289, 293., Czine i. m.: 181. o.

tárgyalás kitűzését kéri. Ezt tükrözi a BH 2021. évi 100-as döntés is.

A 7/2013. (III. 1.) AB határozatban pedig az Alkotmánybíróság azt rögzítette, hogy az „indokolási kötelezettség alkotmányos követelménye a bíróság döntési szabadságának abszolút korlátját jelenti, nevezetesen azt, hogy döntésének indokairól az eljárási törvényeknek megfelelően szükséges számot adnia.”²⁰ Ezzel áll összhangban a jelenleg hatályos Be. idején született 2021. évi 193. eseti döntés, mely szerint a bíróság indokolási kötelezettségének teljesítése közjogi és perjogi szabályokból fakadó kötelezettség, amely nem diszkrecionális, hanem törvényileg szabályozott. A bírói döntés indokolásának megléte törvényileg egzakt kötelezettség, legfeljebb mikéntje lehet mérlegelés tárgya, mely már relatív eljárási szabálysértés körébe tartozik.

A tisztességes eljárás szempontjából úgynként igényel egyedi vizsgálatot, hogy sérül-e a tisztességes eljárás elve az indokolási kötelezettség megsértésén keresztül.

Háger rámutat, hogy a büntetőítélkezés az igazságszolgáltatás tükré. A nyilvánosság elve a társadalom számára megengedi tisztán látni önmaga működését, hibáit, a társadalmi rend ellen vétők büntetőjogi felelősségre vonását. A nyilvánosság elve széleskörűen bepillantást enged a büntetőhatalom gépezetébe, kontrollt teremtve a független bírói hatalmi ág felett.²¹

Az elmúlt években az igazságszolgáltatást, a tárgyalások nyilvánosságát, a bírakat igen jelentős kihívások érték. A nyilvánosság által támasztott problémákkal a bíróságoknak, bírácoknak meg kellett illetve meg kell birkóznuk.

A társadalmi ellenőrzésen túl a nyilvánosság biztosítja a pártatlan eljárás megvalósulását, de fontos szerepe van a társadalmi köztudat alakításában is. A társadalmi ellenőrzés az igazságszolgáltatás egészére terjed ki, átfogva az igazságszolgáltatás teljes rendszerét. A pártatlan eljárás alapvetően az eljárás szereplői számára bír jelentőséggel. A társadalomalakítás pedig leginkább a büntetőügyekben jut szerephez, a generális prevenció itt indokolja leginkább, hogy a társadalom minél szélesebb köre megismerje, hogy mely cselekményt minősít az állam büntetendőnek, illetve hogy az ilyen bűncselekményeket büntetés követi. Az egyén pedig ehhez igazítja, igazíthatja cselekvőségét.²²

Navratil Szonja összehasonlító elemzésében – az informatikai vívmányokat is figyelembe véve – a nyilvánosság több dimenzióját különíti el. Eszerint létezik az intézményi-szervezeti nyilvánosság, valamint az eljárási nyilvánosság. Az utóbbinál megkülönbözteti a pillanatnyi és az elektronikus nyilván-

nosságot. Az elektronikus formában megjelenő intézményi-szervezeti nyilvánosság körébe tartozik a bíróság költségvetése, szervezeti struktúrája, a bírák kiválasztása, kinevezése. Az eljárási nyilvánosság körében a tárgyalás nyilvánossága és az ítéletek kihirdetése pillanatnyi nyilvánosságot jelent, míg a bírósági iratok, ítéletek és a média tárgyalótermi jelenléte elektronikus úton nyújt információt a közvéleménynek. A tárgyalási nyilvánoságnál el kell különíteni a sajtónyilvánosságot és a hallgatóság nyilvánosságát.²³

A Be. a bírósági eljárás általános szabályainál, a 436. § (1) bekezdésben deklarálja, hogy a bíróság tárgyalása nyilvános. A bíróság tárgyalásán jelen lehetnek a perbeli személyek, más érdeklődők (pl. joghallgatók), illetve a sajtó képviselői is. A nyilvánosság csak a törvényben meghatározott esetekben korlátozható, illetve zárható ki. Ezek pedig két csoportba oszthatóak. Az egyik, amelyek a tárgyalás rendjének fenntartása, a bizonyítás zavartalan lefolytatása körébe sorolható okokat öleli fel. A másik csoport pedig az, amely az ügyek tárgyával, erkölcsi okokkal, minősített adatok oltalmával, a tárgyaláson részt vevők érdekeinek megóvásával (különleges bánásmódot igénylő személy) kapcsolatosak. Mérlegelést igénylő ok azonban pl. az erkölcsi ok, míg például objektív ok az, hogy tizennegyedik életévét be nem töltött személy hallgatóként sem vehet részt a bírósági tárgyaláson. A nyilvánosság kizárása lehet teljes – a bizonyítás egészére és a perbeszédre kiterjedő –, vagy részleges, azaz pl. egyes vádlottak, tanúk kihallgatására leszűkülő. Az egyesbíró vagy a tanács elnöke a tárgyalás szabályszerű lefolytatása, méltóságának és biztonságának megőrzése érdekében, illetve helyszűke esetén meghatározhatja a hallgatóság létszámát [Be. 436. § (2) bekezdés]. Sajtóérdeklődésre számot tartó büntetőügyet célszerű olyan tárgyalóterembe kitűzni, amely alkalmas nagyobb létszámú hallgatóság befogadására. Ugyanakkor a bíróság rendelkezésére álló tárgyalótermi kapacitás és különösen azok befogadóképessége véges, ezért sokszor előzetes regisztráció útján lehet biztosítani, hogy olyan létszámú hallgatóság legyen jelen a tárgyaláson, melyet a tárgyalóterem képes befogadni és a tárgyalás tekintélye sem sérül. A tárgyalás vezetése, méltóságának megőrzése és a rend fenntartása az egyesbíró, illetve a tanács elnökének feladata. Eltávolíthatja a tárgyalóteremből azokat, akik a tárgyalás méltóságát sértik. Ismételt vagy súlyos rendzavarás esetén (ha a rendreutasítás, rendbírság nem bizonyult elegendőnek) pedig a tárgyalásról a rendzavarót kiutasíthatja, kivezettetheti, továbbá a hallgatóságot kizárhatja, ha a rendzavarás a hallgatóság körében merül fel. Az egyesbíró vagy a

²⁰ 7/2013. (III. 1.) AB határozat, Indokolás [34] Czine Ágnes i. m. 181. o.

²¹ HÁGER Tamás: A nyilvánosság mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben. Pro Futuro 2014/1. 60.

²² NAVRATIL Szonja: A tárgyalások nyilvánossága. Eötvös Károly Intézet (2010.) 107–109. o.

²³ NAVRATIL Szonja: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága. Összehasonlító elemzés. In. (szerk. BADÓ Attila): A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika. Budapest, Gondolat Kiadó, 2011, 156. HÁGER Tamás: A nyilvánosság mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben. Pro Futuro 2014/1. 46.

tanács elnöke úgy is rendelkezhet, hogy a tárgyalás rendjét vagy szabályszerű menetét megzavaró személy vagy hallgatóság azon a tárgyalási napon nem térhet vissza a tárgyalóterembe (Be. 439–440. §).

Ugyanakkor a tisztességes eljárás fontos garanciája, hogy a zárt tárgyalás eredményeként – a részben vagy egészben a nyilvánosság kizárásával lefolytatott eljárásban – született határozatot, a határozat rendelkező részét teljes terjedelmében, indokolását a védett érdek sérelmét érintő rész kivételével a bíróság nyilvánosan hirdesse ki (Be. 438. §).

A napi jogalkalmazásban sokszor előfordul, hogy a tárgyaláson jelen lévők közbeszólnak, bekiabálnak, sőt esetenként a bíróság vagy a felek felé sértő kijelentést tesznek, olykor szabálysértést vagy bűncselekményt is megvalósító magatartást tanúsítanak. Ilyenkor ez megalapozhatja a nyilvánosság kizárását. A korábbi Be. a nyilvánosság törvényes ok nélküli kizárását még abszolút hatályon kívül helyezési okként szabályozta, míg a hatályos Be. már csak a relatív kasszációs okok közé emelte be. Ez pedig azt jelenti, hogy csak akkor van helye emiatt az ítélet hatályon kívül helyezésének, ha a nyilvánosság kizárása a büntetőjogi főkérdések elbírálása körében az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatát befolyásolta és ez tényekkel alátámasztható.

Van azonban további esetköre is a nyilvánosság elve megsértésének: amikor a bíróság törvényes ok fennállása ellenére nem zárja ki a nyilvánosságot a tárgyalásról. Titoksértés esetén például ennek lehetnek büntetőjogi következményei is.

Megállapítható, hogy a bíróság a nyilvánosságot rendzavarás esetén ritkán zárja ki, még súlyosabb rendbontásoknál is elegendőnek tartja a rendreutastást vagy rendbírság kiszabását. Ugyanakkor nem lehet teret engedni annak, hogy akár az eljárás szereplői, akár a hallgatóság hangos, folyamatos véleménynyilvánításukkal olyan légkört teremtsenek, mely bárkiben félelmet kelt vagy zavarja a bizonyítás menetét, különösen a bírót.²⁴

El kell választani egymástól a kiemelt sajtóérdeklődés mellett zajló, nagy tárgyi súlyú ügyeket, és a mindennapos, a sajtó figyelmén kívül eső ügyeket. A kiemelt érdeklődésre számot tartó ügyeket tárgyaló bírák olyan kihívásokkal és feladatokkal találkoznak, melyek túlmutatnak a megszokott tárgyalásvezetési technikákon. Mindez a tárgyalásvezetési, pervezetési képesség szerepének folyamatos növekedését eredményezi.²⁵ Úgy vélem, hogy a bíróság, a bírói kar tekintélyét is az szolgálja, ha törvényes keretek között az eljáró bíró gátat szab a tárgyalás rendjét elszabotáló magatartásformáknak. Különösen igaz ez, ha sajtó jelenléte mellett zajlik egy ügy tárgyalása. A bírónak hatékony eszközrendszere van arra, hogy csírájában elfojtsa a rendzavaró, a tárgya-

lás méltóságát sértő megnyilvánulásokat, figyelemmel a fokozatosság elvére is. Mindez persze szorosan kapcsolódik a bírói rutinhoz is. Véleményem szerint hasonlóan sok más bírói tulajdonsághoz, képességhez, ezt a tudást sem lehet csak tréningeken megszerezni. Ehhez tárgyalótermi tapasztalat kell, mely szoros összefüggésben van az emberismerettel is.

5. A sajtó és a nyilvánosság szerepe a bírói döntéshozatalban

A tárgyalás nyilvánosságát biztosító egyik rendelkezés a tárgyalási jegyzék kihelyezése a tárgyalóterem ajtajára. Ugyanakkor egyértelmű, hogy a tárgyalás nyilvánosságát szélesebb körben biztosítja az, ha a tömegtájékoztatási eszközök adnak tájékoztatást a bírósági eljárásokról. A bírósági tárgyalásról a nyilvánosság tájékoztatása érdekében hang- és/vagy képfelvételt is lehet készíteni az egyesbíró vagy a tanács elnökének engedélyével. Leszámítva a bíróság tagjait, a jegyzőkönyvvezetőt, az ügyészt és a védőt, ehhez az érintett személyek hozzájárulása szükséges. Fontos azonban, hogy a felvétel készítése a tárgyalás folyamatosságának és zavartalanságának érdekében megtagadható, visszavonható.

A bíró tárgyalásvezetési képességéről már volt szó, mely álláspontom szerint bírói rutin függvénye is. A tárgyalásvezetés képességéhez ugyanakkor szorosan kapcsolódik a sajtó jelenléte mellett zajló tárgyalások esetében az, ha a tárgyalásról felvétel is készül. Az írott sajtó jelenléte jellemzően nem zavarja meg a tárgyalás menetét, rendjét. Abban az esetben azonban, amikor több kamera és fényképezőgép mellett tárgyal a bíró, illetve ha a felvételkészítők mozognak is a tárgyalóteremben, közeli képeket készítve a bíróról, az eljárás szereplőiről, ez már alkalmas lehet a tárgyalás menetének megzavarására, arra pedig szintúgy, hogy a bírót kikölkentse gondolatiságából. Navratil Szonja már felhívott empirikus kutatása a tárgyalások nyilvánosságának bemutatása vonatkozásában rögzíti, hogy az általuk megfigyelt tárgyalásokon azt tapasztalták, hogy a bírák csak nagyon ritkán élnek a rendelkezésre álló szabályok alkalmazásának lehetőségével akkor, ha egy kiemelt érdeklődésre számot tart ügyben a felvételkészítés miatt kerül veszélybe a tárgyalás rendje, méltósága. Bár a tárgyalások gyakorlata azt mutatta, hogy a kamerák és a fényképezőgépek sok esetben zavarják a tárgyalás menetét, arra nem találtak példát, hogy az engedélyt ilyen esetekben megtagadták vagy megvonták volna.²⁶ Álláspontom szerint is megfelelő pervezetés

²⁴ HÁGER i. m. 53. o.

²⁵ NAVRATIL Szonja: A tárgyalások nyilvánossága. Eötvös Károly Intézet (2010.) 117. o.

²⁶ NAVRATIL Szonja: A tárgyalások nyilvánossága. Eötvös Károly Intézet (2010.) 117. o.

mellett elkerülhető a felvételkedzésre vonatkozó engedély megvonása.

A gyakorlatban sokszor előfordul, hogy a vádlottak nem járulnak hozzá, hogy róluk felismerhető kép- és hangfelvétel készüljön, mely nem azt jelenti, hogy a sajtó nem készíthet tudósítást a tárgyalásról, pusztán csak azt, hogy ki kell takarni a képről azt a személyt, aki nem járult hozzá, hogy róla felismerhető kép- és hangfelvétel készüljön. Ez olyan mérvű torzítást indokol, mely kizárja a felismerést. E körben különösen kiemelt büntetőügyek kapcsán én is nagyon károsnak tartom – Hágerhez hasonlóan –, amikor előben közvetítenek tárgyalásokat, alapvető bizonyítási szabályok érvényre jutását akadályozva. Ilyen alapvető bizonyítási szabály, hogy a tanú kihallgatása során a még ki nem hallgatott tanú nem lehet jelen [Be. 526. § (2) bekezdés]. Az internetes élő közvetítések során a ki nem hallgatott tanú követheti a tárgyalás menetét, információkat kaphat a bizonyításról, mely azon túl, hogy perjogi normába ütközik, a bizonyítást is befolyásolhatja. E körben a perjogi törvény részletesebb szabályozása indokolt lenne a média jelenlétével lefolytatott tárgyalásvezetés kapcsán, mellyel elkerülhetőek lennének a tárgyalás rendjét, méltóságát veszélyeztető, a bizonyítás menetét befolyásoló esetek.²⁷

Kétségtelen tény, hogy a bírának sem egyforma a viszonya a sajtó jelenlétéhez. Amennyiben a bírói kar fenyegetésként értékeli és érzi a nyilvánosság megvalósulását, a tárgyalásokon jelen lévő média képviselőit pedig ellenérdekű félnek tekinti, olyan mint amely csak felesleges teher, úgy a legkifinomultabb jogszabályi háttér mellett sem fog megfelelően működni a nyilvánosság.²⁸ Vannak olyan bírók, akik a sajtó jelenlétet kifejezetten támogatják, míg mások szükséges rosszként tekintenek rá. Kiemelkedő jelentősége megítélésem szerint annak van – és ezzel lehet ösztönözni a bírakat a sajtójelenlét fokozottabb elfogadására – ha a sajtó hitelesen, objektíven, jogilag is korrekten tudósít a tárgyalásokról, kerülve a szenzációhajhászást.

„A mai médiaviszonyok között a bírói hatalomnak több okból kifolyólag is egy aktívabb szerepet kell vállalnia az igazságszolgáltatásról és a saját intézményi jelentőségéről szóló kommunikációban. A bírósági külső kommunikációt három motívum alakítja: az igazságszolgáltatás nyilvánossága alapelveinek megvalósítása, a bírósági eljárásban részt vevő személyek védelme és az igazságszolgáltatás tekintélyének megőrzése.”²⁹ A Kúria 2019. évi évkönyvében is megjelenő, a bíróságok aktívabb szerepvállalását szorgalmazó idézet megítélésem szerint a proaktív hozzáállást tükrözi. Nagyon fontos ugyanis, hogy a

bíróságokon folyó munkát és eredményeket is láttassa a szervezet. Azokat érthetően, világosan kommunikálja kifelé. A Kúria célkitűzése, hogy a legfontosabb szakmai feladatai, a jogegység megteremtése és az ítélkezési gyakorlat színvonalának emelése érdekében elvégzett tevékenység megfelelő szakmai színvonalon jelenjen meg a sajtóban és a nyilvánosság előtt. A Kúria következetesen törekszik a közérthető s világos tájékoztatásra, illetve a bírói gyakorlatban bekövetkezett, szakmailag indokolt változtatások megfelelő nyilvános magyarázatára.³⁰

Az igazságszolgáltatásnak és a sajtónak tehát egyaránt biztosítani kell, hogy a közvélemény hiteles tájékoztatást kapjon a bíróságok tevékenységéről. Az igazságszolgáltatásnak ugyanakkor proaktív módon, közérthetően láttatnia is kell tevékenységét. Nagyon fontos álláspontom szerint az is, hogy a bírói hírek csak és kizárólag az egyes ügyekről, ítéletekről szóljanak. Arról, hogy a bírói szervezet teljesíti alkotmányos kötelezettségét, a magas színvonalú, pártatlan, időszerű ítélkezést. A sajtóval való partneri kapcsolat, a bíróságokon működő sajtótitkári, szóvivői rendszer ezt megfelelően szolgálja.

De vajon a bírót a döntéshozatalában befolyásolja-e az, ha bizton számíthat arra, hogy kiemelt sajtóérdekklődés mellett majd egy adott ügyet tárgyalnia? Ki tudja-e zárni egy általa tárgyalt ügy kapcsán a sajtó visszhangokat, a társadalom tágabb és szűkebb köreinek kritikáit? Nem példa nélküli az sem, hogy egy már jogerősen befejezett ügy vált ki erős sajtóvisszhangot, mely a bírót a jövőbeni munkájában vajon fogja-e befolyásolni? Kiindulási alap az lehet, ha leszögezzük, hogy bár a bíró is ember, de bírói esküjéhez méltóan kötelessége döntéseit a jogszabályok alapján, lelkiismerete tükrében meghozni, mely során őt nem vezethetik, nem befolyásolhatják külső körülmények. Sőt ez semmiképpen sem lehet bátorság kérdése sem. Hiszen az igazságszolgáltatás rendszerének biztosítani kell, hogy a bírónak ne kelljen félnie bárminemű támadástól. A közvélemény felé pedig közvetíteni kell, amit Degré Miklós örökérvényűen megfogalmazott: „Meg kell értetni a közönséggel, hogy a bíró ítélkezik, nem néz sem jobbra, sem balra, nem ismer rokonszenvet, sem ellenszenvet, nem ismer barátságot, jóindulatot, rosszindulatot, hanem csakis az igazságot keresi.”³¹

„A bíró számtalan egyéni jellemvonása, hajlama, szokása sokszor szerephez jut a döntés kialakításában, és nem csupán annak a meghatározásában, amit igazságosnak vagy tisztességesnek vél az eset konkrét tényeinek ismeretében, hanem abban a folyamatban is, amely által meggyőződik arról, hogy melyek ezek a tények.”³²

²⁷ Háger i. m. 51–61. o.

²⁸ NAVRATIL Szonja: A tárgyalások nyilvánossága. Eötvös Károly Intézet (2010.) 117. o.

²⁹ Santschi Kallay MASCHA: *Externe Kommunikation der Gerichte: Rechtliche und praktische Aspekte der aktiven und reaktiven Medienarbeit der Judikative*. Stämpfli Verlag AG, Bern, 2018.

³⁰ Kúria évkönyve 2019. 155. o., 2020. 169. o.

³¹ „Bírák Vagyunk” A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvény cikk kihirdetésének 150. évfordulója tiszteletére Országos Bírószági Hivatal Budapest, 2019. 79. o. Évnyitó beszéd 1936. január 7-én az Ítéletábrla teljes ülésén, Budapesti Hírlap, 1936. január 8., 3.

³² Jerome FRANK: *Bíráskodás az elme ítélőszéke előtt* (válogatott írások)

A Kúria jelzett Joggyakorlat-elemző Csoportjának Összefoglaló Véleménye is rögzíti, hogy az egyes bírák karakterbeli különbözősége éppúgy kihatással lehet a döntéshozatal folyamatára, mint az, hogy az emberi megismerés és gondolkodás korlátai behatárolják ítélező tevékenységüket, ahogyan bármely más szakma vagy hivatás esetében is szembesülni kell e korlátokkal. A belső bírói meggyőződés kialakulása a bírói munka olyan független, szabad és belső szférája, amelybe kívülről maga a jogalkotó sem avatkozik be részletszabályokkal. Ennek ellenére nem tekinti azt korlátatlannak sem, mert létrehoz olyan jogintézményeket, amelyekkel a szélsőséges esetek elkerülése érdekében meghatározza annak bizonyos külső kereteit. Ezek nemcsak az elfogultsági szabályok, de ilyennek fogható fel az indoklási kötelezettség előírása, a jogorvoslathoz való jog biztosítása is. Tágabb értelemben idesorolható a törvényes bíróhoz való jog kimondása és az annak érvényesülését szolgáló részletszabályok, különösen a hatáskör, illetékesség, ügyelosztás szabályainak megalkotása. A belső bírói meggyőződés egy szubjektív szűrőn keresztül érvényesülő, sokirányú társadalmi követelményrendszer érvényesít a bírói ítéletekkel szemben. Egyedi ügyben történő kialakulása egy folyamat, amely szorosan kapcsolódik a bizonyítási eljárás lefolytatásához. Kiindulópontja a bizonyítékok egybevetése, értékelése, oksági, logikai kapcsolatok vizsgálata, elemzése. Ezen tudatos mozzanatoktól elkülöníthető folyamat, amikor a bíró a bizonyítékokkal olyan további magasabb szintű gondolati műveleteket is végez, amelynek eredménye a bírói meggyőződés tartalmának kialakulása. Ennek lényege a feltárt adatoknak a bíró belső szubjektumával való találkozása és azon keresztül történő megszürése. Ebben megjelennek a bíró személyisége, élettapasztalata, neveltetése, szociális beágyazottsága, családi és egyéb emberi kapcsolatai terén szerzett benyomásai. A bírói munka szempontjából a szubjektum különösen fontos szférája az élettapasztalat. Amikor a bíró a rá osztott ügyet megismeri, az abban foglalt információkat szükségszerűen összeveti a szubjektumában tárolt élményeivel, benyomásaival. A bírói megismerési folyamat szubjektív elemei közé tartoznak az ún. bírói intuíciók is, mely során a keletkező új információ részben vagy egészben nem közvetlen következtetés útján jött létre. A bírói tényállás-megállapításnak fontos elemei lehetnek, amelyek azonban nagyobb bírói rutinhoz és jobb emberismerethez, élettapasztalathoz kapcsolódnak. Jellemző módon inkább a bizonyítási eljárás elindulása során, a szükséges irány meghatározása körében, gyakran különböző alternatívák felállításának formájában jellennek meg. Tartalmuk nem válik automatikusan a tényállás részévé, valóságuk vagy cáfolatuk további bizonyítást igényel. Az ún. másodlagos szubjektív tényezőket ugyanakkor

– pl. magasabb bírói fórum vagy a közvélemény elvárásai, saját érzelmei, személyes problémái stb. – a bíró az akta kézhezvétele vagy a tárgyalóterembe való belépése pillanatától köteles elfelejteni, a saját mindennapi életéből kilépni és helyettük a hivatására koncentrálni. Ha ezt valamilyen okból egy bíró nem képes megoldani, lehetősége van elfogultság bejelentésére, álláspontom szerint azt be kell jelentenie.³³

Bár kétségtelenül nagy ereje van a sajtónak és különös jelentőséggel bír, hogy milyen módon, színvonalon, mennyire hitelesen közvetít egy-egy (büntető)ügyről, mégis a bírót a döntéshozatalban nem befolyásolhatja a sajtó. Ettől természetesen el kell különíteni azokat az eseteket, amikor egy-egy sajtóban nyilvánosságot kapott ügy a társadalom rosszalását váltja ki, esetlegesen még politikai, társadalmi vitát is generál, mely végső soron elvezethet jogszabály módosításokhoz is. Ekkor is azonban végső soron legfeljebb a jogalkotásra van hatással, mely kétségtelenül a későbbiekben befolyásolja a bírói döntéshozatalt, de kizárólag oly módon, hogy a bíró az esküjéhez méltóan kötelessége döntéseit a (megváltozott) jogszabályok alapján meghozni.

Megjegyzendő az is, hogy a Kúria 56. BK véleménye szerint a bünteteskiszabás során értékelhető tényezők sorába tartozik az, ha a gazdasági vagy vagyoni elleni bűncselekmény következtében nagyszámú sértett anyagi helyzete, jövedelmi, illetve életviszonya, megélhetési és életkörülménye jelentősen megváltozott, rosszabbodott, melyet a bíróság köteles értékelni. A legkevésbé sem példa nélküli ez, a sajtó is kiemelt figyelmet fordít az ilyen ügyekre.

A társadalomban kiváltott közfelháborodás is számos esetben értékelést nyer a büntetés kiszabása során. A társadalmi közfelháborodás közvetítésén keresztül ez esetben tehát mégis tetten érhető a sajtó hatása a bírói döntéshozatalra.

A fent kifejtettek mellett röviden indokolt rámutatni arra is, hogy a bírói döntések (társadalmi) legitimitációját nagymértékben befolyásolja, ha az olyan indokolással van ellátva, melyet a vádlott, a sajtó, de a laikusok is megértenek. A kommunikáció legyen egyszerű, világos, közérthető. A szóbeli kommunikáció során fontos, hogy a bíró meggyőződjön arról, hogy a címzettek megértették az ítéletet, a nyújtott tájékoztatást. Írásbeli kommunikáció során pedig erre törekedni kell, azzal együtt is, hogy a színvonalas jogi indokolás sem maradhat el.³⁴

Számos büntetőügyet lehetne citálni, amelyre a sajtó kiemelt figyelmet fordított. A legkülönbözőbb

³³ Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-elemző Csoport Összefoglaló vélemény Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései. Az emberi megismerés ismeretelméleti alapjai és a jogi megismerési folyamat sajátosságai. dr. Molnár Ambrus, Szucsikné dr. Soltész Ilona 6. pont Bírói meggyőződés 17–21. o.

³⁴ Erről bővebben: GÁBRI Angéla: Közérthetőség a hazai büntetőeljárás jogban. Jogtudományi Közlöny 2019. 12. 500. o.

okok vezethetnek a kiemelt sajtóérdeklődéshez. Ezt a bírák az ügy terhe mellett viselik, kezelik.

6. Záró gondolatok

Fentiekben már rámutattam, hogy az ítélezés és a sajtó kapcsolatát tekintve különbséget lehet tenni a döntés meghozatala előtti és a döntés utáni reakciók között. Kíváncsi vagyok, hogy az ítélet kihirdetése előtt a nyilvános tudósításnak és véleményközlésnek annyira visszafogottnak kell lennie, hogy a bíróra a függetlenséget fenyegető semmilyen nyomást ne fejtessen ki. A bírósági ítéletek ellenőrzése csak utólagos lehet, s ez csak a jogorvoslati eljárásban képzelhető el. Egyre gya-

koribbak az ítélet után a politikailag motivált tartalmú kritikák és politikai reakciók, melyek természetesnek mondhatók, azonban az nem torkollik a bíró elleni személyeskedésbe. A sajtó alkotmányos feladata a közvélemény tájékoztatása. A sajtószabadság, a véleménynyilvánítási szabadság igen magas értéktartalmú jogok. Ugyanakkor a kommunikációs alapjogok sem korlátlanok, nemzetközi egyezményben elismert korlátja, hogy a joggyakorlás nem járhat a bíróság tekintélyének sérelmével.³⁵ Ez lehet csakis kiindulási alapja a bírák társadalmi megítélésének.

³⁵ BALOGH Zsolt: Bírói hatalmi ág az Alaptörvényben – a bírói függetlenség néhány aspektusáról. Acta Humana 2021/2. 21. o. Emberi Jogok Európa Egyezménye 10. cikk 2. pontja.

DR. STEINER GÁBOR

A befolyással üzérkedéssel kapcsolatosan felmerülő kérdések a jogalkalmazásban

A befolyással üzérkedés – és azon belül is kifejezetten a hivatali változata – álláspontom szerint a Btk. XXVII. Fejezetében szabályozott korrupciós bűncselekmények közül az a cselekmény, amelynek megállapításával kapcsolatosan a legtöbb jogalkalmazási probléma és elhatárolási kérdés fordul elő a mindennapi gyakorlatban. A következőkben igyekeztem összeszedni azokat a kérdéseket, amelyek felmerülése talán túlmutat az egyetemi tankönyvek problémafelvetésein, egyúttal igyekeztem ezekre a helyes választ is megadni. Azon esetekben pedig, ahol a jogelmélet – neves egyetemi tanárok, kutatók – álláspontja eltér a töretlennek mutató bírói gyakorlattól, illetve amikor olyan egyedi álláspont merül fel, amelynek a részletes bemutatása szükséges, ott törekedtem kitérni a követett bírói gyakorlattól eltérő jogi álláspontokra is. Az alábbiakban tehát a befolyással üzérkedéssel összefüggésben az ítélezés során felmerülő leggyakoribb jogalkalmazási problémákat vettem számba, megadva ezekre utána a helyes(nek tűnő) választ is.

E körbe tartozik annak a kérdésnek a tisztázása, hogy (1) jogtalan kell, hogy legyen-e az előny a tényállás megvalósulása szempontjából, hogy (2) lehet-e jogtalan előny a szokásos udvariassági gesztus, hogy (3) van-e relevanciája a jogtalanság szempontjából az előny értékének és alkalmasságának, hogy (4) van-e jelentősége az állított befolyásolási képesség alapjának, hogy (5) megvalósul-e a bűncselekmény, ha az elkövető a bűncselekmény háttérében álló konkrét hivatalos eljárás befejezése után kéri vagy fogadja el az előnyt, hogy (6) megvalósul-e a bűncselekmény, ha az elkövető a bűncselekmény háttérében álló konkrét hivatalos eljárás befejezése előtt kéri vagy fogadja el az előnyt, hogy (7) lehet-e a befolyásolás nem feltétlenül kifejezett, hogy (8) lehet-e a befolyásolás csupán következtetés alapján levonható, hogy (9) lehet-e a befolyásolás csupán színlelt és nem valóságos, hogy (10) felmerülhet-e olyan eset,

amikor csalást kell megállapítani befolyással üzérkedés helyett, hogy (11) van-e jelentősége annak, hogy színlelt befolyásolás esetén az „ügyfél” elhiszi-e azt, hogy az ajánlattevő képes az ígéretét teljesíteni, hogy (12) lehet-e tettes az, aki a hivatalos személlyel nem is áll egyáltalán kapcsolatban, hogy (13) szükséges-e az, hogy a befolyásolási képességét állító elkövető a befolyását ténylegesen is érvényesítse, vagy megkísérelje azt érvényesíteni, hogy (14) lehetséges-e az önkéntes elállás az előny kérését követően, de még az átadása előtt, hogy

(15) megvalósul-e a bűncselekmény, hogy ha valaki a tényleges (tevékenységi köréből adódóan érvényesíthető) befolyását törvényes, legális eszközök igénybevétele helyezi kilátásba, hogy (16) megvalósul-e a bűncselekmény, hogy ha az elkövető nem a befolyás érvényesítését, hanem csak az ügy állásáról történő érdeklődést ígéri, hogy (17) megvalósul-e a bűncselekmény, ha az elkövető nem a befolyása kilátásba helyezésére hivatkozik, hanem a befolyás további érvényesítésének megszüntetését helyezi kilátásba, hogy (18) elfogadásnak minősül-e a befolyással üzérkedés leleplezése érdekében történő átvétel, hogy (19) hogyan minősül a befolyással üzérkedő cselekménye, ha a kapott előnyból végül ad a hivatalos személynek, hogy (20) megvalósul-e a bűncselekmény az elkövetők közötti erre vonatkozó előzetes megállapodás esetén, amíg az előny kérésére nem kerül sor, hogy (21) megvalósul-e a bűncselekmény a – jogtalan előnyt kérő – harmadik személy által kért, de még meg nem ígért vagy át nem adott jogtalan előny kérőjével való egyetértés esetén, hogy (22) lehet-e a bűncselekmény tettese az adott ügyben eljáró hivatalos személy, és végül hogy (23) miként minősül a cselekmény, amennyiben a – jogtalan előnyt kérő – harmadik személy az ügyben eljáró azon hivatalos személy, akivel egyetértésben jár el az elkövető. Ezeket a kérdéseket igyekeztem tehát tisztázni, amely során kísérletet tettem valamenynyire egyértelmű választ adni.

Jogtalan kell, hogy legyen-e az előny a tényállás megvalósulása szempontjából?

A Btk. 299. § (1) bekezdésének szövegébe az „előny” szó elé a „jogtalan” jelzőt a 2015. évi LXXVI. törvény illesztette be 2015. július 1. napjával kezdődően. A módosító jogszabály indokolása szerint erre, az előny jogtalan voltának a kiemelésére a következetesség és azáltal a jogbiztonság érdekében volt szükség az összes korrupciós bűncselekménynél, mert

míg korábban egy részükben szerepelt, addig másik részük nem tartalmazta a „jogtalan” kifejezést.

Ugyanakkor létezik egy olyan értelmezés is, miszerint a hivatali működéssel összefüggő előny minden esetben eleve csakis jogtalan lehet, illetőleg az előnynek akkor is jogtalannak kellett lennie, amikor a korábbi büntetőtörvény tényállása az előny fogalmát jelző nélkül tartalmazta.¹ Emellett általánosan elfogadott az a megállapítás is, hogy valójában nincs annak semmi jelentősége, hogy a befolyással üzerkedés tényállásában szerepel-e az a kifejezés, hogy a cselekmény „jogtalan befolyás” vagy „jogtalan előny” esetén büntetendő, figyelemmel arra, hogy a jogellenesség hiánya akkor is éppen úgy kizárná a felelősséget, ha a „jogtalan” jelzőt nem tartalmazná külön kifejezetten a törvény, mit ahogyan az korábban is így működött.²

Lehet-e jogtalan előny a szokásos udvariassági gesztus?

Nem része a jogtalan előny szerzésének a materiálisan nem jogellenes előny elfogadása, amely nem sérti, valamint nem is veszélyezteti még a hivatalos személy pártatlanságába vetett bizalmat sem. Ilyenek például a szokásos udvariassági gesztusok, azaz a kávéval, üdítővel, cigarettával való kínálás, vagy egy kisebb virágcsokor elfogadása. Ugyanakkor amennyiben az érték nem is különösebben számottevő, azonban a jellege, illetve az elfogadás rendszeressége folytán több, mint a csupán az udvariasságot kifejező gesztus, az már jogtalannak tekinthető.³ Nem jogtalan tehát az előny, ha az jelentéktelen, ha annak a felajánlását a társadalmi szokások nem helytelenítik, ha az a mindennapi emberi interakciókhoz tartozó udvariasság viselkedés része (névnapra pár szál virág, szimbolikus ajándék, kávéval, cigarettával való kínálás elfogadása egy megbeszélés során), ugyanakkor pénznek az e célra való felajánlása már e körön kívül esik.⁴

Nem tartozik azonban az udvariassági gesztusok körébe a magánjellegű ajándékozás, függetlenül az ajándéknak a jellegétől. Egy, a kétezres évek közepén nagy port felvert büntetőügy ítéletének az indokolása szerint ugyanis a hivatalos személynek a működése során, azzal összefüggésben elfogadott minden ajándék előny, és mivel a jogszabályok a hivatalos személy megajándékozását tiltják, az ilyen előnyök formálisan jogellenesek (jogtalanok), ebből következően tényállásszerűek is. Hivatalos személy működésével összefüggésben nem vehet át sem szokásos mértékű ajándékot, sem szóróajándékot, mert ez akkor vesztegetésnek minősül.⁵

Van-e relevanciája a jogtalanság szempontjából az előny értékének és alkalmasságának?

Figyelemre méltó jogelméleti megközelítést tartalmaz Gál István László fenti büntetőüggyel kapcsolatos tanulmánya, melyekben a következő érvek megfontolására hívja fel a figyelmet. Egyrészt arra, hogy „a vesztegetés minden formája esetében vizsgálni kellene a kapott előny értékét, és azt, hogy a konkrét személy esetében ez az előny alkalmas lehetett-e arra, hogy őt bármire motiválja. A bírói gyakorlat hosszú távon nem mehet szembe azzal a társadalmi realitással, hogy igenis jelen van a szóróajándék, illetve a szokásos mértékű ajándék a mindennapjainkban”. Másrészt pedig arra, hogy „ha a társadalom döntő többsége állandóan követ egy jogellenes gyakorlatot, vagy akár ugyanazt a bűncselekményt a társadalom többsége gyakran elköveti, ezáltal megkérdőjeleződik a büntetőjogi felelősségre vonás célszerűsége és igazságossága. A bűncselekmény fogalmi eleme a társadalomra való veszélyesség, amely nélkül bűncselekmény nem valósul meg. Azonban ha – feltéve, de meg nem engedve – egy bűncselekményt a társadalom majdnem minden tagja rendszeresen elkövet, és társadalmi egyetértés is kialakul a tekintetben, hogy ezt egyáltalán nem tekintik bűnnek, akkor a tényállásszerű bűncselekmény társadalomra veszélyessége hiányzik, így bűncselekmény nem valósul meg”.⁶ A pécsi egyetem professzorának e korábbi érvelése eltér a jelenlegi gyakorlattól, a bemutatására így elsősorban az érdekessége és az újszerű megközelítése miatt kerítettem sort.

Van-e jelentősége az állított befolyásolási képesség alapjának?

Az állított befolyásolási képesség alapját képezheti egyrészt a döntéshozó és az elkövető közötti személyes kapcsolat, ami lehet barátság, rokonság, lekötelezettség, szerelem, tehát lényegében bármi. De ugyanígy a befolyással üzerkedő által hivatkozott befolyásolási képesség alapját képezheti a döntéshozónak valamilyen – akár morális, akár anyagi, akár személyes fenyegetettségen alapuló – állítólagos kiszolgáltatottsága, illetőleg az ebből fakadó félelme is.⁷

Megvalósul-e a bűncselekmény, ha az elkövető a bűncselekmény háttérében álló konkrét hivatalos eljárás befejezése után kéri vagy fogadja el az előnyt?

A befolyással üzerkedés akkor is megvalósul,⁸ ha az elkövető a bűncselekmény háttérében lévő hivatalos eljárás befejezése után kéri vagy fogadja el az

¹ HOLLÁN Miklós: Korruptió bűncselekmények alapvető kérdései integritás tanácsadók számára. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 24. oldal.

² TÓTH Mihály: A befolyással üzerkedés a vagyon elleni bűnözés, a korrupció és a lobbizás határán. In.: NAGY Ferenc: Bűnügyi Mozaik: Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. 2006, 200. oldal.

³ MÁTRAI József: A jogtalan előny kérdése korrupciós bűncselekmények esetén. www.arsboni.hu.

⁴ INZELT Éva: A korrupciós bűncselekmények. www.jog.tk.hu, 321. oldal.

⁵ GÁL István László: Molnár Csaba ügye a Fővárosi Ítéletáblán. Döntés az

Országos Rendőr-főkapitányság Pénzmosás Elleni Osztálya vezetőjének vesztegetési ügyében. Jogesetek Magyarázata, 1. évf. 1. sz., 36–37. oldal.

⁶ GÁL István László: Molnár Csaba ügye a Fővárosi Ítéletáblán. Döntés az Országos Rendőr-főkapitányság Pénzmosás Elleni Osztálya vezetőjének vesztegetési ügyében. Jogesetek Magyarázata, 1. évf. 1. sz., 37. oldal.

⁷ HOLLÁN Miklós: A hivatali befolyás vásárlásáról és tényállásának kibővítéséről. Miskolci Jogi Szemle, 2016. évi 2. szám, 30. oldal.

⁸ BH 1982.500.

előnyt, arra történő hivatkozással, hogy ő hivatalos személyt befolyásolt, illetve vesztegetett meg.⁹

BH 1982.500

A befolyással üzerkedés büntette akkor is megvalósul, ha az elkövető a bűncselekmény háttérében levő hivatalos eljárás befejezése után kéri vagy fogadja el az előnyt, arra hivatkozással, hogy hivatalos személyt vesztegetett meg [Btk. 256. § (2) bek. a) pont].

Megvalósul-e a bűncselekmény, ha az elkövető a bűncselekmény háttérében álló konkrét hivatalos eljárás megindulása előtt kéri vagy fogadja el az előnyt?

A befolyással üzerkedés ugyanígy abban az esetben is megállapítható,¹⁰ ha az előny kérése vagy elfogadása a bűncselekmény háttérében álló hivatalos eljárást megelőzi, értelemszerűen azzal a feltétellel, hogy ha a hivatalos eljárásra utána valóban sor is kerül és az előny azzal függ össze.

BH 1982.3

A hivatalos személy működésével összefüggésben áll az előny elfogadása akkor is, ha az a hivatalos személy eljárását megelőzi [Btk. 250. § (1) bek.].

Lehet-e a befolyásolás nem feltétlenül kifejezett?

A befolyásolásra hivatkozásnak nem kell feltétlenül kifejezettnek lennie, de a körülményekből félreérthetetlennek kell lennie.¹¹ A hivatkozásnak nem kell okvetlenül szóban, még kevésbé részletesen elhangoznia,¹² ráutaló magatartással is teremthető olyan félreérthetetlen helyzet, hogy az előny adója biztos lehet abban, hogy az előnyt kérő annak fejében hivatalos személyt fog megvesztegetni az ő érdekében.¹³

Lehet-e a befolyásolás csupán következtetés alapján levonható?

Megvalósul a befolyásolás akkor is,¹⁴ ha a befolyásolásra hivatkozó konkrétan nem közli az ügy elintézésének a módját, azonban a kért ellenszolgáltatás fejében olyan ígéretet tesz, amelyet a körülményekből megállapíthatóan kizárólag csak hivatalos személy befolyásolásával lehet elérni.¹⁵ De megvalósul a befolyásolás az elkövetőnek azon burkolt célzásai alapján is, mint például hogy az adott összeg nem csupán az övé lesz vagy abból másnak is adnia kell, mint ahogyan akkor is, hogy ha a befolyás érvényesítéséért kért összeg nagysága azt sugallja, hogy azon

a befolyással üzerkedő mással (nyilvánvalóan az ügyet intéző hivatalos személlyel) majd osztozni fog, vagy osztozásra kényszerül.¹⁶

BH 1997.569

A hivatali befolyással üzerkedés büntette megvalósul abban az esetben is, ha az elkövető szóban nem közli ugyan a hivatalos személy irányában történő elintézés módját, de a kért ellenszolgáltatás fejében olyan ígéretet tesz, amelyet kizárólag a hivatalos személy befolyásolása útján lehet elérni [Btk. 256. § (1) bek.].

Lehet-e a befolyásolás csupán színlelt és nem valóságos?

A befolyásolás lehet akár valóságos, akár színlelt is.¹⁷ Ha az elkövető csupán színleli, hogy hivatalos személyt befolyásol, a cselekmény kizárólag befolyással üzerkedésnek minősül, ilyen esetben tehát helyette a csalás megállapítása nem merülhet fel.¹⁸ Ennek az indoka pedig az, hogy a befolyással üzerkedés a csaláshoz képest speciális tényállásnak minősül.¹⁹ Befolyással üzerkedőnek minősül így tehát az is, aki a hivatkozásnak megfelelően a befolyását ténylegesen érvényesíteni akarja, de az is, aki ezt csupán állítja. A megvalósulás szempontjából ugyanígy az is közömbös, hogy a befolyásnak az érvényesítésére végül valóban sor kerül-e, avagy sem.²⁰ Mivel a befolyással üzerkedés elkövetésének így része a tévedésbe ejtő magatartás kifejtése is (amennyiben a befolyásolás színlelt), annak a csalással való alaki halmazata csak látszólagos.²¹

BH 1989.388

A csalás és a hivatalos személy megsértése helyett befolyással üzerkedés megállapítása [Btk. 256. § (2) bek. a) pont, 232. § (1) bek., 318. § (1) bek.].

BH 1997.569

A hivatali befolyással üzerkedés büntette az esetlegesen megvalósított csalással a látszólagos alaki halmazat viszonyában áll, ezért az említett két bűncselekménynek bűnhalmazatban megállapíthatósága kizárt [Btk. 12. § (1) bek., 256. § (1) bek., 318. § (1) bek.].

Felmerülhet-e olyan eset, amikor csalást kell megállapítani befolyással üzerkedés helyett?

A csalást kell megállapítani befolyással üzerkedés helyett abban a speciális esetben, amikor az a befolyással üzerkedésnél súlyosabban büntetendő,²² azaz

⁹ KÓNYA István: Magyar Büntetőjog I–III. Kommentár a gyakorlat számára (online változat).

¹⁰ BH 1982.3.

¹¹ KARSAI Krisztina: Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez (online változat).

¹² BH 1997.569.

¹³ BALLÁNÉ SZENTPÁLI Edit: A csalás és a vesztegetés jellegű bűncselekmények elhatárolása. Büntetőjogi Szemle, 2017/1., 8. oldal.

¹⁴ BH 1997.569.

¹⁵ KARSAI Krisztina: Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez (online változat).

¹⁶ HOLLÁN Miklós: A hivatali befolyás vásárlásáról és tényállásának kibővítéséről. Miskolci Jogi Szemle, 2016. évi 2. szám, 30. oldal.

¹⁷ KARSAI Krisztina: Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez (online változat).

¹⁸ BJD 684., 9772., BH 1989.388.

¹⁹ KÓNYA István: Magyar Büntetőjog I–III. Kommentár a gyakorlat számára (online változat).

²⁰ HOLLÁN Miklós: A hivatali befolyás vásárlásáról és tényállásának kibővítéséről. Miskolci Jogi Szemle, 2016. évi 2. szám, 30. oldal.

²¹ BH 1997.569.

²² BH 2009.346.

ha a befolyásolás ürügyével átvett jogtalan előny összege az értékhatár okán súlyosabban büntetendő csalásnak minősülne, mint a befolyással üzérkedés.²³

BH 2009.346

A hivatali befolyással üzérkedés súlyosabban minősülő esetét – és nem a csalás bűncselekményét – követi el, aki valótlanul azt állítja vagy azt a látszatot kelti, hogy hivatalos személyt megvesztegetéssel befolyásol, s ezért jogtalan vagyoni előnyt kér vagy fogad el, kivéve, ha a cselekményt csalásként minősítve az a befolyással üzérkedés minősített eseténél súlyosabb büntetéssel fenyegetett [1978. évi IV. törvény 256. § (1) bekezdés, (2) bekezdés a) pont, 318. § (1)–(7) bekezdés].

Van-e jelentősége annak, hogy színlelt befolyásolás esetén az „ügylél” elhiszi-e azt, hogy az ajánlattevő képes az ígérletét teljesíteni?

Álláspontom szerint ez a befolyással üzérkedés kapcsán az egyetlen olyan sarkalatos pont, amelynél eltér – méghozzá gyökeresen – az elmélet és a jogalkalmazói gyakorlat álláspontja. E témakörben ugyanis az összes lényeges egyetemi tankönyv, illetve kommentár azt tartalmazza, hogy – kiemelve közülük a téma legjellemzőbb összefoglalását – „Színlelt befolyásolás esetén, amennyiben a másik fél azt egyáltalán nem hiszi el valóságosnak, a befolyással üzérkedés álláspontom szerint nem valósul meg”.²⁴ A fenti álláspontot azonban a bírói gyakorlat nem tette magáévá, ezzel egyező tartalommal az elmúlt évtizedekben csupán egy bírói döntés született. A Tolna Megyei Bíróság a 8.B.147/2007/58. számú ítéletében e körben ugyanis arra jutott, hogy „a sértett a vádlott kérését, minthogy azt komolytalanul ítélte, nem teljesítette, problémáját attól függetlenül teljesen önállóan, korrupció nélkül oldotta meg”, illetőleg „a tanú az első pillanattól kezdve nem vette komolyan az I. r. vádlott pénzátadásra vonatkozó instrukcióit”, amelyek alapján nem állapította meg azt, hogy az „ügylél” a befolyásolási képességet létezőnek hitte volna, így végül a befolyással üzérkedés vádja vonatkozásában felmentő ítélet született.²⁵

A bírói gyakorlat ugyanakkor a fentiekkel teljes mértékben ellentétes, és e téren következetes is. Ennek egyik szemléletes példája a Fővárosi Ítéltábla 2.Bf.47/2009/18. számú határozata, amelynek indokolása kifejezetten hivatkozik arra, hogy „Az ítéltábla nem osztotta a védelem álláspontját, amely szerint a befolyással üzérkedés törvényi tényállása megvalósulásának feltétele, hogy színlelt befolyás esetén is elhiggyék, az ajánlattevő képes az ígérletét

teljesíteni. [...] Amennyiben pedig az elkövető oldaláról az előny kérésével a bűncselekmény befejezetté válik, már ezen kívül eső kérdés annak vizsgálata, hogy az ügylél milyen tudattartalommal bírt. [...] Ugyanígy nincs jelentősége annak sem az előnyt kérő oldaláról, hogy akitől az előnyt kérte, az mennyiben adott hitelt az ígért befolyásolás lehetőségének, és ennek tudatában miként cselekedett. Az előzőekből következően az »ügylél« tudattartamának, illetve magatartásának a vádlott büntetőjogi felelőssége szempontjából nincs jelentősége.” A bírói gyakorlat tehát – szemben az eltérő elméleti megközelítéssel – egységes abban (lásd hasonló tartalommal a Pécsi Törvényszék B.34/2013/53. számú határozatát is), hogy a befolyással üzérkedés megvalósulása szempontjából a passzív alanyi tudattartam érdektelen, mert az nem a törvényi tényállás része.²⁶

Személyes álláspontom szerint csak a nyilvánvalóan hihetetlen, egyáltalán nem komolyan vehető ajánlat kizárólag az, amely nem lehet alapja a befolyással üzérkedés megállapításának, melynek esetben helyette csalást kell megállapítani. Hasonló a példa, mint a pénzhamisításnál, amikor is csak a teljesen abszurd másolatok azok, amelyek esetleg csalás megállapításának adhatnak alapot (például gyermek által ceruzával rajzolt pénz), ami pedig bármilyen minimális szinten is, de alkalmas lehet a megtevesztésre, az pénzhamisításnak minősül (függetlenül attól, hogy a hamis pénz átvevője mit gondolt a pénz valódiságáról, mivel az nem bír relevanciával, a jogi tárgy sérelme attól teljesen függetlenül megvalósul). Továbbmenve, mivel a befolyással üzérkedés nem eredménybűncselekmény, illetőleg a megvalósulás szempontjából itt sincs jelentősége – a fenti pénzhamisításos példához hasonlóan – az „ügylél” saját tudattartalmának, álláspontom szerint nincs jelentősége annak sem, hogy alkalmas lehet-e az elkövetési módszer az „ügylélben” a látszat elhitetésére. A jogi tárgy sérelmét ugyanis már önmagában az ajánlat elhangzása is előidézi – és ezáltal a bűncselekmény már befejezetté is válik –, függetlenül annak a másik fél általi elhihetőségétől (hacsak az nem teljesen abszurd, lásd mint a fenti példában). Meglátásom szerint itt a döntő szempont a jogi tárgy sérelme, és mivel az ajánlat elhangzásával a cselekmény nyomban befejezetté válik, ilyenkor már az alkalmatlan kísérletről sem lehet szó.

Lehet-e tettes az, aki a hivatalos személlyel nem is áll egyáltalán kapcsolatban?

Mivel a tényleges befolyásolás vagy annak lehetőségének akár csak a megléte nem tényállási elem, tettes lehet ugyanúgy az is, aki a hivatalos személlyel nem is áll kapcsolatban.²⁷ Figyelemmel arra, hogy befolyással üzérkedés esetén a befolyás állítása lehet csupán színlelt is, mint ahogyan a tényállás-

²³ Tóth Mihály: A befolyással üzérkedés a vagyoni elleni bűnözés, a korrupció és a lobbizás határán. In.: Nagy Ferenc: Bűnügyi Mozaik: Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. 2006, 202. oldal.

²⁴ Polt Péter: A Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja. Opten Informatikai Kft., Budapest, 2016, 930. oldal.

²⁵ CSONTOS Zsolt: Színlelt befolyásolási képesség: lényeges, hogy az „ügylél” létezőnek hiszi? Büntetőjogi Szemle, 2017/2. szám, 60–61. oldal.

²⁶ CSONTOS Zsolt: Színlelt befolyásolási képesség: lényeges, hogy az „ügylél” létezőnek hiszi? Büntetőjogi Szemle, 2017/2. szám, 61. oldal.

²⁷ KARSAI Krisztina: Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez (online változat).

szerűség megállapításánál még csak az sem bír relevanciával, hogy az „ügyfél” egyáltalán hitelt ad-e a befolyás állításának, minden további nélkül megvalósulhat a bűncselekmény abban az esetben is, ha az elkövető nem áll kapcsolatban az általa hivatkozott személlyel, de ugyanígy akkor is, ha ő azt még csak egyáltalán nem is ismeri.

Szükséges-e az, hogy a befolyásolási képességét állító elkövető a befolyását ténylegesen is érvényesítse, vagy megkísérelje azt érvényesíteni?

A bűncselekmény megvalósulásához nem szükséges az, hogy a befolyásolási képességét állító elkövető a befolyását ténylegesen érvényesítse, vagy legalább megkísérelje azt érvényesíteni.²⁸ Létező befolyás esetén sem feltétele a passzív hivatali befolyással üzérkedés megállapításának az, hogy ezt a meglévő képességét az elkövető sikerrel érvényesítse, avagy megpróbálja azt. Mivel a bűncselekmény befejezett az elkövetési magatartás tanúsításával, teljesen közömbös az, hogy a – létező vagy nem létező – befolyás érvényesítése valóban megtörtént-e, vagy sem.²⁹

Lehetséges-e az önkéntes elállás az előny kérését követően, de még az átadása előtt?

A befolyással üzérkedés elkövetési magatartása az előny kérésével már befejezetté válik, a megvalósuláshoz a kért összeg átvétele, azaz az előny tényleges megszerzése nem szükséges.³⁰ A befejezett bűncselekményt elkövető személy javára pedig az önkéntes elállás lehetőségének – mint büntethetőséget megszüntető oknak – a figyelembevétele fogalmilag kizárt.³¹ Ennek indoka az, hogy befejezett bűncselekménynél az önkéntes elállás lehetősége fel sem merülhet, ugyanis az kizárólag a nem teljes elkövetési magatartású kísérlet esetén biztosít büntetlenséget.

BH 2019.286

A befolyással üzérkedés elkövetési magatartása az előny kérésével befejeződik, s a tényállásszerűséghez, a kért összeg átvétele (az előny tényleges megszerzése) már nem szükséges. A befejezett bűncselekményt elkövető javára pedig az önkéntes elállás – mint büntethetőséget megszüntető ok – figyelembevétele fogalmilag kizárt [2012. évi C. tv. 10. § (4) bek. a) pont, 299. § (1), (2) bek. a) pont].

Megvalósul-e a bűncselekmény, hogy ha valaki a tényleges (tevékenységi köréből adódóan érvényesíthető) befolyását törvényes, legális eszközök igénybevételeivel helyezi kilátásba?

Abban az esetben, ha valaki a tényleges (tevékeny-

segi köréből adódóan érvényesíthető) befolyását törvényes, legális eszközök igénybevételeivel helyezi kilátásba, nem valósul meg a bűncselekmény. Nem büntetendő tehát annak a személynek a cselekménye, aki nem színlelt, hanem ténylegesen érvényesíthető befolyásolásra ellenszolgáltatás fejében vállalkozik, egyúttal pedig a befolyás módja, azaz az ennek következtében kifejtett tevékenysége nem jogellenes.³²

Megvalósul-e a bűncselekmény, hogy ha az elkövető nem a befolyás érvényesítését, hanem csak az ügy állásáról történő érdeklődést ígéri?

A befolyással üzérkedés büntetnének megállapításának releváns tényállási eleme, hogy az elkövető azt a látszatot keltse, hogy hivatalos személy befolyásolásával intézi el a kedvező döntést, és arra hivatkozással kéri vagy fogadja el az előnyt, hogy az ügyet intéző hivatalos személyre olyan ráhatással bír, amelynek a révén az ügy kedvező elintézését biztosítani tudja. Ha azonban az elkövető nem a befolyás érvényesítését, hanem pusztán az ügy állásáról történő érdeklődést ígéri,³³ a befolyással üzérkedés megállapítása nem merülhet fel. Önmagában a hivatalos személy megkeresése, tőle információkérés, érdeklődés, aminek bármely állampolgár számára hozzáférhetőnek kell lennie, nem lehet alkalmas a bűncselekmény megállapítására.³⁴

Megvalósul-e a bűncselekmény, hogy ha az elkövető nem a befolyása kilátásba helyezésére hivatkozik, hanem a befolyás további érvényesítésének megszüntetését helyezi kilátásba?

Abban az esetben, amikor az elkövetők a döntési folyamatokban meghatározó kapcsolatrendszerüket bocsátják áruba, részükről az előny elmaradása esetén a befolyásuk érvényesítésének a kilátásba helyezése elkövetési magatartásként nem lehet tényállásszerű.³⁵ Nem befolyással üzérkedés ugyanis az a magatartás, hogy ha valaki annak fejében követel a maga vagy más számára anyagi előnyt, hogy a lehetséges befolyását nem fogja érvényesíteni.³⁶ A befolyással üzérkedés csak „befolyásra való hivatkozással” valósítható meg, de úgy nem, hogy ha valaki arra hivatkozik, hogy az előny fejében a befolyása érvényesítésétől eltekint.³⁷

Elfogadásnak minősül-e a befolyással üzérkedés leleplezése érdekében történő átvétel?

Nem minősül elfogadásnak a jogtalan előnynek a

³² TÓTH Mihály: A befolyással üzérkedés a vagyon elleni bűnözés, a korrupció és a lobbizás határán. In.: Nagy Ferenc: Bűnügyi Mozaik: Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. 2006, 197. oldal.

³³ Kúria Bfv.2723/2000/4.

³⁴ BALLÁNÉ SZENTPÁLI Edit: A csalás és a vesztegetés jellegű bűncselekmények elhatárolása. Büntetőjogi Szemle, 2017/1., 6. és 9. oldal.

³⁵ Tocsik-ügy, amikor – az ügynek a vádirata szerint – az elkövetők arra hivatkozással kértek jogtalan előnyt, hogy az adott politikai pártokra gyakorolt személyes befolyásuk nélkül az érintett a megbízatását nem tarthatja meg.

³⁶ Legfelsőbb Bíróság Bf.III.1966/1999.

³⁷ TÓTH Mihály: A befolyással üzérkedés a vagyon elleni bűnözés, a korrupció és a lobbizás határán. In.: Nagy Ferenc: Bűnügyi Mozaik: Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. 2006, 202. oldal.

²⁸ KARSAI Krisztina: Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez (online változat).

²⁹ HOLLÁN Miklós: A befolyás vásárlásának büntetendőségéről. www.jesz.ajk.elte.hu.

³⁰ BH 2019.286.

³¹ KÓNYA István: Magyar Büntetőjog I–III. Kommentár a gyakorlat számára (online változat).

befolyással üzérkedés leleplezése érdekében történő átvétele.³⁸

Hogyan minősül a befolyással üzérkedő cselekménye, hogy ha a kapott előnyből végül ad a hivatalos személynek?

Amennyiben a befolyással üzérkedő az általa kapott előnyből a hivatalos személynek ad, akkor a befolyással üzérkedéssel – anyagi – halmazatban elköveti az aktív hivatali vesztegetést is.³⁹ A passzív befolyással üzérkedő tehát aktív vesztegetésért is felelős abban az esetben, ha a befolyás érvényesítése fejében kért előnynek egy részét a hivatalos személynek el is juttatja.⁴⁰ A halmazat attól függetlenül megállapítható, hogy az aktív vesztegetésre az eredeti megbízó akaratának megfelelően, vagy pedig saját elhatározásból került sor.⁴¹

BH 1989.176

A befolyással üzérkedést elkövető cselekménye a vesztegetést is megvalósítja, ha az általa kért vagy elfogadott anyagi előnyből az ügy intézőjét is részesíti [Btk 256. § (3) bek., 254. § (1) bek., 12. § (1) bek.].

Megvalósul-e a bűncselekmény az elkövetők közötti erre vonatkozó előzetes megállapodás esetén, amíg az előny kérésére nem kerül sor?

Az előny harmadik személy általi kérését megelőzően az elkövetők közötti erre vonatkozó megállapodással csak a bűncselekmény előkészülete valósul meg, ami nem büntetendő.⁴²

³⁸ KARSAI Krisztina: Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez (online változat).

³⁹ KARSAI Krisztina: Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez (online változat).

⁴⁰ BH 1989.176.

⁴¹ HOLLÁN Miklós: A befolyás vásárlásának büntetendőségéről. www.jesz.ajk.elte.hu.

⁴² KARSAI Krisztina: Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez (online változat).

Megvalósul-e a bűncselekmény a – jogtalan előnyt kérő – harmadik személy által kért, de még meg nem ígért vagy át nem adott jogtalan előny kérőjével való egyetértés esetén?

A harmadik személy által kért, de még meg nem ígért vagy át nem adott jogtalan előny kérőjével való egyetértés is tényállásszerű magatartás.⁴³

Lehet-e a bűncselekmény tettese az adott ügyben eljáró hivatalos személy?

A bűncselekmény tettese lényegében bárki lehet, egyedüli kivétellek az adott ügyben eljáró hivatalos személyt, ő ugyanis az ilyen esetekben a passzív hivatali vesztegetést követi el.⁴⁴ Hogy ha a döntésnek akár csak az előkészítése is a jogtalan előnyt kérő személy munkakörébe tartozik, azaz a munkaköréből származó befolyás érvényesítéséért kért jogtalan előnyt,⁴⁵ ez a cselekmény ebben az esetben nem befolyással üzérkedésnek, hanem vesztegetésnek minősül.⁴⁶

Miként minősül a cselekmény, amennyiben a – jogtalan előnyt kérő – harmadik személy az ügyben eljáró azon hivatalos személy, akivel egyetértésben jár el az elkövető?

A harmadik személy bárki lehet, kivéve az ügyben eljáró azon hivatalos személy, akivel egyetértésben jár el az elkövető, mert akkor az ő cselekménye nem a befolyással üzérkedés tettesi alakzataként, hanem a passzív hivatali vesztegetés bűnsegédi alakzataként minősül.⁴⁷

Budapest, 2021. szeptember 8. napján

⁴³ KARSAI Krisztina: Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez (online változat).

⁴⁴ KARSAI Krisztina: Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez (online változat).

⁴⁵ BJD 9772.

⁴⁶ KÖNYA István: Magyar Büntetőjog I–III. Kommentár a gyakorlat számára (online változat).

⁴⁷ KARSAI Krisztina: Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez (online változat).

SZABÓ ANDRÁS

Impact of the Act XC. of 2017 Criminal Procedure on mediation proceedings

that the victim is not sufficiently focused on the victim's system and that institutions aimed at repairing the victim's damage are needed.¹ In light of this, it is not surprising that the introduction of mediation has been considered useful by the profession.

Herke Csongor made a particularly positive statement about the institution in 2003. In his view, the mediation process has a number of advantages, including the possibility of new diversion, the priority of the victim's needs, and the fact that the parties are given back the opportunity

to resolve conflicts.² Póka Rita also supported the institution, the benefits of which were outlined in 4 aspects: victims (quick compensation, participation in the proceedings, apology), perpetrators (avoidance of punishment, greater chance of readmission), social (fewer tasks for the investigating authority, more effective prosecution crime, improved trust in public security) and enforcement (fewer custodial sentences, reduced congestion).³ However, the legal institution also generated a number of unanswered questions prior to its appearance. Barabás Tünde had doubts about its effectiveness. In addition to criticizing the fact that information and dialogue with the profession were far from complete during the legislative process, there may also be problems with public opinion.⁴ In her view, due to the public sentiment in favor of severe punishments at the time, there was a chance that the application of the legal institution, which was essentially intended to induce deprivation of liberty, would run counter to the public or deprive it of its function.⁵ Concerns were also raised about the details of the procedure. A frequently asked question was how reparation would take place.

Because financial compensation can only be provided by the person who has the necessary assets, compensation for work is quite special, as it is not at all certain that the victim has a need for it.⁶ A further question that arises in this connection is whether there is a place to prosecute a case where the perpe-

1. Foreword

The Act XC. of 2017 (*Criminal Procedure Code*) resulted in very significant changes in Hungarian criminal proceedings. The sharper separation of the investigative and the test phases, increase in the number of consensual methods, and the measures to speed up the number of proceedings all have an impact on the development of criminal proceedings. This inevitably raises the question of the implications for all existing legal institutions.

The mediation procedure has so far had a special status in Hungarian criminal proceedings. The only legal institution - excluding private prosecution proceedings - that has terminated criminal proceedings in a relatively wide range of criminal offenses specifically against the will of the persons. This changed in the summer of 2018, with a number of measures appearing that were similarly based on an agreement (although not necessarily an agreement between the victim and the perpetrator) and also aimed at the speedy conclusion of proceedings.

In my study, I examine how the introduction of the Code has changed the legal background of mediation proceedings and how these changes, as well as other changes in criminal proceedings, have affected the development of mediation in Hungary.

2. Antecedents

Already in the 1990s, Kálmán Györgyi stated that the fault of the Hungarian criminal proceedings is

¹ HERKE Csongor: Mediáció, Helyreállító Igazságszolgáltatás és büntetőpolitika. *Béltörvényi Szemle*, 2003. (51. évfolyam) 11–12. sz., p. 53.

² HERKE Csongor 2003. p. 54.

³ PÓKA Rita: Gondolatok a Tettes-Áldozat mediáció hazai bevezetéséről. *Magyar Jog*, 2006. (53. évfolyam) 12. sz., p. 751–752.

⁴ BARABÁS A. Tünde: Mediáció: új szerepek és feladatok az eljárásban. *Ügyészek Lapja*, 2005. (12. évfolyam), 3. szám, p. 17.

⁵ BARABÁS A. Tünde, 2005. p. 18.

⁶ PÓKA Rita: Gondolatok a Tettes-Áldozat mediáció hazai bevezetéséről. In: *Magyar Jog*, 2006. (53. évfolyam) 12. sz., p. 756.

trator is not or not fully capable of compensating for the harm caused by his or her crime.

Another dilemma was the issue of relapse. There were views in the drafting of mediation legislation that sought to exclude mediation in recidivism as well. They argue that in relapses, it can be reasonably assumed that mediation would not be a sufficient deterrent.⁷

For my part, I find the view debatable, mostly because of the original purposes of restorative justice. Because it was precisely the fact that neither the traditional nor the perpetrator-centered methods achieved the desired goals (primarily the reduction of recidivism and recidivism) that led to the development of the technique, so some other method was tried. For this reason, an over-tightening of precedent would run counter to the very essence of the paradigm, as it would exclude offenders for whom traditional criminal justice has not achieved its purpose. So it is precisely the principle that has led to the original development of restorative justice. In that regard, I would merely point out that a number of intermediate positions have emerged at that time, such as the possibility of ordering mediation proceedings only in the event of recidivism and the conclusion of an effective procedure with a non-probation or custodial sentence.⁸ The solution finally reached can also be seen as a compromise that allows the procedure to be used in the case of smooth relapses, but not in the case of multiple relapses.

3. Transformation of legal background

The initial rules of the mediation procedure are set out in Act IV of 1978 on Criminal Code, and in the Act XIX of 1998 on Criminal Procedure. The regulation limited the scope of the offenses to which the mediation procedure could be applied relatively strictly, but was permissible in terms of legal consequences, and in most cases functioned as a reason for the abolition of criminal liability.

The first dilemma that arose in connection with the mediation procedure was whether it could be applied to a set of crimes if not all of them would have a place for mediation. The Prosecutor General's Office's memorandum lg 99/2007, clearly stated in this connection that there was no place for mediation in the case of a set of crimes if mediation could not be applied to all the crimes in the set. Criminal Collegiate Opinion 67/2008 (*Opinion*) refined this position by stating that

it is “generally not appropriate” to order mediation in the case of cybercrime, where not all offenses would have mediation. Act XIX of 1998 on Criminal Procedure from July 2013 stated that “if the accused has also committed other offenses in the group together, the mediation procedure may be used if the offense indicated is decisive in the commission”.

The Opinion deals with the relationship between the financial situation of the offender and the mediation, in this context it states that the financial situation of the offender cannot be a consideration when ordering the proceedings, only the complete lack of reparation can be considered a reason for refusal.

The first major amendment to the rules on mediation took place in 2011, when it was introduced into law that the procedure could be applied even if the offender had already remedied the harm caused by the crime in the manner and to the extent accepted by the victim. In this case, the mediation procedure only approves the previously performed agreement. This legislative decision can be seen as the final solution to a previous law enforcement dilemma. The memorandum lg 99/2007, cited above, stated that there was no place for mediation if the redress had already taken place. Although this conclusion can be deduced grammatically from the wording of the law, it is not really logical why the victim could not be compensated before the proceedings, and such a prohibition is precisely against reparation. The position of several concerns was also corrected in Opinion, which already stated that the previous reparation did not hinder the conduct of the mediation procedure. This idea was also adopted by the Criminal Code in 2011, which allowed the victim to obtain compensation more quickly, even before the mediation procedure was conducted.⁹

The implement of Act C of 2012 (*Criminal Code*) did not drastically change the rules of the mediation procedure. Although the scope of application has changed, in reality this was a more technical change in the Criminal Code, due to a change in the structure of a particular part.

However, this did not affect the scope of the offenses covered by the mediation procedure in practice, some of the facts (mainly of violent crimes against property) were included, and some of them were included in the scope of mediation. However, the use of mediation was not (or was not) typical of either the circumstances that were removed at that time or those that were newly entered, so this change can be considered formal rather than relevant in practice.

An important step can be considered January 1, 2014, when the use of mediation procedures in infringement cases was made possible. This has corrected an important anomaly in that in the case of certain delinquent behaviors - e.g. theft or traffic vio-

⁷ Kujti Eszter: A mediáció büntetőjogi szabályainak kialakítása hazánkban. *Ügyészek Lapja*, 2006/2. p. 26.

⁸ Póka Rita: A mediáció bevezetésével kapcsolatos javaslatok. In: *Ügyészek Lapja*, 2005. (12. évfolyam) 4. sz. p. 32.

⁹ BARABÁS A. Tünde: Áldozatok és igazságszolgáltatás. P-T Műhely Kft. Budapest, 2014, p. 106.

lation - there was room for mediation in the criminal unit while not the less serious offense in principle, and it often involved fines - sometimes confinement. In 2017, the scope of infringement proceedings was extended to cover traffic offenses and, in the case of juveniles, to all facts where the procedure could be conceptually interpreted, thus making the institution more widely applicable.

4. Changes in the new Codex

4.1. Active repentance and partial separation of mediation proceedings

For a long time, the mediation procedure in Hungary was directly related to active repentance as a reason to end criminality. The previous Criminal Procedure Code explicitly stated that mediation proceedings are only available for those offenses where the legal institution of active repentance is applicable. The new Criminal Procedure Code no longer contains this rule, so the regulation of active repentance and mediation proceedings is separated at the legal level, ie in theory it can take place in the case of any criminal offense.

While in theory this could even significantly increase the number of mediation proceedings, it is unlikely to have a really significant impact on it. My studies in Eastern Europe show that, in general, there is no correlation between the number of mediation proceedings in a country and the amount of criminal offenses applied, we can see a good example of the number of mediation proceedings in a more lenient country being less frequent. This is probably explained by the fact that in the case of already more serious crimes, victims are much less willing to participate in mediation proceedings, and the law enforcement may not want to be given the opportunity to do so. Thus, although there is a legal possibility for the parties to settle a case (or at least in part) within the framework of mediation in the case of a serious, violent crime, this will very rarely happen in practice due to its material weight.

Nevertheless, the amendment is desirable in several respects, mainly because of two legal facts. One is the fact of the robbery, especially the basic case, which is a crime involving a very wide range of behaviors. It is also a robbery when someone is pushed on the street, but it is also a case where someone's apartment is broken into, tied up, beaten and their belongings taken away.¹⁰

It is very difficult to apply a single rule to these. However, precisely because, very often, only a very minimal amount of violent conduct is sufficient to establish the crime of robbery instead of a misdemeanor, the general prohibition is unfortunate. After all, there is property damage, there is an almost certain need for compensation for the victim, and an effective procedure can also help the perpetrator to practice a law-abiding lifestyle. So all the restorative goals appear. The problem arises from taking the most serious case in such a situation involving so many different behaviors when determining the range of alternative sanctions to be applied, even in the case of diversion (in this case mediation) where it would otherwise work. That is why I welcome this enlargement. The other relevant fact may be harassment, where, in addition to the violation of public order, a tort against a person or property that appears in almost all cases can be remedied through mediation.

It should be noted, however, that although the mediation procedure can now theoretically take place in any situation which does not affect the general prohibitions set out in the Criminal Procedure Code, its remission or indefinite reduction of punishment is still linked to active repentance. Therefore, for offenses not covered by active repentance, a successful agreement will only appear as an attenuating circumstance, no other specific benefit can be applied for that reason alone.

This raises the question of whether perpetrators will be sufficiently motivated to conduct the proceedings and how often the law enforcement officer will apply them. Thus, this significant discount is questionable for the time being, in practice.

4.2. Change in order terms

In addition to the objective criteria, the conditions of the mediation procedure in the old Criminal Procedure Code include the following subjective condition: *"in view of the nature of the offense, the manner in which it was committed and the identity of the suspect, the conduct of the court proceedings may be waived or it may reasonably be assumed that the court will assess the active repentance when imposing the sentence."*

In addition to the fact that this definition referred only to active remorse, even its wording was quite ambiguous (compensation alone can be considered as a significant attenuating circumstance in all cases, so it is difficult to imagine a situation where an arbitration proceeding would not be considered by the court as an attenuating circumstance). This subjective condition has been amended in the new Code as follows:

"Given the nature of the crime, the manner in which it was committed and the identity of the suspect."

¹⁰ BITTERA Ádám: „Mediáció a büntető- és szabálysértési ügyekben” című workshop. In: SZABÓ Péter – GYENGÉNÉ Nagy Márta (szerk.): Mediációs panoráma II. – Előadások a mediáció köréből, Attraktor Kft. Máriabesnyő, 2015. p. 101.

– *Reparation of the consequences of the crime is expected.*

– *the conduct of criminal proceedings may be dispensed with or the mediation proceedings shall not be contrary to the principles governing the imposition of penalties.”*

The definition of “*not contrary to the principles governing the imposition of a penalty*” is, in my view, a more appropriate, comprehensible, rational and explanatory condition than the previous law and contains a subjective condition which, although broadly discretionary, is sufficiently specific and comprehensible.

“*Compensation for the consequences of a crime is expected*” as a condition is even more backward. Compensation must be provided in the manner and to the extent determined by the victim, which does not necessarily have to be proportionate to the damage caused. In regard to the victim does not have to state exactly what kind of compensation he or she needs before the mediation procedure, the law enforcement officer can only make a clear assessment of whether or not reparation is expected in very few situations.

The danger with this definition is that the prosecution will begin to interpret whether the appropriate amount is available to the offender for pecuniary reparation. The perpetrators very often live in rather poor financial conditions, so with such an argument it would be very easy to reject mediation in many cases. On the other hand, it is equally impossible to recover a larger amount of damages, especially if the offender may even have to serve a custodial sentence. For this reason, an immediate, more moderate amount of compensation may be more in the interests of the victims.¹¹

Bánáti János also said that, in general, lawyers also try to steer victims in the direction of the agreement, as “*it is worth more than the leather paper that will be born four years later; in which they say that civil and it is so obligatory for the accused to pay, but he will never get it in his life while he is summoned four more times...*”¹² It can therefore be seen that, due to the difficulty of enforcing damages de facto, immediate redress, even at a potentially lower rate, is often more favorable to the victim than a lengthy legal process.

Failure by the law enforcement officer to do so and starting to interpret reparation as substantive reparation can significantly increase the number of denials – even in cases where it would be appropriate to order it.

4.3. Prospect of prosecutorial action

The essence of the legal institution is that the prosecutor actually offers the accused to order a specific

measure or make a decision in case of making a confession. Possible decisions include suspending the proceedings for mediation. The intention of the legal institution is quite clear: to speed up and simplify the procedure and thus relieve the authorities involved in law enforcement. It is certainly a step forward in this area that the legislator has reflected on a real need and incorporated it into the legal system. On the other hand, based on the original aims of restorative justice, concerns arise again. It is clear that a person who makes a confession solely and exclusively because he avoids prosecution through mediation is no longer the motivating force for repentance or reconciliation (of course, it is possible that someone may would confess independently, but there would be no need for the prospect).

4.4. Repeal of the Agreement

Another new rule is the quasi-veto right appearing in Section 415 (2) of the Criminal Procedure Code, ie the prosecutor may revoke an agreement entered into by the parties if it violates the mediation procedure act.

Act CXXXIII of 2006 on Mediation in Criminal Matters sets out three prohibitions:

- an agreement adversely affecting the legitimate interests or interest of other or others,
- non-compliant agreement,
- an agreement contrary to good morals.

The provision has been the subject of several criticisms. According to Sümegi Zsuzsa, it is very unfortunate that the prosecutor’s office has been given this opportunity, because it violates the principle of volunteering, and through the prosecutor’s intervention there is a possibility main purpose is taken away.¹³

For my part, I consider that if the prosecution and annulment are in fact limited to the cases applied by the Mediation Act in the strict sense, this will not be a problem, since it cannot be inferred from them that the prosecutor content to any extent. In this case, the prosecutor exercises only a control function so that the conditions laid down by the legislature actually apply during the proceedings.

If we look at the three conditions, it is clear that conflict with the law is a rather objective, intolerant criterion, which would be difficult to abuse in any way. The fact that it infringes the legitimate interests of others or others, although it leaves room for some discretion, is in all cases fairly clear from the circumstances of the case.

Conflict with good morals is perhaps the only thing that raises some dilemmas. One such question may be how unethical an agreement is disproportionately favorable or unfavorable to one of the parties.

In my view, the mere fact that the amount of compensation does not correspond to the actual damage

¹¹ HERKE Csongor: A bűncselekménnyel okozott kár megtérülésének formái. In: KEREZSI Klára – BORBÍRÓ Andrea (szerk.): A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. Budapest, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, 2009., p. 130.

¹² BITTERA (2015), p. 104.

¹³ SÜMEGI Zsuzsa: A büntetőjogi mediáció a jogalkalmazásban. *Kriminológiai közlemények* 79., 2019., p. 94.

does not make an agreement contrary to good morals, but a striking disproportion may raise the question of whether the agreement was entered into voluntarily or under any coercion or threat.

Another dilemma may be how unethical is an agreement that is not made out of remorse but out of fear of avoiding punishment. This is not inconceivable, because the possibility of terminating criminal proceedings *ipso jure* may encourage the accused to take this route, especially in the case of a criminal record. However, in my view, this is not a substantive requirement of the agreement which would justify its annulment, but rather may be a ground for refusal that mediation in this case is contrary to the purposes of the penalty.

However, the first statistics are encouraging in this area, with only 9 cases being revoked in the second half of 2018, representing less than 1% of the procedures terminated by the agreement.¹⁴

In 2019, this was done only 19 times, in the order of 0.5% of the mediation procedures ordered in that year, which suggests that the repeal of the agreements is quite atypical. It is a little interesting that more than a third of these 28 agreements took place in two counties - Somogy and Hajdú-Bihar - but even their volume is not enough to draw any far-reaching conclusions.

4.5. Termination of the mediation procedure at the negotiation stage

An important provision is that the mediation procedure is only possible from 1 July 2018 until the indictment. In my view, this is a clear step backwards from the previous period, even though the number of mediation proceedings ordered by the courts has always been extremely low. This decision is in stark contrast to the international trend of extending the ordering of mediation proceedings at both the vertical and horizontal levels recently. On the other hand, the possibility for a court to quasi-overrule a negative decision on mediation at the negotiated stage is thus lost. This is by no means a positive change.

5. Frequency of the mediation procedure used

The number of mediation proceedings showed an upward trend until 2013, then stagnated roughly, ranging from 4,000 to 4,700 between 2013 and 2017. However, the year 2018 brought a major change in terms of mediation procedures. In the first half of 2018, 2232 proceedings took place, which was roughly the same

value as in previous years. In the second half of the year, however, a total of 1,187 mediations took place. In 2019, the picture improved somewhat, but at the annual level, 3,531 cases are still a significant decrease from the previous year. The question inevitably arises as to what is the reason for this? It is unlikely that the changes mentioned earlier (repeal of the agreement, exclusion of mediation from the negotiation phase) would have caused this drastic reduction, as none of them had (or will have) such an impact on criminal proceedings as to justify such a change.

The explanation, in my view, is much more to be found in the fact that the new Criminal Procedure Code has introduced a number of rules aimed at speeding up proceedings, which are sometimes applied instead of mediation proceedings. The explanation, in my view, is much more to be found in the fact that the new Criminal Procedure Code has introduced a number of rules aimed at speeding up proceedings, which are sometimes applied instead of mediation proceedings. This argument is also supported by international statistics. It can be observed that the possibility of an alternative closure faster than mediation within a legal system often means a reduction or low number of mediation proceedings. An eclectic example of this is Lithuania, where all criminal proceedings are approx. 15% of the so-called reconciliation, so that by 2015 mediation did not exist for them.¹⁵

There is a similar legal institution in Romania, where the number of mediation proceedings is less than 200 per year. In Slovenia, we see examples of alternatives speeding up the closure of criminal proceedings reducing the number of mediation proceedings.¹⁶ It can be seen from the above that even if there is a reason that does not necessarily terminate the procedure of a restorative nature, there is a realistic chance that the faster method prevailing at an earlier stage of the procedure will empty the mediation procedure.¹⁷

Such a new procedural institution in Hungary is primarily the agreement on the admission of guilt and the prospect of prosecutorial action. In the former case, however, the figures do not support the previous argument. Although the number of settlement-related initiatives was 739 in 2018 (by the way, this is the number of six months since the new C.p. entered

¹⁵ BIKELIS, Skirmantas – SAKALAUSKAS, Gintautas – PÄROŠANU, Andrea: Lithuania. In: Vanhove, Adelaide – Melotti, Giulia (szerk.): *European research on restorative juvenile justice. Research and selection of the most effective juvenile restorative justice practices in Europe: snapshots from 28 EU member states*. Brüssel, 2015. p. 109.

¹⁶ FILIPIC, Katja – PÄROŠANU, Andrea: Slovenia. In: Vanhove, Adelaide – Melotti, Giulia (szerk.), 2015. p. 162.

¹⁷ It slightly blurs the fact that in Lithuania, mediation in the penitentiary phase of the MIPT project, which started in 2015, was very widespread, with the legal institution of reconciliation remaining in the country, but financial and political support for mediation was also likely to have had a major impact. More on this: GIEDRYTE-MACIULIENE, Renata – VENCKEVICIENE, Judita: *Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje*, 77. o. Link: <https://teise.org/wp-content/uploads/2017/02/Giedryte%20-%20Maciulien%C4%97-Venckeviciene%20-%20Dien%C4%97-2016-2.pdf>, Download date: 2021.03.02.

¹⁴ All data used in the study come from the Attorney General's Office. Link: <http://ugyesszeg.hu/statistikai-adatok/ugyesszegi-statistikai-tajekoztato-buntetojogi-szakterulet/> download date: 2020.12.21.

into force on 1 July 2018) and 1417 in 2019, the vast majority (589 and 1082) were where the settlement was initiated by the suspect or defense counsel but was not accepted by the prosecutor. The number of cases actually settled by the settlement was 114 in 2018 and 252 in 2019, which is unlikely to have had a drastic effect on mediation proceedings.

The number of cases actually settled by the settlement was 114 in 2018 and 252 in 2019, which is unlikely to have had a drastic effect on mediation proceedings.

The prospect of a prosecutor's action, discussed earlier, is already much more relevant in this regard. Similar to mediation, the condition for taking a measure or decision is the making of a confession, and the procedure itself may be faster than the mediation procedure, so that the two legal institutions may be involved in fairly similar situations. In addition, its use was relatively common in the early years. Already in 2018, 448 prospects were made, by 2019, that number had risen to 917. And although there were cases where mediation proceedings were envisaged, the number was approx. 25%, while the prospect of a conditional suspension (2018: 35.7%, 2019: 42.3%) and a separate prosecution measure (2018: 35.9% 2019: 32.3%) year was larger.

Obviously, the prosecutor's office must decide in which case a measure can be envisaged, but previously the prosecutor could only decide to continue the proceedings on the basis of the available evidence, and the parties could only initiate mediation proceedings. Because of this, it is possible that the prosecution ordered proceedings in cases where he/her did not personally consider mediation to be the best conclusion, but there was no legal impediment to it. However, by envisaging the prosecutor's action, he/her may "make an offer", it is possible that proceedings which would have ended in a mediation procedure without the offer were subject to a conditional suspension of the offer or a special procedure following an indictment. It should be noted that this cannot be a decisive argument, but previous surveys have included the fact that, although it is a fast-paced procedure, it involves a lot of paperwork,¹⁸ which may also appear to be an influential factor.

6. Conclusion

It can be seen from the above that the new rules have significantly reduced the number of mediation proceedings in the short term, but from the increase in 2019, it seems that law enforcement is also aiming to change this situation. However, it is likely that, even if this intention exists, it will not be visible in the years

2020-21, as emergency measures have probably been and continue to be reduced in the use of face-to-face legal institutions, which is essential in mediation proceedings.

However, it is clear that the extension of mediation procedures did not lead to a significant increase in the number of procedures at all - which is not surprising based on the examples in Eastern Europe - but the other amendments had a distinctly negative effect on the numbers. This raises the question of whether this was an expected consequence of the innovations introduced by the new Criminal Procedure Code, or whether there is any circumstance that the legislature did not take into account. However, the most important goal is not to directly increase the number of mediation procedures.

Rather, it is up to the legislature and the law enforcer to find out in which case which means of diversion best serves the purposes of sentencing. Where restorative considerations are relevant, mediation may be appropriate, despite the potentially slightly slower procedure, and in other cases legal arrangements based on other agreements may be in place. Based on my research so far, I feel that this kind of differentiation has not yet materialized, yet it cannot be ignored that the rules came into force just over 3 years ago and nearly half of that had to be spent in a pandemic period affecting all procedures. Perhaps this is a way of anticipating the confidence that case law will undoubtedly resolve the disproportions that currently exist.

Literature used:

- BARABÁS A. Tünde: Áldozatok és igazságszolgáltatás P-T Műhely Kft. Budapest, 2014.
- BARABÁS A. Tünde: Mediáció: új szerepek és feladatok az eljárásban. In: Ügyészek Lapja, 2005. (12. évfolyam), 3. szám
- BIKELIS, Skirmantas – SAKALAUSKAS, Gintautas – PÄROŞANU, Andrea: Lithuania. In: VANHOVE, Adelaide – MELOTTI, Giulia (szerk.): European research on restorative juvenile justice. Research and selection of the most effective juvenile restorative justice practices in Europe: snapshots from 28 EU member states. Szerk.: Brüsszel, 2015.
- BITTERA Ádám: „Mediáció a büntető- és szabálysértési ügyekben” című workshop. In: SZABÓ Péter – GYENGÉNÉ Nagy Márta (szerk.): Mediációs panoráma II. – Előadások a mediáció köréből, Attraktor Kft. Máriabesnyő, 2015
- FILIPCIC, Katja – PÄROŞANU, Andrea: Slovenia. In: VANHOVE, Adelaide – MELOTTI, Giulia (szerk.): European research on restorative juvenile justice. Research and selection of the most effective juvenile restorative justice practices in Europe: snapshots from 28 EU member states. Szerk.: Brüsszel, 2015.
- GIEDRYTE-MACIULIENE, Renata – VENCKEVICIENE, Judita: Mediációs igyvendinimas probacijos tarnybose lietuvoje.

¹⁸ SÜMEGI Zsuzsa 2019. p. 79.

- HERKE Csongor: A bűncselekménnyel okozott kár megtérülésének formái. In: KEREZSI Klára – BORBÍRÓ Andrea (szerk.): A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. Budapest, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, 2009.
- HERKE Csongor: Mediáció, Helyreállító Igazságszolgálat

és büntetőpolitika. In: Belügyi Szemle, 2003. (51. évfolyam) 11–12. sz.

- PÓKA Rita: Gondolatok a Tettes-Áldozat mediáció hazai bevezetéséről. In: Magyar Jog, 2006. (53. évfolyam) 12. sz.
- SÜMEGI Zsuzsa: A büntetőjogi mediáció a jogalkalmazásban. In: Kriminológiai közlemények 79.

DR. SZILOVICS CSABA –
DR. SZÍVÓS ALEXANDER

Az adócsalás elleni küzdelem helyzete Romániában és Magyarországon

Absztrakt

A koronavírus-járvány a globális egészségügyi krízis mellett gazdasági visszaesést is okozott világszerte. A nemzeti költségvetések és a gazdasági szereplők egyaránt jelentős kieséseket szenvedtek el a bevételi oldalon, míg a kiadások fokozatosan emelkednek, egyrészt az egészségügyi szektor többletfinanszírozása, másrészt a csökközelbe került vállalkozások talpra állítása, a munkahelyek megtartása, illetve újak létrehozása következtében. A megnövekedett államháztartási hiányok pótlásában a jól működő adórendszerek nagy szerephez jutnak. Éppen ezért fontos, hogy az állam hatékonyan és igazságosan vonja el a gazdasági szereplőktől a vagyoni javakat, továbbá a redisztribúció keretében hasznosan költse el a beszedett összegeket. Ebből adódóan az adóztató közhatalom egyik legnagyobb feladata az adócsalás elleni küzdelem előremozdítása, a feketegazdaság visszaszorítása. A tanulmányban bemutatásra kerül, hogy milyen eszközökkel és eredménnyel vette fel a harcot Románia és Magyarország a feketegazdaság, valamint az adócsalás visszaszorításában az elmúlt évtizedekben.

I. Bevezető gondolatok az adócsalásról

Az adócsalás jelensége eltérő mértékben, de megtalálható minden olyan országban, ahol modern értelemben vett adórendszer működik. Anthony D. Williams szerint az adójogszabályokhoz szükségszerűen

és kivétel nélkül kapcsolódó magatartásról beszélünk, amit csak az adómentes társadalmak illúziója küszöbölhet ki.¹ Az adó nemfizetés minden szociális osztályban, társadalmi rétegben, illetve csoportban, továbbá közgazdasági rendszerben megtalálható. A XX. század második feléig, azonban viszonylag kevés figyelmet fordítottak a probléma megvilágítására. A grandiózus összefoglaló adóelméleti munkák, mint például Richard Gude személyi jövedelemadózásról írt monográfiája², vagy Musgrave a „A közpénzek elmélete” című műve, nem tartották lényegesnek az adócsalás kérdéskörét. Je-

lentős változás a '80-as években következett be, aminek köszönhetően az adócsalás-adótervezés-adókikerülés a törvényhozók, valamint a nemzetközi intézmények érdeklődési középpontjába került. Ennek okát Uckmar professzor a nemzetközi gazdasági recesszióban látja³. A válsághelyzetekben az adófizetők befizetései csökkentek. A kormányok a növekvő kiadási oldal ellentételezésére kényszerülve a hitelfelvételek mellett, új közbeveteli típusok hiányában – a feszített adóterhelés miatt – törekedtek a meglévő adók hatékonyabb kihasználására. Uckmar professzor 1994-ben közzétett munkájában említett gazdasági recesszió időről időre megismétlődik, ezt bizonyítják a 2008-as, valamint a jelenlegi pandémiás helyzetben kialakult események.

A leírtakon túl, fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az adóigazgatás hatékonysága nagyban függ az adójogi jogkövetés másik, új dimenziójától. A nemzeti kormányoknak szembe kellett nézniük azzal, hogy a vállalkozások és a magánszemélyek tevékenysége egyre inkább nemzetközivé válik. Megismerik, széles körben alkalmazzák a globalizáció következtében megnyílt gazdasági lehetőségeket. A megalakult regionális államszövetségek és kereskedelmi-gazdasági szerződésrendszerek lehetővé tették a tőke, a munkaerő, valamint az áru szabad mozgását. Ez a nemzeti adórendszerek számára új kihívásokat jelent. Számos szerző ismerte fel, hogy az ipar és a kereskedelem fejlődésével az adókikerülés új lehetőségei jelentek meg a transzferdíjak, a tőke- és a

¹ Anthony D. WILLIAMS, 1996: Trends in Anti-Avoidance. Bulletin of IBFD XI–XII. 502–503.

² Richard GUDE, 1964: The Individual Income Tax Washington, D. C.: The Brookings Institution.

³ Victor UCKMAR, 1994: General Report of ITA 11–15.

profittelepítés segítségével.⁴ A folyamat megkönnyítette az adóztatható események eltitkolását és megnehezítette az adóhatóság végrehajtási eljárását.⁵ Napjainkban az adóhatóságok előtt álló legnagyobb feladat, hogy az offshore központokba jutott vagyontokat felderítsék és megadóztathassák.⁶ A globalizált gazdaság, valamint a technológiai innováció újfajta, korszerű adóbeszedési lehetőségeket jelent az államoknak, ezzel párhuzamosan pedig újabb adóelkerülési megoldásokat az adócsalóknak.

Az adóügyek sokszor szövevényes hálója miatt könnyen gondolhatjuk, hogy ez csupán a pénzügyi szakemberekre tartozik és nem érinti a laikus polgárokat. Az Eurobarométer felmérése⁷ azonban mást mutat. Az európaiak háromnegyede szerint az adócsalás elleni küzdelem kell, hogy legyen a harmadik legfontosabb prioritás az Európai Unió számára a terrorizmus elleni harc, valamint a munkanélküliség csökkentése után.

II. Az adócsalás helyzete a rendszerváltás időszakában és az azt követő évtizedekben Magyarországon és Romániában

A közép- és kelet-európai gazdaságok tervgazdaságból piacgazdasággá történő átalakulásának folyamata komoly következményekkel járt az országok adórendszerére is. A kívánt változtatások véghezvitelét bonyolult gazdasági, politikai, társadalmi körülmények nehezítették.⁸ A vizsgált két egykori szocialista ország állandó adóreformokkal⁹ igyekezett megfelelni a nemzetközi adóversenynek, valamint az Európai Unió által meg-

fogalmazott kihívásoknak, továbbá a megváltozott költségvetési, társadalmi igényeknek. Ezeknek az elvárásoknak azonban eltérő hangsúlyokkal, és különböző adózástechnikai lépésekkel próbáltak eleget tenni.

II.1. Az adócsalás helyzete a rendszerváltás időszakában és az azt követő évtizedekben Magyarországon

Magyarország a rendszerváltás időszakában megelőzte a többi közép- és kelet-európai volt szocialista országot az adórendszer átalakítása és a nyugati standardokhoz való felzárkózás területén, hiszen az általános forgalmi adó, a személyi jövedelemadó, továbbá a társasági nyereségadó modern formájában már az 1987/88-as adóreform következtében a magyar adórendszer részévé váltak. Ezek a lépések a nyugati tőke befogadásában, a nyugat-európai gazdasági szerkezet és jogi feltételrendszer kialakításában 10-15 éves előnyt biztosítottak hazánknak. Ez volt Közép- és Kelet-Európában az első átfogó, talán napjainkig is a legjelentősebbnek nevezhető adóreform. A változások mélysége, üteme, valamint a bevezetett jogintézmények jelentős kihívások elé állították a magyarországi természetes és jogi személyeket. Az említett feladatok egyike, a betörő piacgazdasággal együtt jelentkező adóelkerülési formák megismerése, továbbá egy kellően hatékony intézményrendszer és jogszabályi környezet kialakítása volt az államháztartás sérülékenységének csökkentése érdekében. A rendszerváltás idején az adóellenállás különböző legális és illegális formáit, amelyek az adótervezéstől – adóoptimalizálástól a szándékos adócsalásig – terjednek, a magyar jogalkotás definitív módon nem állította szembe. Az azóta eltelt 30 évben sem sikerült konzekvensen elválasztani az egyes elkövetési magatartásokat, sőt az új büntető törvénykönyv megszüntette az adócsalás önálló tényállását és a költségvetési csalás¹⁰ gyűjtő tényállásba illesztette be a fogalmat. Ez a megoldás megítélésünk szerint nehezíti az egyes magatartások jogi megítélését, ezzel pedig az adócsalás elleni küzdelem sikerességét. A rendszerváltás küszöbén számos jogkövetési probléma merült fel, amelyekre az 1988-as adóreform megalkotói nem reagáltak kellő mértékben. Az adózáshoz közvetlenül, vagy közvetetten kapcsolódó jelenségeket – adókijátszás, feketegazdaság, korrupció – átmeneti problémáknak vélték.

Sokat rontott a jogkövetés szintjén, hogy az adóhivatal kezdetben felkészületlen volt, kis létszámmal és technikai bázissal rendelkezett, és néhány évig – az adózás rendjéről szóló 1990. évi XCI. törvény hatálybalépéséig – nem volt képes hatékony, önálló igazgatási rendszert kiépíteni. A '90-es évek elején az adózás elől elvont jövedelmek nagyságát Szatmári László 200-400 milliárd forintban, Nagy Imre Zol-

⁴ Erről lásd részletesebben Emmanuel SAEZ – Gabriel ZUCMAN 2020: The Triumph of Injustice: How the Rich Dodge Taxes and How to Make Them Pay. New York, vagy Gabriel ZUCMAN, 2016: The Hidden Wealth of Nations: The Scourge of Tax Havens. University of Chicago Press, továbbá Thomas PIKETTY, 2017: Capital in the Twenty-First Century. Harvard University Press.

⁵ Das-Gupta Mockherje, 1998: Incentives and Institutional Reform in Tax Enforcement. Delhi, pp. 246–248.

⁶ Erről lásd részletesebben Brother LAYMAN, 2011: Az Offshore halála. Libri.

⁷ <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/priorities/adom-egallapitasok/20160707STO36204/az-europaiak-haromnegyede-komolyabb-unios-fellepest-var-az-adocsalas-ellen>.

⁸ VITO TANZI, 1991: Tax reform and the Move to a Market Economy: Overview of the Issues. In: The Role of Tax Reform in Central and Eastern European Economies, OECD. 1991. Paris. 19–34.

⁹ Adóreformról akkor beszélhetünk, ha a változtatások az adórendszert, ideértve az adójogi normát, vagy az adóigazgatás egészét, jelentősen módosítják és ezáltal új vagy nagymértékben átalakított elemek jönnek létre, amelyek képesek hatékonyabban működni, és az adózók számára kedvezőbb feltételeket teremtenek. Az adóreform célja a közpénzügyi rendszer működésének javítása, az adóbevételek növelése, és a jogkövetés szintjének emelése együttesen is lehet. A kizárólag a fiskális többlet érdekében végrehajtott változtatás azonban nem adóreform, hanem adóemelés. Hasonlóképpen nem nevezhetjük reformnak az adószervezet évenkénti folyamatos, kismértékű kiigazítását, az adóteher átrendezését sem.

¹⁰ Lásd 2012. évi C. törvény 396. § (1) Költségvetési csalás.

tán az elmaradt költségvetési bevételek 7,8%-ában, tehát az 1990-es GDP 2,4%-ában határozták meg. Az adószakértők hamar felismerték, hogy az államigazgatási eljárásról szóló 1957. évi IV. törvény használata nem elégséges, és önálló speciális szabályokra van szükség. Az 1991. évi adóigazgatás rendjéről szóló törvény és az adóhatóság Földes Gábor szerint ettől az időponttól alkalmaz általánosabb, még mindig kezdetlegesnek minősíthető védelmi eszközöket az adókijátszók ellen.¹¹

Az adókijátszás elleni küzdelmet a pontos fogalmi meghatározások hiánya nagyban nehezítette. Csakúgy, mint a 21/1993. (IV. 2.) AB határozat, amely alkotmányellenesnek találta és megsemmisítette a vagyonyilatkozat-tételi kötelezettséget. A vagyonosodásvizsgálat az egyik legsikeresebb eszközként működött – többek között Görögországban, Romániában, Braziliában – az eltitkolt jövedelmek közvetett bizonyítékeként.

Magyarország hasonlóan más OECD-országokhoz, az 1990-es évek közepétől törekedett az ellenőrzött külföldi társaságokra¹² irányuló tevékenységek nemzetközi gyakorlathoz hasonló szabályozására. Hazánkban a világon 18.-ként alkalmaztak ilyen megoldásokat.¹³ Az Európai Unió legfrissebb jelentései adóparadicsomként tüntetik fel Magyarországot a multinacionális vállalatoknak biztosított kedvező adózási feltételek, továbbá a nyújtott állami támogatások miatt. A kontinensen, ezen belül a régió országaiban az adóverseny fokozódott a versenyképesség és a tőkevonzás növelése érdekében. Az államok igyekeznek az adórendszereik egyszerűsítésére, az adókulcsok csökkentésére. Ennek leképeződését láthatjuk a hatályos társaságiadó-törvényünkben. 2017-ben a 30 legnagyobb külföldi cég a profitjára vetítve 3,2 százaléknyi adót fizetett.¹⁴ A nominatív és az effektív társaságiadó-kulcs közötti olló szélesre nyílik a jogszabály adta lehetőségeket maximálisan kihasználó vállalatok előtt. A külföldi társaságok versenyelőnyben vannak a hazai tőkeszegény kv-szektor szereplőivel szemben.

A magyar gazdaságpolitika elmúlt 30 évében több nagy közpénzügyi reform időszak is meghatározható volt, így a rendszerváltáshoz kötődő 1987–1988-as, az 1995-ös Bokros-csomaghoz kapcsolódó, valamint a 2011-es második Orbán-kormány által végrehajtott módosítások köre. Ezzel párhuzamosan Magyarországon minden adóév elmaradhatatlan részét képezi az Országgyűlés által végrehajtott adóátalakítás, amelynek keretében kiszámíthatatlan módon olykor emelik, máskor csökkentik, de mindenképp

pen átalakítják az adórendszer elemeit. Hazánk a régió több más országához hasonlóan a permanens reformok állapotában működik 1988 óta. Meglátásunk szerint a jogkövetés színjét jelentős mértékben rombolták és rombolják a sokszor következetlen, rohamos ütemben változó szabálmódosítások, továbbá az adójogi vonatkozású normák átláthatatlan sokasága, ugyanakkor az elmúlt évtized történéseiben számos biztató jelet fedezhetünk fel.

A 2010-es közpénzügyi reform többek között az adórendszer hatékonyságát, ügyfélbarátabbá tételét, valamint az adóterhek leszállítását kívánta megvalósítani. Az összetett intézkedéscsomagnak egy része az adóalapot igyekezett szélesíteni, adóemelés nélkül, míg más elemei a feketegazdaság mértékét kívánták csökkenteni, redukálva a jogellenesen elérhető haszon mértékét. Minden változtatást célzó lépés közös jellegzetessége, hogy az adóalanyok fokozottabb együttműködésére épít, illetve az adóadminisztrációt egyszerűsíti, vagy az ellenőrzés adatbázisát szélesíti technikai eszközökkel, az ügyfelek jelentős többletterhelése nélkül. Másként megfogalmazva, a módosítások legtöbb elemének az volt a célja, hogy pontosabb és valós idejű képet nyújtson, új adatbázist kiépítve információkat szolgáltatson a gazdaság valós folyamatainak megismeréséhez. A jó működés alapfeltétele, hogy az adóhivatal számára az üzleti szféra tevékenysége ne váljon átláthatatlan „fekete dobozzá”. Megfogalmazható, hogy minden olyan eszköz, amely az átláthatóságot javítja azzal egy időben növeli az adóhivatal hatékonyságát is.

Az intézkedéscsomag részét képezte többek között az online pénztárgépek alkalmazásának kötelezettsége, a fordított áfafizetések bevezetése, az áfakulcsok célzott körben végrehajtott leszállítása, az EKÁER létrehozása, végül, de nem utolsósorban az online számlázás előírása. Mint látható, az áfaügyletek tekintetében számos intézkedés ment végbe. Ennek a legfőbb oka, hogy az uniós országokban elkövetett adócsalások jelentős hányada ebben az adónemben valósul meg. 2017-ben 137 milliárd euróra becsülték az áfakiesést uniós szinten. Az áfarés a szomszédos Romániában volt a legnagyobb, ahol a 2017-es évben várt áfabevétel 36%-a nem folyt be az államkasszába.¹⁵

Az áfacsalások elleni küzdelemben nagy előrelépést hozott az EKÁER újítása¹⁶, a magyar Nemzeti Adó- és Vámhivatal által 2015-ben életre hívott és

¹¹ FÖLDES Gábor (szerk.), 1999: Pénzügyi Jog. 115. o.

¹² Az ellenőrzött külföldi társaságokra vonatkozó hatályos szabályozásról lásd 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 4. § 11., 23. c pont, 7. § (1) bekezdés, 28. § (3) bekezdés.

¹³ Erről lásd részletesebben DEÁK Dániel: Ellenőrzött külföldi társaságok. Pénzügyi Szemle, 1997/8.

¹⁴ BUCKSKY Péter: Magyarország lassan tényleg adóparadicsom lesz. G7 <https://g7.hu/kozelet/20190122/magyarorszag-lassan-tenyleg-adoparadicsom-lesz/> 2019.10.22.

¹⁵ SZILOVICS Csaba, 2020: Hatékony eszközök az adócsalás elleni küzdelemben. In: SZILOVICS Csaba – BUJTÁR Zsolt – FERENCZ Barnabás – BRESZKOVICS Botond – SZÍVÓS Alexander Roland (szerk.) Gazdaság és pénzügyek a 21. században II. – Konferenciakötet = Business and Economy in the 21st century II. – Conference proceedings. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 39–51. o., 13. o.

¹⁶ Már a bevezetés első évében jelentős eredményekről, növekvő általános forgalmiadó-bevételekről és növekvő legális gazdaságról, tehát a szürkegazdaság visszaszorulásáról számolt be a NAV és a kereskedelmi szervezetek. Ehhez lásd bővebben VARGA László, 2016: Az EKÁER helyszíni ellenőrzésének tapasztalatai. Adóvilág XX., 29–31. o., továbbá Magyar Idők: Százmilliárdos adócsökkentés jövőre VM interjú. elérhető: <https://magyaridok.hu/gazdasag/szazmilliardos-adocsokkent-es-jovore-2456239/> letöltés ideje: 2020.2018.10.22.

működtetett az árumozgást figyelő, ellenőrző és regisztráló technikai rendszer, amelynek elsődleges célja az áruk szállításával összefüggő visszaélések számának, az áfára elkövetett csalások számának redukálása. A rendszer kiterjed a tagállamok közötti ügyletekre és az első belföldi, nem végfelhasználó számára történő értékesítési célú árumozgásokra, valamint ezeknek a jogszabály által kijelölt adatoknak az előzetes elektronikus adóhatósági rögzítésére, továbbá a fuvarozás bejelentésére. Az EKÁER hatékony működését az ún. HU-GO kamerarendszer segíti. A biztató magyar tapasztalatokat megismerve már két ország vezetett be hasonló elektronikus eszközt. Lengyelországban 2017. május 1-jétől működik a magyar modellt követő SENT elnevezésű közúti ellenőrző rendszer.¹⁷ Szlovákia 2018-tól alkalmazza ezt a technikát. Ezen túlmenően több ország jelezte, hogy figyeli a magyar működés tapasztalatait, és érdeklődik annak bevezetése iránt.

A jogalkotó kiemelt célja az ügyfélbarátabb adóhivatal, az ügyfélközpontú szolgáltatások kialakítása volt, amelybe sikeresen illeszkedett az e-sza-rendszer bevezetése. Ennek keretében a bevallók száma a 2019. adóévre vonatkozóan 5,0613 millió volt. Ebből 3,3273 millió fő tervezete módosítása nélkül fogadta el a NAV által készített bevallását, aminek köszönhetően a bevallást önállóan teljesítők száma évről évre csökken. A jövőbeni cél, hogy a cégeknek is segítsen az adóhatóság a bevallások elkészítésében, ezért jövőre 450–500 ezer vállalkozást érinthet az áfabevallás tervezetének NAV általi elkészítése.¹⁸

Magyarországon az elmúlt években az adórendszer súlypontjának módosítása volt megfigyelhető, amiben a jövedelmet terhelő adók csökkentése és a féhéredés játszott kulcsfontosságú szerepet. 2017-ben az első, 2016-ban és 2018-ban a harmadik helyen foglalta el az ország az OECD adóékcsoökkentői közt A régióban Magyarország – a 13 százalékos áfarésszel – az előkelő második helyen áll, csak Ausztria (7%) előzi meg.¹⁹

II.2. Az adócsalás helyzete a rendszerváltás időszakában és az azt követő évtizedekben Romániában

Románia adójoga az alapelveit és a részletmegoldásait tekintve egyaránt megfelel, sőt hasonlít a többi CEE-ország módszereihez. A jogkövetési hajlandóságot tekintve, a legtöbb becslés a feketegazdaság arányát a

rendszerváltás időszakától egészen a 2000-es évek elejéig GDP 50-60%-ára tette. A közép-európai országok közül Romániában a legnagyobb az infláció és a korrupció, továbbá itt a legrövidebb életűek az adójogi normák. 1989 után a feketegazdaság rendkívüli mérete az egyik legnagyobb probléma volt, amellyel a törvényhozóknak szembe kellett nézniük. A 2000-es évek elején az Európai Unió és a Nemzetközi Valutaalap (IMF) jelentéseikben felhívták a figyelmet a román feketegazdaság méretére, ezzel egyidejűleg az üzleti világ kiszámíthatóbbá és átláthatóbbá tételét sürgették. A korrupció, valamint a feketegazdaság elleni harcban több újítással próbált meg az ország előrelépni. Ebből az elhatározásból jött létre a Nemzeti Korrupcióellenes Igazgatóság, amely egy a közép- és felső szintű korrupció elleni küzdelemre szakosodott speciális ügyészség.²⁰ A testület tevékenysége sikeresnek bizonyult, amit az elmúlt évek statisztikai adatai, valamint a nemzetközi visszhang egyaránt megerősít.²¹ A közpénzek „fosztogatói”-val szembeni fellépésnek egy hatékony eszközeként értékelhetjük az Korrupcióellenes Igazgatóságot.

Az európai uniós csatlakozási tárgyalások egyik kiemelt pontját az adócsalás, adóelkerülés elleni küzdelem sikeresebbé tétele képezte, a fiskális rendszer és fiskális politika reformjával együtt.²² A magas adókulcsok, valamint az alacsony hatékonyságú adóbeszedési gépezet nagyban hozzájárultak a feketegazdaság növekedéséhez.²³ Az adócsalás elterjedését számos egyéb tényező támogatta, köztük az adótörvény, amit joghézagok, következetlenségek, homályosságok és a stabilitás hiánya jellemzett, valamint az adóelkerülés elleni törvény késői megjelenése.²⁴ A szakirodalom álláspontja szerint a fejlődő országokban az adócsalás mértéke az éves költségvetések 25 százalékának megfelelő összeget tesz ki átlagosan.²⁵ A román adórendszer az 1990-es évek közepén, hasonlóan más közép-európai országok modelljeihez, az adóigazgatás alacsony hatékonyságától szenvedett, amelyet a későbbiekben sem tudott sikeresen leküzdeni. A 2005-ös adóreformig az európai országokban alkalmazott minden jelentős központi adófajtát már bevezettek, mellé alacsony adókulcsokat alkalmaztak, de az adóigazgatás hatékonysági szintje gyengének bizonyult. A gazdaságpoliti-

²⁰ NOVOSÁTH Péter, 2015: Nincs más út a társadalom számára, mint a korrupció és a törvénytiszteltet. A román korrupcióellenes ügynökség működésének értékelése. In: Polgári Szemle <https://polgariszemle.hu/archivum/101-2015-december-11-evfolyam-4-6-szam/gazdasagpolitika-jegybankpolitika-allami-ellenorzes/714-nincs-mas-ut-a-tarsadalom-szamara-mint-a-korrekteseg-es-a-toervenytiszteltet-a-roman-korrupcioellenes-ugyokseg-mukodesenek-ertekelese>.

²¹ Erről lásd részletesebben NOVOSÁTH Péter: Nincs más út a társadalom... i. m.

²² GÁL István László: a gazdaságpolitika és a kriminálpolitika kölcsönhatásai. Miskolci Jogi Szemle, 2019/1. 292–285. o.

²³ Lucian-Liviu ALBU, 2004: Estimating the Size of Underground Economy in Romania. In: The Economics of Transition. p. 3.

²⁴ David DELIA – Pojar DANIELA, 2011: Approaches Regarding The Tax Evasion In Romania. p. 378.

²⁵ Dorin CLOCOTICI – Gheorge GHEORGHIU, 1996: Dolul, fraudă și evaziunea fiscală. In: Editura Lumina Lex, București, 1996. 56.

¹⁷ mkfe.hu: Lengyelország bevezette a SENT nevű rendszert, a magyar EKÁER mintájára. elérhető: <http://www.mkfe.hu/hu/mediamenu/hirek/aktualis-hrek/148-kulfoldi-hrek/8173-lengyelorszag%C3%A1g-bevezeti-a-sent-nev%C5%B1-rendszert-a-magyar-ekaer-mint%C3%A1j%C3%A1ra.html> letöltés ideje: 2020.02.14.

¹⁸ <http://www.e-adotanacsadas.com/930-mi-varhato-a-magyar-adozasban-mutatjuk-a-negy-legfontosabb-iranyt.html>.

¹⁹ [https://piacesprofit.hu/kkv_cegblog/mar-nem-magyarorszag-az-afacsalog-orszaga/](https://piacesprofit.hu/kkv_cegblog/mar-nem-magyarorszag-az-afacsalog-orszaga) letöltés ideje: 2020.12.01.

kusok mozaikszerű adójogalkotással, a más országokban már sikerrel alkalmazott jogintézmények, adóeszközök, adómix alkalmazására törekedtek. Olyan rendszert hoztak létre a hatékonyság növelése érdekében, amely egyszerre hasonlított a magyar és horvát fogyasztási adókat hangsúlyozó struktúrára, ugyanakkor a szlovák adórendszer egyes elemeit is átvették, így az egykulcsos adózást a személyi jövedelemadónál és a társasági adónál, míg a vagyonadóztatásban az osztrák példából merítkeztek.

A kezdeti ad hoc jellegű inkonzisztens, átláthatatlan struktúrát a 2003-as adókodeks teljes egészében átirta és újrafogalmazta. Éppen ezért, illetve az európai uniós csatlakozásra felkészülve fogadta el a román törvényhozás az 571/2003-as adóügyi törvényt, amely rendhagyó megoldással, egységes szerkezetben szabályozta az addig rendkívül széttagolt adórendszer egészét. Érdekes módon a többi CEE-ország példájával szöges ellentétben csak Romániában csökkentek az adóbevételek GDP-hez viszonyított arányai az uniós csatlakozást követő első tíz évben. Az ország közterhekből befolyó bevételei jelenleg is az Európai Unió átlaga alatt helyezkednek el több mint 10%-kal.²⁶ A román állam adóbevételeinek túlnyomó része a fogyasztást és a munkát terheli, ezzel szemben a tőkére, valamint a tulajdonra rakódó adók mértéke elenyésző.²⁷

Az adókijátszás szabályozására 1994-ben jelent meg a 87/1994. törvény²⁸, amelynek 1. §-a így definiálja az adócsalást: „Az adócsalás a román és a külföldi fizikai és jogi személyek kibúvása – részben vagy egészében – bármilyen eszközzel az adó, illetékek és más köztartozások alól, beleértve a helyi költségvetési befizetéseket, és az állami társadalmi biztosítási alapokat is.” Ez a megfogalmazás a köztartozások szélesebb körét helyezte védelem alá, mint a régebbi magyar Büntető Törvénykönyv 310. §-a. A román joggyakorlat és jogirodalom az adócsalás több változatát is ismeri, és megkülönbözteti a törvényes és törvénytelen adókikerülést. Generálisan adócsalásnak (*evasiune fiscala*) nevezik azt az esetet, amikor az adófizető kivonja magát az adó fizetése alól. A törvényes lehetőségeket kihasználva azonban nem minden magatartás minősül a törvény megszegésének. Törvénytelen az adócsalás és büntetendő, amikor a törvényeket megszegik (*evasiune fiscala frauduloasa*). Ennek jogi megítélése kétféle lehet. Nyéhébb esetben szabálysértésnek –

kihágásnak (*contraventic*), a fent felsorolt súlyosabb esetekben bűncselekménynek (*infractiune*) számít.

A 2005. évi 241-es törvény az adócsalás megelőzéséről és leküzdéséről részletesen kifejti, hogy mely magatartások merítik ki az adócsalás fogalmát. A jogszabály 9. cikke értelmében adócsalás bűncselekményét képezi és 2 évtől 8 évig terjedő börtönnel, továbbá egyes jogoktól való eltiltással büntetendő az adókötelezettségek teljesítése alóli kibúvás céljából elkövetett következő cselekmények: adó- vagy illetékköteles tárgy vagy forrás elrejtése, a kereskedelmi műveletek, vagy jövedelmek a könyvviteli iratokban vagy más törvényes dokumentumokban való nyilvántartásának teljes vagy részleges elmulasztása, a könyvviteli iratokban, vagy más dokumentumokban nem valós műveletekkel kapcsolatos költségek nyilvántartása vagy más fiktív műveletek nyilvántartása, a könyvviteli iratok, a díjszabásbemutató órák vagy elektronikus adóügyi pénztárgepek, vagy más adatrögzítő eszközök memóriájának megrongálása, megsemmisítése vagy elrejtése, a kettős könyvviteli nyilvántartás vezetése átiratok vagy más adatrögzítő eszközök segítségével, kibúvás a pénzügyi, adóügyi vagy vámügyi ellenrzések alól az ellenőrzött személyek fő vagy másodlagos székhelyének be nem jelentésével, fiktív székhely bejelentésével vagy pontatlan bejelentésével, illetékes szervek – a pénzügyi, adóügyi vagy vámügyi ellenőrzések, törvény szerinti elvégzésével kapcsolatos feladatkört ellátó szervek, valamint az igazságügyi rendőrségnek a bűnügyi nyomozó testületei.²⁹ A büntetési tétel kerete az okozott vagyoni hátrány nagyságához igazodik, ebben hasonlóságot mutat a magyar szabályozáshoz. A jogalkotó a normával az adócsalást elkövetőkkel szemben kizárólag büntetőjogi felelősségre vonást helyez kilátásba. E látszólagos szigorú, dogmatikailag a magyarnál kidolgozottabbnak tűnő rendszer mögött azonban továbbra is rosszul kiképzett és fizetett, gyenge technikai bázison működő adóhivatal, továbbá alacsony közpénzügyi morál³⁰ áll.

Az adóreformok végrehajtása ellenére vagy éppen azért a szakértők szerint nem csökkent a feketegazdaság és az adócsalás aránya.³¹ Az olykor növekvő, olykor csökkenő adóterhek és a folyamatosan változó adókötelezettségek a román adórendszert a gazdasági szereplők számára kiszámíthatatlanná tették, ami rombolta a jogkövetést.³² 2012-ben az Európai Unión belül Romániában Bulgária után a legrosszabb volt a helyzet. Ez azt jelentette, hogy a bruttó hazai össztermék 29,6%-a után nem keletkezett bevétele az államnak. Ezzel szemben ugyanebben az

²⁶ Lásd <https://data.worldbank.org/indicator/GC.TAX.TOTL.GD.ZS> 2021.06.06., továbbá Cornel Ban; Alexandra Rusu, 2019: ROMANIA'S WEAK FISCAL STATE What explains it and what can (still) be done about it. Economy and Finance <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/bukarest/15914.pdf> 2021.05.13.

²⁷ Erről lásd részletesebben Anca-Marina Izvoranu – Henriette-Cristiana CALIN, 2018: Taxation System in Romania and in the European Union https://www.researchgate.net/publication/324756496_TAXATION_SYSTEM_IN_ROMANIA_AND_IN_THE_EUROPEAN_UNION 2020.09.26., továbbá Cornel BAN – Alexandra RUSU, 2019: ROMANIA'S WEAK FISCAL STATE What explains it and what can (still) be done about it. Economy and Finance <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/bukarest/15914.pdf>.

²⁸ PANESCU V., 1999: *Evasiune Fiscale* Bucuresti p. 3.

²⁹ Lásd <https://www.monitoruloficial.ro/actimp/hu/0272.pdf>, továbbá DR. BALLÁNYI DR. SZENTPÁLI Edit, 2020: PhD-értekezés, Debreceni Egyetem ÁJK, A megtévesztő magatartás sajátosságai a költségvetési csalásban. 75–77. o.

³⁰ KÓHALMI László: Gondolatok a jövedéki adómorálról. Büntetőjogi Szemle, 2018/2. 51–52. o.

³¹ Idézi az E-Népújság.ro megjelent a Gándul című napilapban 2012. 12.27.

³² Lásd SZILOVICS Csaba, 2018: Néhány közép-európai ország adóváltozásainak tapasztalatai az elmúlt két évtizedben. PTE ÁJK, JURA 2018/1 142–160. o.

időszakban a nyugati mintaállam Ausztriában a feketegazdaság arányát csupán 7,9%-ra becsülték. Beszélő adat, hogy a román adóbevételek mértéke 2017-ben csupán a GDP 15,42%-a volt, amely az 1926-os francia és 1942-es amerikai egyesült államokbeli statisztikával egyezett meg.³³ Az adóelkerülés, valamint a megtermelt anyagi javak kimentése az országból nagyban köszönhető a Romániába települt multinacionális cégeknek, amelyek tevékenysége viszont elengedhetetlen a gazdasági versenyben való életben maradáshoz. Egyes kimutatások szerint a jelenlétük hiánya esetén az export 70%-kal, a GDP pedig 30%-kal zuhanna.³⁴ A jogalkotó éppen ezért biztosít igazságtalanul aránytalan kedvezményeket és mentességeket a külföldi tőke számára. Az ország elkötelezett az iránt, hogy minimalizálja a multik adóterheit, a transzferárazási gyakorlatukat pedig megengedően kezelje.³⁵

Pozitívumként értékelhető, hogy Románia 2004 és 2017 közötti időszakban kiemelkedő eredményeket tudott elérni az adózással kapcsolatos adminisztráció egyszerűsítésében, az egyes adókötelezettségek teljesítéséhez szükséges órák számának csökkentésében,³⁶ köszönhetően többek között a munkát terhelő közterheknél vagy áfánál alkalmazott digitalizáció adta lehetőségeknek.³⁷

III. Következtetések

Összegzésként megállapítható, hogy a vizsgált országoknak sikerült előrelépniük az adócsalás elleni küzdelemben, amit leginkább a digitalizáció adta lehetőségek kihasználása eredményezett. Az elért pozitív bevételi eredmények, valamint a gazdaság fehéredése a tanulmányban bemutatott egyszerű, más nyugati országokban már régóta alkalmazott technikai eszkö-

zöknek köszönhetőek. Nem a jogkövetési szint belső megerősödéséről vagy jelentős adócsökkentésről beszélünk, „csupán” az adóhivatal ellenőrzésének jól átgondolt, elektronikus fejlesztéséről. Hatékonyabb megoldásnak tűnik az adóigazgatás teljesítményének kismértékű javítására, a technikai feltételek modernizálására törekvő új adók bevezetése az adórendszer lényeges átalakítása helyett. A felkészült, jól fizetett, megfelelő létszámú és politikailag semleges adóhatóság sok szempontból többet érhet el bármely reformnál. A szegmentált, az adóalanyok adózási aktivitási jellemzőit pontosan ismerő és arra reagáló adóigazgatás lehet a siker kulcsa. Az új szemléletnek nem csupán a digitális eszközök fejlesztésére szükséges koncentrálnia, hanem ki kell alakítania az együttműködő adóhivatali modellt. A digitalizációt az ügyfelekkel való jobb kapcsolattartásra is felhasználható, az adózói vélemények megismerésére, a média figyelésére, továbbá a hazai és nemzetközi társszervektől kapott információk feldolgozására egyaránt.

A jogi normák terén sikeresnek mondható mindkét ország felzárkózása, mindehhez hozzátevé, hogy a magyarországi szabályozásban az adócsalás, adóelkerülés, adókikerülés, adóoptimalizálás fogalmak még mindig nem kerültek következetesen szembeállításra. A szabályok megváltoztatása azonban önmagában nem elég, ha az országok lakosságának pénzügyi kultúrája alacsony szinten van, jól példázák ezt az elmúlt évtizedek brókerbotrányai, piramisjátékai, a joggyakorlatban meglevő korrupció magas szintje³⁸. Bizakodásra ad okot, hogy a pénzügyi tudatosság fejlesztése az elmúlt években egyre nagyobb hangsúlyt kap, viszont az ezzel foglalkozó programoknak, szervezeteknek, oktatási anyagoknak sokkal erőteljesebben kellene tárgyalniuk az adózás, az ahhoz kapcsolódó jogkövetés fontosságát.

³³ Cornel BAN – Alexandra RUSU: ROMANIA'S WEAK FISCAL. i. m. p. 4.

³⁴ Cornel BAN – Alexandra RUSU: ROMANIA'S WEAK FISCAL. i. m.

³⁵ Bryan DICK – Michael RAFFERTY – Duncan WIGAN, 2017: Capital unchained: finance, intangible assets and the double life of capital in the offshore world. *Review of International Political Economy* 24(1): 56–86.

³⁶ Cornel BAN – Alexandra RUSU: ROMANIA'S WEAK FISCAL. i. m. p. 21.

³⁷ Erről lásd például wts CEE | taxbridge : Going Digital: Trends in Taxation and Administration in Central and Eastern Europe. https://wts.com/wts.com/publications/cee-tax-bridge/2019/wts-cee-tax-bridge-2019_2.pdf 2021.05.12. p.11.

³⁸ KÓHALMI László, 2020: Korruptionslage in Ungarn. In: SZILOVICS Csaba – BUJTÁR Zsolt – FERENCZ Barnabás – BRESZKOVICS Botond – SZÍVÓS Alexander Roland (szerk.): *Gazdaság és pénzügyek a 21. században II.* – Konferenciakötet = Business and Economy in the 21st century II. – Conference proceedings. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar 182–193. o., 12. o., továbbá KÓHALMI László, 2020: Fehér galléros bűnözés, gazdasági bűnözés, korrupciós bűnözés In: BARABÁS A. Tünde (szerk.): *Alkalmazott kriminológia* Ludovika Egyetemi Kiadó 431–444. o., 14. o.

TUBA ISTVÁN¹

A becsület büntetőjogi védelme közszereplők esetén az utóbbi évek kúriai és alkotmánybíróági döntéseinek fényében

Bevezetés

Az Alaptörvény megszorítás nélkül deklarálja, hogy mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Itt szerepel azonban 2013. április 1-je óta az is, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.² Ezzel az Alaptörvény mintegy rangsorolta e két alapjogot. Az Alkotmánybíró (AB) ezt követő döntésében ki is mondta, hogy emberi méltósághoz való jog nem egyszerű versengő alapjoként szerepel, hanem azt az Alaptörvény IV. módosítása ún. kiemelten védett alapjoként a szabad véleménynyilvánítás elé helyezte.³ Mint látni fogjuk, mindez nem könnyítette meg a jogalkalmazók dolgát az ilyen kollízióval terhelt ügyekben. A megváltozott alkotmányos környezetben is a két alapvető alkotmányos jog a közügyeket érintő megszólalások kapcsán csap össze legélesebben.

Az AB a fenti két alapjog érvényesülésének határait a döntései iránymutató indokolásaival jelöli ki. Az AB az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontjában foglalt felhatalmazás alapján egyedi bírói döntések esetén indítványra vizsgálja azok alaptörvény-nyel való összhangját.⁴ Az AB az utóbbi időben egy sor jogerős bírói határozatot semmisített meg az ún. valódi alkotmányjogi panasz alapján eljárva, köztük több olyat, ahol a Kúria is döntött felülvizsgálati eljárásban. Az AB gyakorlata szerint a rágalmozási és becsületsértési ügyekben hozott ítélet akkor felel meg az alkotmányossági követelményeknek, ha az

alább tárgyalt, az adott ügyben is releváns kérdéseket a döntése kialakítása során figyelembe veszi, és azokkal a határozata indokolásában részletesen foglalkozik (különösen a közügy, közszereplői minőség meghatározásával). Az AB saját megfogalmazása szerint: ha a bíróság az előtte fekvő, alapjogilag releváns ügy alapjogi érintettségére tekintet nélkül járt el, és az általa kialakított jogértelmezés nem áll összhangban e jog alkotmányos tartalmával, akkor a meghozott bírói döntés alaptörvény-ellenes.⁵

Külön nehézséget jelent azonban, hogy a használt fogalmak, azok tartalma

folyamatosan változóban van, ahogy az alapjogi bíróságok (Emberi Jogok Európai Bírósága [EJEB], AB) ítélezési gyakorlata is finomodik, alakul, de az is előfordul, hogy bírói gyakorlat nem tudja elfogadni az AB érvelését. Ez utóbbi kérdést elvileg rendezi a 2017. évi XC. törvény (Be.) 632. § (2) bekezdésének szabálya, amely szerint a megismételt eljárásban eljáró bíróságot kötik az AB megsemmisítő határozatának okai és indokai is (pontosabban köteles figyelembe venni). Nyilván érdemes figyelembe venni egy konkrét ügy alapjogi tanulságait más hasonló ügyekben is, feltételezve a következetes alkotmánybírói gyakorlatot.

Balogh Éva tanulmánya 2017-ig elemzi a tárgyban született AB-határozatokat. Összegzésként megállapítja, hogy az első öt év tapasztalata azt mutatja, hogy a testület az alkotmányos mércéket nem minden esetben alkalmazza, így a rendes bíróságok számára nem ad konzekvensen alkotmányos értelmezési szempontokat. Ezáltal a rendes bírósági gyakorlat kiszámíthatatlansága sem csökkent.⁶

Fokozza a „helyzetet”, hogy egyes AB-határozatok polgári személyiségvédelmi ügyekben születtek, értelmezve és kijelölve a szólásszabadság határait. Ezen döntések a büntetőügyek elbírálása során szintén jelentőséggel bírnak, mivel amely magatartás polgári bíróság előtt nem járhat elmarasztalással, az alkotmányosan nem is büntethető (a büntetőjog ultima ratio jellegéből következően, a többen a kevesebb elve alapján).

Jelen írásban főleg az azóta eltelt időben született

¹ Bíró (Szekszárdi Törvényszék).

² Szabadság és felelősség IX. cikk (1) és (4) bekezdés.

³ 1/2015. (I. 16.) AB határozat [32] bekezdés.

⁴ Az Alkotmánybírósról szóló 2011. évi CL. törvény 27. §.

⁵ 3/2015. (II. 2.) AB határozat [18] bekezdés.

⁶ BALOGH ÉVA: Az absztrakt normakontroll-eljárásban kidolgozott elvek alkalmazási gyakorlata az alkotmányjogi panasz eljárásban a közszereplőkkel kapcsolatos ügyekben = Alkotmányjogi panasz: az alapjog-érvényesítés gyakorlata. Budapest : HVG-ORAC, 2019. 127–144. o.

döntésekkel foglalkozom, az esetjog fejlődési irányait keresve, kitekintve a releváns EJEB gyakorlatra is. Az egyes, általam vizsgált jogértelmezési problémákat gyakorlati példákkal is próbálom megvilágítani.

Az EJEB határozatai két módon gyakorol(hat)nak hatást az ítélkezésre. Egyrészt az előtte folyamatban volt ügyben hozott döntés alapján a nemzeti bíróság alapügyében felülvizsgálati kérelem nyújtható be [Be. 649. § (4) bek.]. Ezen túl az EJEB – Római egyezményen⁷ alapuló – gyakorlata közvetlenül nem bír kötelező erővel. Azonban a gyakorlatot az AB gyakran meghivatkozva a döntései indokolásában, többször részletes történeti áttekintést is adva. Mivel a bírósági döntések becsületvédelem terén gyakran kerülnek végső soron ezen nemzetközi fórum elé, az EJEB ítélkezése és annak evolúciója is fontos orientációs pont lehet a honi bíróságok számára is.

Az AB döntései közül a korábbi, a bírói gyakorlatot sokáig alakító, a közszereplőket érintő rágalalmazási, becsületsértési ügyekben rutinszerűen felhívott és idézett 36/1994 (VI. 24.) AB határozat ma már nem alkalmazható. Az Alaptörvény Záró és vegyes rendelkezéseinek 5. pontja megállapította ugyanis az Alaptörvény hatálybalépését megelőzően hozott alkotmánybírósági határozatok hatályvesztését. Az AB ezért – a 13/2013. (VI. 17.) AB határozat [26]–[34] bekezdéseiben foglalt szempontok alapján – a 7/2014. (III. 7.) AB határozatban és a 13/2014. (IV. 18.) AB határozatban felülvizsgálta a közügyek gyakorlásával összefüggő véleménynyilvánításhoz való jogra vonatkozó korábbi gyakorlatát, és rögzítette az azzal összefüggésben érvényesítendő legfontosabb alapelveket.

Még előljáróban, csak jelzés szintjén utalok a becsület mint a tárgyalt bűncselekmények jogi tárgyának fogalmára, amely száz év óta lényegében nem változott. Eszerint a becsület a személynek tulajdonosságai és egész viselkedése nyomán társadalmi ítélettel megállapított értéke, más szavakkal: a személy erkölcsi forgalmi értéke a társadalomban.⁸ A ma elfogadott többségi álláspont szerint a becsület két részből tevődik össze, ezek az emberi méltóság és a jó hírnév.

A rágalmazás és a becsületsértés bűncselekménye esetén is a „becsület csorbítására alkalmasság” vizsgálata a bíróság feladata. A rég megszilárdult joggyakorlat szerint a becsület csorbítására való alkalmasság objektív ismérv. A társadalomban kialakult általános megítélés, az általános erkölcsi és közfelfogás figyelembevételével kell eldönteni, hogy az adott tény állítása, híresztelése, kifejezésként használata az adott esetben alkalmas-e a becsület csorbítására. Ekként nem a passzív alany, a sértett egyéni megítélés, szubjektív értékítélete, esetleges érzékenysége

alapján kell megítélni a becsület lerontására való alkalmasságot.⁹

Ha a vélemény vagy a tényállítás a becsület csorbítására objektíve nem alkalmas, akkor a cselekmény nem tényállásszerű, tehát nem bűncselekmény. Például az az állítás, hogy „a képviselő meztelenül alszik”, bár kétségtelenül intim magánügy „kiteregetése”, legfeljebb az egyéni érzékenységet sértheti.

Amennyiben pedig a véleménynyilvánítási szabadság körébe sorolható a vádbeli közlés, akkor szintén nem valósul meg a bűncselekmény. Mindkét utóbbi esetkörben az eljárást a tárgyalás előkészítése során meg lehet és kell szüntetni [Be. 766. § (2) bek., Be. 492. § (1) bek. a) pont].

Vélemény vagy tényállítás

Az értékítéletek és a tényállítások közötti különbségtétel döntő jelentőségű a szólásszabadság büntetőjogi határainak szempontjából. E körben is hosszú időre visszanyúló bírói gyakorlatra támaszkodhat a jogalkalmazás.

A rágalmazásnak a becsületsértéshez képest általában nagyobb a tárgyi súlya, ez következik a minősített esetek összevetéséből is (Btk. 266. §). A különbségtételt az is indokolja, hogy a rágalmozó tényállítás alapján maga a hallgató tud értékítéletet alkotni a sértettéről, azon egyszerű oknál fogva, mivel a tények meggyőző ereje nagyobb. Ezért hisznek az emberek a tényeknek (tényállításnak) inkább, mint az értékítéletnek.

Az AB – az EJEB gyakorlatára is kitekintő, ebben töretlen – megállapítása szerint is egy-egy közlés megítélésekor szükséges különbséget tenni tényállítások és értékítéletek között.¹⁰

A különbségtétel lényege gyakorlati oldalról, hogy míg a tények valósága bizonyítást nyerhet, addig az értékítéletek bizonyíthatóságáról, vagyis az igazságtartalmáról nem is lehet beszélni.¹¹ Az EJEB felfogása szerint, amennyiben egy állítás igazságtartalma legalább részben ellenőrizhető, igazolható, akkor tényállításról van szó [Keller v Magyarország (33352/02), Csánics v Magyarország (12188/06) 38. bekezdés] minden más esetben értékítéletéről beszélhetünk, amely magában foglalja a túlzó, akár vulgáris (szitokszerű, „nyomdafestéket nem tűrő”) kifejezést használó bírálatot vagy ízlésbeli megnyilatkozást [Uj v Magyarország (23954/10) [21] bekezdés].

Az értékítéletekkel szemben a tényállítások tehát mindig olyan konkrétumokat tartalmaznak, amelyek valósága (annak lényeges része) bizonyítás útján igazolható, ellenőrizhető.

A bírói gyakorlat szerint is, jogilag a tényállítás és értékítélet közötti határvonal abban áll, hogy tény-

⁷ Az Európa Tanács keretében létrejött, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény, kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény.

⁸ ANGyal Pál: A becsület védelméről szóló 1914:XLI. tc., 1928.

⁹ Például EBH 1999.87., BH 2001.462., BH 1994.171.III.

¹⁰ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat.

¹¹ EJEB Lingens v. Ausztria (9815/82.), 42. bekezdés.

állításról van szó, ha az adott nyilatkozat alapjául meghatározott, egyedileg elhatárolt, objektív való-sága szempontjából megvizsgálható esemény, törté-nés szolgál. Tényállításon olyan – a sértett magatar-tását egyedileg felismerhetően meghatározó – nyi-latkozatot, kijelentést kell érteni, aminek tartalma valamely múltban megtörtént vagy jelenben történő esemény, jelenség, állapot (BH 2009.135.).

Ezzel szemben értékítélet, ha annak alapja nem egyedileg körülhatárolt esemény, vagy ha a követ-keztetések láncolata annyira hosszú, olyan mérték-ben áttételes, hogy az egyedileg körülhatárolt, meg-határozott események már nem úgy jelennek meg, mint a megnyilatkozás alapja.

Minden értékítélet viszonyítást foglal magában, és minden értékítéletnek általánosító tendenciája van. Az értékítélet valójában nem más, mint a kife-jezési mód egyszerűsítése, tehát a tényállítás som-másítása (BH 2020.96). Ekként, ha valakiről azt mondják, hogy egy könyvet ellopott, akkor az rágal-mazó tényállítás, ha viszont azt, hogy ő tolvaj vagy hajlama van a lopásra, akkor az becsületsértő lehet.

A közéletben gyakori, hogy valamely közéleti sze-replőt erkölcsileg elítélendő eszmerendszer hívének minősítenek, például az illető fasiszta, neonáci, kom-munista stb. Az ilyen – a fenti értelemben vett tény-állítást nélkülöző – kijelentések véleménynyilvání-tások, amelyek a politikai jellegű viták során nem büntethetők. Ezzel a Kúria részletesen, az EJEB gy-aakorlatára is kitérve az EBH 2017.B.11. számú elvi eseti döntésében foglalkozott ([53]–[57] bekezdés).

További példával megvilágítva a véleménykörben marad az olyan kijelentés pl., hogy „az aljas városve-zetők olyan, mintha adócsalók lennének, és ennek részese a helyi jegyző is”. Annak állítása viszont, hogy a névvel megnevezett polgármester a köztemető „ki-árusításáért” komoly kenőpénzt, illetve 15 000 000 Ft „hálapénzt” kapott, valamint, hogy a kenőpénz leplezése érdekében gyermeksírhelyet rongált meg, olyan, konkrét múltbeli történésre vonatkozó tény-szerű közlés, amely bizonyítás tárgya lehet, sőt va-lóságtartalma esetén akár büntetőeljárás alapjául is szolgálhat.

A valótlan tényállítások szigorúbb megítélés alá es-nek. A 3328/2017. (XII. 8.) számú AB határozat rögzíti: az összefoglalt alkotmányos szempontrendszer alap-ján a védett véleménynyilvánítás szabályai a valótlan tényállításokra nem terjednek ki. A valótlan tények tudatos állítása ugyanolyan szélsőséges magatartás, mint az értékítéletek tekintetében az emberi státusz tagadása, ezért indokolt, hogy a büntetőjogi védelem ultima ratió-ként a sértett rendelkezésére álljon (in-dokolás [74]). Vagyis a közügyeket érintő vélemény-nyilvánítás szabadsága a valónak bizonyult tények tekintetében korlátlanul, míg a hamis tény állításával vagy híreszteléssel szemben már csak akkor véd, ha a híresztelő nem tudott a hamisságról.

Változást hozott ez a határozat annyiban is, ameny-nyben az AB nem tartotta fenn azon korábbi állás-

pontját, hogy a véleményformálónak minősülő sze-mélyek (tipikusan a sajtó munkatársai, újságírók, szerkesztők) esetében gondos eljárás várható el a közlésük valóságtartalmának ellenőrzését illetően.

A határeseteket (pontosabban a határok elmosó-dását) az úgynevezett értékítélettel terhelt tényállí-tások jelentik, amelyek az EJEB gyakorlatában a vé-leleményszabadság magas szintű védelmét élvezik. E körben kevés a rendelkezésre álló jogértelmezés. Az EJEB a Karsai v Magyarország ügyben – amely sze-mélyiségvédelmi polgári per alapján született – ki-fejtette, hogy a történelmi tények nyilvános vitatása (közügy!) során az egyik történészt „zsidózónak” ti-tulálni nem lépi túl a megengedett kritika határát. Az indokolásból arra lehet következtetni, hogy amennyiben a tényállítás egyben a közvita tárgyát érintően értékítéletet is tartalmaz, azt inkább véle-ménynyilvánításként, az arra vonatkozó enyhébb szabályok mentén kell értékelni.

Szintén magyar vonatkozású ügy lényege szerint az újságíró egy állami tulajdonú cég Tokaji borát durva véleménnyel („szar”) és ténszerűen is (sze-rencsi cukrot tartalmaz stb.) minősítette lényegében hamisítványnak. A kritika mellett tehát számos bi-zonyítható állítást is tett. Az EJEB azonban a bünte-tőbírárság elmarasztaló ítéletét nem tartotta össze-egyeztethetőnek a Római Egyezményrel. Az indo-kolásának központi eleme, hogy az állítások célja elsődlegesen nem a sértés volt, hanem az állami tu-lajdonlás (közügy!) hátrányaira kívánta felhívni a figyelmet, vagyis a cikkben a sajtó szabad értékí-telete nyilvánult meg (Uj v Magyarország ügy).

Az EJEB egy másik fontos ügyében az inkriminált sajtóállítás az volt, hogy a sértett országgyűlési kép-viselő és egyben ügyvéd által megszavazott törvény-módosítás jelentős előnnyel járt ügyfelei számára. A bíróság szerint a cikkben szereplő értékítéletnek (előnyös a döntés az ügyfeleinek) voltak ténybeli alapjai (valóban volt ilyen törvénymódosítás, a kép-viselő ügyvédként praktizál), de a kijelentés a köz-érdek szempontjából lényeges ügyben foglalt állást. Ezért a közszereplő képviselő a kíméletlen, „támadó jellegű, megrázó, sértő” kritikát is köteles elviselni.¹² A bíróság tehát megállapította, hogy a kijelentések tényállításnak minősítése sértette a Római Egyez-mény 10. cikkét (véleménynyilvánítás szabadsága).

A fentiek szerinti alkotmányossági követelmények vizsgálatát előíró álláspontját az AB 3263/2018. (VII. 20.) AB számú határozatában is megerősítette (indo-kolás [43] bekezdés).

Közszereplő és/vagy közügy

Büntetőügyekben alkalmazandó jogszabály a közsze-replő, közéleti személy vagy a közügy fogalmát nem

¹² Dichand and others v. Austria (29271/95.).

határozza meg. A bírói (és EJEB, AB) gyakorlat azonban e fogalmakat használja, és számos hivatás kapcsán értelmezte is.

1. Közszerplők

A közszerplők meghatározása az AB gyakorlatában kezdetben „közhivatalt vállaló személyeket”, valamint a „közélet egyéb szereplőit” jelentette [36/1994. (VI. 24.) AB határozat]. Az ún. kiemelt közszerplők a közhatalmat gyakorló személyek és a közszerplő politikusok, nekik kell a legtöbbet túrniuk.

Az EJEB állandó gyakorlata szerint az elfogadható kritika határa politikusok esetében kifejezetten szélesebb kell, hogy legyen, mint a magánszemélyek esetében. Ők ugyanis – utóbbiakkal ellentétben – tudatosan teszik ki magukat annak, hogy a közvélemény és a sajtó minden szavukat és tettüket alapos vizsgálatnak vesse alá. Ezért kell többet túrniuk, mint a magánszemélyeknek. Egy 1986. évi ügyben a „leghitványabb oportunizmus” és az „erkölcstelen” kifejezések használhatónak minősültek voltak egy politikus politikai szereplésével összefüggésben.¹³ Ma már ennél jóval keményebb, trágárabb hangvétel sem vonhat maga után büntetőjogi következményt. A lényeg a közszerplő és a közügy mint körülmény megállapíthatósága.

Ezen alapjogi gyakorlatnak a bírósági döntések hosszú idő óta megfelelnek, és a szabad véleménynyilvánítás alapját a közhatalmat gyakorlókkal, a közélet, a politikai élet szereplőivel kapcsolatosan tágabb körben húzzák meg, mint más személyeknél (például EBH 2014.B.16.).

Az EJEB egy későbbi döntésében azt is lefektette, hogy a kormánynak (vagy kormánytagoknak) még egy „hétköznapi” politikusnál is többet kell elviselnie.¹⁴ A tágabb bírálhatóság vonatkozik a helyi, területi önkormányzatok közhatalmat gyakorló szereplőire is.

Bár közvetlen politikai hatalommal nem rendelkeznek, a gazdasági élet széles körben ismert, közéleti megszólalást is vállaló szereplői is a politikusokkal lényegében egyező szabadsággal bírálhatók. Ennek oka, hogy a gazdasági élet tisztasága is kiemelt közügy, a nagyobb piaci részesedésű cégek vezetői pedig általában befolyással is rendelkeznek egy nagyobb személyi kör (legalább munkavállalók és családtagjaik) életére nézve, de gyakran egyéb szerepvállalás is megjelenik (alapítványok, sportegyesületek vezetése).

Az EJEB ezért több döntésében is utalt a szélesebb szólásszabadság követelményére velük szemben. Így egy nagy cég vezetőjét ért becsületsértő tényhíresztelés kapcsán leszögezte, hogy ha egy közszerplő nem tartja be a törvényeket és a rendeleteket, az komoly közérdekű témának minősül, és még a magán-

szféráját érintően is – bizonyos körülmények között – közérdeklődésre jogosan számot tartó témát képez.¹⁵

A nem politikus, de közhatalmat gyakorló hivatalos személyek a közszerplők egy részhalmazát képezik. A hivatalos személy az eljárása alatt is igényt tarthat személyiségvédelemre. Nem ritka, hogy az eljárás alá vont személy az intézkedő rendőrt (egyéb hivatalos személyt) illet trágár, becsületsértő kijelentésekkel. Ezzel összefüggésben az AB azt hangsúlyozza, hogy önmagában a kifejezés nyersesége vagy akár obszcén tartalma nem eredményezi azt, hogy a kifejezés nem tartozik a véleménynyilvánítás szabadságának a védelmi körébe. Ha azonban a használt kifejezés nem a közhatalmi tevékenységnek a kritikája, hanem pusztán az emberi méltóságot sértő személyeskedés, akkor az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdése folytán nem lehet sikerrel hivatkozni a véleménynyilvánítás szabadságának védelmére. Az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdése ugyanis a közügyek megvitatásával semmilyen kapcsolatban nem álló trágár szitkozódásra nem biztosít szabadságot.

További pontosítást tett az AB azzal, hogy ha a megnyilvánulás oka volt ugyan a rendőri intézkedés, ám a kijelentések nem magára az intézkedésre (módjára, jogszerűségére stb.), hanem az intézkedő rendőrök személyére vonatkoztak, nem részesül a véleménynyilvánítási szabadság magasabb szintű védelmében.¹⁶

Ez egybecseng az AB egy korábbi határozatában kifejtettekkel is: csak és kizárólag az érintett személy lejárására irányuló, egyfajta szitokszóként megjelenő forma nem tartozhat a véleménynyilvánításhoz való jog gyakorlásának alkotmányosan védett körébe¹⁷. Életszagú példát persze nehéz hozni a kettő elválasztására. Álláspontom szerint, ha az adott közhatalmi intézkedés (pl. előállítás) jogszerűtlenségét megállapítják, az intézkedő rendőrök szidalmazása általában tekinthető az eljárás kritikájának.

A szűkebben vett igazságszolgáltatásban szerepet játszó hivatalos személyekkel kapcsolatos gyakorlat némileg eltér az egyéb közszerplőkéétől. Maga a Római Egyezmény is elismeri, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozható, illetve a jogellenes véleményközlés a jó hírnév sérelmének esetén túl szankcionálható a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából is.¹⁸ Az EJEB is elismeri azt, hogy az igazságszolgáltatásba vetett bizalom fenntartása nagy jelentőségű, ennek a bizalomnak a megingatása pedig súlyos következményekkel járhat az állam működésére nézve is.

E kategórián belül is az ítélkező tevékenységet végző bírák (bírói titkárok) nagyobb védelem-

¹⁵ Tönsbergs Blad AS and Haukom v. Norway (510/04.), idézi: KÓCZIÁN Sándor: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos ítéletei - jogeset-összefoglaló gyűjtemény I. rész 217. o.

¹⁶ 3093/2019. (V. 7.) AB végzés [15]–[16] bekezdés.

¹⁷ 1/2015. (I. 16.) AB határozat [35] bekezdés.

¹⁸ 10. cikk (2) bekezdés.

¹³ Lingens v. Austria (9815/82.).

¹⁴ Castells v. Spain (11798/85.).

ben részesülhetnek, mint az ügyészek. De az ügyészek meg például a lényegében politikus szakállamtitkárnál bírálhatók kevésbé szabadon. Ennek oka az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom megóvása mellett az is, hogy a bírónak – szemben a politikusokkal – nincs lehetőségük a hivatali előírások miatt érdemi védekezésre a megfogalmazott kritikákkal szemben.¹⁹

Az a megfogalmazás, hogy egy bíró ítéleteiből „szinte sugárzik a korrupció”, illetve baráti szívességet tett az ügyvédnek, arra a tényre utal, hogy a bíró alapvető hivatali kötelességét megszegve nem pártatlanul járt el és ítélt a perben. Az ilyen tényre utaló kifejezés alkalmas a becsület csorbítására (és a valóság bizonyításának sikertelensége esetén büntetendő), tekintve, hogy az állítás valósága esetén a sértett büntetőjogi, illetve fegyelmi felelősségre vonásának lenne helye (EBH 2018.B.19.).

Amennyiben tehát a „kritika” elsődleges célja a bírói testület tagjainak megsértése vagy befekettítése, és sem a közérdeket, sem az igazságszolgáltatás ügyét nem viszi előrébb, a véleménynyilvánítás szabadságának védelme szűkebb körben érvényesül.

Létezik olyan álláspont, amely szerint a bírakat ez a viszonylagosan nagyobb védelem csak a peres eljárás alatt illeti meg.²⁰ Véleményem szerint ez igaz lehet a pártatlanság érvényesülése érdekében adott védelemre, amely nyilvánvalóan az ügydöntő határozat meghozataláig értelmezhető. Ugyanakkor a bíróság mint közhatalmi ág méltóságának megőrzése legitim cél az egyedi bírói döntés meghozatala után is, mert az adott bíró a döntésével egyben a bíróságot is képviseli. Utóbbi pedig az adott konkrét eljárástól függetlenül létezik, és tiszteletben tartására – minden állampolgár érdekében – igényt tart.

A bíróság ítélező tevékenysége azonban lehet akár erős kritika tárgya, mivel fontos szabadságjog a bírósági döntések nyilvános megkérdőjelezhetősége. Különösen pedig akkor, ha a bíróság ítélete közügyeket érint.

Az EJEB egyik döntésében a sajtószabadság védelmében hozott döntést, amikor az újságírók egy gyermekelhelyezési per kapcsán erős jelzőkkel kétségbe vonták az eljáró bírák pártatlanságát. Lényegesek az ügy körülményei. Kiemelte a bíróság, hogy az újságírók előzetesen részletes kutatómunkát végeztek, az egyik peres fél ismert közjegyző volt, a kérdés pedig a bíróságok hatékonyságát mint közügyet is érintette.²¹

Az EJEB gyakorlata más esetekben is szélesebb kritikát enged bírakkal szemben. Ilyen, ha a bírák ítélezési tevékenységükön kívül, de bírói minősé-

gük felhasználásával lépnek fel. A konkrét ügy²² lényege szerint az újságírók közreadták, hogy egy bírónő a saját szomszédját megfenyegette, és hamis okirattal hozzájutott az ingatlanához, illetve közokirat-hamisítás miatt indult ellene eljárás, amit az ügyészség megszüntetett. Az EJEB szerint a körülmények tisztázása közügyet érintett, a bírónak pedig az újságírók lehetőséget adtak a nyilatkozatra, de nem élt vele. Igaz, hogy a kérelmezők állításai súlyos vádnak minősültek, de az EJEB szerint elegendő ténybeli alapjuk volt, és nem voltak tisztán magánügynek minősíthetők.

Ennél is szélesebb a bíró bírálhatósága, ha korábban a politikai életben vett részt, és a nyilvánosság elé tárta politikai nézeteit²³. Jelentősége van annak is, hogy milyen körben válik nyilvánossá a közlés, ha ugyanis csak a bíróság elnökének írt levélben sértegetik a bíróság tagjait, amely nem kerül a nyilvánosság elé, a vélemény-szabadság korlátozása aránytalan.²⁴

Egy másik, friss ügyben viszont az elkövető rágalmazásért elítélése nem sértette a Római Egyezményt. A tényállás szerint egy ügyvéd a perben eljáró bírói tanácsot bepanaszolta, fegyelmi eljárást kezdeményezett, arra hivatkozással, hogy az ügyben alapos gyanú merült fel korrupcióra, valamint szükséges kivizsgálni, hogy a bíró milyen forrásból szerezte a lakóházát. A valóság bizonyításának elrendelését követően a rágalmozó nem tudott felhozni az állítása alátámasztására bizonyítékot.²⁵

Az igazságszolgáltatás autonóm szereplői a jogi képviselők. Az 1/2015. (I. 16.) AB határozat [39] bekezdésében kifejtettek szerint az ügyvéd pusztán ezen minőségénél fogva nem tekinthető közszereplőnek, sem közhatalmat gyakorló személynek, hanem – a Btk. 459. § (1) bekezdés 12/e. pontja szerint – védőként és jogi képviselőként közfeladatot ellátó személy a bírósági vagy hatósági eljárásokban. Vagyis a közfeladat ellátása még nem „avatja” közszereplővé az adott személyt. Ezzel elvetette a bíróság jogerős ítéletében elfoglalt azon álláspontot, hogy az ügyvéd a munkája kapcsán közszereplővé válik, úgy mint az igazságszolgáltatás más jogi végzettséggel rendelkező résztvevői is.

Fokozott tűrési kötelezettsége van azonban abban az esetben, ha az eset körülményeinél fogva – az AB által rögzített szempontok alapján azon ügy, amelyben az ügyvéd eljár, közügynek minősül.²⁶

Az állam- illetve szervei irányításában, működésében részt vesznek olyan közhivatalnokok, köz-

¹⁹ 7/2014. (III. 7.) AB határozat [58] bekezdés, 3145/2018. (V. 7.) AB határozat [62] bekezdés.

²⁰ BALOGH Éva: Közös alapok, hasonló gyakorlat? A közszereplők bírálatával kapcsolatos alkotmányos elvek és mércék a magyar Alkotmánybíróság és a strasbourgi bíróság gyakorlatában = 350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 1. köt. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2018. 655–665. o.

²¹ De Haes and Gijssels v. Belgium (1999/83/92.).

²² Sabou and Pircalab v. Romania (46572/99.), idézi: KÓCZIÁN Sándor: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos ítéletei – jogeset-összefoglaló gyűjtemény I. rész 135. o. https://nmhh.hu/dokumentum/192022/Az_EJEB_szolasszabadsaggal_kapcsolatos_iteletei_I_resz.pdf.

²³ Hrico v. Szlovákia (49418/99.), idézi: BALOGH Éva: Közszereplőkről csak pontosan és szépen? Debrecen, 2019. 111. o.

²⁴ Skalka v. Poland (43425/98.), idézi: uo.

²⁵ Pais Pires de Lima v. Portugal (70465/12.).

²⁶ 3005/2018. AB határozat [45] bekezdés.

tisztviselők is, akik a politikától általában semlegesek, de döntéseik a lakosság életviszonyait kisebb-nagyobb körben alakítják (pl. központi vagy decentralizált hivatalok vezetői, gyámügyi ügyintézők, rendőrségi alkalmazottak). Ők magánszemélynek nem minősülnek a közérdekű ügyekben, így nagyobb az alkalmazandó tűréshatár esetükben, azonban a politikus közszereplőknél lényegesen határozottabban kell védeni magánszférájukat.

Az AB alkalmazza – a büntető anyagi joghoz hasonlóan – a közfeladatot ellátó személy fogalmát (pl. védőnő, pedagógus) is. A tevékenységükkel szemben megfogalmazott kritikát, értéktételeket főszabály szerint nekik is tűrniük kell, még akkor is, ha az élesebb, túlzó hangvételű. Nem olyan mértékben természetesen, mint a politikusoknak, és szigorúbban közügyhöz tapadóan.

Az egy-egy kérdés kapcsán magukat exponáló személyek az ún. kivételes közszereplők, akik maguk ugyan nem rendelkeznek közhatalmi jogosítványokkal, de közügyben hallatják a hangjukat. Mivel az adott közügyben nyilvános véleményt kívánnak formálni, vállalva a közszereplést, velük szemben is szélesebb a bírálat lehetősége.

Az EJEB joggyakorlata szerint mindenki, aki közérdeklődésre számot tartó ügyben szólal meg, tudatosan vállalja, hogy megnyilvánulásait a közvélemény részéről kritika éri.²⁷ Vagyis tulajdonképpen bárki lehet közszereplő, aki a vitában önként vesz részt – de csak az adott közügy vonatkozásában. Tipikusan ilyen a történelmi események vitája, értékelése a sajtóban vagy az interneten.

Ebbe a körbe tartoznak a médiaszereplők is, vagyis a médiában tevékenykedő, széles körben ismert személyek. Fontos jellemzőjük, hogy önként, saját elhatározásból léptek a nyilvánosság elé.²⁸ Az „élethivatal-szerűen” televíziós újságírással foglalkozókról az AB egy másik döntésében mondta ki, hogy közszereplőknek minősülnek, függetlenül saját megítélüktől.²⁹

Az egyházi tisztséget viselő személyek mint szintén speciális személyi kör tekintetében az AB különbséget tett az egyházi, belső vallási ügyek és a tágabb közügyek vonatkozásában. Az előbbi, szűkebb körű szerepben, az államtól különváltan működő vallási közösségek és vezetőik sajátos helyzetére, feladatára figyelemmel nagyobb védelem illeti meg az egyházi személyeket. Az utóbbi körben, társadalmi, politikai kérdések vitatásában, minősítésében szerepet vállalva a bírálhatóságuk jóval tágabb. Ezekben az esetekben – az AB megfogalmazása szerint – személyiségi jogaik védelme a szólás- és sajtószabadsággal szemben fokozottabban szorul háttérbe ahhoz képest, amit egyházi tisztségük önmagában indokolna.³⁰ Ebből levezethető, hogy amenny-

nyiben valamely egyház tagja politikai szerepet, tisztséget vagy pártok támogatását vállalja, bírálhatósága nem különbözhet a politikusétól.

Tanárok, oktatók, ezen minőségükre tekintettel automatikusan nem válnak közszereplővé. Más kérdés, ha igazgatási vezetők is egyben, illetve személyük a nyilvánosság szélesebb köre előtt ismert, illetve a közügyekben megnyilvánulást önként vállalták. Az EJEB egy ügyben megállapította, hogy az egyetemi tanár pusztán ezen pozíciója miatt nem minősíthető közszereplőnek.³¹

Végül megemlítendő, hogy a rágalmozás és becsületsértés passzív alanya nem természetes személy is lehet. A feljelentést a cég, egyesület stb. képviselőre jogosult személy teheti meg. A szólásszabadság határait tekintve itt jelentősége lehet annak, hogy az adott szervezet állami vagy magántulajdonú (lásd Uj v Magyarország ügy fentebb).

2. Közvita

Az újabb – az EJEB ítéletein alapuló – gyakorlat szerint viszont már nem (csak) a véleménynyilvánítással érintettek közszereplői minősége a mérvadó. A véleménynyilvánítás köre akkor (is) szélesebb, ha a véleményt tartalmazó közlés a közügyek vitatására vonatkozik. Eszerint „[a] közügyek megvitatása körében elhangzó véleménynyilvánítás és a rá vonatkozó védelem fókuszában elsődlegesen nem a szólással érintett személyek státusza áll, hanem az, hogy a megszólaló valamely társadalmi, politikai kérdésben fejtette-e ki nézeteit”.³²

Annak vizsgálata tehát nem maradhat el, hogy az adott megszólalás közügyeket érintően történt-e, mivel ez a hiányosság az ítélet megsemmisítéséhez fog vezetni.³³ Nyilván ez a követelmény azon esetekre vonatkozik, ahol ez a vetület egyáltalán felmerül. Vagyis olyan esetekben, ahol teljesen más környezetben (pl. családok közötti viszályon alapulóan) történt a becsületsértés, nem kell kifejtene a bíróságnak, hogy egyébként ez miért nem érint közügyet.

Kifejtette az AB azt is, hogy az ún. közéleti vita nemcsak az állami és önkormányzati, a közhatalmi intézményrendszer működésének egészét fogja át, hanem felöleli az üzleti élet társadalmi felelősségvállalásának problémáját és az üzleti élet világában egyre sokasodó számban jelentkező közéleti kérdéseket, pl. környezetvédelem, energiahatékonyság, munka- és közlekedésbiztonság.³⁴ Ezzel a közügyek határát jelentősen tágította, gyakorlatilag az emberek nagyobb csoportjának jogait, életét közvetlenül vagy közvetve érintő kérdéseket szélesítve azt.

Az AB a közügyek fogalmát ennél pontosabban nem kívánta meghatározni, körülírni, mert a bíróságokra bízta annak megítélését, hogy az adott köz-

²⁷ Bodrožić v. Serbia (32550/05.).

²⁸ 3145/2018. (V.7.) AB határozat [46], [48] bekezdés.

²⁹ 3030/2019. (II. 13.) AB határozat [38] bekezdés.

³⁰ 8/2018. (VII. 5.) AB határozat [24] bekezdés.

³¹ Ion Cârstea v. Romania (20531/06.).

³² 7/2014. (III. 7.) AB határozat [47] bekezdés.

³³ 3236/2018. (VII. 9.) AB határozat [33] bekezdés.

³⁴ 14/2017. (VI. 30.) AB határozat [26]–[27] bekezdés.

lés a közügyekben való megszólalást vagy a közérdekű vitában kifejtett álláspontot tükröz-e. Az AB a bírói mérlegeléshez kizárólag szempontokat adott. Eszerint elsődlegesen a közlés megjelenésének módját, körülményeit és a vélemény tárgyát, kontextusát szükséges figyelembe venni. Így a közlést érintően vizsgálni kell az igénybe vett médium típusát, a közlés apropóját adó eseményt, illetve az arra érkező reakciókat, ezen túl pedig az adott közlésnek ebben a folyamatban játszott szerepét. További szempontként szükséges értékelni a kijelentés tartalmát, stílusát, illetve a közlés aktualitását, valamint célját is. Vizsgálat tárgyát képezheti adott esetben a közléssel érintett személy korábbi magatartása, közéleti megnyilvánulásai is.

Ilyen szituációs elem lehet például, ha a közlés választási kampány idején, ahhoz kapcsolódva hangzik el. E kijelentésekkel szemben a büntetőjogi fellépés szűkebb körű lehet. Ennek oka, hogy a választójog gyakorlásához szükséges információkat ebben az időszakban figyelik a választópolgárok leginkább³⁵. A választáson részt vevő jelöltek pedig a már megválasztott politikusokkal esnek egy tekintet alá.³⁶

Amennyiben e körülmények együttes értékelésével az állapítható meg, hogy a közlés a közügyek szabad vitatását érinti, úgy a közlés automatikusan a véleménynyilvánítási szabadság nyújtotta magasabb szintű oltalmat élvezi. Az ilyen közlés ugyanis a közhatalom és a közhatalmat gyakorlók ellenőrzésének, ellenőrizhetőségének egyik legfőbb garanciája, amely egy plurális alapokra épülő társadalom demokratikus és nyílt működéséhez nélkülözhetetlen követelmény.³⁷

A közügyek vitájában a közhatalom gyakorlóját vagy közszereplő politikust érintő bírálat, értéktétele főszabály szerint tehát nem lehet alapja jogi felelősségre vonásnak (az eljárást bűncselekmény hiányában meg kell szüntetni).

Helyes volt az eljárás megszüntetése egy települési képviselő-testülettel szemben a facebookon megfogalmazottak miatt. Az állítás szerint a képviselő-testület „az elmúlt 5 évben több mint egymillió forint kárt okozott a településnek [...] Összeálltak a sz.-i maffiával. Most pestieket fizetnek. Csak hogy győzzenek vagy legyőzzenek.” A kijelentések közügyeket vitattak, sajátos hangvételük pedig egyébként sem volt gyalázkodó.

Néhány további példa is kiolvasható az alkotmánybírósági, bírósági gyakorlatból. Mindig közügynek számít a közpénzek felhasználásának módja, de közügy lehet egy kórházban az ott végzett műtétek körülményei is.³⁸

Az AB is egy döntésében kifejtette, hogy az önkormányzati bérlakásokkal való gazdálkodás, hasznosí-

tás ún. államcélú valósít meg, ezért az ingatlankezelő és vagyongazdálkodó zrt. bírálata közügy, bűncselekményt nem valósíthatott meg. Az adott ügyben a terhelt olyan közösségi oldalt hozott létre, amelyen a sértett bérlakásokkal összefüggő tevékenységével kapcsolatban tett közléseket. Ezek között azt is, hogy a sértett hűtlen és hanyag kezeléssel vádolható, és felelős „életveszély fenntartásáért, cselekvőképtelen és kiskorú személyek veszélyeztetéséért is”.³⁹

A Kúria a felsőoktatási intézmény hallgatói önkormányzatának választott tisztségviselőjét közszereplőnek minősítette (mivel közfeladatot lát el, és e tevékenységéért közpénzből juttatott javadalmazásban részesül), azt pedig közügynek, hogy bűncselekményt követett-e el (EBH 2019.B.2.).

Előfordulhat az is, hogy a közlés (vélemény vagy tényállítás) nem csak közszereplőt, hanem olyan személyt is érint, aki „saját jogán” nem, hanem a közbeszéd tárgyát képező közügy kapcsán kerül reflektorfénybe. Tipikusan ilyen például az állami, önkormányzati beruházás kivitelezője. Nevezhetjük őket kis szójátékkal köz-mellékszereplőknek. Ők a közügyeket érintő körben nagyobb tűrésre kötelezettek, mint az átlagemberek. Személyükben (lásd lejjebb) ugyanakkor kevésbé tolerálható a támadás (mivel nem politikusok), e körben nincs tágabb tűréshatár a becsületsértő kijelentésekkel szemben.

A véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányos határát a közügyek körében azok a közlések lépik csak át, amelyek az emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusába ütköznek, azaz a méltóságnak az emberi mivolt lényegét jogilag megragadó tartalmát sértik.⁴⁰

Eddig a határig a vélemény lehet becsmérő, súlyosan sértő vagy akár gyalázkodó is. Ez gyakorlatilag akként fogalmazható meg, hogy amennyiben öncélúan az emberi minőségét, mivoltát vonja kétségbe a vélemény, akkor az már beleütközik a véleményszabadság korlátájába, megelőzi a személyes becsülethez való jog mint alapjog. Az öncélúság azt jelenti, hogy a kijelentésnek nincs relevanciája a közügy vitatása kapcsán, hanem a támadott személy magánszféráját, családját érinti. Például nincs kapcsolata a közüggyel, ha az egyébként helyi közügyben megszólaló „elállatiasodott alkoholistaként” minősíti a polgármestert vagy a jegyzőt, vagy amikor az internetes honlapon a sértettet a „háziállatok” kategóriában kutyaaként tüntetik fel.

Ugyanakkor – tovább színezve az eddigieket – a politikai szereplők, főleg a közhatalmat gyakorlók személyisége is lehet akár erős kritika tárgya azon az alapon, hogy hitelességük megítélése már a közügyek kategóriájába sorolható (pl. rasszista, homofób, buta stb.).

Egy döntésében az AB – önkormányzati beruházásokhoz köthető (tehát közérdekű) vita kapcsán a

³⁵ 31/2014. (X. 9.) AB határozat [26] bekezdés.

³⁶ EJE-ítéletekkel alátámasztja: BALOGH Éva: Közszereplőkről csak pontosan és szépen? Debrecen, 2019. 117–118. o.

³⁷ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat [39] bekezdés.

³⁸ Selistö v. Finland (56767/00.).

³⁹ 3465/2020. (XII. 22.) AB határozat.

⁴⁰ 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat [40] bekezdés.

sértett közszereplő, illetve tevékenysége „vírusnak” nevezését nem tartotta büntethető véleménynek. Az AB elvi élel, a 3322/2019. (XI. 26.) AB határozata is utalással kifejtette, hogy a személyiségvédelem és a véleménynyilvánítás szabadságának ütközése során nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a véleménynyilvánítás során használt, az érintett becsületét sértő kifejezés ún. önálló információs értékkel bír-e. Ha ugyanis ilyen információs érték nem állapítható meg, a kifejezés a közéleti vitát nem mozdítja előre.⁴¹

Az információs tartalom meghatározásánál figyelembe kell venni a közlés célját, azaz azt, hogy mi volt (ha volt) az az üzenet, amit a véleménynyilvánító meg kívánt osztani. Más szóval a kijelentés a közvitát előbbre vitte-e. Ha nem, akkor nagy valószínűséggel öncélú volt. Az említett esetben a „vírus” kifejezés degradáló volt, de arra utalt, hogy a sértett befolyásolta más személyek, köztük képviselők magatartását, akik így véleményüket a sértettéhez igazították, „vírusként terjesztette” a befolyását. Erre az információs többlettartalomra tekintettel pedig nem állapítható meg a közlés öncélúan sértőjellege.

A fentiekől azonban élesen el kell különíteni a magánéletre vonatkozó becsmérő, rágalmozó kijelentéseket. Vagyis amennyiben semmilyen összefüggés nincs a kijelentés, tényállítás és bármely közügy vagy közéleti szereplés között, a politikusok is a magánemberrel egyező védettséget élveznek (például annak állítása, hogy a politikus szabadidejében orvohorgászott a Dunán vagy verte a gyermekét).

A valóság bizonyítása

Korábbi törvényeink is ismerték a valóság bizonyításának lehetőségét, azonban a mai feltételektől eltérő indokkal: „szabad államban nem lehet követelni, hogy az emberek a becsutelenekről, a gazokról is mindig csak jót mondjanak, vagy hallgassanak”.⁴² Ma már a kijelentéshez fűződő meghatározott érdek fennállása esetén lehet, illetve kell elrendelni hivatalból is (például BH 2008.81.). Ennek elmaradása az ítélet teljes megalapozatlanságát jelentheti, és felülvizsgálati eljárásban is kasszációt eredményez.⁴³

Rágalmazás, becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítése, becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel nyilvánosságra hozatala, becsületsértés és kegyeletsértés vétsége miatt nem büntethető az elkövető, ha a becsület csorbítására alkalmas tény valónak bizonyul [Btk. 229. § (1) bek.]. További feltétel, hogy a cselekményt a közérdek, vagy bárkinek a jogos magánérdeke indokolta [Btk. 229. § (2) bek.]. A bizonyítás

sikere pedig büntethetőséget kizáró okot képez [Btk. 15. § h) pont].

Az EJEB az ilyen szabályozást (a bizonyítás megfordítását) nem találta ellentétesnek a Római egyezményrel, vagyis, hogy a rágalmozás miatt eljárás alá vonttól követelik meg az általa tett állítások bizonyítását.⁴⁴

Becsületsértés esetén azonban, a törvényszöveg által biztosított lehetőség ellenére, ab ovo kizárt a valóság bizonyítása, mivel nem bizonyítható tényállásról beszélünk, ez különbözteti meg elsősorban a rágalmozás vétségétől (BH 2020.196.).

A valóság bizonyításának elrendelhetősége szempontjából a bírói gyakorlat a közérdek fogalmát a lehető legtágabban értelmezi. A közéleti szereplők tekintetében a való tények feltárását – még ha azok alkalmasak is e személyek társadalmi megbecsülésének a csorbítására – minden esetben közérdekűnek kell tekinteni. A közérdek fogalmán pedig nem csupán a társadalom egészének legáltalánosabb érdekeit kell érteni, hanem közérdekű lehet a társadalom egyes kisebb közösségeinek szűkebb körű érdekét érintő tényállítás, híresztelés is (EBH 2014.B.16). Itt azonban azt a megszorítást kell tenni, hogy közéleti szereplőre vonatkozó nem minden tény egyben közérdekű is.

Ennek a bizonyításnak a keretében, az AB értelmezése szerint vizsgálandó az adott kijelentések valóságtartalma mellett az is, hogy – amennyiben az állítás valótlannak bizonyul, illetve valódiságát a vádlott nem tudja bizonyítani – a terhelt azt tudatosan állította-e, vagy feltárható olyan igazolt körülmény, amely a szándékosságát e körben kizárja.

Az alkotmányos elvekből tehát az következik, hogy a közügyekben folytatott vitában elhangzó tények valótlanságát a büntetőeljárásban bizonyítani kell. Amennyiben a tény valótlansága nem bizonyosodik be, abban az esetben értelemszerűen nem bizonyítható az sem, hogy a valótlanságról a terhelt tudott, vagy éppen a tekintetben gondatlanság terheli.⁴⁵ Ezzel az – ártatlanság vélelméből levezetett – fejlődési iránnyal számolt már korábban Bárd Károly is.⁴⁶

A Kúria ugyanakkor – a fentiek ismeretében is – olyan álláspontot tart fenn, amely szerint nem elfogadható, hogy a valóság bizonyításának sikertelensége csak akkor róható fel az elkövetőnek, ha az állított tény valótlanságáról kifejezetten tudott (pl. Kúria Bfv.III.950/2019/3. [44] bekezdés). Álláspontom szerint ez az értelmezés helyes, mivel az AB által előírtak a fordított bizonyítás kontra legem „viszszafordítását” jelentik a valóságbizonyításban. Nem szólva a nemleges bizonyítás (cselekvés meg nem

⁴⁴ Lásd Makarenko v. Ukraine (622/11.).

⁴⁵ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat [57] bekezdés.

⁴⁶ „Azzal a törekvéssel párhuzamosan, hogy a büntetőjog csak a valótlanság tényállításokat üldözze, erősödnek azok a vélemények, hogy a tény valótlanságát a vádnak kell bizonyítani.” (BÁRD Károly: A bírák méltóságának és a bíróságok tekintélyének büntetőjogi védelme az Alkotmánybíróság és az Európai Emberi Jogi Egyezmény döntéseinek tükrében = Igazságszolgáltatás a tudomány tükrében, 2010. 49–77. o.).

⁴¹ 3048/2020. (III. 2.) AB határozat [23] bekezdés.

⁴² 1914:XLII. tc. miniszteri indokolása.

⁴³ Kúria Bfv.III.110/2018/8.

történetéről való nem tudás bebizonyítása) nehézségeiről.

A valóság bizonyítását a bírói gyakorlat szerint nem kell formálisan elrendelni, ha az ténylegesen megtörténik (BH 2015.323.II.). Ugyanakkor alaptörvény-sértést állapított meg az AB, amikor a terheltnek nem biztosította a bíróság az indítványtételi, észrevételezési jogát a valóságbizonyítás körében.⁴⁷ Szükségesnek tűnik ezért az alapügyben a valóságbizonyítás formális deklarálása is, valamint a jogosultak nyilatkoztatása arra, hogy kifejezetten e vonatkozásban kívánnak-e észrevételt tenni, bizonyítási indítványt előterjeszteni.

A bírói gyakorlat alakította ki, hogy a bizonyításnak a kérdéses állítás lényegi valóságtartalmára kell irányulnia. Vagyis a követelmény az, hogy nem minden részletében, de döntően igaznak kell bizonyulnia. Ennek a szintnek az elérésekor a további bizonyítás már szükségtelen.

A valóság bizonyítása elrendelésének volt helye az ügyész által foglalkozása gyakorlása során tett állítólagos kijelentésére (amely a vádlotti tényállítás tárgya volt): a sértett ügyészként eljárva egy konkrét büntetőeljárás kényszerintézkedés hatálya alatt álló gyanúsítottjának többéves börtönbüntetését előre megjósolva a gyanúsított állapotos feleségét terheségének megszakítására hívta fel (EBH 2019.B.3.).

A valóságbizonyítás szempontjából külön esetként képez az újságírók által közölt hallomástények köre (a rágalmozás „híresztel” fordulata). Az AB számos határozatában hangsúlyozta, hogy a sajtószabadságnak a demokratikus közvélemény kialakulásában és fenntartásában központi alkotmányos szerepe van.

E körben az emberi méltóság – amennyiben közhatalommal összefüggő, egyben közérdeklődésre számot tartó tudósításról van szó – csak a sajtószabadság visszaélésszerű gyakorlása esetén élvez elsőbbséget.⁴⁸

Az EJEB egyik 2020. évi döntése szerint amikor az újságíró más nyilatkozatát közli, nem az abban foglalt állítások valóságtartalmát kell bizonyítani, hanem azt kell vizsgálni, hogy jóhiszeműen, a forráskritika szakmai követelményeinek megfelelően járt-e el.⁴⁹ Itt lényegében a foglalkozás gyakorlójától elvárható iratlan szakmai szabályok és újságírói etika betartása várható el, annál inkább, minél súlyosabb a közlés tartalma.

A rágalmozó (becsületsértő) magatartás tényállásszerű megállapítása és a valóságbizonyítás vonatkozásában is fontos kiemelni, hogy továbbra is kizárólag a bíróságok jogosultak megállapítani a tényállást, azaz azt, hogy milyen cselekmények, események relevánsak az ügyben, és azok miképp következtek be. Azt is a rendes bíróságok feladata eldönteni, hogy e tényállást milyen jogszabályok alapján kell meg-

ítelni.⁵⁰ Végül az érdemi döntést is a bíróságoknak kell meghozniuk, vagyis eldönteni, hogy a jogszabályokat mint absztrakt formában előírt magatartási szabályokat hogyan kell a konkrét esetre vonatkoztatni. Ebben tehát az AB-nak továbbra sincs hatásköre.

Az AB korábban – a bíróság mérlegelési tevékenységének tiszteletben tartására utalva – hangsúlyozta is, hogy a jogszabályokat a bíróságok értelmezik, és az AB csak az értelmezési tartomány alkotmányos kereteit jelölheti ki. A bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek, a cselekmény jogellenességének vagy a jogellenesség hiányának a megállapítása, továbbá a valóságbizonyítás elrendelése vagy mellőzése pedig olyan szakjogi kérdések, amelyekre az AB felülvizsgálata nem terjedhet ki.⁵¹ Egy másik döntésben – mindezt megerősítve – arra is utalt, hogy az AB alkotmányossági tesztje mellett nem fogja vizsgálni, hogy a bíróság az adott kijelentésről miért döntött úgy, hogy a becsület csorbítására olyan mértékben alkalmas, amely miatt a bűncselekmény már megvalósult.⁵²

Az AB egy újabb határozata szerint azonban a bírói testület megállapíthatja, hogy egy bírói döntés sértette az indítványozó Alaptörvényen alapuló jogát, akkor is, ha a bíróságok erről másként foglaltak állást. Ezt azzal indokolja, hogy „a bíróságnak sincs hatásköre annak megállapítására, hogy valamely személy magatartását az Alaptörvény nem védi”.⁵³ Nem elegendő tehát az alapjogi kérdés felismerése, és az ezzel kapcsolatos álláspont kifejtése a bírósági határozatban, hanem annak meg kell egyeznie az AB aktuális értelmezésével.

Összefoglalva: az olyan esetekben, amikor ez a bírói mérlegelés nincs összhangban a lefektetett alkotmányos keretekkel, az AB feladata az, hogy erre felhívja az érintett bíróságok figyelmét.⁵⁴ Az AB a fenti alkotmányos tesztnek veti alá a megtámadott határozatot. Vagyis azt vizsgálja, hogy – különösen a tágabb értelemben vett közügyeket érintő – megszólalások megítélése során az eljáró bíróságok érdemben foglalkoztak-e a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos értelmezésével az adott ügy sajátos körülményeit figyelembe véve. Konkrétan, hogy a közügyet mint témát és a közszereplői minőséget mint sértetti jellemzőt felismerték-e és azt az adott esetben miként értékelték, e körben okszerű indokolás történt-e. Ezen túl azt is megvizsgálja, hogy a vélemény- és a tényközlés kettéválasztását követően annak jogi következményeit milyen formában vonták le a bíróságok, például a valóság bizonyításának ténylegesen teret adtak-e. E körben

⁵⁰ „A bírói döntés alaptörvény-ellenességének vizsgálata során az Alkotmánybíróság attól is tartózkodik, hogy a bíróságok felülbírálati jogköréhez tartozó, szakjogi vagy kizárólag törvényértelmezési kérdésekben állást foglaljon.” [3220/2020. (VI. 19.) AB végzés [21] bekezdés].

⁵¹ 3249/2017. (X. 10.) AB határozat [21] bekezdés.

⁵² 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat [44] bekezdés.

⁵³ 29/2019. (XI. 4.) AB határozat [32] bekezdés.

⁵⁴ 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat [38] bekezdés.

⁴⁷ 29/2019. (XI. 4.) AB határozat [42-44] bekezdés.

⁴⁸ 28/2014. (IX. 29.) AB határozat [42] bekezdés.

⁴⁹ Magoşso and Brindani v. Italy (59347/11.).

értékelési szempont az is, hogy a tisztességes eljárás követelményeit a bíróságok betartották-e (pl. indítványtételi jog gyakorlása, eljárás irataihoz való hozzáférés).

Továbbra is tendencia, hogy az AB – az EJEK gyakorlatát is meghivatkozva – az 1994. évben született értelmezést fokozatosan tágítja a véleményszabad-

ság kiterjesztése érdekében, különösen a közügyeket érintő szabad vita védelme terén (pl. kis hatókörű közszereplő fogalmának bevezetése). Ugyanakkor természetesen nem jelenti mindez azt, hogy valamennyi, az emberi méltóságot sértő tényállítás büntetlenséget élvezhetne azon az alapon, hogy a becsületsértés vagy a rágalmozás közügyet érint.